

Інститут культурної антропології

ПОЛІСЬКА ДОМА

Випуск III

ЛІТО

*Зібрав, упорядкував і прокоментував
Віктор Давидюк*

УДК 398 (477)
ББК 63.5 (4УКР) 82.3 (4УКР) – фольклор
II 50

Поліська дома. – Вип. III: Літо / Зібрав, упорядкував і прокоментував Віктор Давидюк. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. – 404 с.

Черговий випуск праці присвячений літній календарній обрядовості поліщуків, які проживають у західній частині краю. У ньому подано тексти кустових, русальних, купальських, петрівочних, полільницьких, косарських, ягідницьких, жнивварських пісень де з меншими, а де й з більшими науковими коментарями. Автор статей розглядає ці явища з погляду їхнього походження, чим пропонує праця займає особне місце в українській фольклористиці. До текстів додаються ноти.

Для фольклористів, етноісториків, студентів, учителів та працівників культурної сфери.

ISBN 978-966-2115-77-2

© Давидюк В. Ф., текст, 2008
© Інститут культурної антропології,
редакція, оформлення, макет, 2008
© ПВД «Твердиня», видання, 2008

ПЕРЕДМОВА

Цей черговий випуск уже відомого в Україні видання випускаємо в світ у ситуації, коли інтерес до народної культури в той час, як всюди у світі зростає, в Україні порівняно з 90-ми роками минулого століття помітно впав. Причина, вочевидь, приховується як у загальних глобалізаційних процесах, проти яких наші державні чинники поки що безсилі, так і в загальному культурному рівні. Низький культурний рівень переважної більшості урядників, з одного боку, та дуже велика кількість серед них неукраїнців, з другого, не сприяє формуванню інтересу ні до джерел української культури, ні до збереження її кращих зразків для майбутніх поколінь. Зовсім не знаючи власних національних традицій, українська масова культура з усієї сили нав'язує чуже. Воно виходить блідою копією того, що творять інші, обіпершись на твердий ґрунт традиції. Змінити цю тенденцію нашими стараннями бачимо за можливе лише в один спосіб – невтомно пропагувати своє.

Обставини змушують відсупитися від принципів, задекларованих у першому томі: друкувати лише раритети народної творчості поліщуків.

Західне Полісся, фольклор якого складає основний зміст цього, як і попередніх томів, має чимало пісенних шедеврів як із погляду поетичного, так і музичного. У багатьох текстах тут присутній той первісний антропоморфізм, який наділяє пташку на дереві, ягоду в листі, пшеницю на полі, вітер, хмару, дощ всіма тими якостями, які властиві людині:

*Повій, вітрику, повій,
Хай нам буде здоровій;
Берітєся, ягудки,
Которії солодкі;
Ховайтєся, ягудойки, у листю,
Бо ми йдемо додомойку з користю.*

Вагому децицію календарного фольклору краю становлять представлені в цьому томі літні календарні пісні. Більшість із них приурочена до жнив. І це красномовно свідчить про значення хліборобства в традиційній культурі поліщуків. Як і в більшості етнографічних груп українського народу, за свідченням календарно-обрядової пісенності, воно виявляється тут домінуючим господарським заняттям. Значно

поступаються за популярністю ягідні пісні, пов'язані зі збиральництвом. Вони приурочувалися до періоду заготівлі на зиму лісових ягід – чорниць. Лише чорниці означаються у цьому регіоні родовою назвою – ягоди (егоди). Інші – суниці, малини, ожини, медведини-костяниці, журахлини, лохачі, брусниці – розрізняють як види. Це свідчить і про значення чорниць у харчовому раціоні поліщуків.

Ягідні пісні складають регіональну особливість календарних пісень Полісся. Другою її складовою можна вважати полільницькі пісню Вони виконувалися під час полоття проса. Як і решту робітніх, їх легко розпізнати за початковим «ой полю, полю», що так само як у ягідних «берітеся, ягудки», «ховайтеся, ягудки» чітко визначають їх різновидну належність. За складоритмічною будовою і ті, й інші мають структури віршів, ідентичні з петрівчаними. З цієї та інших причин їх часто зараховують саме до них. Водночас деякі поетичні розміри, як, для прикладу – (4+3) у ягідних піснях цілковито оригінальні, інші мають аналоги серед жниварських (5+3) та купальських (5+2+2) пісень.

Існує на Західному Поліссі й одне унікальне явище календарної обрядовості – «кустові пісні». Переважно вони локалізуються в Любешівському районі Волинської, Заріччянському Рівненської, Іванівському Берестейської областей. Однак обрядовий зміст у цих піснях майже відсутній. Основну масу текстів становлять напливові мотиви, які супроводжували обхідний обряд. На відміну від решти обхідних обрядів, ці пісні не мають віншувального змісту. Тому перш ніж назвати їх оригінальним пісенним явищем, треба ще добре подумати. Регіональну своєрідність можна вбачати хіба в назві обряду «куст», яку на Слобожанщині успішно заступає «тополя», на Балканах – «додола», а в Румунії, залежно від регіону – «додола,» «папалуга» чи «пеперуда». Обряд тим часом той самий.

У міру ознайомлення наших дослідників з традиціями інших народів те захоплення «кустом», яке існувало в 70-80-і роки, минулося. А серед пісень, якими супроводжувався обряд, переважна більшість виявляється напливовими. Основна їхня тема – дошлюбні стосунки молоді та вияв симпатій між хлопцями й дівчатами. Часто ці взаємини подаються з суто практичного боку – готування до майбутнього шлюбу, придбання хлопцем черевиків для майбутньої жінки.

Своєрідність окремих явищ у межах того чи іншого регіону ніколи не було перевагою. Воно свідчило або про ландшафтно-кліматичні особливості, або ж про відособленість регіону від решти етнічної території чи привнесення в культуру його автохтонів іноетнічних

елементів представниками домінуючих у ньому еліт. Західне Полісся попри його, здавалось би, важкодоступність і непрохідність, помітно таких особливостей не виявляє. Це свідчить про його питомий зв'язок із рештою українських етнічних територій.

Літні календарні пісні, про які йдеться в цьому випуску, на Західному Поліссі виявляють свої регіональні особливості найперше в фонетичному плані. Деякі з них цілком автентичні, бо без дотримання діалектних особливостей руйнуються як кінцеві, так і внутрішні рими, текст повністю втрачає початково закладені поетичні якості. Інша частина – запозичена з інших регіонів. Рідко які з них навіть частково адаптовані до особливостей місцевих говірок. Серед таких найбільше напливових пісень. В силу тематичної скерованості весільних пісень серед них чимало баладних мотивів.

У зв'язку з тим, що на Купала де усвідомлено, а де й мимовільно відбувався відпуст від посту, на Івана хлопці винаймали музик для танців, у складі купальських пісень присутні «скачні» ритми. Серед них переважає козацький (6+6), але часом трапляється й коломийковий (8+6). Як не дивно, останній знайшов своє застосування в складі жнивварських пісень, які в Карпатському регіоні, де цей розмір домінує в пісенності, відсутні.

Загальна кількість варіантів окремих пісень, особливо жнивварських та петрівочних, число яких іноді сягає за 20, свідчить не лише про автентичність цих календарних традицій у краї, а й про їх свіжість, текстову сирість, яка дозволяє кожному виконавцеві докластися до процесу творення і вставити у пісню своє слово. Окремі з таких зразків досягають справжньої досконалості поетичного тексту, а часом і кількох рівноцінних за силою поетичного звучання варіантів. Саме в цьому й слід вбачати наукову та естетичну цінність літньої календарної пісенності західних поліщуків.

З метою органічного обрядового звучання цих пісень, подаємо свідчення інформаторів про те, коли, де, ким і як вони виконувалися.

Архаїзмів у них небагато. Про це свідчить і цілковита відсутність традиційної міфології, яка так помітна в календарних піснях початку року: веснянках, колядках та щедрівках. Недарма саме ці жанри здебільшого привертала увагу дослідників західнополіської пісенності.

Побувавши вперше на Поліссі, відомий польський етнограф-славіст Казімеж Мошинський у листі до Філарета Колесси писав: «Народні пісні Полісся (зокрема деякі веснянки й колядки) справили на мене незабутнє враження, видалися мені особливо давніми, «прастарими»...

ПОЛІСЬКА

Цілісність поліських етнографічних співвідношень вказує аж надто виразно, що на Поліссі можна надіятися на численні пам'ятки дуже давніх часів і в галузі музики».

З побажанням нових знахідок нашим наступникам та дбайливого збереження і плекання зібраного тут скарбу нащадками й благословляємо в світ третій випуск цього видання.

Висловлюємо щиру подяку Олені Білик, Наталці Дацюк, Ірині Олещук, Олені Остап'юк за допомогу у технічній підготовці текстів до друку, а Волинській обласній державній адміністрації (голова – Микола Романюк) за фінансову підтримку поліграфії цього видання.

Віктор Давидюк

ЛІТНІ ПІСНІ

У всі часи річний календарно-обрядовий цикл представляв єдину синкретичну систему, яка за межі відліку мала календарні свята, а не числа календаря. Наші предки жили від свята до свята, очікуючи завжди бажаних днів перепочинку. Ніхто не задумувався над тим, у який день закінчилась весна і почалось літо, бо це визначалося не календарем, а погодніми умовами. Тим-то календарні межі виконання літніх пісень також були дуже відносні. Ніхто не починав співати літніх, поки надворі стояв холод і негода. Відомі весняні пісні, сам зміст яких свідчить про те, що ними проганяли зиму та викликали тепло. А ось пісні, якими б проганяли весну, нам досі не траплялися. І весна, і літо вважалися сприятливими для господарської діяльності періодами, тому коли одна пора року перейде в іншу, великого значення не мало. Важко сказати, чи й узагалі літу надавалося такого значення, як весні. Коли Весна – доволі міфологізований образ календарної обрядовості, то літо навіть у персоніфікованому вигляді трапляється рідко. Нам відома лише одна календарна пісня, в якій «весна у човночку, літо у візочку». Схоже, що літні функції перебрали на себе інші календарні міфологічні персонажі. Можливо – згадувані в літніх календарних та весільних піснях Трійця, Куст, Водола, Купала, Спас.

Цілком очевидно, що фольклорні уявлення про основні календарні віхи мало нагадують наші теперішні уявлення про чотири пори року. Микола Костомаров ще в першій половині XIX ст. наголошував на тому, що «багато народів Сходу ділили рік на три частини. Такий поділ був і у германців. Був він і у слов'ян, про що свідчать три народні свята, що відповідають порам року»¹. При цьому він мав на увазі Великдень, Зелені свята та Коляду. Причиною такої календарної градації вчений вважав хліборобську специфіку господарства. «Землеробство, старовинне заняття слов'ян, проявляється в трьох функціях: сійні, збиранні та приготуванні; відповідно до цього знаходяться три пори року: весна, літо, зима; осінь зникає з поля зору, половина її виявляється літом, половина – зимою, в житті природи людина вбачає лише початок, середину й кінець. Від того й поділ року на три частини».²

Чіткого розмежування ці пори року не мали. Відтак Зелені свята одні дослідники відносять до весняного циклу, інші – до літнього, треті

¹ Костомаров М. Слов'янська міфологія.–К., 1994.– С.210–211.

² Костомаров М. Слов'янська міфологія.–С.211.

вважають цей тиждень перехідним від весни до літа. Така специфіка календарних пісень пояснює проникнення мотивів і навіть самих текстів з весняних пісень в інші календарно-пісенні жанри.

Інформації, які отримують з цього приводу дослідники від своїх респондентів, часто взаємовиключають одна одну. В'ячеслав Камінський, наприклад, у своїй праці «Свято Купала на Волинському Поліссі», написаній на основі спостережень на початку ХХ ст., зазначає, що два тижні по Великодні на всій території Волинського Полісся все ще співають веснянки. А ось Роман Кирчів переконаний, що перехід від виконання весняних до літніх пісень відбувався на Зелені свята. Аргументує вчений це тим, що на Середньому Поліссі, проводжаючи русалок, за визначенням інформаторів, ще співали весну, а вже повертаючись назад, – літо. Різниця між однією й іншою календарними межами – майже місяць часу. Зрозуміло, що за два тижні після Великодня літні пісні було співати зарано. Якщо він був ранній, то це міг бути і початок квітня. А до Трійці, а часом і після неї, на теренах, описаних Камінським, могли співати рогульки, бородайки, бабоньки, царинки, кукударки та інші різновиди весняних пісень, які веснянками тут не вважались.

За весь час наших багаторічних подорожей по Західному Поліссю на питання, коли закінчується весна і починається літо, безапеляційно відповіла лише одна інформаторка: «Весна після Трійці кончаїця. Ще тиждинь висни, а там починаїця Питривка». Отже, перші літні пісні, за цією народною класифікацією, починали співати в Петрівку.

Літо в народному календарі – це пора збирання: сіна, ягід, збіжжя. Зрозуміло, що перевага віддається хлібові. Тим-то більша частина літніх пісень оспівує жнива – найтрадиційніше заняття слов'ян літньої пори. З завершенням жнив закінчувалося й літо. Неоднакова кількість у сім'ях хлопців та дівчат, що були найбільшою потугою під час жнив, спонукала до згуртування молоді до праці в толоках, а спільна праця сприяла зближенню хлопців і дівчат, була початком перших відвертих залицянь. Тому всю літню календарну поезію наскрізь пронизує тема кохання. Коли в весняних піснях вона тільки жевріє у вигляді надії, то в літніх набуває вже цілком конкретного виразу.

Найтонший тематичний прошарок становлять на Західному Поліссі, як і на решті території України, русальні пісні. Це не означає відсутності тут русальної календарної традиції. Навпаки, в нашому краї збереглося чимало навіть рідкісних уявлень про русалок, намок, а в Збаражі Малоритського району, що на Берестейщині – німок.

Обрядова пісня – гарна підмога там, де обряд втрачає свою інформативність, там вона покликана пояснити те, що в ньому відбувається, як, наприклад, в багатьох весільних піснях. Там, де він самодостатній, нема потреби його пояснювати, відтак пісенний супровід не те, що не обов’язковий, навіть зайвий. Тільки цим можемо пояснити цілковиту відсутність русальних пісень на Західному Поліссі. В нашому виданні вони представлені кількома напливовими, які вважаються в місцях їх виявлення «кустовими».

Помітну частку літнього пісенного репертуару становлять «петрівки» – пісні, які виконувалися в час петрівчаного посту. Він міг тривати від тижня до шести, тому часто охоплював і Трійцю, й Купала. Через це під визначення «петрівок» на Західному Поліссі часто потрапляють і «рогульки», які співалися від Великодня і до Трійці, і ягідні, і купальські, і навіть жнивварські пісні, за винятком обжинкових. Контамінації різних жанрових різновидів сприяє й тематична спорідненість цих пісень – адже зміст кожної з них визначає тема кохання. Та водночас не важко помітити, що в одних із них декларується лише вибір уподобань для майбутнього утворення шлюбної пари, в інших – залицяння парубка до дівчини, ще в інших – оприлюднення новостворених пар та їх спільне проживання «в комірці», логічно завершують цей цикл пісні про сімейне життя невістки в сім’ї чоловіка чи нарікання на нещасливу долю, що шлюбу не відбулося. В такий спосіб легко визначити й переназвані петрівками рогульки, в яких ще чимало весняних настроїв, ягідні, косарські, полільницькі пісні, в яких шлюбні мотиви переплелися з робітними, купальські, в яких змальовано рубіжний акт перевезення дівчини через Дунай – священний вододіл, що відділяє минуле від майбутнього – дівування від заміжжя. У власне петрівчаних, які найприродніше звучать у часовому проміжку від Купала до Петра, тобто менше, ніж упродовж тижня, – вже вчуваються не лише перші подружні клопоти, але й перші конфлікти між свекрухою й невісткою. Якихось дуже давніх звичаїв у їхніх текстах не помітно. Тож однозначно ясно, що це найновіша верства пісень з-поміж тих, які можуть визначитися їхніми виконавцями як петрівки. Зі складоритмічної будови (5+2) видно, що їхньою першоосновою були робітні, основну масу яких становлять жнивварські.

Петрівками вважають і пісні, які співалися «в угодах» та під час полоття проса. Ритмосклад цих пісень той самий, що й у жнивварських, бо всі вони належать до єдиного жанру робітних пісень. Значну їх частку в нашому краї становлять т.зв. сигнальні пісні з розміром

ПОЛІСЬКА

вірша (5+3+3+1). Кількісно вони мають перевагу над усіма іншими, що виконуються під час літніх робіт і дійсно мають неабиякі шанси на те, щоб вважатися явищем оригінальним.

Кількісно не поступаються на Західному Поліссі власне петрівчаним пісням, за винятком рогульок із розміром (5+2+2) та робітніх з розміром (5+3) і похідним від нього ампліфікованим до (5+3+3+1), купальські пісні. При дуже обмеженому ареалі побутування у краї купальських обрядів, пісень, що їх супроводжують, разом із варіантами тут назбирується до півсотні. Переважно це загальновідомі в Україні тексти, лише окремі з яких мають ледь помітні сліди діалектної обробки. Проте присутні у репертуарі виконавців і деякі оригінальні тексти, що свідчить про існування в краї власної пісенної традиції в цьому жанрі. Вони не піддаються олітературенню. Як в'яне дика маківка, одразу по тому, як її поставили в букет, так і така пісня. Вона втрачає всі свої поетичні якості, як тільки її торкнеться перо редактора. Деякі з цих автентичних пісень публікуються вперше. На відміну від петрівчаних, які знаходять собі застосування будь-де і будь-коли упродовж цілого літа, купальські співають від Купала і до Петра.

Серед робітніх пісень найбільш універсальними щодо часу виконання постають жнивварські. Вони можуть виконуватися й під час збирання чорниць, і на косовиці. А ось ягідні на полі не виконувалися. Не співають їх і на Купала.

Що ж до самотності літніх пісень Західного Полісся, то найбільш виразно вона проглядається в їхніх мелодіях.

Віктор Давидюк

«РУСАЛОЧКА-КУПАЛОЧКА»

Полісся – один із регіонів Європи, де русальна традиція збережена найкраще. Тим-то й не дивно, що більшість українських розвідок про русалок написана саме на основі поліських матеріалів. Звідси черпали факти для своїх досліджень Петро Іванов, Михайло Піотровський, Борис Грінченко, Яків Новицький, Михайло Маркевич, Іван Левицький, Володимир Гнатюк. Переважно на основі поліських матеріалів проводиться вивчення специфіки русальних обрядів і вірувань і в т. зв. східнослов'янському контексті (Людмила Виноградова).

Найскладніше питання русальної традиції – її походження. Воно має два аспекти, які потребують свого вирішення: хронологічний та географічний. Жодне з дотеперішніх досліджень вичерпної відповіді на нього не дало. Останнім часом відчайдушну спробу розв'язати його раз і назавжди зробив львівський народознавець Корнелій Кутельмах. Дуже критично, а деінде навіть тенденційно оцінивши все зроблене в цьому напрямку до нього, автор присвятив русальній темі доволі розлогу статтю, метою якої було визначити не лише природу уявлень про русалок, а й вік цих вірувань. Озброївшись гіпотетично-дедуктивним методом та залучивши масу нових польових матеріалів з Центрального Полісся, все ж через брак наукового досвіду дослідник так і не зумів вибудувати цілісної концепції, на яку, вочевидь, претендував. Штучно прив'язавши вірування в русалок, безперечно пов'язаних із культом предків, що в своїй обрядовій практиці супроводжуються клечанням хати й подвір'я свіжими гілками клена, берези чи липи та водінням у цей час дівчини, перебраної в «куста» чи «тополю», до пізньопалеолітичної традиції побудови сезонних куренів і навіть «квіток» на кроквах під час сучасного завершення будівництва хати, а традицію годування черепів населенням Нової Гвінеї визначивши залишком ще давніших палеолітичних вірувань, генезу русальної традиції українців автор виводить із фінального палеоліту. Якби дослідник врахував, що навіть побут новогвінейців у тому вигляді, в якому його застали етнографи, попри беззаперечну консервативність, пішов набагато уперед порівняно з побутом мисливців на стадних оленів, то, може, аж так далеко вглиб тисячоліть його реконструкції й не зайшли б. Досить було звернути увагу на те, що новогвінейцям, на відміну від населення фінального палеоліту, не відомі сезонні поселення. Відтак влаштування куренів на літніх стійбищах, з яких Кутельмах виводить

традицію троїцького клечання, знаходиться зовсім у іншому обрядовому контексті, ніж годування черепів новогвінейцями, з якого автор виводить походження культу предків. Тенденційне підтягування фактів під наперед задану схему проявляється і в інших «концептуальних» побудовах. Період недостатку м'яса в мисливців на оленів, який зазвичай випадає один раз під кінець зими, коли відбувалася міграція тварин на південь, звідки вітер доносив запах молоді трави, від чого, вочевидь, і досі на Поліссі відзначають у цей час М'ясиці, а другий – на листопад, коли в степу годі було знайти корм і тварини починали міграцію в зворотному напрямку, дослідник, ревно посилаючись раз-по-раз на Леоніда Залізняка, автора цієї реконструкції, чомусь-то відтягує аж на період Зелених свят, тобто на червень³. Будь-яка логіка такої побудови, як бачимо, відсутня. Отже, можна починати все заново.

Якби ж культ предків вів свою тяглість, як вважає Кутельмах, ще з фінального палеоліту, тобто з традицій мисливців на оленів, вшанування небіжчиків мусило б відбуватися також лише двічі на рік – у час найбільшого харчового недостатку, як це потрактовує автор. І то лише в листопаді та в лютому-місяці. У лютому і відзначаються М'ясиці. Раціон будується таким чином, щоб перед постом, що має ще дохристиянські природні причини, задовольнити потребу організму в білках, необхідних на весь літній період, коли раціон істотно міняється на споживання рослинної їжі, тобто вуглеводів. М'ясиці безумовно пов'язані з давньою мисливською традицією. Але під час їх відзначення ніхто не має й гадки про пошанування померлих родичів. Отже, вірування культу предків у цьому календарному циклі відсутні. Про явню пізніше, ніж із часів палеоліту походження традиції пошанування духів померлих родичів свідчить навіть той факт, що українці дотримуються її тричі на рік, а от білоруси й поляки вже по чотири рази. Причина, вочевидь, доволі проста: на території України традиція поділу року утвердилася ще до аридизації клімату, коли зими не було. Коляда випадала на осінь – період звершення обмолоту збіжжя. Звідти в колядках так багато осінніх мотивів (жнивування, збору винограду, приготування вина). У наших сусідів хліборобський календар утвердився вже після похолодання, тому в них духів предків, на культу яких тримається весь хліборобський календар, вшановують вже чотири рази. До Коляди на початку листопада відзначають ще

---

³ Кутельмах К. Русалки в повір'ях поліщуків // Записки Наукового товариства імені Шевченка: праці секції етнографії і фольклористики. – Львів, 2001. – Т. ССХ ЛП. – С. 148–149.

осінніх Дідів. Вочевидь, така різниця може бути пояснена механізмом поширення хліборобів-аріїв з України в Західну та Центральну Європу. В Німеччині, де вони, рухаючись через Францію, опинилися ще наприкінці IV – на початку III тис. до н.е., поділ календарного року також трифазовий. В Польщі ці племена з'явилися майже на тисячоліття пізніше, так само і в Білорусі. Якби ж вірування культу предків були настільки давніми, як це вважає Кутельмах, жодних відмінностей у їх поширенні не існувало б. Так як не існує їх у відзначенні тих же М'ясиць. Крім того, жодна із рокових дат, пов'язаних із культом предків (в сучасному народному календарі це Великдень, Зелені свята та Коляда), з періодами м'ясного достатку під час великих ловів у мисливців на оленів в часі не збігається.

Отже, культ предків у слов'ян з ритуальною практикою мисливців на оленя не має нічого спільного.

Досить вільне поводження з матеріалом, в т. ч. і в цитуванні, попри доволі багатий польовий матеріал, представлений у статті Кутельмаха, викликає певні перестороги й щодо якості осмислення його в цілому. В цьому нам було легко переконатися на прикладі використання однієї з наших цитат із першого випуску «Поліської доли». Загалом позитивно оцінюючи поданий у ній фактаж, вирвавши з контексту окрему фразу з п'яти слів, автор приписує нам думку, що такі повір'я «збереглися лише на Західному Поліссі». Це дало йому право на висновок, що цим «упорядники переоцінюють вартість своєї роботи»⁴. На зазначеній у посиланні сторінці навіть цитованої фрази знайти годі. Вона міститься на іншій сторінці і стосується лише окремих повір'їв про русалок. Щоб не бути голослівними, наведемо цитату повністю:

«Деякі цікаві характеристики русалок, які проливають світло на їх походження, *збереглися лише на Західному Поліссі*. Серед таких – і наведені інформації про три покоління русалок, про те, що русалками бувають і чоловіки, що русалки бояться сонця, не мають ні сліду, ні ваги, бо жито встає за ними, як після вітру. А звичай залишати на столі в Русальницю поминальний обід вже мало де й відомий. Тому західнополіський матеріал у реконструкції давніх уявлень про русалок як духів померлих родичів займає поважне місце»⁵.

Хоч матеріали, вміщені в статті К.Кутельмаха, зібрані в чорнобильській зоні, дещо змінили ситуацію на краще, зокрема підтверди-

⁴ Кутельмах К. Русалки в повір'ях поліщуків // Записки Наукового товариства імені Шевченка: праці секції етнографії і фольклористики. – Львів, 2001. – Т. ССХІІІ. – С. 99.

⁵ Поліська дома. Фольклорно-діалектологічний збірник. – Луцьк. 1991. – С. 33.

ли поширення інформацій про русалок-чоловіків, серед поважного списку його матеріалів інших заакцентованих нами мотивів таки немає, хоч показати значення своєї праці саме цим ми й не намагались. Просто наукова манера автора в тому й полягає, що бачить те, що хоче. Зрештою, він не заперечує цього й сам: «Напевне, не образимо русалок, якщо й помилимося на якихось десять тисяч років»⁶. Хтозна чи воно так? Бо якщо заглибитися ще на стільки ж років, то замість оленів доведеться брати до уваги полювання на мамонтів та бізонів, у якому календарна періодичність не мала значення, якщо ж наблизитись в інший бік – доведеться говорити взагалі не про мисливців, а про доволі віддалених майбутніх наших нащадків.

Якщо слідувати логіці К.Кутельмаха, то сьогодні русальна традиція повинна була б мати найбільше поширення в народів тундри, які до приходу колонізаторів повністю зберігали свій первісний устрій мисливців на оленів. Та її там нема. Відомий російський етнограф XIX ст. Дмитро Зеленин зауважив іншу закономірність. Він відзначив, що чим далі на південь, тим вірувань, пов'язаних із русалками, більше⁷. Сучасна ж російська дослідниця Тетяна Агапкина на основі картографування цього явища наочно демонструє південне його походження⁸.

До речі, шкода, що поза увагою К.Кутельмаха залишилося те, чим харчують духів небіжчиків. М'ясні страви там відсутні повністю. І не тому, що пізніше це могло бути витіснено християнським постом, адже масло і сир входять до обов'язкових страв, а каша, яку належало готувати у всі три періоди їхніх відвідин, у тому числі, як свідчать наші записи з Прибужжя, й на Русальницю, провокує на думку про їхню ранньорільницьку сутність.

Все це суто теоретичні роздуми. Практичний бік української русальної традиції розкривається на основі збережених обрядів, які часто-густо остаточно втратили свою інформативну наповненість та пісень, які виникли не вчора, а тому поглиблюють діапазон наших пошуків ще на якийсь століття-два.

Пісні літнього календаря на Поліссі не настільки різноманітні, як весняні. У центральній частині українського Полісся «співати літо» починали відразу після русального тижня⁹. Одним із перших, хто ви-

⁶ Кутельмах К. Русалки в повір'ях поліщуків. – С. 148–149.

⁷ Зеленин Д. Очерки русской мифологии. – СПб., 1903.

⁸ Агапкина Т. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл. – Москва, 2002.

⁹ Кирчів Р. Фольклор українського Полісся // Древліани. Збірник статей і матеріалів з історії та культури поліського краю. – Вип. 1. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 1996. – С. 388.

знав русальну традицію ознаменування переходу весни в літо, серед українських фольклористів був ще Михайло Максимович¹⁰.

У західних районах Полісся різкої межі переходу від весняного до літнього репертуару не існувало. Можливо, через те, що тут існував пісенний жанр, який охоплював своїм виконанням обидві пори року. Це – т. зв. рогульки, які починали співати одразу після Великодня і закінчували після Купала, в період, коли починали одружуватися.

Окрему групу літнього циклу становлять пісні, виконання яких на Поліссі приурочено до Трійці і наступного «русального» тижня. На основі записів XIX–XX ст. можна зробити висновок, що ареал особливо інтенсивного побутування русальної обрядовості, а заодно й пісенності, знаходиться на Центральному Поліссі. З поліських районів Житомирської, Київської і західної частини Чернігівської областей і походить переважна більшість відомих записів русальних пісень¹¹. Лише кілька зразків русальних пісенних текстів, знаходимо на Західному Поліссі, переважно в Ратнівському районі. Два з них із будовою (6+6) зафіксовано у с. Кортелісах і Козоваті: «Не бий п'ятку, в п'ятку», «Не мий нога в ніжку» і один варіант у с. Жиричах «Ой вся ти, Галю» з будовою (5+5).

Русальний обряд, який на українській етнічній території зводився до «проводів русалок», відсутній по всій території Західного Полісся, включаючи і згадані села. Сьогодні його добре пам'ятають лише на Східному Поліссі. Там дівчат, перебраних у представниць хтонічного світу, озброєна хліборобськими знаряддями праці молодь проганяє в поле, щоб краще родило.

Проте про повну відсутність русальних обрядів у селах Західного Полісся теж казати не випадає. У деяких із них на Русальницю водили Куста. Найдавніші писемні згадки про нього зробили польські дослідники кінця XIX ст. Зокрема 1889 р. О. Кольберг на сторінках часопису «Zbiór wiadomości do antropologii krajowej» помістив запис кількох «кустових» пісень («Вийди, пане, з полою», «Ми ходили под гай зелененький»), що походили з сіл Погост (нині Заріччя – районний центр Рівненської області) і Борове, що адміністративно належить до того ж району. До розділу «Зелені святки. Куст» дослідник подав і короткий опис обряду: «Одна з дівчат убиралася за Куста (має то означати корч або куц). Клади їй на голову вінок з берези, а її всю об'язували аїром

¹⁰ Максимович М. Дні і місяці українського селянина. – К., 2002. – С.72.

¹¹ Ігри та пісні. Весняно-літня поезія трудового року / Упор., передм. та прим. О. Дея. – Київ: Видавництво АН УРСР, 1963. – С.307-326, 616-618.

або іншим зіллям. Так убрану в зелень, її вели інші дівчата і молодиці по селу. Підходячи до двору і до кожної хати, співали»¹².

У такому ж приблизно вигляді 1971 р. цей обряд зафіксувала в с. Сварищевичах Світлана Кітова. 1887 р. епізодичні спогади про нього та пісні, якими його супроводжували, трапилися нам у с. Хоцуні Любешівського району. 1991 р. вони були опубліковані в першому випуску нашого видання¹³. 1992 р. згадки про те, як відбувався сам обряд, записав у Сваловичах того ж району Олекса Ошуркевич. Колишня учасниця обряду розповіла, що вбирали куста на перший день Трійці гілками клену: «яка найменчая – наредят, поприв'язують гілле на спену, голову; обв'язут – аж трошки бачит вона, а її мало ведко». Ідуть тоді дівчата селом, співають різних пісень, а коли прийдуть у двір до господаря, то вже про Куста:

*Ой вийди, вийди, господару, з хати,
Да позволь, позволь, нашому Кусту стати.
Кусту стати да й полуднати дати,
Нам молоденьким в світьольци й погуляти*¹⁴.

...Спогади про дотримання «кустового» обряду знаходимо серед інформаторів Дубровицького, Зарічнянського, Любешівського, Камінь-Каширського, Іванівського, Пінського районів та прилеглих Іващевицького, Лунинецького, Пружанського, Столинського, Березівського. У Сварищевичах Дубровицького району, де обряд зберігся до наших днів, він відбувався таким чином: «Зранку збиралися дівчатка до 15 – 16 років, ішли в ліс. Одну з дівчат убирали Кустом. Для неї плели вінок або декілька, щоб не впізнали Куста на іншій вулиці. Кустів у селі було багато, їх водили від хати до хати»¹⁵. За свідченнями старожилів з Іванчиць Зарічнянського району, «велічав кожну хату Куст; він не минав неяку хату»¹⁶. Величанням господарів справа не вичерпувалась. Як і під час інших обхідних обрядів, учасники обходу за свій прихід вимагають дари: «Винесь кусту хоч по золотому», «Да просимо пана хоч на черевички»¹⁷. А все тому, що «Куст гето для добра»¹⁸. Детальніших пояснень і шукати годі. Єдине, в чому не сумніваються ревнителі

¹² Ошуркевич О. Звичаї водіння Куста на Волинському Поліссі // Полісся: Енікос, традиції, культура. – Луцьк, 1997. – С. 103.

¹³ Поліська дома: Фольклорно-діалектологічний збірник / Упорядкування Віктора Давидюка і Григорія Аркушина. – Луцьк, 1991. – С. 43.

¹⁴ Ошуркевич О. Звичаї водіння Куста на волинському Поліссі // Полісся: Етнікос, традиції, культура. – Луцьк, 1997. – С. 104.

¹⁵ Щербак І. Діти в традиційних обрядах українців // Нар. тв. та етногр. – 2003. – №3. – С. 77.

¹⁶ Шарая В. Заходнепалескі абрад Куст як сацьяльно-культурны феномен // Загараддзе – № 3. – Мінськ, 2001. – С. 51.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Шарая В. Заходнепалескі абрад Куст як сацьяльно-культурны феномен // Загараддзе – 3. – Мінськ, 2001. – С. 51.

цього звичаю, це в його давності. «Спокон веков воно таке. Ще наши діди й прадіди робили і баби наши»¹⁹. «Поведенця така була. Так заведяно було. Ще наши батьки, матюрі, гето воно, як почався вік, таку вони узяли причину. Так у нас було! Гето у нас спредвіка воно йшло, а топір у нас уже такий закон»²⁰.

Та все ж обрядова практика свідчить багато про що. Зокрема, ті, хто водить Куста, в хату не заходять, тільки «пуд двери». «Поспевають да й ідуть»²¹. Головний персонаж не співає – «вин оно ходить мовчком»²². Така «поведенця» доволі прозоро вказує на зв'язок образу Куста і його проводирів з уявленнями про потойбічний світ. Таке маркування виявляється і в маскуванні обличчя головного персонажа, і в прямій вказівці на те, що Куст не має бути впізнаний. Отже, семантика культу предків в обряді очевидна. Одначе нею однією багато хто з дослідників не обмежується.

Одна з гіпотез полягає у тому, що цей обряд слугував способом викликання дощу. Не останню роль у поширенні цієї думки зіграла реконструкція Бориса Рибакова щодо зображення на трипільському горщику, виявленому в с. Концешти на території Молдови. Зображення танцюючих дівчат в характерному одязі, що закінчується внизу нерівною торочкою, викликало у вченого асоціації з відомим у сербів обрядом викликання дощу з допомогою «додол». Відбувався він таким чином: «Додоли – юні дівчата, які виконували танець дощу під час спеки, посухи. Додоли роздягались догола і обвішувались від плечей до колін гілками, травами, квітами; жінки цього села обливають додол з ніг до голови водою»²³. З українським Кустом цей обряд має спільним лише спосіб рядження, що ж до обливання, то в українській традиції воно мало місце на Великдень або ж на Купала. Тільки не на Західному Поліссі. Синтез наших великодніх та зеленосвятних традицій спостерігається в обрядах західних слов'ян. Там Куст має додаткових персонажів – «майського короля» та «майську королеву». В Індії, де водили хлопця-Куста, його називали «царем дощу». В румунів такий перебраний персонаж називався Папалуга²⁴.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само.

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Кулишин Ш., Петровић П., Пантелић Н. Српски митолошки речник. – Белград, 1970. – С.108–109; Рыбаков Б. Язычество древних славян. – Москва, 2002. – С.180.

²⁴ Фрезер Дж. Золотая ветвь. Исследования магии и религии. – Москва, 1998. – С.78–79; Сумцов Н. Культурные переживания // Киевская старина. – Т.26. – С.632.

По-різному міг називатися куст і в самих поліщуків. Анатолій Сержпутовський у своїй праці «Прымхі и забабоны баларусаў-палешукоў» свідчить, що персонаж з аналогічними функціями міг називатися й Русалкою. Як і Куста його водили на Русальний тиждень. «На цьому тижні дівки співають русальних пісень, вбираються у квіти, плетуть собі з квіток вінки і носять їх на головах, а в руки беруть сухий май і йдуть до річки. Там вони роблять ляльку з маю наче дівку, називають її Русалкою. Спочатку носять ту Русалку з піснями по полю, а ввечері приходять до річки і кидають ляльку в воду. Це називається «топити Русалку»²⁵.

У такому вигляді «Русалка» більше нагадує центральноукраїнську Марену–Водолу. Проте подальша інформація, подана в цьому ж бібліографічному джерелі, розкриває всі ті зміни, які відбулися в процесі формування цієї остаточної форми обрядового атрибуту:

«Давніше вибирали найвродливішу дівку, вбирали її всю зеленими гілками та різними квітами. Дівчата, побравшись за руки, ставали в коло довкола тої дівчини, яку звали Русалкою, і так з піснями ходили по полю, по лузі та в гаю. Цього дня дівчата гуляли без хлопців, які не сміли до них підходити, щоб не прогнівити русалку»²⁶. Причина небажаної присутності хлопців виявляється в особливостях костюмування головного персонажа, що їх описує в обряді проведів русалки Дмитро Зеленин. В ньому «Русалку» зображала убрана в зелень оголена дівчина (як варіант вона ще могла бути в самій сорочці і з великим вінком на голові). Її з піснями і веселим гомоном проводили до жита, де вона ховалася²⁷. Те, що русалкою обирали найвродливішу дівчину, та ще й роздягали догола, прикриваючи тіло лише зеленню з дерев, надавало цьому обряду еротичного забарвлення. Але в інформаціях про обряд цей зміст чомусь відсутній. Можливо, тому, що маркована таким чином, вона сприймалася як порубіжна істота, майбутня жертва, яка представлятиме село, вулицю, куток, рід у сонмі заставних небіжчиків. Вони ж впливатимуть на врожай. Тим-то хлопці її не тільки не займають, а навіть бояться прогнівити.

Ляльку, вочевидь, почали топити пізніше, спочатку ж приносили в жертву воді найвродливішу дівчину. Тим часом Віра Соколова вважає, що образ русалки як дівчини-утоплениці – це лише пізня його трансформація, адже думка, що русалки – це дівчата-утоплениці, побутує

²⁵ Сержпутоускі А. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў. – С.101. – П.1069.

²⁶ Сержпутоускі А. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў. – С.102. – П.1070.

²⁷ Зеленин Д. Очерки русской мифологии. – Вып.1. – С.417.

не всюди. Проте зв'язок русалок із житом, із урожаєм простежується навіть у пізніх обрядах²⁸. Отже, потоплення дівчини – лише один із шляхів до появи русалки, але далеко не єдиний. Більше того, на думку дослідниці, зв'язок русалок із «заставними силами», який дуже помітний в українських віруваннях, можна розцінювати як церковне ускладнення цього образу²⁹.

На думку ж Зеленіна, який жив значно раніше і не міг передбачити, про що сперечатимуться його наступники, первісний образ русалки – це образ подавальниці літньої живильної вологи. Тому він і відзначався на початку літа. Але генетично, вважає вчений, вони походять із заставних (заручних) небіжчиків, тобто принесених у жертву людей.

Думка, вочевидь, небезпідставна, бо з метою викликання дощу на Буковині ще й у ХХ ст. продовжували кидати у річку жінок³⁰.

Постає питання, чи можливі русальні уявлення без образу людини-жертви взагалі. Михайло Максимович розрізняв три види русалок: 1) дівчата-утоплениці; 2) дівчата-семилітки, які померли нехрещеними; 3) русалки-німфи³¹. Тільки останній із різновидів не має однозначного зв'язку з категорією заручних небіжчиків. Всі інші, як бачимо із самих назв цієї класифікації, мають до неї безпосереднє відношення.

Що ж до зв'язку голого чи прибраного лише в зелень жіночого тіла з викликанням дощу, то він підтверджується багатьма ритуалами народів Європи та Індії. Та поки що жоден дослідник не довів цього зв'язку з обрядом водіння Куста. Існує чимало протилежних фактів. Головний із них – чимало модифікацій цього обряду, в яких ряджені в свіжу зелень з викликанням дощу не мають нічого спільного. Саме тому Дмитро Зеленін вважав, що зв'язок рядження у свіжі зелені гілки з чарами викликання дощу пізніший і більше чи менше випадковий³². Не існує цього зв'язку і в західнополіській традиції. Для викликання дощу тут використовують інші методи. Коли довго не було дощу, ходили до схід сонця чистити криницю та підвішували жабу догори лапками³³. Немає ніякої згадки про дощ і в жодному з текстів місцевих кустових пісень, а учасниці обходу жаліються

²⁸ Соколова В. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев, белорусов. – Москва, – С. 227.

²⁹ Там само. – С. 222.

³⁰ Аничков Е. Весенние обрядовые песни на Западе и у славян. – СПб, 1903. – С. 246.

³¹ Максимович М. Дні і місяці українського селянина. – К., 2002. – С. 72 – 76.

³² Зеленін Д. Топтемы-деревья в сказаниях и обрядах европейских народов. – Москва – Ленинград, 1937. – С. 58.

³³ Зап. 1998 р. Тетяни Данилюк у с. Тоболах Камінь-Каширського району від Марії Купріянички 1922 р.н.

в своїх піснях не так на спеку, як на холодну росу, від якої в Куста мерзнуть ноги. Щоправда, так само мало виражена в них і магія родючості, з якою більшою мірою пов'язані всі обхідні обряди, до яких належить і Куст.

Навіть побіжний погляд на типологію обряду в його географічній кореляції виявляє, що «дощова» семантика обряду збереглася в умовах більш посушливого клімату. Дослідники ж вважають, що лише в добу неоліту культ води тісно переплітався з культом родючості³⁴. До таких висновків легко дійти на основі аналізу зображень на неолітичній кераміці, де рослинні символи всуціль межують з символами грозових хмар та дощу. Західнополіський Куст мало того, що побутує на цій території лише локально, чим істотно відрізняється від того, який трапляється в ареалі від Балкан до Карпат, то ще й позбавлений водоносної символіки. Черевики, про які як необхідний атрибут цього образу говорить його піснетворний супровід, нагадують весільне надбання молодії. Отже, і в самій дівочій обраниці на цю роль, вочевидь, слід вбачати подобу нареченої. Оскільки ж її, як свідчать інформатори, могла виконувати лише найкраща дівчина, то й сам шлюб не можна розцінювати як звичайний. Схоже, йшлося таки про теогамію – шлюб із якимось божеством. Звідси й по жертви «на добро» від кожної хати.

Загалом обрядовими функціями Куст мало чим відрізняється від Купайлиці, хоч його зовнішня атрибутика, яка складається з рядження дівчини в зелень, подальшого розбирання та потопленням зелені, спалення її на вогні чи викидання на городи, безумовно, давніша, ніж аналогічні дії з прибраним у зелень і квіти купальським деревцем, хоч по суті і одне, й друге символізують колишню людську жертву. Можливо, саме через це в місцях водіння Куста в найдавніших згадках купальський обряд не помічений. Як одне, то не інше.

У той самий час, коли в одних місцевостях водять Куста, в інших остерегаються ходити через поле, засіяне житом чи пшеницею. Боятися русалок. Існують ще й інші застереження. На русальному тижні не можна полоти просо, бо почне рости вниз³⁵, не можна стелити полотно для вибілювання, бо русалки походять і буде з дірками³⁶, не можна спати надворі, бо русалки очі зашиють і людина все літо ходитиме сонна³⁷, не можна прати, бо прибі'єш русалку прачем³⁸. Деякі інфор-

³⁴ Филимонова Т. Вода в календарних обрядах//Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: исторические корни и развитие обычаев. – Москва. 1983. – С.133.

³⁵ Зап. у с. Коритниці Локачинського району.

³⁶ Там само.

³⁷ Зап. 1985 р. у с. Троянівці Маневицького району від Максима Гайдучика 1905 р.н.; 1987 р. у с. Березичах Любешівського р-ну від Марії Тишковець 1923 р.н. Особистий архів автора.

³⁸ Зап. 1985 р. у с. Троянівці Маневицького району від Максима Гайдучика 1905 р.н.

матори вважають, що на Русальному тижні протипоказана будь-яка робота: «В той тиждень ни мона рубити багато, бо розгнівають русалок, то вуни можуть нашкодити худоби. А як йшли на поле, то клали на полі кусок хліба для мавок – щоб жито рудило»³⁹.

Яке походження цих заборон, сказати важко. Однозначно прочитуються лише уявлення про те, що поле, луг, вода на деякий час стають місцем перебування русалок, а втручання людини в їхній простір у цей час небажане.

Навіть у тих місцинах, де про Куста нічого не знають, після Зеленої Неділі починається Русальний тиждень. «Русальна неділя» часто згадується в літописах із другої половини XII ст., щоправда, лише як часовий орієнтир. Що ж до самого походження русалок, то Західне Полісся дає чи не найбільше матеріалу для реконструкції семантики цього образу: «Русалки виходили з того світу. Тоді, як просо пололи»⁴⁰, «Тиждень після Трици називаїця Русалниця. А ще вони ходять і після Паски, то той тиждень називаїця Намський»⁴¹.

Виходить, що прихід русалок пов'язувався не лише з Зеленими святами, а й з Великоднем. У тому, що жінка з Оконська, яка подала останню з наведених інформацій, не обмовилась, свідчить інший запис, який нам 1987 р. вдалося зробити більш ніж за 70 км у Хоцуні Любешівського району. Там місцевий мешканець утаємничив нас у те, що «русалки з умерлих», бачили їх «найбільш у жити», «ходили вони в тому, в чому їх поховале», а «проводжале русалок на другий день після Вилекодня»⁴². Як бачимо, великодні русалки – таки, мабуть, не обмовка. Цим словом нарівні з іншим – навії – могли називати усіх померлих родичів. Часом іншої назви окрім «родичі» вони могли й не мати. В Уланівці Володимир-Волинського району нашим кореспондентам розповіли про те, що на Зелені свята «теї ночі ду хати приходили души померлих родичев. Каля мисок клали ложки (або в макітру) і зав'язували шнурком; а на ранок дивилися, чи шнурок порваний: якщо порваний, то їли родичи, а ні – то не приходили»⁴³.

Загодовували души предків і в інших селах. Зокрема в Світязі та Пульмі Шацького району: «На Русавницю кладуть у нас їсти по столах русавкам. Русничок вешають. Ставлять на стіл воду, масло, хліб кладуть, що їсте воне мале. І дехто каже, що буде понад їджане, що русавке приходять, в кого є померли. В кого нима никого вмерлого, то ни ставлять, бо ни прейдуть русавке. А в кого є, то приходять»⁴⁴.

³⁹ Архів ПВНЦ. – Ф.2. – Од. зб. 185. – Арк. 24.

⁴⁰ Зап. у с. Коритниці Локачинського району. Особистий архів автора.

⁴¹ Зап. в с. Оконську Маневницького району від Тетяни Лісовецької 1915 р.н.

⁴² Зап. у с. Хоцуні Любешівського району від Степана Корця 1910 р.н.

⁴³ Архів ПВНЦ. – Ф.2. – Од. зб. 12. – П. 66.

⁴⁴ Зап. в с. Світязь. Особистий архів автора.

Дехто в цьому ж селі каже, що «русавкам оставляли на столі те, чим сами вечерали»⁴⁵. На Зеленому (Русальному) тижні в деяких селах Західного Полісся існував звичай в сім'ях, де протягом року вмирили дівчата, щоранку вішати на кілочку під хатою суху чисту сорочку⁴⁶.

У с. Жаховичах Мозирського району на Гомельщині російський учений Микита Толстой зафіксував відзначення аж трьох русальних тижнів: на Великдень, на Зелені свята і на Коляду⁴⁷. Незмінними в цьому випадку залишаються лише ритуали пригостання душ небіжчиків, решта корелюється з календарними особливостями.

Як і належить предкам, русалки вчать розуму молоде покоління. Оскільки всі померлі, незалежно від віку, мають статус предків, піймавши будь-кого на Русальному тижні в полі, вони загадують загадки або, коли не мають наміру переслідувати чи просто не побачать, будучи зайняті своїми танцями, співають пісеньки повчального змісту, які зводиться до переліку того, чого в цей час робити не можна: «Не сядай на дижі, не ходи на межі», «Не ступай нижка в нижку, не став діжка на діжку». «Не миси хліба без запаски, не кидай печи без запалки». «Не тримай лопати в хати, бо будеш довго конати». «Не мий ніжка об ніжку, не сип муку на діжку, не мий стола золою, бо останешся вдовою».

У такий звичайний спосіб русальна традиція, вочевидь, водночас документує й існування на час її утвердження двох найнеобхідніших для первісного суспільства уснопоетичних жанрів: загадки та обрядової пісні повчального характеру. Щодо самих пісень, то, як бачимо, вони і за формою, і за змістом, мало чим відрізняються від тих, які виконуються під час весілля у молоді. У молодого, на диво, пісень повчально-заборонного змісту, як, для прикладу, «вийди, маги, з хати», «ой не пий, Гордійку, першого перепою» вже не співають. Мабуть, через те, що на момент утвердження патріархальної частини весільного обряду, традиція пісенних повчань вже відійшла в минуле. А вік тих, які співалися під час весілля в молоді, однаковий з русальними «не мий ніжка об ніжку, не сій муку на діжку».

Русалок на Західному Поліссі описують по-різному, але найповніший їх портрет можна скласти тільки тут. Переважно це вервечка маленьких діток і «будуть чуть ни рівни всі і в однаковий одеже вбрани; хто бачив у лентах, в китайках»(с.Світязь). «Дівка з русими косьми. На межі бачили» (с.Нуйно), «висока в білому платті, на голові винок з блаватки, кокілю»(с.Нуйно). А ще русалка не має ні сліду, ні тіні⁴⁸. В евенків тінь вважається душею людини. Тож людина без тіні

⁴⁵ Зап. 1988 р. у с. Світязі від Віри Мазурок 1928 р.н. Особистий архів автора.

⁴⁶ Зап. 1988 р.у с. Піщі від В.Дрозд 1913 р.н.

⁴⁷ Виноградова Л. Мифологический аспект полесской русальной традиции // Славянский и балканский фольклор. – Москва, 1985. – С.110.

⁴⁸ Зап. у с. Піщі Шацького р-ну від Є. Дрозд 1913 р.н.

– те саме, що тіло без душі. Тим-то й дихають русалки, на відміну від людей, холодним духом, «бо вони мертви»⁴⁹.

Серед найхарактерніших властивостей західнополіських русалок те, що вони бояться свічки і взагалі вогню. Хоч денного світла не бояться, адже ходять не лише вночі, а й удень. Вочевидь, страх перед вогнем через їхній маєстат духів предків, вони усядикували від обряду кремації, який свого часу був основним перехідним ритуалом, що супроводжував мерців на той світ. Вогню, за народними уявленнями, боялися й нечисті духи. Але вони бояться й будь-якого іншого джерела світла, бо ходять лише в темну пору. З темними силами русалок не отожднюють, бо вважають, що відхреститися від них, як від нечистої сили, не можна. Якщо ж страх перед вогнем в образі Русалки дійсно зберігся через уявлення, пов'язані з кремацією, то вік цих уявлень на території Полісся від одного до двох тисячоліть. Якщо ж допустити можливість участі в походженні цих уявлень вірувань трипільських племен, чого повністю відкидати також не можна, то й понад 5 тис. років.

Назва «русальний тиждень» або спрощена її форма «русальниця» найбільш уживана на Західному Поліссі. На сусідній Волині вживається «брикса» (с.Воютин Луцького району), а на межі Західного Полісся й Волині, де населення виявляє деякі ознаки немісцевого походження, тиждень після Зелених свят називається «марусавним» (с.Липно Ківерцівського району). Не однакове в сусідніх регіонах Полісся й Волині і ставлення до русалок. Коли для поліщуків це «души вмерлих родичев», тому й ходять у тому, в чому їх поховали, то у волинян вони мають негативне забарвлення. Одягнені й то не полюдськи. «Одежа тико накинута, не шита». Як тут не згадати, коли долею випадку також на Волині в с.Теліжинцях десь неподалік від Старокоостянтінова нам трапився невідомий поліщукам русальний звичай із назвою «розирви». Він зводився до того, що в понеділок після Русального тижня жінки, зустрівши в полі чи навіть десь на дорозі навпроти поля будь-якого чоловіка, роздирали йому штани по швах. Після цього відпускали.

На Волині русалки – «то вмерлі малі діти, які ще не зогрішили в житті, вони мають вигляд людини, а замість ніг – риб'ячі хвости. З'являються на полях, як рісіє (квітує) жито і збирають квітки; можуть людину залоскотати» (с.Менчичі Іваничівського району). «Русалки

⁴⁹ Зап. у с. Митильно Ківерцівського р-ну. – Архів ПВНЦ. – Ф.2. – Од.зб.137. – Арк.40.

боятися світла і хреста» (с.Несвіч Луцького району). «Од русалки треба втікати проти сонця» (с.Радомишль Луцького району). «Казали, що русалки – то теї дівчата, що повмирили. Вони ходять в лентах, вінках. Моцно високі і сухеї. Руки в них завше розчипірани» (с.Верхнів Іваничівського району). Від такого опису віддає ворожістю. Власні предки не видадуться такими і в страшному сні.

До всього іншого в волинян русалки ходять не після Зелених свят, а після Великодня, хоч цей тиждень, як і в поліщуків, називається намським (с.Сенкевичівка Горохівського району).

Після таких емоційно оціночних, а подекуди й семантичних зміщень хочеться погодитися з гіпотезою Бориса Рибаківа, яка полягає в тому, що неоднорідність ставлення до духів предків може бути наслідком міграційних процесів: «З відходом нащадків «поселення мертвих» залишались беззахисними; для нових пришельців вони виявлялись не «дідами», а нав'ями – чужими, а тому потенційно ворожими мерцями»⁵⁰.

Тоді високий зріст і худорлявість в наведеній вище інформації з Верхніва можна вважати тими характеристиками, якими відрізнялися від теперішнього населення племена попередників, які проживали на цій території до того часу, поки її не заселили волиняни.

На Західному Поліссі має стат духів предків належить як русалкам, так і нав'ям, навкам. Свято одних – на Зеленець, інших – на Великдень. Але на Навському тижні тут шанують навій, на Русальному – русалок, а на Коляду – дідів. І жоден із цих персонажів не розглядається як ворожий, жоден не має якихось відлякуючих рис зовнішності. В одній оповідці з Любешівського району, коли дитина заходить у жито в постеликах, Русалка щоразу мирно роззуває її, щоб не м'яла жита і та вже йде додому боса з постеликами в руках⁵¹. Чи не є таке ставлення до предків свідченням того, що на Поліссі не існує «чужих поселень мертвих»? Коли на більшості українських територій повної зміни населення не було лише з III тис. до н.е., то тут її могло не бути ще з мезоліту, коли з таненням льодовика частина мисливців на стадного оленя подалася услід за ним на північ, інша залишилася тут полювати на тура та лося. Населення ж, яке прибувало сюди в різні часи, легко асимілювалося з місцевими праєвропейцями, з часом набуваючи спільних предків. А до всього свого завжди ставляться тільки з по-

⁵⁰ Рыбаков Б. Язычество древней Руси. – Москва, 1988. – С.102.

⁵¹ Зап. 1987 р. у с. Лахвичях Любешівського району від С. Хвесик 1924 р.н. Особистий архів автора.

шаною і піететом. Тож влучно підстерегла Леся Українка, що наші боги не мають жодної подоби ні «кацапських», ні фінських, «коли в наших казках навіть ворожа сила – «змій», уявляється часто в подоби знадливого красуня. А перелесник? А русалки?»⁵².

У Збуражі Малоритського району персонаж, схожий до русалки, має назву «німка». Побачивши його в полі, діти дражнили його, наче прикликаючи до себе: «Он німка побігла. Нім-нім-нім». Місцеве «німка» лінгвістично далеке й від «мавка», й від «нявка», а найближче – до «німфа». Звідки взялося воно на цих поліських видах-«пулимах», один бог відає. Може, через кельтів. Бо місцевість аж кишить кельтськими топонімами – Кобрин, Олтуш, Збураж, Стрибуш... Не так уже й далеко від цих місць і річка Сян, що на території Підляшшя, назву якої також вважають кельтською. Попри те, місцеві перекази, вочевидь, відчуваючи неоднорідність населення з загальним етнічним масивом, назву села Збураж пояснюють тим, що народ тут «збіраний», вихідці з усіх усюд, бо довгий час тут узагалі не було нічого, ніякого поселення не значилося, бо кругом пісок.

Що ж до назв «русалка» та «навка», то першу Микола Костомаров виводив від кельтського кореня «рус» – вода⁵³. В українському Закарпатті, де доволі помітно представлені не лише кельтські топонімія та археологія, а окремі риси у фізичній антропології населення, слово «русак» означає «плотгон», тобто той, хто ходить по воді. На Поліссі таких називають плисаками. Тим часом Григорій Півторак, новочасний український учений, солідаризуючись з російськими науковцями Володимиром Трубаховим, Борисом Рібаковим та Володимиром Седовим, чомусь вважає назву «русалка» запозиченою українцями через своїх предків скотів від їхніх сусідів скіфів⁵⁴. Що ж до назви «навка», то інший український учений Віктор Петров виводить її з балто-германо-слов'янського кореня «нав», що означає «померлі, небіжчики»⁵⁵.

Небагато залишилося на сьогодні й від колишніх обрядових дійств, повний перелік яких у всіх слов'янських народів чеський славіст Петр Шафарик вбачав у обов'язковому святкуванні біля води, прикрашанні

⁵² Українка Леся. Твори у 12-ти т. – К., 1978. – Т.11. – С.459.

⁵³ Костомаров Н. Славянская мифология // Костомаров М. Слов'янська міфологія. Вибрані праці з фольклористики й літературознавства. – К., 1994. – С.228.

⁵⁴ Півторак Г. Походження української мови в контексті етногенезу українців // Матеріали до української етнології. – Вип. 1 (4). – К., 1995. – С.132.

⁵⁵ Петров В. Фольклор і проблеми балто-слов'янської спільності // Слов'янське літературознавство і фольклористика, 1970. – №5 – С.71.

дерева (берези, клена, дуба), принесенні жертви русалкам та, зрозуміло, наявності русальних пісень⁵⁶.

Загальною традицією не так Русального тижня, як Зелених свят, що йому передують, було маяння хати та наступне спалення або ж викидання на город на Русальному тижні троїцької зелені. Перша частина ритуалу заохочувалася церквою, оскільки мала християнське пояснення. Проте наступна доводить, що він мусив існувати ще з дохристиянських часів. Одне з найсмівливіших припущень – традиції, успадковані з часів мезоліту, коли первісні мисливці та рибалки, переходячи на літні стоянки, змушені були обновляти каркаси своїх тимчасових жител свіжою зеленню. Проте лише мисливською традицією жодним чином не поясниш ні звичаю вбирати в цей же час у зелень дівчину та водити її з хати до хати через усе село, ні згодом зелень, яка прикривала тіло, топити в річці чи викидати на городи. Отже, суть клечання – далеко не лише в оновленні людської оселі.

Костомаров вбачав у троїцькій зелені контакт людини зі священними гаями, які уподібнювались міфічному Вирю, де спочивають духи померлих родичів⁵⁷. Асоціативний зв'язок дерев і людських душ не випадковий. У евенків та нанайців, які до початку колонізації їхніх територій росіянами, зупинилися в своєму розвитку на тому рівні, котрий на решті європейської території існував ще в епоху мезоліту, своїх небіжчиків ховають у дуплах дерев⁵⁸. В українській казці втіленням такого захоронення є летючий корабель. Поки герой лежить під дубом, той корабель будується для нього сам. Потім він легко відправляється на ньому в інший світ. Тож не важко зрозуміти, чому вмістилищем душ небіжчиків традиційно виступає зелень дерев, причому, в основному тих, які мають широкий обхват стовбура – клена, липи.

В українських чарівних казках нерідко трапляється образ дівчини чи жінки, яка сидить у дуплі липи чи сосни або ж у кроні верби чи тополі⁵⁹. У весільних піснях, як зауважив Олександр Потебня, образ дерева ототожнюється з нареченою⁶⁰.

⁵⁶ Safarik P. O Rusalkach // Слов'янська фольклористика. Нариси розвитку. Матеріали. – К., 1988. – С. 336.

⁵⁷ Костомаров Н. Несколько слов о славяно-русской мифологии в языческом периоде, преимущественно в связи с народною поэзиею. // Костомаров М. Слов'янська міфологія. – К., 1994. і

⁵⁸ Василевич Г. Эвенки: Историко-этнографические очерки (XVIII – нач. XX вв.) – Ленинград; Москва, 1969, С. 215, 227.

⁵⁹ Казки та оповідання з Поділля в записах 1850–1860-их рр./ Упоряд. М. Левченко. – К., 1928. – Вип. 1. – №№ 536–537; Галицькі народні казки (В Берліні пов. Бродського із уст народа списав О. Роздольський) // Етнографічний збірник. – Львів, 1895. – Т. 2. – № 23; Чубинський П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край. – Спб., 1878. – Т. 2: Малорусские сказки. – №№ 17, 54, 74, 140.

⁶⁰ Потебня А. Объяснения малорусских и сродных народных песен. – Варшава, 1883. – Т. 1. – С. 344.

Якщо ж допустити, що дерева окремих порід розцінюють, як вмістилища душ предків, то контакт листя дерева з оголеним дівочим тілом у кустовому обряді не допускає іншого значення, ніж універсального для примітивної культури встановлення приязних стосунків з духами предків через втамування їхнього сексуального голоду. Що ж до клечання хати, господарських споруд та подвір'я, то воно в цьому ж контексті мало б означати допущення духів своїх предків у порубіжну зону, що гарантувало б їх заступництво від чужих – навій. Після Русального тижня клечання не просто втрачало своє магічне значення, його чомусь обов'язково було знищити, в чому, вочевидь, початково й полягала функція ритуалу потоплення чи спалення засохлої зелені, що поступово відійшов до купальських звичаїв.

Подальший контакт духів предків із ритуальною жертвою міг забезпечуватися по-різному. Найпростіше – прямим її жертвуванням, як усе, що контактувало з хтонічним світом, перебрана Кустом дівчина в поза сакральний час могла приносити шкоду для колективу. Її потрібно було позбутися, як і усіх інших ритуальних атрибутів. Самих же духів предків через очисні обряди потоплення чи спалення вивольяли з їхнього тимчасового пристановища у формі клечання тим самим відправляючи на їхнє постійне місце – на той світ. У віддяку за надані під час свят почесні вони мали забезпечувати господарський добробут. І називалися ці духи предків русалками.

Отже, дівчина-тополя на Східному Поліссі чи дівчина-куст на Західному мають у такому контексті усі ознаки гіластичної (задобрювальної) жертви русалкам. У цьому утилітарне значення всього обряду. У багатьох міфологічних легендах, які своїм змістом відображають події, викликані антиповедінкою, в т.ч. й у формі недотримання їх персонажами усталених звичаїв та обрядів, а тому своїм змістом віддалених від обрядових тонкощів, русалки можуть забрати дівчину й самі, а з хлопцем спізнати любовних утіх.

Чисельна перевага, яку має в структурі русальних звичаїв обрядове потоплення зелені перед іншими способами її утилізації, мабуть, свідчить про первинність в народних уявленнях цього способу відправлення русалок на той світ. Однак в обряді провідів русалок, що існує на Східному Поліссі, перебраних у русалок дівчат проганяють граблями й вилами в житне поле.

Вузьколокальна традиція цього ритуалу, до того ж у місцях проживання російських старообрядців, які в такий же спосіб проганяли за село й чуму чи холеру, може навести на думку про вплив саме цього

чинника на винятковість його побутування. Одначе обряд проводів русалок відображений і в піснях:

*Проводили русалочки, проводили,
Щоб вони до нас не ходили,
Щоб нашого житечка не ламали,
Щоб наших дивочок не лякали.
Бо нашеє житечко в колосочку,
А нашії дивочки в виночку.*

Є й інша пісня з мотивом проводів вже індивідуальнішого характеру:

*Проведу я русалочок до бору,
А сама вернуся додому...*

Очевидно, такими ж контактними зонами, як вода, вважалися й поле, і навіть бір.

Особливе місце, схоже, відводилося свіжозораній ріллі. Свого часу на Волині нам вдалося зробити запис міфологічної оповіді, в якій русалка остереігається ріллі, рухаючись лише по межі. Засіяне збіжжям поле під час русального тижня не буває свіжозораним, тому по ньому русалки рухаються спокійно. А ось в городах, як свідчать інші міфологічні оповіді з цього ж краю, саме пора полотгтя. Тому рілля свіжа, через що її бояться русалки, щоб достроково не перервати своє перебування на цьому світі та не провалитися на той. Саме тому й зелень-май викидають не на поле, а в городи, звідки духи родичів, за народними переконаннями, доберуться до своїх домівок в іншому світі безперобійно.

З плином часу, коли семантика обрядодійства забувається, в силу вступають лише зовнішні атрибути. Так, у Старих Конях Зарічннського району зелень із куста і віночки дівчата скидали просто за селом, хоч усе-таки найчастіше в полі (в житі)⁶¹.

У Рязанській губернії, як свідчить Д. Зеленін, під час «проводів русалок» у поле проганяли ряджених у русалок оголених дівчат у самих лише сорочках і з розпущеним волоссям. Але у тих випадках, коли ряджену заміняло опудало, його або кидали в житнє поле, або спалювали, або ж закопували в землю⁶². Варіанти прощання з русалками фактично відображають різні форми поховального обряду, які

⁶¹ Сумцов М. Культурные переживания. – К, 1890. – С.16.

⁶² Зеленин Д. Очерки русской мифологии. – Пг., 1916. – С. 242 – 246, 253.

існували у наших предків вже в історичні часи. Інгумація – закопування в землю – як відомо, прийшла до нас разом із християнством. До неї існувала кремація – спалювання тіл небіжчиків. Її прояви в обрядовості русів описав арабський мандрівник Ібн Фадлан. Потоплення небіжчиків найдовше протрималося у варягів, а як воно відбувалося в VI ст. у їхніх предків, описав готський історик Йордан у своїй відомій праці «Готика». Отже, всі ці види поховань – не такі вже й віддалені від нас факти. Та існували ж і давніші форми. Учені звернули увагу, що домовина й до цього часу має форму човна. А перший човен – це довбанка, практично – стовбур дерева. Мабуть, найчастіше – дуба, недаремно ж про померлого говориться «врізав дуба». Цікавий факт – у білорусів, де хліборобство в меншій пошані, ніж в українців, русалку проганяють не в поле, а просто заганяють на дуб⁶³.

Українська русальна пісня, схоже, пояснює, чому саме так чинять білоруси:

Русалочка-купалочка

На дуб лізла, кору гризла.

Вломилася, забилася.

Трійця!

Під корою дуба, вочевидь, шукає свого постійного прихистку дух померлого предка. Тож крім звичних сфер втілення, метаморфози, заснованої на культурі предків, які Віктор Петров вбачає в рядженнях снопа, куща, тополі⁶⁴, схоже існувала й ще одна.

Західнополіська русальна традиція представлена всіма типами образу русалки, починаючи від дівчат-утоплениць, померлих на русальному тижні, будь-яких мерців-предків, включаючи тіток, хлопчиків і навіть дідів і закінчуючи німфами (німками). Та все ж регіональну специфіку побутування цього образу тут становить переважання в структурі уявлень про нього вервечки маленьких дітей: більше, менше і ще менше. За тими міфологічними ознаками, які знаходимо у легендах, це – швидше потерчата – загублені в період виношування або страчені матерями одразу після пологів діти. Через те, що підрастають, ще й на тому світі вони уявляються різновеликими.

Чому переважають саме дівчатка, коли русалками можуть вважатися навіть хлопчики, це окреме питання, яке потребує прискіпливішого вивчення, в т.ч. й шляхом педалювання цього питання серед інформаторів. Попередньо ж напрошується висновок про існування тенденції

⁶³ Богданович А.. Пережитки древнього мирозерцання у білорусов.– Гродно. – 1895. – С.....

⁶⁴ Петров В. Фольклор і проблема балто-слов'янської спільності. – С.65.

до страчування лише дівчаток. Така тенденція в періоди промислових криз спостерігалась серед мисливського населення. Чоловіки-мисливці завжди давали самі собі раду в тому, щоб забезпечити себе м'ясом. Жіноче населення займалося лише його доставкою, приготуванням та споживанням. Щоб обмежити кількість споживачів, у сім'ї залишали лише одну дівчинку, інших після народження страчували. Археологи знаходять у болотах дитячі кістяки, які датують епохою мезоліту. Їх пов'язують із тою промисловою кризою останніх століть цієї епохи, яка спонукала до появи скотарства та землеробства. Поліська вервечка малих діток у вигляді русалок, оскільки їх потрактовують, як померлих немовлят («нехрещені діти»), дуже близька до цих реалій, принаймні на асоціативному рівні.

Хліборобська господарська спрямованість русальних обрядів укупі з цією модифікацією головного персонажа західнополіських народних уявлень прозора натякають на ранньоземлеробську сутність русальних людських жертв.

Господарська специфіка будь-якого обряду добре прочитується з обрядових страв, якщо вони в ньому присутні. У Пульмі Шацького району, якщо в хаті протягом року були покійники, на Русальному тижні щодня обов'язково влаштовували для них обіди. На столах залишали повсякденну літню їжу – хліб, воду та масло, ставили відро з водою і вішали десь біля столу щодня інший чистий рушник. Самі господарі, залишивши прочиненими хатні двері, виходили на деякий час та всідалися на призьбі під хатою, щоб померлі родичі мали приємність бачити їх усіх.

Специфіка харчу, який залишали русалкам, як бачимо – хліборобсько-скотарська.

Ті самі хліб, сир та масло виносять з кожної хати й Кусту під час його обходів села.

Там, де цього обряду не існувало, у багатьох селах Західного Полісся русалкам на русальному тижні дітьми посилали в поле хліб та іншу щоденну їжу.

Пора, здається, вже розвіяти й ореол винятковості довкола самого Куста. Те, що добре для туризму чи для преси, в науці має служити пересторогою. Будь-яка винятковість – найперше. У фольклорі має стат винятковості можуть мати або новотвори, або ж явні підробки. Будь-яке давнє явище мусить повторюватися, мати хоча б якісь паралелі в інших куточках світу. Обхідні ритуали, схожі до наших «кустових», існують і в Західній Європі. Тільки там прибраного в зелень персонажа

називають не Кустом, а Зеленим Юраєм⁶⁵. У чехів у час Зелених свят існує своя обрядова традиція. Там носять ляльку і співають «нове лято пшенесем» та про холодну росу, про яку співають і в поліському Хоцуні. Учасників обходу і там обдаровують маслом, сиром. Серед пісень, які виконують під час обходів, є й аналогічна нашій «Ой виходьте, парубочки, на високу гірку» з ідентичною нашій мелодією.

Не можна не звернути уваги й на те, що дійства, пов'язані з принесенням рослинної жертви, абсолютно ідентичні з «кустом», тривають у нас від Великодня до Купала. Пояснення цьому наша фольклорна традиція не дає. А ось у Болгарії досі існує повір'я, що душі предків приходять на сей світ з першою зеленню і знаходяться в ньому від Великого Четверга (українського Страсного четверга) до Дня св. Духа (нашої Трійці). Весь цей час вони нібито перебувають у травах, квітах та гілках дерев⁶⁶.

Зміна поглядів на оточуючий світ та реальну дійсність значною мірою впливає на типологію міфологічних типів в напрямку їх десакралізації з одного боку та естетизації з іншого. Повною мірою це стосується і русалки. Забувається її первісний ритуально-магічний зміст, натомість все більше місця відводиться любовним мотивам. Так з'являються розповіді про те, як хлопець хотів одружитися з русалкою, легенда про те, як іншого парубка вона перетворила в квітку, тощо. Не остання роль у цьому процесі десемантизації образу належить художній літературі. Її образи часто сприяють появі й нових граней традиційного міфологічного бачення русалок.

Після ознайомлення з поданим нижче матеріалом, читачеві може видатися, що упорядник щось упустив, бо не подав навіть тих інформацій, які згадує в цій передній статті. Це упущення зроблено свідомо. Оповідки та легенди про русалок плануємо подати в черговому окремому томі цього видання.

Не увійшли до цього тому й ті розповіді про русалок, які вміщені в першому випуску цього багатотомного видання⁶⁷. Так само сюди не увійшли й ті наші міркування з приводу русальних традицій на Поліссі, які були опубліковані раніше. Сподіваємось, зацікавлений читач зможе знайти їх сам⁶⁸.

⁶⁵ Агапкина Т. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл (Традиционная духовная культура славян. Современные исследования). – Москва, 2002. – С. 623.

⁶⁶ Виноградова Л. Зелень // Славянские древности. – Москва, 1999. – Т. 2. – С. 311.

⁶⁷ Поліська дома. Фольклорно-діалектологічний збірник. – Вип. 1. / Упор. В. Давидюк та Г. Аркушина – Луцьк, 1991.

⁶⁸ Давидюк В. Русалки і русальці // Давидюк В. Крокове колесо: Нариси з історичної семантики українського фольклору. – К., 2002. – С. 118–138; Давидюк В. Первісна міфологія українського фольклору. – Луцьк 1997.

Не будемо тлумачити й інформацій, поданих нашими респондентами та опублікованих нижче. Хай вони скажуть за себе самі.

Віктор Давидюк

Старі люде казали, що в маї (клевчанні) душі мертвих ховаються.

Зап. Т. Шемберко в с. Шклині Горохівського р-ну (на Волині)

Зелені свята – це Трійця. На це свято люди прибирали хату і подвір'я. В хаті, по всіх кімнатах, стелили лепеху, за рамки заложували гілки берези і липи. Біля вікон не ставили берези. По подвір'ю тоже стелили лепеху.

Зап. у с. Годомичах Маневицького р-ну від Митрофана Кінаха 1915 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.133.-Арк.39)

Пастухи плели худобі вінки на Трійцю. За це господар платив гроші пастухам.

На Трійцю хату вбирали гілками клена, берези, ясена. На підлогу стелили лепеху. Клади лепеху і за образки. Це все називалось маєм.

Зап. у с. Будниках Любомльського р-ну від Тетяни Поліщук 1919 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.108.-Арк.15)

На Зелені свята затикали зелені ветки за образи, пахнющу лепеху розкидали по хаті, а после нею мили голову.

Затикали кльон, березу, дуб.

Голяччя, що рвали на Трійцю, називали маєм. Від того й «маїти хату» – вбирати.

Зап. у с. Вишневі Любомльського р-ну від Марії Мінчук 1903 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.110.-Арк.27)

На Трійцю маїли хату. На пол стелили ліпеху, веткі кльону, бірези, воропа (горобини), маю. Затикували в рож, кулу хліва, віранди, а кулу мусточка по чотири маленьких бірезки з обох сторон. На Зелені свята обізатільно съватили худобу, зелень, дирева.

Зап. у с. Гуці Любомльського р-ну від Олени Домбровської 1927 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.114.-Арк.19-20)

На Трійцю затикали в хаті за вобрази і в кутки клен, на підлогу стелили липеху.

Зап. у с. Ворокомлі Камінь-Каширського р-ну від Марії Процик 1926 р.н., Ганни Лукашик 1931 р.н. (ПВНЦ.-ф.1.-Од.зб.7.-Арк.12, 16-17)

Хату вбирали... Кленом. За ікони, за образи. Надворі, за дверима, в порозі був клен. В хаті лепеха і надворі. В дворі хто березу прив'язував, хто клен. Якщо лепеха чи клен сохнуть скоро – то сіно добре висхне, якщо не – то буде негодяне.

Тиждень після Трійці – Зеленець.

Зап. у с. Колодниці Ковельського р-ну від Федори Панасюк 1921 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.67.-Арк.21)

На Трійцю хату вбирали рушниками, прибивали зелену липу, на підлогу стелили лепеху. На дворі закопували березу. Гарно тоді було, в хаті пахло липехою.

Тиждень після Трійці називали Русальним тижнем.

Зап. у с. Уховецьку Ковельського р-ну від Н.Васюти 1915 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.70.-Арк.8)

На Зелені свята в сиридини хати по всій підлозі стилили лепіх. За образи затикали гуляки кльона. І на дворі лепіх клали, геть до хліва, де худоба стояла, і в хлев кедали.

Що таке «маїти хату», я ни знаю.

Зап. у с. Бихові Любешівського р-ну від Євдокії Андрусик 1906 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.78.-Арк.16)

На Зелені свята вишали ручники. Брали кльонину і тикали за образи, за рамки. Стелили липеху по хаті і вже не замітали три дні, щоб з хати ніяка паскудна звестка ни виходила. І знадвору обтикали.

Я ни знаю, що таке маїти хату. Того ни знаю.

Зап. у с. Гуменцях Любомльського р-ну від Олександри Бондар 1920 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.113.-Арк.33-34)

Худобі пастухи... на Зилени свята (Троїцю) з берези плели мітьолучки. Їм за те хазяї платили гроши. А чепляли на роги.

На Зелені свята клали липеху по пудлози в хати, за образи, рамки. З липехою мішали клен. Але юго ни стилели по зимлі, тико затикали за убразе, рамки. Обично, то пу краях липеха, а середина – клен. Чуго клен? Бо має широке хуроше лєстя і ничим ни чути. А на пудвіри то втикали клен в землю (якусь велеку гілку, шо здається, там так і русте він завше). Втикали малєї гілки юго куло вокун, в штахети, де якєї зарубіни є, і завше вбирали нем хліва. А пу зимлі на пудвіри стелели липеху. Туді все пудвіре як сад чи ліс.

Зап. у с. Полапах Любомльського р-ну від П.Рацлав 1918 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.123.-Арк.29, 32)

Зелене свято святкували на Трійцю. На це свято хати і подвір'я прибирали гіллям клена і лепехою. Гілля клена затикали в хаті за образи, картини. З двору гілля затикали за вушаки вікон, в двері, де стоїть худоба в хлівах. Лепеху стелили по всіх кімнатах у хаті. Стелили де-не-де і по подвір'ї. Берез у нас у дворі не ставили. Ставили їх тільки у церкві, біля входу.

Зап. у с. Судчі Любешівського р-ну від Ольги Мосейчук (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.103.-Арк.19-20)

На Зелені свята рубале бірезину і ставіле біля хати пірід порогом, а по хате на пудлозе стилеле рогіз.

Прибирале хату кленом і пахучім лепіхом, а на подвір'ї ставіле бірезу і жовтим пісочком висипале подвір'я коло порога.

Зап. у с. Седлищі Любешівського р-ну від Ганни Капець 1920 р.н. і Анастасії Капець 1932 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.102.-Арк.31)

На Зелені свята перед порогом викопували дві берези. Робили такі ворота. Підлогу застеляли лапахою. За бальки, за рушники, ікони затикали гілочки клена, ясена, берези.

Зап. у с. Горках Любешівського р-ну від Надії Солохи 1925 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.86.-Арк.32)

На Зелені свята закопували на подвір'ї ясени, берези (так, як ялинку, ставили в землю). А в хату вносили липеху, липу, ясен і цим вбирали хату.

Зап. у с. Поповичах Ковельського р-ну від Ксенії Скальської 1902 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.74.-Арк.35)

На Зелені свята зеленню прикрашали. Чотири або шість берез закопували пред входом у хату. Липовими голячками, пахучию липехою, блаватом, цвітами убирали. Стени зелені, по вуглах гілки. Як в лісі спиш.

Зап. у с. Голобах Ковельського р-ну від Надії Кузьми 1928 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.68.-Арк.31)

На Зелені свята плели вінки худобі. Пастух з липи робив на кожен рік худобі, а телятам на шиї. І коли гнав їх додому, то кожен господар за то давав йому гроші.

Зап. у с. Голобах Ковельського р-ну від Катерини Калюх 1919 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.59.-Арк.28)

Вінки завжди плели коровам на роги на Трійцю.

На Трійцю вбирали майом. Стелили липеху. Коло хати ставили май. Липеху клали за образки.

Зап. у с. Смолярах Любомльського р-ну від Єви Поліщук 1917 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.124.-Арк.13)

На Зелені свята берез не ставили. А прибирали хату кленом і липехою. Кажуть, що у інших селах клену не ставлять, а ставлять березу, бо клен – це закляте дерево.

Зап. у с. Галузії Маневицького р-ну від П. Євпак 1927 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.131.-Арк.21)

Обязательно на Трійцю хату тра украшать в зелене, і коло кожного окна щоб було дерево... в тому зеленому души дидив ховаюца... Після свята спалювали в печі, його не можна викідать, його тико спалювать.

Зап. у с. Сельцях Дубровського р-ну від Параски Петрушко 1911 р.н. (Цит. За Ковальчук Н. Обід «Щодрування дерев» на Волинському Поліссі (за польовими матеріалами Дубровицького району)//Поліссянавство.-Рівне: РДГУ- 1998. С.64-66.)

Вибирали гарну дівчину, робили їй убір із гілок клена, берези, квітів, трави і вінок на голову (збирались за селом у гаї чи підліску). Дівочий гурт приходив у село, заходив у кожний двір і вітав усю родину з Трійцею, бажав у щасті та здоров'ї за рік цього свята дочекатись.

Зап.ТетянаЧерніговець у с. Соломирі Зарічненського р-ну від Миколи Синютича 1934 р.н.

У нас на Зелені свята Куста воделе і співале.

Зап. у с. Зарудчі Любешівського р-ну від Ольги Шукалович 1920 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.89.-Арк.15)

– Чи водили Куста?

– І водили, і ходили, і співали.

Зап. у с. Бучині Любешівського р-ну від Ольги Шукалович 1920 р.н. (ПВНЦ.- Ф.1.-Од.зб.81.-Арк.32, 43)

– Чи водили Куста?

– Воделе, таке воделе. Вберале дівчену молоду, хорошу у зелень і ходеле з єю по силі, деколи то ше і співале. Поке вміле.

Я тільки помню, що дівку вбрале у все зилене, а самі бралеса за руке і кругом танцювале. Здаєця, так звале. Куст.

Зап. у с. Підбороччі Камінь-Каширського р-ну від Федори Маковецької 1909 р.н. і Ганни Козлевич 1911 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.40.-Арк.12, 14)

Ото буде кустова пісня:

1/1

Ой ти же хлопець, а я дівчина красна,
Ой ти їхав, а я волики пасла.
Пасла я воли при зелений дуброви,
Упала тумань й на мої чорни брови.
Ни так на брови, як на русую косу,
За вороженьками вінчика не доношу.
Ой коб я свого вінчика доносила,
То б вороженькив на весілля просила.
Ой я б просила і старого, й малого,
Ой да ще й того вороженька лихого.
*Зап. у с. Серниках Зарічненського р-ну
від М. Костюкевич 1930 р.н.*

– Кустову кажете? Ну хіба така-во:

2/

Ой дай, Боже, да латаття дождати,
То й поїдемо до Марусеньки в свати.
Й а Марусенька да й недужая лежала,
Червоним шовком голівонька зв'язана.
Ой приїхало да три козаки з полку
Да розв'язали Марусеньци головку.
Ой один каже: «Я Марусеньку люблю».
Й а другий каже: «Я й Марусеньку возьму».
Й а третій каже: «Я й троє коней маю,
Я й Марусеньци з мора зілля достану.
Ой одним коньом да й до мора доїду,
Й а другим коньом через море переїду.
Й а другим же коньом через море ж переїду,
Ой а третім коньом та й до зілля доїду.»
Ой доїхав козак, начав зілля копати,
Летіла зозуля да й начала й кувати:

Ой покинь, козаче, труту-зілля копати,
 Да іди, козаче, Марусеньку ховати.
*Зап. у с. Іванчицях Зарічненського р-ну
 від Г. Шимейко 1934 р.н.*

Русалки? Вони – то тії душі вмерлії, повмирали молодії дивчєтка, хлопци.

Кажуть, в однеї жинки була дочка і вона вмерла. То вона вже сильно-сильно плакала. А раз якось ішла десь коло лісу, почула, шо співають русалки. Вона прилягла, а русалки співають: «Не мий нижка у нижку, не сип муки на діжку, не мий стола золою, бо останешся вдовою». І почале пирискакувате через єї. Всі пирискакувале, а одна несла ззаду збанок води, всеїка мокра, та не могла прискочити да й каже: «Щоб теї матире було так тяжко на світи жети, як міні її сльози носети». І всьо.

З тех пор вона пристала плакати.

Воне таке є. В виночках, хороше вбранії.

Зап. у с. Старих Кошарах Ковельського р-ну від Анастасії Клімашевської 1910 р.н.

Погнале ме раз ввичке пасте, ще дитюкаме. Якраз Поклоне буле... Памнятний день, паше ще ни було, але звичок вже часом виганеле. Троє нас було. Оно бачимо коло канаве п'ятиро дивчєток такех літ по дванаціть. Пороздегане, в однех сорочках. І то на той бик теї канаве, то на герой прискакують. Ме зразу думале, шо гето дитюке яке пустеї порздегане бігають коло воде. Оно як побачиле, як воне одне за другим чи риз канаву прилітають (а канава – широка така, чоловік ни пирискочить), догадалися, шо гето русалке. Ме зайняле ввичке – й одем духом до хате – полякались...

То тилько всього й бачила.

Я й ото Хотемку в магазєне питала:

– Чи знаєш, – кажу, – як тиї діте чи риз канаву скакале?

– Чого ж, – каже, – ни знаю. Знаю. Як допіру бачу.

А Бог його знає, що воно гето такеє було... Бо русалок, кажуть, тилько щаслевий чоловік може побачите.

Зап. 1987 р. у с. Проходах Любешівського р-ну від Мар'ї Божко 1911 р.н.

Кажуть, шо русавке будуть чуть ни рівни всі і в однаковій одеже вбрани. Хто бачив у лєнтах, в китайках тех русавок.

Зап. у с. Світязі Шацького р-ну

Дівка з русими косьми... На межі бачили. У жнива не можна ходити по полі. Русалка була висока, в білому платті, на голові вінок з блавати, кокілю.

Зап. 1990 р. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну від Ганни Савчук 1926 р.н.

Ходила я малею до овечок і йду коло могилок. Бачу – іде якась дівчина, подивилася на мене так. Приходю до хати і розказую. А мати й каже міні: «Ой, дитино, нашо ж ти нам розказала! Більш ти її не побачиш. То ж русалка була!»

Зап. 1987 р. Л. Іванова та Н. Сидорук у с. Лахвичях Любешівського р-ну від С. Хвесик 1924 р.н.

Перед Іваном ішов один чоловік стежною через жито. Бачить – дві дівчини по житі бігють. Він і побіг за ними. Але бачить – сліду за ними нема. Жито встає, як і стояло. Подивився – за ним є слід. Тоді догадався, що то русалки і перестав бігти.

Зап. у с. Піщі Шацького р-ну від Є. Дрозд 1913 р.н.

Колесь у нас говореле, що колесь оден хлопець захотів жинетися на русалце...

Зап. у с. Березичах Любешівського р-ну

Русалки бояться вогню.

Зап. у с. Липні Ківерецького р-ну Волинської обл.

Відхреститися від русалки не можна. Од її тре боронитися тільки свічкою.

Зап. 1988 р. у с. Бранах Горохівського р-ну (на Волині) від Софії Массон 1912 р.н.

Казали, шо йдуть да співають:

«Кукуріку, пітушок,

Пропалела фартушок».

То вилеке русалке так спивале.

Зап. у с. Березичах Любешівського р-ну

На Русавному тижні робили все. Але того дня, як одходять русавкі, до обіду ще роблять, а по обіді – ніхто нічого ни робить – провожаємо Русавкі.

Зап. у с. Підманеві Шацького р-ну. (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.129. – Арк.15)

ДОМА

Весна пося Триці кончаїця. Ще тиждинь висни, а там начинаїця Питривка.

Зап. у с. Коліні Іванівського р-ну, Брестської обл. від Мар'ї Тимчик 1928 р.н., уродженки с. Дольська Любешівського р-ну (власний фоноархів автора)

ПЕТРІВОЧКА – ЩЕДРІВОЧКА Й ПЕТРІВОЧКА-РУСАЛЬНИЧКА

Петровський піст, як кажуть поліщуки, «тримається в числі», тому починається завжди в один і той же час – 20 червня за григоріанським календарем. Триває недовго – до 12 липня. На цей час випадає чимало сільськогосподарських робіт. Це і полоття проса, і збирання чорниць («ягід»), і косовиця, а в погоже літо – ще й початок жнив. В його межах відбувається й далеко не християнське свято Купала, яке один із перших наших фольклористів Микола Костомаров вважав саме таким, мотивуючи це тим, що літописець Нестор серед інших язичницьких богів Купала не згадує. Та все ж учений допускає, що на цей день могло випадати раніше якесь язичницьке свято, пов'язане з вогнем⁶⁹. Крім того від себе додамо, що це свято означало ще й початок шлюбного сезону, останнім часом лише літнього, а в минулому, можливо, шлюбного сезону загалом. Тематика шлюбних пісень підтверджує це припущення. Найдавніші форми шлюбу значно повніше, ніж у весільних, відображені в календарних піснях. Фактично свята, аналогічні Купалу, до установаження норм парного шлюбу, що, як вважають вчені, повністю сформувався лише в епоху бронзи (II тис. до н.е.), могли виконувати до всього ще й роль весільних оргій. Пережитки (шлюбної всездозволеності, визначеної обрядовими нормами) на час його проведення збереглися до XIX ст. Тому, зрозуміло, тема кохання, вибору пари є центральною для всіх петрівчаних пісень. На Західному Поліссі їх переважно звать петрівками.

У с. Велимчі Ратнівського району виявлено пісню розміру (4+4), що за тематикою нагадує як щедрівку, так і петрівку. Цікаво, що сумнів у її жанровій належності виявляє сам інформатор: «Ну, я не знаю, чи то щедрівка, чи питрівка, но примерно таку знаю:

*Жала Лесуня травецю,
Пустела коня в пшеанецю.
Прийшов господар багатий
І став коня забирати.
– На тобі, пане, таляра,
Шоб я коника забрала.
– Ни хочу таляра брати,
Хочу з Лесунею сю нич спати».*

⁶⁹ Костомаров Н. О цикле весенних песен в народной южнорусской поэзии// Етнографічні писання Костомарова. – К., 1930. – С. 126.

Петрівчаной прив'язки цьому тексту надає лише останній його рядок. У щедрівках мотив «спання» на пару не зустрічається. Календарна приуроченість таких дій пов'язувалася з розпалом літа – Купалом, Петрівкою та жнивими. Як і щедрівки, і колядки до календарної реформи, пов'язаної зі впровадженням християнства, являли собою особні явища, вони входили до єдиного неперервного весняно-літнього календарно-обрядового циклу, який розпочинався обходами дворів під час сівби, далі переходив у обходи волочільні, кущувальні (полільні) і завершувався жнивими. Тому контамінація усіх генологічних визначень, які надавалися цим фольклорним зразкам, закладена на генетичному рівні.

У всіх наведених текстах, які, безумовно, належать до петрівчаних, бачимо яскраві приклади використання щедрувального пісенного канону. Відхід від нього для переходу із одного пісенного жанру в інший у контамінаційних напрямках русальна – петрівка – щедрівка та петрівка – щедрівка досить незначний.

«Чистих» петрівок не буває. Кожна із них відображає або якийсь виробничий процес, або ж тему кохання, генетично безпосередньо пов'язану з підготовкою до Купала. В цьому контексті й розглянемо цей тематичний пісенний пласт.

На Західному Поліссі петрівки – найчастіше продовження традиції рогульок, знаних за розміром вірша (5+4). Спочатку вони славили початок шлюбного періоду і були водночас і щедрівками, які виконувались навесні. Сплутують петрівки не лише з рогульками, а й з русальними та купальськими піснями. Купало, «тримаючись в числі», постійно випадає в Петрівку, Русальний тиждень – значно рідше. Та все ж у залежності від того, в який із цих святкових періодів співали пісню, розрізняли і «петрівочку-русальничку», і «петрівочку-купальничку», що відбилося навіть на текстах цих пісень:

*Ой петрівочка-русальничка,
Не виспалася Наталочка.
Погнала воли, дрімуючи,
На пеньки ноги збиваючи.
Доточи, Боже, більше ночі,
Щоб виспалися кари очі.
(с. Тур Ратнівського району)*

На Петрівку випадало чимало господарських занять, основні з яких – полоття проса, льону, городини та збирання чорниць. Саме там і лунали пісні, які останнім часом найчастіше називали петрівками.

Віктор Давидюк

«ОЙ ПОЛЮ, ПОЛЮ,
ТЕ ПОЛОТТЯ НІ НА ЩО...»

Будову вірша (5+3+3+1) мають пісні до полоття, яких загальна чисельність дуже мала. У межах досліджуваного району найвідоміші серед них – «Полю, полю, сидить вовк за горою» (Конище, Заброди, Видраниця, Комарове), «Ой полю, полю, а полоття нінащо» (Комарове, Гірники, Видраниця), «Ой полю, полю, вже ручейкі болять» (Видраниця). Зате географія їхнього поширення доволі широка. І все ж основна маса спеціальних текстів до полоття випадає на верхів'я Прип'яті (Ратнівський і Старовижівський райони). Особливий інтерес становить пісня про викрадення полільниці вовком. Архаїка її змісту незаперечна, адже маємо справу з відображенням давнього способу шлюбу викраденням, про який згадується в «Повісті минулих літ». Подібні звичаї з рядженням викрадачів у вовчі шкури відомі й з інших історичних джерел. Найстаріша згадка про це датується VI ст.

На разі подібні пісні зафіксовані лише на Західному Поліссі і мають всі підстави в рамках українського фольклору вважатися явищем унікальним.

Віктор Давидюк

3/
Полю я льоночок зелененький,
Прийшов до мене козак молоденький.
Став він в мене дороженьки питати,
Я не знала, що йому відказати.
Я, козаче, не з тутешнього краю,
Я тут дороженьки не знаю.
*Зап. у с. Гірниках Ратнівського р-ну
від Єви Ющук 1907 р.н.*

4/
У чистому полю льонок полю,
Я назад себе й ни дивлюся 2р.
Я жуміройка й ни боюся.
Оглянуся назад себе –
Сидить жумірко близько мене,

В свістилоюку посвистує,
 На мене скоса поблискує,
 В свістилоюку виграває,
 На мене скрива поглядає.
*Зап. у с. Залютті Старовижівського р-ну
 від Марії Бандури 1924 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.178.-Арк.10)*

5/2

Полю, полю, сидить вовк за горою,
 Вейшла мати до вовка з коцюбою /2р.
 Вовк за дочку та й побіг дорогою.
*Зап. у с. Кониці Ратнівського р-ну
 від Хотимки Власюк 1929 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.72)*

6/2

Вой в полю полю – сидеть вовк за горою,
 Ой вейшла мати до вовка з коцюбой [у],
 Ой вейшла мати до вовка з коцюбою,
 А вовк за дочку та й поніс долиною [у].
*Зап. у с. Забродах Ратнівського р-ну
 від Ганни Повх 1936 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.40)*

7/2

Ой, полю, полю, сидить вовк за горою,
 Вийшла мати до вовка з коцюбою /2р.
 А вовк за дочку та й поніс у дуброву.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
 від Галини Назарук
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.152)*

8/2

Ой полю, полю, аж там вовк за горою,
 Вийди, мати, до вовка з коцюбою,
 Вийди, мати, до вовка з коцюбою,
 Вовк за дочку та й попер за горою.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
 від Олени Назарук
 (ПВНЦ.-Ф.1-Ж.-Од.зб.6)*

9/2

Полю, полю, те полоття ні на що,
Полюбила старого негодящо,
Полюбила старого з бородою,
Що не хоче говорити зо мною.
*Зап. у с. Комарові Ратнівського р-ну
від Марії Лук'янюк 1925 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.68)*

10/2

Полю, полю, мні полоття не на що,
Полюбила старого ледащо.
Полюбила старого з бородою,
А він не хоче говорити зо мною.
Його борода, як на вулиці сміття,
А моє личко, як на калині віття.
*Зап. у с. Гірниках Ратнівського р-ну
від Єви Ющук 1907 р.н.*

Прополюючи буряки, моркву, співали:

11/

Ти, козаче морковистий, коник бураковий,
В тибє шапке з пастирнаку, кожух огурковий.
Кожух огурковий, пудтяжки з гарбузки,
Жупанике з либиди, пояс з кукурузьки.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
від Явдокиї Капітули 1911 р.н.*

12/2

Ой полю, полю, те полоття ни на що,
Зробилася я вилека лидащо.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.152)*

13/2

Ой полю, полю, а вже ручийкі болять,
Ой що на мине всеїкі люди говорать.
Хай говорать, як у ліси на зайця,
Хай їм болеть животок біля серця.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.152)*

«КУПАЛА, КУПАЛА, ДЕ ТИ ЛІТОВАЛА?»

Полісся з Купалом і без Купала. За більш ніж два десятиріччя подорожей по Західному Поліссю найчастіше тут доводилося чути: «Купала в нас не святкували» або: «Таке свято в нас не заведе». Але тут же розповідалося про відьм, що ходять купальської ночі голими по городах та чужих хлівах і відбирають від чужих корів молоко, а з полів урожай, і про цвіт папороті, що цвіте саме цієї ночі, а деінде рідко, але вдавалося почути й купальську пісню. За спостереженням Галини Тавлай, купальські пісні зовсім відсутні в Берестейському (Брестському) районі, що належить до Західного Полісся, а також в цілому ряді районів Могилівської та Гродненської областей у Білорусі⁷⁰. Тим часом на сусідньому з Берестейщиною Підляшші в Кліщелях Купала, як свідчать місцеві жителі, справляли, відколи вони пам'ятають. Палили різний хлам, стоячи довкола вогнища. З пісень, які співали, пам'ятають 2 – 3. Переважно петрівчані. Та саме в цих краях польський дослідник Нітш у 30-х роках ХХ ст. зафіксував купальський звичай спалення на вогнищі кінського черепа, вважаючи це далеким відгомонам готського культурного спадку. Деякі рештки цього ритуалу він фіксував і в окрузі Любомля⁷¹.

Все тече, все міняється. Як у цілому світі, так і на нашому Поліссі. Жоден зі звичаїв, попри всю їхню сталість і консервативність, абсолютно незмінним не буває. Особливо – з формального боку. Десь ці зміни відбуваються швидше, десь повільніше. У далекій африканській Ліберії, до прикладу, до дня літнього сонцестояння ще й досі приносять людські жертви. «Дикунство», – скаже невтаємничений читач. Але в часи Олександра Македонського це було загальною нормою в багатьох європейських країнах. Досить уважніше вслухатись у тексти деяких українських пісень, як переконаємось – було це і в нас. І, може, навіть не так давно. Інакше – як би потрапили ці сюжети в пісню?

Найуживаніші мотиви смерті в купальських піснях. У деяких текстах вона постає як випадковість, у деяких – закамфльована під випадковість, а в деяких і цілком усвідомлене принесення людської жертви. Неважко здогадатися, що на момент створення текстів події, про які йдеться в цих піснях, були вже лише відгомонам давніших епох. Хоч, з іншого боку, переважно це пісні епічного змісту, за похо-

⁷⁰ Тавлай Г. Беларускае купалье.– Мінськ, 1986. – С. 26.

⁷¹ Nitsch K., Moszynski K. Zwycsaje swietojanske na Zachodniem Poliesiu //Lud slowianski: Pismo, poswiecone dialektologii i etnografii slowsan. – Krakow, 1929. – S/ 76 – 88.

дженням набагато давніші, ніж ліричні, тому цілком можливо, що на момент творення могли ще бути свідками цих драматичних ритуалів. При сучасному стані збереження обрядів та нещадному їх «окультуренню» в більшості своїй недовченими режисерами масових дійств пісенні тексти залишаються мало не єдиним джерелом, яке достовірно передає традицію й самого обряду. Інша справа, що обрядова пісня легше приживається на чужій території, ніж він сам.

На даний момент навіть у фольклорній інтерпретації купальські обряди пройшли настільки ретельну сценічну обробку, що первинний їхній зміст вже доводиться реконструювати, знімаючи шар за шаром сліди пізніших напластувань. Не менш важлива й зв'язка новітніх записів, які часто віддзеркалюють не стільки сам обряд, як його зрежисовану постановку на природньому майданчику працівниками сценічних лаштунків, з записами тих часів, коли ця професія ще не набула масовості. Тільки після цього можна привідкрити пелену, за якою знаходиться загадковий механізм сюжетно- та образотворення купальського фольклору.

Час літнього сонцевороту супроводжувався обрядами й людними веселощами в багатьох народів Європи. Подібно до українців його відзначали білоруси, поляки, чехи, серби, болгары, австрійці, німці, брити, кельти.

В писемні джерела відомості про відзначення свята, що знаменувало поворот літа на тепло, а сонця на зиму, потрапили лише тоді, коли священники зіткнулися з тим, що в день св. Іоанна Предтечі було неможливо зібрати народ у церкву. Відтоді й увійшли в церковну літературу їхні гнівні інвективи з приводу «бісівських ігрищ», які незважаючи на заборони, веселили народ посеред петрівського посту.

Насправді так було, чи, може, щось трохи і перебільшено, але якщо вірити цим писанням, народ під час святкування доходив до екстазу, повного злиття з навколишньою природою, відкидаючи всі норми моралі, яких дотримувався у повсякденному житті.

Принаймні у білорусів релікти ритуальної розбещеності на купальському святі, як свідчить Адам Богданович, збереглися до кінця XIX ст.: «Від «ревнителів старовини», – пише дослідник, – нам доводилось чути: «Бери, хто трапляється, на те і стародавній звичай»⁷². Наскільки масовими були ці відступи від загальних норм у поведінці молоді, тепер сказати важко. Здебільшого на цьому акцентувалося в

⁷² Богданович А. Пережитки древнего миросозерцания в белорусов. – Гродна, 1885. – С.119.

XVIII ст. – в час непримиренної боротьби з купальськими звичаями. У раніших за походженням джерелах подібні факти не фігурують.

Купальська обрядовість з-поміж інших свят традиційного календаря найяскравіша та найбагатша розмаїттям варіантів обрядових проявів. Та якщо порівняти те, що описано в «Житті Володимира» (XVI ст.) та в «Густинському літописі» (XVII ст.), з тим, що подають пізніші етнографічні записи, не просто відчутно різницю, а й загалом складається враження, що XVIII – XIX ст. у формуванні регіональних варіантів святкування були вирішальними. Інваріант зводився лише до небагатьох її проявів. Це – вінкоплетення та пускання вінків на воду, що відоме не тільки усім аріям, а й семітам, розпалювання жінками ритуального вогнища, перескакування через нього, обливання хлопцями дівчат, а дівчатами хлопців як вияв симпатії.

Жодне з давніших літописних джерел чомусь не згадує про топлення деревця чи соломної ляльки, яке займає поважне, а іноді й центральне місце в пізніших записах. Густинський літопис, до прикладу, поряд із вінкоплетинами, встановленням ритуального деревця і танків навколо нього, добуванням вогню, розпалюванням та подальшим перестрибуванням вогнищ, згадує про жертвування людей «богу ізобілія Купалі». З XIX ст. на купальському вогні спалювали вже тільки опудала, які називали відьмами.

Про деякі сторони обряду, схоже, не згадували з етичних міркувань. Підтвердження наших здогадів знаходимо у праці Зоріана Доленги-Ходаковського «Слов'янство перед християнством», де він ловить на цьому Гізеля: *«Цей священик видав слов'янською мовою «Синопис Руської Історії 1679 року». Наведу його слова про ідолів (слов'янських богів) на с. 46: «Пам'ять того ж Купала (Соботку) Бога ще тримається по деяких селах у стороні Руській. Збирається молодь чоловічої і жіночої статі, плетуть собі вінки з деякого зілля і вишановують, обперізуються ними, а ще на цьому бісовому ігрищі розпалюють вогонь і навколо нього нечестиво ходять і скачуть. Співають пісні ганебного Купала, часто повторюють його ім'я, перескакують через вогонь, самих же себе цьому бісу Купалу в жертву приносячи. Ще багато речей диявольських роблять, про які не наслідуюсь писати».*

Що входило до розряду т. зв. «диявольських» речей, здогадатися не важко. Хоч зрозуміло так само, що автор, будучи людиною духовного сану, не міг бути ні учасником, ні навіть очевидцем описуваних дійств. Про те, що відбувається на них, він міг чути від інших або ж почерпнути з аналогічних християнських джерел.

З етнографічного погляду першим звернув увагу на купальський обряд київський професор ботаніки та палкий amator народних звичаїв Михайло Максимович. Трапилося це тільки на початку XIX ст. Наголосивши на тому, що свято Купала «ведеться з незапам'ятних часів у всіх слов'янських та інших європейських народів», специфіку української купальської обрядовості вчений вбачав у: 1) розпалюванні багаття і стрибанні через вогонь; 2) купанні в воді; 3) плетенні вінків; 4) приготуванні купальського деревця⁷³.

Як бачимо, істотних відмінностей в порівнянні з Густинським літописом не так багато. А найпомітніша з них – це відсутність людських жертв.

Від середини XIX ст. купальські обряди потрапляли в поле зору Теодора Стецького, Миколи Теодоровича, Миколи Коробки, Михайла Пйотровського, Василя Доманицького, Станіслава Бельського, І. Абрамова, Василя Кравченка, Назара Дмитрука, Бориса Грінченка, Олександра Малинки, Федора Коломийченка, Вадима Пассека, Ізмаїла Срезневського, Олександра Потебні, Петра Іванова, Михайла Маркевича, Василя Милорадовича, Оскара Кольберга. Завдяки їм перелік основних купальських дійств в наукових джерелах істотно розширився.

Свій сценарій свята, властивий лише для Західного Полісся, подала й Леся Українка. У львівському літературно-науковому часописі «Життє і слово» (1894, кн. III – VI) вона опублікувала опис обряду та додала добірку пісенних текстів під загальною назвою «Купала на Волині».

Купальський обряд, який вона описала, начебто відбувався таким чином.

Звечора хлопці крали де-небудь старого солом'яного козуба і тягли бігом по селі. Назустріч їм виходили люди, влаштовуючи перейму: скидають до солом'яника тріски, дрова, старі кошики. Таких перейм робили кілька. Врешті-решт увесь той мотлох хлопці ледь могли дотягти на вигін, де збирався чималий гурт людей, більше молодь, але часом і молодші молодичі, рідше – хто-небудь із старших. Всі, хто приходив, мусили й собі принести по поліну, бо «хто прийде без поліна, той піде без коліна».

Дівчата починали співати пісень. Першою заводили «Ой молодая молодиче». Хлопці тим часом запалювали козуба, встромивши в нього кілька тичок, щоб полум'я було вищим. Співали в основному

⁷³ Максимович М. Дні та місяці українського селянина. – К., 2002. – С. 111.

дівчата, але коли вони починали доймати хлопців своїми кпинами, відспівували їм хлопці. Часом у ході цього змагання з дівчатами вони вихоплювали з вогнища віхті соломи й гонилися з ними за дівчатами, розганяючи їх по полю. Та згодом дівчата знову збиралися до купи й віддячували хлопцям новими дотепами. Коли козуб наполовину згорить і полум'я трохи понижає, хлопці починали скакати через нього, а коли починає пригасати, всі розходяться додому⁷⁴.

Неважко зрозуміти, що обряду як такого нема, існують лише окремі його прояви. Леся Українка не подає точного місця фіксування цих обрядодій. Проте пісні, запис яких начебто зроблено в Колодяжні, документують можливу наявність вищеописаних дійств. Та чомусь у «Колодяженському зошиті», в який увійшли записи пісень, зроблені Лесею Українкою та її сестрою Ізидорою Косач не лише в Колодяжні на Поліссі, а й у деяких селах з етнографічної Волині дещо пізніше, купальські тексти відсутні загалом. Чи не тому, що для цієї місцевості вони не характерні, що підтверджують і сучасні пошуки.

Неавтентичність пісенного матеріалу, поданого в статті Лесі Українки, навіть не викликає сумніву. За винятком кількох пісень («Ти молодая молодице», «Ой ти зелена дубровкой», «Ой летів черчик буйним вітром», «Чорна хмарочка наступає», «Була вдовоюка в кінець села», «В полі конопелька тонка зеленейка», «А в нашому селі метяне деревце», «Шла Мар'юся в поле, знайшла синє море»), він не західно-поліський. Серед 49 поданих у добірці текстів західнополіських лише 8. Із них купальського змісту – лише три («Ти молодая молодице», «Чорна хмарочка наступає», «Шла Мар'юся в поле»). Та й ті епічного плану, а такі упродовж усього петрівчаного посту виконувалися як постові, сирітські. Інші ж пісні цього ряду необрядові, вони могли виконуватися з різних приводів дошлюбного життя молоді, через що їх співали не тільки упродовж усього літа, а й навесні. Отже, склад купальських пісень, поданих Лесею Українкою, не переконує в тому, що купальські обряди мали свою традицію й на Західному Поліссі.

Значна частина поданого в статті Лесі Українки пісенного репертуару, судячи з акцентуації, однозначно – з інших регіонів, переважно – Волині та Полтавщини. Пригадується, як під час наших подорожей стежками Лесі Українки в 80-х роках літня жінка зі Скулина, села, яке знаходиться в кількох кілометрах від Колодяжна, згадувала, що «панянка» перед тим, як до неї мали з'їхатися на свято «інші пани»,

⁷⁴ Українка Леся. Купала на Волині. – Українка Леся. Зібрання творів: у 12-ти т. – Т. 9. – С. 9 – 10.

зумисно розучувала пісень із сільськими дівчатами. Для заохочення навіть привозила з міста різні дрібні гостинці. Так перепало намисто і її старшій сестрі. Тим-то й не дивно, що більша частина купальських пісень, доданих до статті, сьогодні на Західному Поліссі не відома у т.ч. й у Колодяжні, де, правда, й питомих колодяженців майже не залишилося. В основному всі приїжджі.

Критично поставився до цього доробку небоги і її дядько, маситий фольклорист-компаративіст Михайло Драгоманов, про що дізнаємося з листа до нього Івана Франка: «Ваш суд про Лесині пісні мені не видається справедливим: все-таки се найбагатша досі збірка купальських пісень, зібраних в одній околиці, і між ними багато є досі незвісних, бодай незвісних яко копальські»⁷⁵.

Зваженіше поставився до завдання з'ясувати специфіку купальського обряду на Волині та Західному Поліссі В'ячеслав Камінський. Рукописні теренові матеріали дослідника, зібрані на Волинському Поліссі влітку 1910, 1911 та 1913 років за дорученням Петроградської АН⁷⁶ можна вважати показовими для вивчення купальського обряду на Західному Поліссі. По-перше, тут представлена найбільша кількість сіл цього етнолокусу (Буцин, Боровно, Велика та Мала Глуші, Ветли, Леліково, Поворськ, Стобихва, Великий Обзир, Повітте, Залазе, Сошичне, Борки, Градиськ, Облапи, Коритниця, Штунь, Яревище, Піща, Гуща та містечко Камінь-Каширський). Всього зібрано фольклорні зразки та етнографічні описи з понад 30 населених пунктів. По-друге, наукова атрибутивність описаного матеріалу вища, ніж у Лесі Українки. Зібраний та осмислений матеріал ліг в основу праці «Свято Купала на Волинському Поліссі»⁷⁷. До неї увійшли не лише спостереження та власні міркування, а й зібрані записи. Загалом же внаслідок проведеного дослідження в поле зору науковців потрапили матеріали, зібрані в селах Ковельського, Володимир-Волинського, Луцького, Дубенського, Рівненського, Новоград-Волинського, Овруцького, Житомирського повітів Волинської губернії. Для чіткішого окреслення ареалу поширення свята у додатку В. Камінський подав ще й карту. З обрядових атрибутів в її легенду потрапили деревце (сосна, береза, вишня) та спосіб його оздоблення.

⁷⁵ Франко І. Зібрання творів: У 50 т. – Київ, 1986. – Т. 49. – С. 473 – 474.

⁷⁶ Рукописний відділ ІМФЕ імені М. Рильського НАН України. – Ф. 1 – 5. – Од. зб. 381.

⁷⁷ Камінський В. Свято Купала на Волинському Поліссі // Етнографічний вісник. – Київ, 1927. – Ч.3. – Кн.5. – С. 11 – 23.

Місцем проведення купальського свята в описаному ареалі, за В'ячеславом Камінським, правив, як і в більшості європейських країн, «головний майдан на селі, високе місце, вигін...». Проведення ж самого обрядодійства вчений подає в такій послідовності: 1) приготування купальського деревця та його оздоблення, забезпечення трісок та дров для вогнища, запасання кулів соломи; 2) хороводи довкола деревця; 3) розведення багаття; 4) спалення або потоплення деревця; 5) спалення кулів соломи чи виготовленого з них опудала; 6) стрибання через вогонь; 7) влаштування в окремих селах до всього цього ще й ритуальної вечері.

Складається враження, що все, що тільки входило в розряд купальських обрядодій, було відоме й на Волинському Поліссі. Та вже з наведеного переліку повітів видно, що дослідник прихопив ще й добру частину етнографічної Волині. Вона ж своїми обрядовими діями на Купала істотно відрізняється, а тому вигідно доповнювала ряд західнополіських дійств. А причина внесеної плутанини в тому, що В'ячеслав Камінський, як і Леся Українка, нічого не знали про етнографічні параметри Волині. На той час вони просто ще не були визначені. Відтак багато хто з тогочасних дослідників користувався адміністративно-територіальним поділом. Невипадково Леся Українка, назвавши свою статтю «Купала на Волині», описала західнополіський обряд з Колодяжна, а пісні подала з Жабориці Звягельського повіту, тобто з етнографічної Волині.

В. Камінський окреслює своїх респондентів як «волинсько-поліську людність». Тобто жодної різниці між етнографічними волинянами й поліщуками не робить. Саме ж призначення купальських дійств, поширених серед цієї збірної людності, вбачає в тому, щоб «забезпечити добробут, набувши від природи тих сил, що до найвищого ступеня міці доходять під час Купала. До цього учасники дійств прямують двома шляхами: а) вживаючи засобів, щоб зміцнити своє здоров'я через зближення з вогнем, водою й землею та б) вживаючи засобів, що забезпечують господарчий добробут, обороняючи від нечистої сили»⁷⁸.

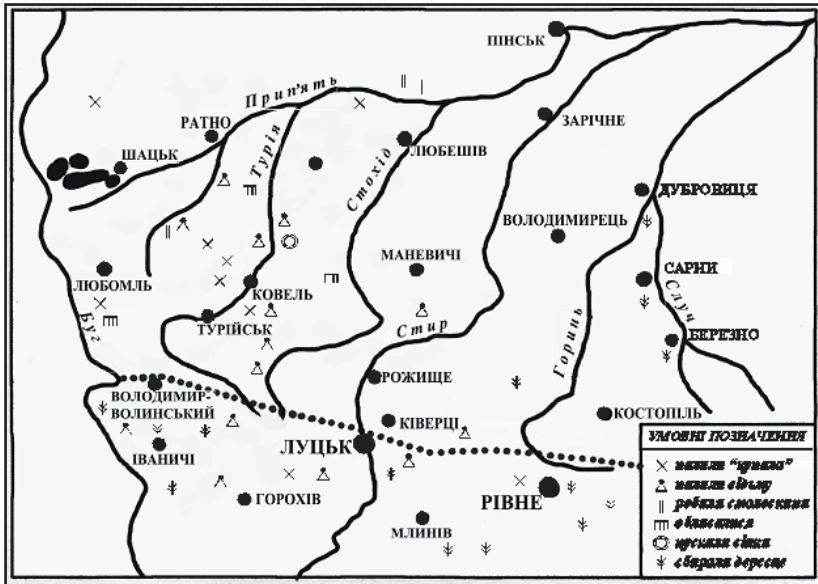
Найпитомішою ж складовою купальського обряду в цій місцевості вчений вважає все-таки виконання купальських пісень. Зміст їхніх текстів, за його спостереженням, переважно складають пісні про Купала, Петрівочку та про вогонь («Ой на горі огонь горить»). На чільному

⁷⁸ Камінський В. Свято Купала на Волинському Поліссі // Етнографічний вісник. – Київ, 1927. – Ч. 3. – Кн. 5. – С. – 20.

місці й тема кохання. Специфіці виконання пісень та їхній тематиці В. Камінський приділяє мало уваги, більше зосереджується на місцях поширення обряду та варіативності його назв («Купайлиця», «Іван Купайло», «Іванів день», «Купайла»). Відзначив дослідник і присутній в структурі обрядів симбіоз християнських та язичницьких елементів. На жаль, детальних описів самих обрядів Камінський не подає, чим істотно послаблює наукову значимість всієї своєї праці.

Тож, крім опису Лесі Українки, який з наукової точки зору також далеко не безсумнівний, детального опису купальського обряду на Західному Поліссі так і не маємо. Дослідження, які уже в 80 – 90 рр. ХХ ст. проводив Полісько-Волинський народознавчий центр, застали серед респондентів-поліщуків лише фрагментарні згадки про це свято. Деяка найпоказовіша їх частина подана нижче.

Наші наукові подорожі на Полісся й Волинь переконують: що ближче до етнографічної Волині, то частіше в обрядовій частині трапляється ритуал потоплення галузки чи цілого дерева. Юрій Климець вважає

це національною особливістю українського купальського обряду і вбачає в цьому сліди колишніх людських жертвоприношень⁷⁹. Але цей ритуал існує і в Індії. Там гілка, що служить ритуальним еквівалентом

⁷⁹ Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. – К., 1990. – С. 48, 64

колишньої людської жертви, називається «*кормою*». На жаль, не знаємо, що означає це слово дослівно, можливо, якусь інформацію вдалося б почерпнути і з цього.

На Поліссі, а в західній його частині особливо, обрядодії з потопленням гілки чи цілого дерева відсутні. Тут «*палять купала*», подекуди навіть мовчки, без будь-якого пісенного та обрядового супроводу. Майже за сторіччя з часу досліджень В.Камінського купальська обрядовість в цій місцевості не зазнала істотних змін. Як і раніше, тут досі в більшій пошані, ніж Купала, Іванів день: ідуть по «*Йванові егоди*», обривають з липи цвіт, збирають багно, звіробій, на здоров'я обливаються водою та вмиваються Івановою рососою. Рідше пастушки чіпляють коровам на роги вінки, господині розкладають у хліві кропиву, щоб відьми не відібрали молока у корів. А ще щиро вірять у магічну силу папороті, яка нібито зацвітає саме цієї ночі. Про це тут історій та історій. Розповідають і про те, як чарівна квітка потрапила в постіль пастухові, який на момент її миттєвого спалаху опнився в лісі, бо саме шукав волів, після чого йому відкрилися незвідані знання та таємниці, і про те, як задля того, щоб легше було вихопити купальський цвіт у момент його цвітіння, батько з сином посадили папороть на обійсті під самісіньким вікном, але вберегти цвіт попри дотримання всіх правил так і не змогли – здали нерви після того, як почало щось лякати. Коли перші випробування ще вдалося якось пережити, то під час чергових обидва прожогом кинулися в прочинене вікно й хутко зачинилися в хаті.

Лише в окремих селах пам'ятають, як, бувало, в цей день совали по селу козуб зі сміттям, приспівуючи щось про відьму, чи як спалювали «*на середохресній дорозі*» опудало з такою ж назвою. Вечірні обрядодії, якщо були, то переважно зводилися до того, що палили вогонь та співали біля нього купальських пісень.

На сьогодні ці пісні служать основним джерелом для з'ясування того, що насправді відбувалося на Купала. Питання лише в тому, чи все, про що в них співається, мало місце саме тут, на Західному Поліссі? Адже, на відміну від звичаїв, пісні можуть легко мігрувати і без них. Ще одне дражливе питання: чи всі пісні, які донедавна виконувалися на Купала, споконвічно купальські? Ще М. Костомаров зауважив, що «*голоси багатьох купалок цілковито одні і ті ж, на які співаються петрівки; інші мають подібність із веснянками, є й такі голоси, які винятково належать до цього свята*»⁸⁰. Отож, можливість контамінації

⁸⁰ Костомаров М. О цикле весенніх песен в народной южнорусской поэзии. // Етнографічні писання Костомарова. – ДВУ – 1930. – С.118.

одних, других і третіх не така вже й незначна. Більше того, святкування Купала випадало на час петрівчаного посту. Відтак усе купальське у свідомості багатьох охристиянених респондентів постає як питома частина петрівчаного. Якщо ж зважити, що купальські пісні до того ж ще й мають генетичний зв'язок з колядками, юріївськими, троїцькими, русальними, весільними, поховальними обрядами, хорородами, ігровими та баладними піснями, необрядовою лірикою, то виокремити власне купальські мотиви ой як не просто. С. Килимник пояснює це тим, що сюжети купальських пісень нашаровувалися упродовж віків, деякі змінилися, відійшли від купальських тем і увійшли – одні до весільних, другі – до коляд, треті – до народних еротичних пісень⁸¹.

Ще важче за цих умов враховувати народну класифікацію. Інформатори не знають, що таке жанр, тому вказують лише час, у який виконувалася та чи інша пісня, при цьому між петрівчаними й купальськими різниці не вбачають, адже купальські пісні також виконуються в Петрівку. Поділ на основі цієї інформації роблять уже самі збирачі й дослідники. При цьому дуже часто грішать, особливо записувачі та укладачі фольклорних збірників, які користуються чужими записами. Диференціюючи купальські та петрівчані пісні лише за часом їхнього виконання, визначеним респондентами, з самого початку вносять у цю класифікацію чимало плутанини, яка потім часто переходить і в наукові праці.

Щоб і собі не збитися на манівці, обмежимо коло текстів для аналізу обрядодій, згаданих у піснях, лише тими зразками, в яких згадуються *Купало*, *Купала*, *Купайлиця*. Не будемо забігати наперед, чи одне й те ж означають навіть ці поняття. Поки що головне для нас те, що всі вони мають пряме відношення до відзначення ночі літнього сонцезвороту.

За тим, про що в основному йдеться в цих піснях, можна визнати, що найбільше в них знайшли своє відображення: **1) обрядові елементи святкування:** запрошення дівчатами молодої молодичі розпалити «купайлицю» («*Ой молодая молодеце, Ой вижди, вижди на вулицю, Розведе дивкам купалецю*»); виття та пускання на воду дівчатами вінків («*Ой, сестриці-голубиці, Не мніжко вас – дві. Як будете вінки вити, Извийте й мені. Як будуть в Дунай пускати, То пустіть мого*»); виготовлення «купайла» з верби («*Наше Купало з верби, з верби*»); осмалення стегон («*Була на Купали, Посмалили гали*»); або

⁸¹ Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. – Вінніпег, 1957. – Т. 4. – С. 127.

ж спалення сорочки («На Купайла худела, Да й сурочку спалела») чи її втрата через забудькуватість («На Купале була – Сорочку забула»); купання Купала («Наша Купала купалася, На ягодонки дивилася»); палення Купала упродовж трьох днів та веселощі біля нього («Ой на Йвана, Йвана Горіла Купала, Горіла три деньки, Буле ме раденьки»); наведення порядку біля Купала («Коло Купала обметяно, Ще й барвінком обплетено, Ще й васильочками 'бтикано, Нас на Купала викликано»); **2) звичаєві норми під час святкування:** прошення дівчиною у батька дозволу ще на один рік дівування («На Купайлечко збирається. Свого батенька питається: – Позволь мні, батю, вольовати, Гете літечко літовати, Жовтую косу годувати»); переведення дівчини в віночку біля купальського вогню («Ой на Купала вогонь горить, Ой там дівчину переводять, Ой помаленьку ведіте, І виночка не згубіте»); зведення поповим сином на Купала королівни («Ой дись узаявся поповий син, Усі дивойки порозгоняв, А королівну собі узяв. Узяв вин єї за ручейку, Та й повів єї в корчомойку»); збирання дівчатами ягід (чорниць), а молодицями суниць (Купала на Йвана Пішли дивки по ягудки, Молодици по суниці); оборона дівчатами своїх женихів («Ти-пер Купайло, а завтрі Йван, Підем, дивочке, в зелений гай. Там будем бетись-вуовате, Суїх женихів ни ддавате»); загальна обов'язковість присутності на купальському святі («Хто не піде на Купало, щоб йому ноги поламало»); припинення після Купала любовних пригод («Ой на Купала-Купайлечка, Десь поділось коханнячко»); утрата дівчатами волів («Ой, що ж я, боже, наробила, Шо сиви воли погубила»); дівчатам болить живіт, бо займали хлопців («Ой на Купали вогонь гореть, Нашим дивочкам живит болей. Ой нихай болей, нихай знають»); болить живіт відьмі, бо відбирає молоко в корів («Ой на Купала вогонь гореть, Видьми-діві живит болей. Нихай болей, нихай знає: От корів молока ни забирає...»); «Ой на Купалу вогонь горить, Усім відьмам живит болей. Ой, нехай болей, нехай знають, Нехай чужих корів не займають.»); хлопцям болить живіт («Ой на Купала вогонь горить, Шось нашим хлопцям живит болей. Ой нехай болей, нехай знають, Нехай дивчат не займають»); живіт хлопцям може боліти й через те, що займали «купала» («На Купайла вогонь горить, Лишнівським хлопцям живит болей. Нехай болей, нехай знають, Нехай «купала» не займають») і навіть за те, що ходять на Купала («На Купала вогонь горить, Нашим хлопцям живит болей. Ой нехай болей, нехай ріже, Більш на Купала не полізе») **3) міфологічні уявлення про Купала та магичну силу дати його відзначення:** місця зимування та літування

Купала («Купало, Купало, де ти зимувало? Зимувало в лісі, ночувало в стрісі. Зимувало в пір'ячку, літувало в зіллячку»; «Купало, купало, Де ти зимувало?– На бабиній стрішци, У видьме в колицци»); лазіння відьмою на дуб та гризання кори («Тепер Купайло до місяця, А завтра відьма повісиця. А тая відьма на дуб лізла, Ой на дуб лізла, кору гризла. А з дуба впала да й пропала»); (чим не паралель до сцени з руською дівчиною, усвідомлений смертельний вчинок якої Ібн Фадлан описав ще у X ст.?); а також – самогубство відьми («Наше Купайло до місяця, а завтра відьма повіситься») чи її осмалення («Тепер Купайло купайця, а завтра відьма осмалиця»).

Як бачимо, найбільше текстів купальських пісень стосується шлюбної теми. В деяких із них про шлюб ідеться прямим текстом, у деяких – підтекстом. До другого ґатунку належать пісні про те, що хлопцям та дівчатам болять животи, вочевидь, від першого сексуального досвіду, деяким хлопцям вже тільки через те – що ходять на Купала. Незрозуміло, через пережитий ними біль чи радість від того, що таке буває лише раз у житті, пісня злорадствує: «Нехай болить, нехай ріже, більш на Купала не полізе».

Важко однозначно визначити, що саме мається на увазі в тексті пісні під Купалом: усе святкування, дерево-купайлиця, чи, може, купала-дівчина, яка раніше виконувала роль жертви, проте шлюбна конотація присутня у всіх варіантах означення Купала.

До шлюбної тематики примикають і пісні-дотинки, якими дівчата дражнять хлопців, хлопці – дівчат. Їхня функція – спровокувати хлопців на зближення, коли не вистачить слів, бо словесний поєдинок, як правило, виграють дівчата. Окремі тексти таких пісень, хай і опосередковано, але виказують, що однією з обов'язкових складових купальського свята була трапеза: «– Купала, купала, Сучка в борщ упала. Хлопці не відали, Сучку зобідали. – Ой там на Купала Жаба в борщ упала. Купала на Йвана. Хлопці не поспіли – Дівки жабу з'їли».

Незважаючи на невелику кількість цих безсумнівно купальських пісенних текстів (зі словами *Купало, Купала, Купайлиця*), все ж доволі показова і їхня стилістична однорідність. Як правило, кожна з таких пісень витримує всі норми текстового канону. Їхня складоритмічна будова не виходить за межі розміру 5+4, який при розспіві переходить у 5+5. Пісні-дотинки мають іншу будову. Зовні вона нагадує 6+6, але кожен шестискладник легко членується навпіл і витворює, вочевидь, ще давнішу структуру, яка особливо помітна серед веснянок – 3+3. Можливо, саме такими й були перші купальські пісні.

Про потоплення чи інші форми ритуальної смерті в безсумнівно купальських піснях згадок майже нема. Хіба опосередковано нагадують про це деякі мотиви про відьм («З дуба впала та й пропала»; «а завтра відьма осмалиться»). Отже, і в тому, що потоплення жертви належить до власне купальських ритуалів, доводиться сумніватися. У західнополіських піснях нема згадки і про потоплення «купайлиці». Вірогідно, не тому, що на цих територіях, якщо слідувати логіці Ю. Климя, утвердився неукраїнський тип купальського свята. Та про всяк випадок доведеться пошукати паралелей у його відзначенні і в інших народів.

У Франції в цей день спалювали на вогні жаб, вужів, котів, лисиць. Вважалося, що саме в цих тварин перевтілюються відьми⁸². Баварські парубки в Німеччині робили антропоморфне опудало, яке топили в криниці. Тюрингійські хлопчачки збирали солому з усього села, а виготовивши з неї ляльку-відьму, прив'язували її до колеса, підпалювали і спускали з гори⁸³. Те саме робилося й у чехів. Тільки там солом'яне опудало хлопці піднімали на палиці, виносили за село, де топили або ж розривали на шматки й розкидали навколо⁸⁴.

Негативне маркування антропоморфної жертви у всіх наведених прикладах очевидне. Як би її не називали, зрозуміло, що це відьма. Свою кару вона отримує буцімто за те, що відбирає молоко від корів.

Використання солом'яного опудала, яке називають Марою, передбачає й центральноукраїнський обряд. Тільки тут його не палять, не розривають, а топлять⁸⁵. Лише цим він і відрізняється від усіх інших, крім чеського. Наявність альтернативи свідчить про широту ареалу побутування звичаю, але в жодному випадку не про його хронологічну перевагу. З наведених фактів можемо константувати лише помітніший, ніж в будь-якому іншому національному варіанті культ води в українському купальському обряді. Не маючи, на жаль, детального давнього опису чеського, не можемо стверджувати, наскільки індиферентною була ця альтернатива там. Це питання цікавить нас ще й тому, що в волинському сценарії відзначення Купала існує змагання між дівчатами і хлопцями, чи перші донесуть «купайлицю» до річки і втоплять, чи другі розірвуть та розтопчуть на півдорозі. Зловорожого маркування прибрана квітами, солодощами, кропивою та будяками гілка тут не має. Ніхто й не каже, що це відьма.

⁸² Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: Летнее-осенние праздники. – Москва, 1978. – С. 23.

⁸³ Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., 1993. – С. 427.

⁸⁴ Там само.

⁸⁵ Там само. – С. 412 – 413.

З відьмарством у європейських народів у більшості поєднуються вогнепальні обряди. Ті ж чехи в ніч напередодні Янова дня запалюють змочені дьогтем мітли й бігають з ними по полях, розмахуючи в повітрі⁸⁶. Майже те саме роблять і наші поліщуки з Горок та Шлапаня Любешівського району, тільки для факелів використовують не дьоготь, а бересту – кору берези. Щоправда, в сусідніх селах така поведінка викликає іронію. Отже, її автентичність у цілому краї все-таки не безсумнівна.

Смолоскипи, скручені з берести, запалюють цієї ночі пастухи й у Сербії. З ними обходять овечі загороди та коров'ячі стайні, після чого складають на найближчому пагорбі і залишають догоряти в одній спільній купі⁸⁷.

Не викликає жодних сумнівів, що всі наведені обряди наших далеких і ближчих європейських сусідів в своїй основі були спрямовані на те, щоб застерегти себе й худобу від негативного відьомського впливу. Що ж до загального сценарію свята, то лише фінальне вогнище у сербів має якусь подобу купальських вогнів в українців. Хоча, з іншого боку, його значення могло зводитись і до того, щоб знищити все, що могло контактувати з нечистою силою. Цим сербський обряд майже не відрізнявся від того поліського, в якому для вогнища хлопці протягом дня збирали з цілого села непридатні для господарського вжитку речі⁸⁸. Їхне зіпсуття, напевно, так само сприймалося як наслідок дії відьомських чар чи інших контактів з нечистою силою. Тим-то поламані лавки, стільці, столи, бочки, топорища, ручки до вил, лопат та інші речі домашнього вжитку ніколи не ладнали – виготовляли нові. Зіпсовані сприймалися, як нечисті, що можуть викликати нові біди, тому навіть для їх транспортування використовували не воза, а кошеля, якого врешті-решт також спалювали. Викидати весь цей хлам просто так не годилось, інакше він і надалі міг слугувати відьмам. Варто згадати, на чому саме в народних легендах вони злітаються на свої шабаші: на мітлах, віниках, дерев'яних лопатах, кошиках.

Що ж до потоплення деревця, то, як бачимо, крім Індії, таки й справді цей ритуал у XIX – XX ст. за межі українського обрядового контексту не виходить. Основним він вважався на початку XX ст. для

⁸⁶ Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., 1993. – С. 427.

⁸⁷ Веселовський А. Поэтические воззрения славян на природу. – Москва, 1995. – Т. 3. – С. 349–350.

⁸⁸ Українка Леся. Купала на Волині// Українка Леся. Зібрання творів: У 12-ти т.– К., 1977– Т. 9. – С. 9–15.

Волині, Поділля, Центральної України і Слобожанщини. Незважаючи на те, що В. Камінський засвідчує його присутність і на Західному Поліссі, наші теренові дослідження 80–90-х років переконують в протилежному: що далі від Західного Полісся на південь, то шанси на те, щоб почути про цей ритуал у місцевій купальській традиції, зростають. Хоча й на Волині, особливо в західній її частині, села, де про купальські звичаї нічого не знають, – не рідкість. Ті ж, у яких дотримувалися звичаю потоплення деревця, всі знаходяться біля річок.

Якщо запалювання вогнів у час літнього сонцвороту відоме не лише арійським, а й семітським народам⁸⁹, то купальський звичай потоплення деревця навіть серед слов'ян трапляється епізодично⁹⁰. Значні прогалини в його поширенні існують і в українських регіонах. Принаймні, достеменно відомо, що ХІХ ст., коли народно-обрядовий комплекс ще повністю зберігав свою цілісність і дуже добре відтворював всі регіональні риси, його не дотримувались ні в Карпатах, ні на Буковині, ні в південно-східній частині України. Не фігурує цей звичай і в обрядових піснях. Лише символічний натяк на нього можна розпізнати в пісні баладного типу про потопання дівчини:

*Як пішла Ганна в Дунай по воду,
І ступила Ганна на хистку кладку, –
Ганна, моя панна, ягода червона!
Кладка хитнулась. Ганна втонула.
Як потопала, тричі зринала, –
Ганна, моя панна, ягода червона!
Ганнина мати громаду збирала,
Громаду збирала – усім наказала, –
Ганна, моя панна, ягода червона!
– Не беріть, люди, у Дунаї води,
У Дунаї вода – Ганнина сльоза, –
Ганна, моя панна, ягода червона!
Не ловіть люди, у Дунаї шуки,
У Дунаї шуки – Ганнині руки, –
Ганна, моя панна, ягода червона!
Не ловіть, люди у Дунаї сомів,
У Дунаї соми – Ганнині ноги, –
Ганна, моя панна, ягода червона!
Не ламайте люди по луках калини,*

⁸⁹ Веселовский А. Поэтические воззрения славян на природу. – Т. 3 – С. 347.

⁹⁰ Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. – К., 1990. – С. 64.

*По луках калина – Ганнина краса, –
Ганна, моя панна, ягода червона!
Не ламайте, люди, по луках терену,
У лузі терен – Ганнині очі, –
Ганна, моя панна, ягода червона!
Не косіть, люди у луках трави,
У луках трава Ганнина коса, –
Ганна, моя панна, ягода червона!*

Записувач тексту Микола Петров свідчить, що ця пісня, зі слів респондентів, виконувалась десь ще у 20-х роках XIX ст. На той час купальську жертву у вигляді гілки дерева, байдуже якого, але обов'язково названої Купалом, прибирали в жіночий одяг⁹¹.

Олександр Потебня, наводячи іншу пісню аналогічного змісту, в якій мати попереджає про перевтілення утопленої дочки, паралельно подає опис обряду, в комплексі якого вона виконувалася. Дівчата зрубували чорноклен, вбивали його в землю, робили з соломи ляльку, одягали її в жіночу спідницю, корсетку, навішували на неї свої хрести і намиста. Увечері під тим опудалом накривали на стіл, готували яечню і млинці, хлопці приносили горілку і всі частувалися. Після пригощання дівчата знімали з ляльки весь одяг і прикраси, несли її топити⁹².

На Слобожанщині, за свідченням відомого етнографа Петра Іванова, опудало могли робити зі шматка грубого дерева, обмотавши його соломкою, а для того, щоб потонуло, прив'язували камінь⁹³.

Останній варіант – за зовнішніми ознаками найближчий еквівалент людської ритуальної жертви. До того ж на його основі найлегше зрозуміти, чому в одних випадках жертвний атрибут воді із дерева, в іншому – з соломи. В цьому поєднано і одне, і друге.

У тексті пісні причина потопання дівчини – хистка кладка. Переправа через міст, кладку, брід генетично пов'язана з весіллям. Цього висновку Олександр Потебня дійшов ще наприкінці XIX ст.⁹⁴ Микола Сумцов приблизно в той же час додав важливу для розуміння значення купальського обряду деталь. За його даними, «в давні часи укладання шлюбу збігалося з часом святкування нового сонцестояння»⁹⁵. У

⁹¹ Воропай О. Звичаї нашого народу. – С. 419.

⁹² Потебня А. О мифическом значении некоторых обрядов и поверий. – Москва, 1865. – С. 160.

⁹³ Иванов П. Жизнь и поверья крестьян Купянского уезда Харьковской губернии. – Харьков, 1907.

⁹⁴ Потебня А. Объяснение малорусских и сродных народных песен. – Варшава, 1883. – Т. 1. – С. 145 – 150.

⁹⁵ Сумцов Н. О свадебных обрядах преимущественно русских. Харьков, 1881.

пізніші – саме в цей час виконували наведену пісню. У ритуальному потопанні, що супроводжується сублимацією утоплениці в природу (у воду, щук, сомів, калину, терен, траву), жодного натяку на шлюб дівчини немає, навіть у формі теогамії – шлюбу дівчини з божеством чи підводною істотою, як то трапляється в казкових сюжетах. Її майбутнє неясне. Дійсно, як то кажуть, як у воду канула.

Збирання матір'ю дівчини громади (на поминки) та «заказування» не брати з Дунаю води, не ловити щук, сомів, не ламати в лузі калини та терену, не косити трави, означає, що все це набуло ознак хтонічності і все тепер пов'язане зі смертю її дочки.

А тепер уявімо портрет дівчини, в якої руки – щуки (не лише задля рими), ноги – соми, а коси – трава, тобто зеленого кольору. Чим не образ грецької (римської) русалки-німфи – дівчини-красуні з риб'ячим хвостом, не придатної для любовних утіх? Подібний образ русалки, хай і не часто, але надibuється і в українській міфології.

На Слобожанщині, де купальське деревце, яке топили під час обряду, називали Мареною, вважали, як свідчить Олекса Воропай, що в цей час не можна купатися, «бо як тільки Марена пірне у воду, то налітає сильний вихор: це нечиста сила з'являється за Мареною, бо ж Марена – це старша русалка. Очевидно, й Ганна, – резюмує далі вчений, – про яку пісня каже, що вона, втопившись, обернулась у різні риби і різні рослини, теж є русалка, Ганна і є Марена»⁹⁶.

Майже не відрізняється за змістом від наведеної вище пісня про Мариночку. Хіба тим, що в ній можна углядіти опис ритуального обходження дівчини:

Ходили дівочки коло Мариночки.

*Зелені дубочки – парубочки,
Червоная калиночка – то дівочки*⁹⁷.

*Та пішли дівочки в ліс по ягодочки,
Та прийшлося їм три річки брести,
Три річки брести і Дунай плисти.
Усі дівки Дунай переплили,
Дівка Марина в Дунаї втопилась.*

---

⁹⁶ Воропай О. Звичаї нашого народу. – С. 420.

⁹⁷ Цей приспів повторюється після кожного рядка.

На дівці Маринці плахта-чорнятка.

Як дійшли слухи та до мачухи:

– Не жаль мені дівки Маринки,

А жаль мені плахти-чорнятки.

Та пішли дівочки в ліс по ягодочки,

Та прийшлося їм три річки брести,

Три річки брести і Дунай плисти.

Усі дівки Дунай переплили,

Дівка Марина в Дунаї втопилась.

На дівці Маринці плахта-шовківка.

Як дійшли слухи та до матері:

– Не жаль мені плахти-шовківки,

А жаль мені дівки Маринки.

Зелені дубочки – парубочки,

Червоная калинойка – то дівочки.

В наведеній пісні хоч і є натяк на обряд, його зміст не ясний, подається лише наративний міф про те, куди поділася одна з дівчат. Присутність у тексті пісні водночас мачухи і матері дівчини свідчить про її світоглядну двовимірність, присутність у її міфологічному підтексті двох світів – «цього», з якого вона пішла від мачухи, і «того», в якому опинилася після смерті біля рідної матері. У такій послідовності й подається реакція обох цих персонажів на смерть дівчини.

У пісні немало символічного, тому простого прочитання її тексту замало, щоб зрозуміти зміст. Деякі символічні пари декодуються в самому тексті. Як от: *Зелені дубочки – парубочки, Червоная калинойка – то дівочки*. Інші – *Три річки брести і Дунай плисти; Усі дівки Дунай переплили, Дівка Марина в Дунаї втопилась* потребують прискіпливішого розшифрування.

Пісенна поезія постренесансної епохи використовувала чимало символічних кліше, які мали на той час чітко виражене значення. Вони переходили з одного твору в інший механістично, сформувавши щось на зразок системи символів, які легко впізнавалися. А тому й прочитувалися однозначно і без будь-яких зусиль. На початок ХІХ століття цей звід символічних кодів утратив свою актуальність, тому значення багатьох символів довелося відновлювати заново уже науковцям. Одним із перших, хто взявся за декодування на звичайну мову українських пісенних символів був Олександр Потебня. На його

думку – «дунай брести» означає відчуження від роду, що в більшості випадків, як переконливо показав, значить перехід дівчини в сім'ю чоловіка внаслідок установа шлюбних стосунків⁹⁸.

Чи одне і те ж «дунай брести» і «дунай плисти» – це ще питання. А що не одне і те ж «три річки брести» і «дунай плисти» – то це вже факт. Інакше вони б не подавалися як ланцюг подій. Невідомо, як співвідноситься з ними і «дунай брести». Цілком можливо, що встановлена О. Потебнею конотація цього виразу не єдина з можливих. Адже брід, як і хистка кладка – ще й рубіжні знаки, пов'язані з ризиком, балансуванням між життям і смертю. Ця символіка властива не лише весільному, а й іншим перехідним ритуалам.

Віддавання дівчини в чужу родину, що теж належить до перехідних ритуалів, – така ж жертва з боку її роду, як і смерть. Недарма ж бо в деяких місцинах Західного Полісся ще й у довоєнні часи молоду оплакували як небіжчицю. Це відбувалося в той момент, коли молодий приходив кликати батьків молодої на перезву.

Купальський обряд, як переконливо довели на текстах купальських пісень українські дослідники⁹⁹, водночас був і шлюбним, принаймні розцінювався як один із етапів шлюбного ритуалу. Через це купальський фольклор також багато в чому нагадує весільний. Отож, і символіка мотиву переправи через Дунай у весільних і купальських піснях нічим не відрізняється. І все ж трапляються тексти купальських пісень, у яких ідеться однозначно не про символічну, а фактичну жертву. Тоді дезінформативний міф про брід чи хистку кладку, яким дівчата виправдовували загибель подруги, відпочиває:

Чий то голос лугом іде.

Іване, Івашечку!

То брат сестру зарубать веде,

Іване, Івашечку!

Сестра в брата просилася:

Іване, Івашечку!

Мій братику, мій голубчику,

Іване, Івашечку!

Не рубай мене у собітоньку,

Іване, Івашечку!

Зарубай мене у неділеньку,

Іване, Івашечку!

Зарубай мене у неділеньку,

⁹⁸ Потебня А. Переправа через воду как представление брака. – Москва, 1866.

⁹⁹ Марчук З. Генеалогія українського весілля. – Луцьк, 2005.

Іване, Івашечку!
 У неділеньку всі віночки в'ють,
 Іване, Івашечку!
 І мені молодій зав'ють,
 Іване, Івашечку!¹⁰⁰

Собітонька та неділенька у цій пісні – не назви днів. «Собіткою» в деяких місцевостях України називалось купальське свято. Таку ж назву воно має в поляків та словаків. Неділя ж – будь-який неробочий день. Такий за християнських часів завжди випадав на другий день після Купала. Адже день Івана Хрестителя вважався святковим. Єдина робота, яка не заборонялась церквою в цей день – збирання лісових ягід та цілющих трав. Отож у пісні таки йдеться про жертву на Купала. Чому її здійснює брат, з точки зору звичайної логіки, незрозуміло. Між ним і сестрою немає жодних антагонізмів. Отже, потреба в пожертві дівчини, вочевидь, викликана якимись іншими чинниками. Найвірогідніше – звичаєвими. Не піддається реконструкції роль брата в цьому вчинку і на основі етнографічних та дотичних фольклорних матеріалів.

Та все ж багато в чому це жертвоприношення нагадує ті, які аж до початку ХХ ст. існували в індусів. Заради покращення врожайності полів вони під час свята розривали на шматки тіло найвродливішої дівчини і кожен ніс відірваний шматок, щоб закопати на своєму полі. Як тут не згадати проникливе припущення Миколи Костомарова про причини походження уявлень, пов'язаних з культом померлих родичів? Учений вважав, що думка про відокремлення душі від тіла виникла дуже давно і на основі доволі прозаїчних спостережень. Коли існували найпримітивніші способи поховання без інгумації чи кремації, залишені в малодоступних місцях трупи небіжчиків починали розкладатися. Спочатку вони вражали місцину запахом (духом). Згодом від них залишалися лише кістки, що були колись тілом. Так виникло уявлення про душу – внутрішню людину. Дух (запах) зникав, але після цього рослини на місці поховання починали рости краще. Це послужило формуванню уявлень не лише про відокремлення духу від тіла, а й про сприяння духів померлих родичів на ріст рослин¹⁰¹.

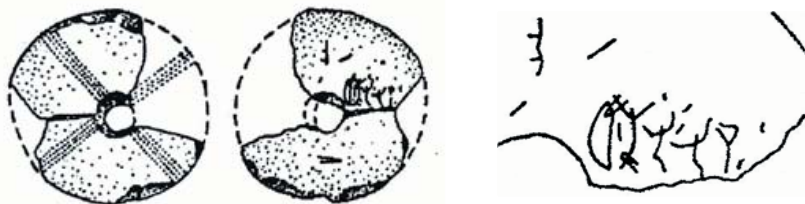
Якщо йти за логікою М.Костомарова, то такі уявлення могли виникати в різних ареалах незалежно один від одного. Необхідною

¹⁰⁰ Золотослов. – К., 1988. – С. 148.

¹⁰¹ Костомаров Н. Несколько слов о славяно-русской мифологии в язческом периоде, преимущественно в связи с народною поэзією // Костомаров М. Слов'янська міфологія. – К., 1994. – С. 259-260.

передумовою було лише єдине – відсутність обрядів інгумації, а особливо – кремації. Тобто небіжчиків мали обкладати камінням, ховати в своєрідних кам'яних скринях. Такі поховання існують з епохи міді, та, як не дивно, лише в межах поширення окремих археологічних культур. В місцях побутування купальських обрядів на території України такі властиві лише культурі кулястих амфор, яка, крім українських регіонів Волині й Поділля, була відома на територіях Польщі, Словаччини, Чехії (Моравії) та Східної Німеччини¹⁰². Жодна з цих територій не обходиться й без обрядів, аналогічних нашим купальським. Племена цієї культури залишили неподалік від волинського Дубна й єдиний речовий доказ існування купальського обряду вже в цю епоху.

Бурштиновий диск з Івання поблизу Дубна

З одного боку бурштинового диска-амулета з отвором посередині зображено виконані пунктирними штрихами навхресні промені, що розходяться від колового отвору – «сонце, яке грає», з іншого – малюнок двох голих танцівниць у товаристві чоловіка з луком. Свій танок вони ведуть біля дерева чи то навколо нього в напрямку, протилежному руху сонця¹⁰³. Зміст малюнка відображає суто передшлюбний акт, який, судячи зі знаку на звороті диску, відбувався тоді, коли «сонце грало». Ще один доказ того, що на амулеті відображення саме купальського свята – це те, що на ньому давній художник передав ті ж вихиляння під час танцю, що їх засвідчив і монах Панфіл у т. зв. «Псковських літописах» XVI ст. Нам нічого не відомо про походження цього монаха та про джерела, якими він користувався під час написання свого літопису, але його текст в частині опису обряду майже всуціль український. Основними прикметами відзначення дня Різдва Предтечі в них названо бубни, сопілки, гудіння струн, окрики, непристойні пісні (вочевидь – дотинки). А в хореографічному плані – «хрептом вихиляня й ногами скакане й топтаня»¹⁰⁴. Чи присутній хоровод на-

¹⁰² Давня історія України. – К., 1994. – С. 56.

¹⁰³ Давидюк В. Етнологічний нарис Волині. – Луцьк, 2005. – С. 10–12.

¹⁰⁴ Псковские летописи. – Москва, 1941. – Т.1. – С. 90.

вколо «мариноньки» у нашому малюнку, однозначно стверджувати важко. Та скоріше ні, адже руки танцівниць підняті догори, а не замкнені в коло. Археолог Ігор Свешников, якому першому з науковців потрапили на очі знайдені іванівськими хлопчачами фрагменти диска, вбачав у цьому жесті викликання дощу. Якийсь сенс у цьому, може, й є. В одному із зображень часів неоліту маємо підтвердження такої

семантики. Там видно не лише дію, а й спровокований нею результат – зигзагоподібну зливу, що спадає згори поряд із людською постаттю. Та в руках людини в довгому вбранні – галузка з пагонів-однорічок. Саме вони в знахарській практиці і вважаються такими, що викликають дощ або ж відвертають град.

Магія голого тіла, яке однозначно вгадується в зображеннях на амулеті, як і самі підняті догори руки ніде як засіб викликання дощу не зафіксовані. Тож, скоріш за все, руки жінок чи дівчат підняті догори заради зручності вихиляння під час танцю, чи то заради увиразнення форм оголених тіл, якими вони зваблюють присутнього поряд чоловіка. Він також бере участь у цьому танці, бо теж має підняті догори руки. Важко однозначно визначитись лише з тим, чи на правій руці в нього лук, що тримається на петлі, чи то позад нього майже в людський зріст палахкотить язик полум'я з двома цівками диму.

Проглядається на амулеті і щось подібне до дерева вишні з загнутою вгорі гілкою. Якщо ж це дійсно так, то купальський обряд у тому вигляді, що зберігся в пам'яті старожилів і до цього часу на Волині, має свою неперервність не менше чотирьох з половиною тисячоліть. Точний вік поховання, в якому виявлено бурштиновий диск за радіоізотопним вуглецевим методом на сьогодні становить 4535 років.

У такій інтерпретації обряд, де головним купальським атрибутом виступає прикрашена гілка вишні, в гіршому випадку – яблуні або вільхи, нам оповідали на всій етнографічній території Волині від Іванич до Старокостянтинова під час експедиції 2003 р. Важко сказати, чи було на малюнку зображення річки. Саме на тому місці, де воно могло б бути, диск розламаний навпіл.

Отже, з самого малюнка важко збагнути й подальшу долю деревця, зображеного на ньому. Чи мало воно вже в III тис. до н.е. виразне замісне значення людської жертви, як це спостерігається в українських обрядах, з його змісту не відомо. У первісному вигляді на початку XX

ст. етнографи зафіксували натуральне жертвопринесення, аналогічне до того, яке оспівується в наших купальських піснях, в однієї з індуських каст. Там дівчину вбивали, а тіло розтягували по шматках, несучи кожен до свого поля, щоб краще родило. Спалення символічної відьми та розвіювання попелу по полях, яке практикувалося в білорусів, можна вважати лише за далекий відгомін цього звичаю. До того ж, якщо на українських територіях його автентичність підтверджують пісенні тексти, то в білорусів такі відсутні. Навіть із очевидних перекладів українських пісень, нічого подібного в білоруський репертуар не потрапило. Мабуть, тому, що зміст людської жертви на час формування білоруського купальського пісенного репертуару для них був чужим, а тому й не зовсім зрозумілим.

В ритуалі жертвопринесення, що зберігся в індусів, з діями, подібними до тих, які оспівуються у наших купальських піснях, є певні відмінності від обряду, відображеного на бурштиновому диску. У них жертву ні не топили, ні не спалювали. Її приносили полям. Тобто там вона набула вже виразно хліборобського змісту. Та ж, яка фіксується на Волині та оспівується в українських купальських піснях, не має зв'язку з аграрною магією. Зі змісту пісні можна встановити її зв'язок лише зі збиральництвом та скотарством (*не ловіть, люди, у Дунаї щуки..., не ловіть, люди у Дунаї сомів..., не ламайте, люди, по луках калини..., не ламайте, люди, по луках терену ..., не косіть, люди у луках трави*).

Виходить, що свою архаїчну форму обряду індуси винесли з того самого джерела, що й представники культури кулястих амфор. Отже, це мусило статися ще до появи бурштинового артефакту, на якому обряд подано вже в трансформованому вигляді, близькому до сучасного. Через цю обставину набуває вразливості й думка про походження індусів від ямників (кін. III тис. до н.е.). Імовірніше їхніми генетичними предками могли бути ще середньостогівці.

Середньостогівці існували на території України майже за тисячоліття до племен культури кулястих амфор. На території Західної Волині й Опілля (північної частини Галичини) в цей час проживали представники лендельської культури. Не треба великої спостережливості, щоб визначити, що кераміка культури кулястих амфор за своїми формами становить симбіоз середньостогівської культури та культури лійчастого посуду. Верхньою вертикальною формою вінця вона нагадує середньостогівську, а нижньою окремі зразки культури лійчастого посуду (загалом у формтвірчій частині ця культура неоднорідна), а також має схожу форму з трипільською та лендельською.

На Західному Поліссі артефакти культури кулястих амфор трапляються дуже рідко. Що ж до тих, на які вдавалося натрапляти під час археологічних розвідок, то за весь час наших комплексних експедицій, в яких брали участь не лише фольклористи, а й археологи, етнологи, діалектологи, сліди кераміки цієї культури нам доводилося надбиувати лише біля озера Тур між селом з однойменною назвою та Заболоттям. До речі, в останньому споконвіків палять Купала і співають купальських пісень, які тут мають оригінальну назву – «купні пісні». Не виходять ці пісні й за межі поширення на Західному Поліссі пшеворської культури, яка існувала тут на межі ер. Географічно вона поширювалась майже у тих же межах на території Східної Польщі та Західної України, що й культура кулястих амфор. Так само, як і для попередниці, ареал її поширення тягнеться від нас у Центральну Європу. Кераміка пшеворців типологічно інша, ніж у кульовиків. В нижній частині посуду вона успадкувала ту конічну форму, яка була притаманна більшості археологічних культур на теренах України з часів неоліту, виключаючи буго-дністровську та культуру лінійно-стрічкової кераміки. І це не дивно, бо дві останні мають більший зв'язок із Балканським ареалом, ніж із рештою території України. Із попередниць пшеворська культура близька за формами кераміки до вельбарської в епоху раннього заліза та до степової катакомбної тисячоліття перед тим, тобто в епоху бронзи. Та за основними пропорціями в ній багато спільного і з ямною епохи бронзи, і з середньостогівською епохи міді. На основі двох останніх легко простежити, як дно горщиків трансформується з конічного, добре придатного для заглиблення в ґрунт до конічно-плаского, що ще придатне для заглиблення в пісок, але вже зберігає стійкість і на горизонтальних повернях.

Що ж до кулястих форм, то вони в пізніші часи простежуються в кемі-обинській культурі III – II тис. до н.е., а ще пізніше в скіфів та кіммерійців. І одні, і другі проживали на територіях поширення купальських обрядів. А от від кого успадкували їх безпосередньо і в якій послідовності відбулася ця транспонтація, установити не так просто, хоч за умови окремого дослідження, можливо, це питання і не таке складне, як здається.

За географічним принципом поширення обряду його взагалі приписували скіфам. Та в такому разі він не мав би бути відомим індусам. З таким же успіхом можна говорити й про збіг територіальних меж його поширення з місцем популяції племен трипільців.

Деякі дослідники схильні вбачати в культурі трипільських племен генезу всієї календарної обрядовості українців. На жаль, вагомих дже-

рельних підтверджень цієї думки на сьогодні поки що не існує. Відомий український археолог і фольклорист Віктор Петров, щоправда, у своїй праці «Походження українського народу» висловив припущення, що трипільців асимілювали племена культури лійчастого посуду, які в свою чергу згодом були асимільовані кульовиками¹⁰⁵. Однак доказова база цього припущення поки що також недостатня.

Важливо, що семантика Купала збиральницько-скотарська. А трипільці були ще й першокласними рільниками.

Вихляння й скакання, тотожні зображеним на іванівському диску, хіба що в ще примітивнішому вигляді й до цього часу існує в африканських племен. Там у такий спосіб парубки вибирають дівчат для шлюбного життя. Дівчата під час цього ритуалу намагаються підстрибнути якомога вище. В якій вище підстрибнуть груди, та вважалася вже дорослою й готовою до подружнього життя. Яка з оголених дівчат демонструвала це найкраще, ту забирали першою.

З нинішніми індусами теперішні українці, як вважають етністорики, мали спільну праісторію ще чотири – п'ять тисячоліть тому. Відтоді збіги в культурних проявах одних і інших, особливо на обрядовому рівні, не дивина. У ці хронологічні рамки вписується й бурштиновий амулет, який зберігається тепер в Дубні. Йому – чотири з половиною. Вочевидь, із тих пір або й ще раніше неперервно існують і обряди, відомі сьогодні за назвою купальських.

Що ж до жертвоприношення воді, то воно в далекому минулому на території Європи було відоме не лише українцям. Та найдовше збереглося чомусь саме в нас. Чи існувало воно в системі купальських обрядодій з самого початку, чи то пак увійшло до них із іншого обрядового контексту, невідомо. Проте артефакти, які опосередковано можуть свідчити про існування такого обряду, виявлено лише у розкопках залізного віку. Вони знаходяться на місцях колишніх озер, а теперішніх боліт у Швеції, Норвегії, Данії, Німеччині, Ірландії, Шотландії, Англії. Там в товщах торфу археологи й виявили людські кістяки зі слідами насильницької смерті¹⁰⁶. Скоріш за все це і є сліди ритуальних жертвоприношень. На жаль, користуючись вторинними джерелами, не знаємо, чи то були тільки жіночі кістяки. А це дуже важливо. Якщо це так, то ці жертви аналогічні купальським, якщо ж ні, то жертви воді приблизно в цей же час приносили й стародавні греки

¹⁰⁵ Петров В. Походження українського народу. – Київ, 1992.

¹⁰⁶ Филимонва В. Вода в календарних обрядах// Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: Исторические корни и развитие обычаев. – Москва, 1983. – С. 139.

ПОЛІСЬКА

з числа військовополонених. Немає впевненості в їхній купальській сутності і через те, що переконливих даних про наявність у цій місцевості ритуалів потоплення деревця чи ляльки не маємо. Лише якась їх подоба існує у Швеції. І дотепер там відзначається день середоліття (Midsammet). Основний ритуальний атрибут цього свята, яке на відміну від нашого відбувається серед білого дня, – це обплетений вінками із квітів і зелених хрест із дашком та двома колами у верхній частині під поперечиною. З такими доповненнями головний атрибут більше нагадує опудало, аніж предмет християнського культу. Біля нього танцюють та веселяться упродовж дня всі, хто хоче. Тут же господині подають наїдки. Кажуть, що якщо дівчина цього дня зірве сім різних квіток і покладе їх на ніч собі під подушку, їй присниться її суджений. Схожість з нашим Купалом, як бачимо, надзвичайна. Потім опудало розбирають, палять, топчуть чи так цілим і топлять.

Сучасне відзначення Дня середоліття у Швеції

Постає питання, що можуть означати два великі кола під поперечною хрестовиною? Що це символ двох вінків, закинутих на дерево, що практикується в українському, а особливо в білоруському варіанті обряду, повірити важко, бо їх можна було закинути й на звичайні дерева. Якщо ж вбачати в фігурі антропоморфне зображення, а такі підстави є, бо на Поліссі великі хрести над дорогами й до цього часу називають не хрестами, а такі фігурами, то по ідеї кола під дашком, що нагадує волосся на голові людини, – це великі очі. Навіть у примітивному монументальному мистецтві прийом гіперболізації щодо будь-якого людського органу використовується для підкреслення його значимості. Фігура з великими очима – символ видячої істоти – відьми.

Відьмою раніше могла вважатися й ритуальна утоплениця. Тільки від початку вона не мала того негативного значення, що пізніше. Принаймні кілька її характеристик дають підстави вбачати в ній те, що, найвірогідніше, під впливом середньовічної інквізиції зазнало істотних переосмислень. У традиційній культурі різних народів збереглося чимало фактів, які характеризують відьму водночас як красуню і як жертву. Не чужа така її характеристика і для українського фольклору. У більшості наших легенд відьма уявляється тільки красунею. Звідти постає й одна з наступних за значимістю її рис – спокусливість.

Свою роль має красуня і купальському обрядовому контексті. У білорусів під час свята найвродливішій дівчині довіряли визначати майбутню долю інших дівчат, тобто віщувати. Детально цей звичай описав Олександр Афанасьєв. На світанку селянки обирали з-поміж себе найвродливішу дівчину, оголювали її і обвивали з ніг до голови гірляндами з квітів. Відтак відправлялися в ліс, де «дзевка Купала» була зобов'язана роздати своїм подругам заздалегідь підготовлені вінки, на основі яких відбувалося гадання на майбутній шлюб. Маючи зав'язані очі, вона роздавала їх дівчатам, допоки ті водили навколо неї хоровод. Який вінок випаде, такою буде й доля в майбутньому шлюбі¹⁰⁷.

Як бачимо, найвродливіша дівчина виступає в обряді провісницею долі, тобто віщункою чи просто відьмою, якщо відкинути негативне маркування цього слова, яке утвердилося пізніше.

Відьмарство є тим найуніверсальнішим мотивом, яким просякнута уся купальська обрядовість. Навіть у тих селах Західного Полісся, де про купальський обряд майже не чули, обов'язково розкажуть, як відьми цієї ночі потай відбирають молоко від чужих корів. Молоко

¹⁰⁷ Афанасьєв А. Поэтические воззрения славян на природу. – Т. 3. – С. 354.

в цих оповідках подається мало не як мірило достатку. Відтак можна не сумніватися, що походять ці вірування чи не від часів раннього присадибного тваринництва, тобто ще з того додержавного періоду, коли золото поки що не затьмарило розуму людей, а зерна вони вже мали досить, аби зварити сяку-таку кашу. Ознакою достатку завжди вважається те, що недоступне широкому загалу. Молоко було рідкісною стравою в епоху міді, тобто в IV тис. до н.е., коли тільки-но було одомашнено корів. Спочатку їх вигодовували заради м'яса і лише з часом навчилися доїти. Саме в ті часи цей малодоступний напій і міг сприйматися як щось особливе, а через це набував міфічного значення.

Не рядовий маєстат в умовах екзотичності молока, напевно, мали й жінки, які його доїли чи й узагалі, які вмели доїти корів. В умовах полігамії, яка існувала на той час, таким умінням могла володіти хіба одна з відвойованих чоловіком жінок чужого племені. Інші не вмели цього робити, тому заздрісно і не без поваги назвали таких жінок відьмами, тобто тими, хто відає те, що недоступне іншим. Через малодоступність цього вміння відьми могли здоювати для власної користі й чужих корів, яких господарі все ще тримали заради м'яса.

Саме таким бачиться нам походження назви цього міфологічного персонажа. Його назву та міфологічне значення ще з епохи енеоліту започаткували функції привласнення чужого статку через знання методу доступу до корів, які на початкових стадіях одомашнення не були такими покірними, як тепер, а більше нагадували буйволиць, лосиць чи зубриць, яких утримують в неволі і намагаються користатися їхнім цілющим молоком теперішні лісівники.

У часи малодоступності молока доїльниці корів могли вважатися такими ж особами з надзвичайними властивостями, як згодом ковалі та скарбошукачі. Саме ж молоко годі могло мати значення сакральної страви. Таким воно й до цього часу, швидше як данина традиції, ніж через свою екзотичність, залишається в індусів, де на корів, і все, що з ними пов'язане, досі дивляться як на священних тварин. Молоком та молочними продуктами ці наші південні родичі з ритуальною метою відгодовували й обрану з-поміж дівчат красуню, яка згодом ставала жертвою. Це ще один штрих до узагальненої картини походження уявлень про відьмарство як таких.

Цілком зрозуміло, що вдоїти молока від чужої корови заради дотримання ритуальних потреб питати дозволу не годилося, як до недавня не питали дозволу в господарів на дрова для ритуальних

вогнищ чи харч для спільних трапез учасників обхідних обрядів. Усе це крали чи то пак просто відбирали як належне для залагодження благих намірів.

Традиція, аналогічна індуській, у приблизному, бодай символічному вираженні помічена і описана етнографами у волинському та західно-поліському селах (Малі Дедеркали Крем'янецького пов. та Забужжя – вочевидь, тодішнього Володимир-Волинського пов.). Там існував обряд з простакуватою назвою «Ляля». Він належав до календарних і відзначався 22 квітня (5 травня за н. ст.). Під час його проведення дівчата так само, як і в індусів, обирали з-поміж себе найкращу і вбирали її Лялею: руки, ноги і увесь стан квітчали дрібними гіллячками з липи чи дуба, а поруч з посадженою на пагорбок-трон обраницею ставили збанок молока, грудку масла, шматок сиру та червоні крашанки. До ніг клали вінки зі свіжих квітів які вкінці «Ляля» роздавала усім учасникам цього дійства¹⁰⁸. При такій схожості функцій та багатьох зовнішніх атрибутів *лялі, відьми й русалки-купавки*, що це різні образи, навіть припустити важко.

Виходить, все, що стосується Купала, має хоча б якийсь зв'язок із відьмарством. Та чи можна купальську обрядовість обмежити лише цими уявленнями? Володимир Пропп, для прикладу, відзначав у купальських звичаях культ рослин, культ предків, обрядову їжу, обрядові похорони, магічні заклинання, поздоровні заклинання (обрядові обходи дворів), обрядові ігрища і розваги, обрядовий еротизм, катартичні (очисні) обряди¹⁰⁹. Магічні властивості рослин, магічні заклинання, очисна магія, вітаїстичні обходи хоч якось із відьмарство ще пов'язані. До того ж усі мають безпосередній зв'язок і між собою. Культ предків, обрядові похорони та їжа мають свій. Еротизм, обрядові ігрища біля вогню, очищення водою і вогнем мають свій, а крім того і дещо інший зміст. Відсутність органічного зв'язку між самими групами свідчить про їхню ізольованість. Тому все, що пов'язано з культом предків, у сценарії купальської оргії видається мало природним, наче припасованим до загальної канви свята з іншого контексту.

Відьма-жертва – центральний образ і в народній міфологічній прозі на купальську тему. Доїння чужих корів у купальську ніч, ніколи не минається їй безкарно. Найчастіше за цим заняттям вона втрачає руки. Вочевидь, тема каліцтва, утрати повної працездатності в цих оповідках похідна. Вона трансформувалася з давнішої за походженням

¹⁰⁸ Воропай О. Звичаї нашого народу. – С. 315.

¹⁰⁹ Пропп В. Русские аграрные праздники. – Ленинград, 1963.

теми ритуальної смерті. Знешкодження відьми в кінцевому результаті приносило її жертвам той самий достаток, на який сподівалися і після принесення людської жертви.

У багатьох народів з метою посилення аграрної родючості жертву полю приносили під час засіву або в період проростання сходів¹¹⁰. Та цього не могло відбуватися вже під час літнього сонцевороту, одразу після якого в окремі погодні роки починаються жнива. На зв'язок Купала з початком жнив, як уже зазначалося, вказували ще перші українські хронографи цього свята. Вони ж зафіксували й елементи аграрної магії у його структурі. Записи 140-річної давнини, зроблені експедицією під керівництвом Павла Чубинського, свідчать, що купальське опудало чи гілку розривали і несли на городи, вірячи, що від цього краще будуть рости огірки, капуста¹¹¹. Згадана городина не належить до найдавніших продуктів харчування наших предків, тому поряд з ними принесена полю жертва втрачає свій первинний зміст. Вже сам план обряду переконує в тому, що це жервопринесення знаходиться не в своїх календарних рамках. Піклування про врожай огірків та капусти – це лише вихід зі становища. Вся ж традиційна аграрна обрядовість нашого народу пов'язана з урожаєм злакових рослин, які до Купала в основному вже завершували свій період вегетації. Про це свідчить і текст жниварської пісні: «Пушли дивки жита жати – знайшли купайла в синожати». Кому ж чи чому тоді адресувалася купальська жертва?

Її видозміна, як і перенесення календарних меж, вбачається нам ось у чому.

Якщо змінилася зовнішня форма колишньої людської жертви і від дівчини, убраної в зелень, на ХІХ ст. залишилася лише гілка, то не міг залишатися в незмінному вигляді й сам обряд. У тих місцевостях, де в якості основного переважає ритуал потоплення дівчатами завітчаного деревця, спостерігається природне протистояння за «купайлицю» між парубочою та дівочою громадами. Та воно чомусь одразу припиняється, як тільки хлопці розтрощать головний атрибут, не давши дівчатам утопити його. Самі ж дівчата при цьому протистоянні, що дозволяє хлопцям пообніматися з ними, чомусь їх наче й зовсім не цікавлять.

Прикметно, що й саму зламану «купайлицю» в разі успіху парубків і одні, й другі залишають прямо посеред дороги. В такому вигляді

---

¹¹⁰ Токарев С. Эротические обычаи // Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы. Исторические корни и развитие обычаев. – М., 1983. – С. 364 – 365.

¹¹¹ Чубинский П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край. – СПб., 1872. – Т. 3. – С.196.

вона вже не цікавить ні хлопців, ні дівчат. Навіть не зважають на те, що на ній залишається чимало солодоців. Не проста це поведінка і, вочевидь, не випадкова. В ній чітко проглядається дві різні мети. З боку дівчат – це принести офіру воді і цим, напевно, забезпечити якісь власні блага. З боку хлопців – перешкодити цьому задля досягнення якоїсь власної мети.

Інтерпретацію призначення такої жертви опосередковано можна уявити з легендарного сюжету, де серед дівчат, що купаються в річці, одну собі за жінку обирає вуж, можливо, навіть з ознаками божка чи предка, оскільки наділений якостями, людині не властивими. Заховавши одяг дівчини, він спершу вимагає запевнення, що вона готова стати йому жінкою, потім самовпевнено нахваляється забрати її на Петра, тобто після Купала, коли остаточно оформлялися шлюбні пари.

Оскільки легенда з ознаками норм християнського календаря, які в її змісті відіграють роль сюжетотворчих, не повинна викликати сумнівів у національних проявах її форми, не можуть мати підстав і застереження щодо можливої амбівалентності джерел походження легендарного сюжету та самого обряду. Вочевидь, обидва – питомі явища української національної культури.

Вужева обраниця в такому випадку має всі підстави для того, щоб її образ розглядати в контексті відповідного календарного обряду. В його канві він сприймається як абсолютний відповідник обрядової жертви від дівочої громади. Вибір, який випав на неї з боку зооморфного персонажа з ознаками теогонії, підтверджує її елітарність. Вона ж, як ми мали можливість переконалися раніше, – одна з головних вимог і до обраниці дівочого гурту, яка в обряді виконує роль не лише аграрної, а й теогамної жертви. Особливо це помітно під час парубочих дій з її еквівалентом – прикрашеним квітками, солодощами, будяками та кропивою деревцем.

Дівчина, яку з-поміж інших, звісно ж як найкращу, вибирає собі біля води за жінку вуж, відома не лише з українських, а й литовських казок – це та ж русальна жертва. Хтонічна природа образу вужа в легенді незаперечна: він живе у воді, час там тягнеться зовсім інакше, добиратися звідти до живих родичів дуже тяжко, а сам процес повернення обертається метаморфозою для всіх його учасників.

У фіналі сюжету вужева відданиця перетворюється зозулею. Ні чим суттєвим не відрізняється від наведеного вище перетворення дівчини в українській купальській пісні:

Ой під Києвом, під Черніговом,
 Брусонька лежать ясеніві.
 По брусоньку брат із сестрою йшов.
 Братонько пройшов, втонула сестра,
 Тонула сестра, слово мовила:
 – Ти не пий, брате, із моря води.
 Не коси, брате, у лузі траву,
 Не бери, брате, у полі ягід,
 Не лови, брате, у морі рибу.
 У морі вода – моя кровонька,
 У лузі трава – моя косонька,
 В полі ягоди – мої сльозоньки,
 В морі рибонька – біле тілонько...¹¹² .

В цій пісні, як і в наведених раніше про Ганну чи Марину, дівчина потопає в присутності її найближчого оточення – брата чи подруг. В такому контексті вона сприймається як жертва від визначеного кола осіб – роду чи общини з найближчих родичів, які в давні часи селилися по-сусідству.

Хлопців, вочевидь, цікавила не стільки ритуальна сторона цього явно дівочого обряду, скільки можливість віроломного застосування сили для здобуття можливості на коротку мить скористатися принадами дівчини, яку подруги мали принести в жертву незайманою. Факт утрати інтересу до зламаной «купайлиці» як із боку дівочого, так і парубочого гуртів, оскільки та все-таки заміняє справжню дівчину-жертву, свідчить, що це був один із варіантів завершення жертвового обряду. При такому перебігу подій він уже не передбачав продовження.

Важко уявити, що відбувалося далі в реальному житті, але схоже, що глумління хлопців над реальною дівчиною-жертвою робило її непридатною для жертвування воді. Це могло зберегти їй життя. Але дівчина-покритка, принаймні з часу утвердження парного шлюбу, вважалася непридатною й для життя сімейного. Існувало переконання, що такі жінки приносять нещастя не лише своїй родині, а й для цілого села, тому історія знає чимало фактів, особливо в XVIII–XIX ст., коли таких проганяли світ за очі. Декорпорація з колективу без подальшого права на шлюб на звичаєвому рівні була рівноцінна смерті. Відомі й факти спалення таких жінок. Мабуть, один із варіантів такої розправи чекав у майбутньому й на дівку-«купайлицю».

На поетичному рівні розтросчена під час обряду вишнева чи вільхова гілка, схоже, означала те саме, що й зламана ружа, зрубана калина, м'ята рута.

¹¹² Золотослов. – С. 149.

Специфіка локалізації регіональних типів купальських обрядів, зв'язок купальських вогнищ із культурами населення минулих епох. Колись купальські урочистості, на думку вчених, були відомі усім народам Європи¹¹³. Перша їх історична згадка датується часами Цицерона (I ст. до н.е.). В листі до нього брат пише, що брити святкують день літнього сонцестояння під назвою Гранія, який вважається в них богом сонця¹¹⁴. У чеській Празі святоянські вогні палили в часи Яна Гуса¹¹⁵. У Франції в цей же час вогнище на центральній площі, навколо якого відбувалися масові гуляння, запалював сам король¹¹⁶.

Попри це, коли в Заліссі Камінь-Каширського району студентка запитала в місцевої жительки 1920 р.н., чи знає вона купальські пісні, та їй відповіла, що чула про такі, але їх співають «десь там, за Ковлем». Отже, в Україні існують місцевості, де цей обряд відсутній. В Білорусі не знають купальських пісень на Вітебщині.

Переважно поширення купальських обрядів підтверджується інформаторами в лісостеповій зоні, хоч і там існують осередки, де будь-які згадки про відзначення найкоротшої ночі та найдовшого дня відсутні. Традицію поширення обрядів, які на сьогодні відомі за назвою купальських, підтверджує не лише бурштиновий диск, а й велетенські попелища (до 50 м в діаметрі) з недопалками таких речей в лісостеповій зоні на значній території Європи з кінця II – поч. I тис. до н.е. Основним матеріалом для них служить солома, сміття та різний інший мотлох. Такі виявлено в місцях проживання італійців, сербів, чорногорців, словенців, іспанців, австрійців та ін¹¹⁷. На теренах України найраніші із них зафіксовано на Закарпатті в культурних шарах, які ідентифікують з фракійською археологічною культурою Ноа.

Етнографічна ситуація на цей час була дуже нестабільна. Розбурхані перенаселенням основних цивілізаційних центрів племінні потоки, гнані спекою та безвихіддю, опановували менш привабливі для життя людей невідгілля, які все ще залишалися рідко заселеними. Не завжди це вдавалося без застосування сили, без гвалту і крику. Тому нерідко навіть сусідні поселення перебували в антагоністичних стосунках і всі свої кривди і невдачі пов'язували з неблагочинними

¹¹³ Ліс А. Купальські пісні. – Мінск, 1974. – С. 3.

¹¹⁴ Терещенко А. Быт русского народа. – Кн. V. – СПб, 1848. – С. 53.

¹¹⁵ Там само. – С.54.

¹¹⁶ Дей О. Звичаєво-обрядова поезія трудового року. Ігри та пісні. – К., 1963. – С. 30 – 31.

¹¹⁷ Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: Летнее-осенние праздники. – С. 10, 40, 46, 244, 250, 265.

діями сусідів. Хоч уявлення про ворожі дії чужих чаклунів існують і в тих народів, які зупинили свій розвиток на досягненнях, притаманних європейському мезоліту, кращих умов для їх розквіту, ніж у епоху бронзи, упродовж усієї історії розвитку людської цивілізації навіть придумати тяжко.

Мабуть, не випадково на уже згадуваних попелищах кінця II – початку I тис. до н.е. знаходять людські кістки і навіть уцілілі скелети¹¹⁸. Факти людських жертвоприношень – явище загальновідоме ще з часів пізнього палеоліту – мезоліту¹¹⁹. Тому цілком вірогідно, що в цих вражаючих своєю одіозністю полум'ях ще з доби бронзи горіли і ті представниці чужих племен, яких вважали відьмами.

Цілком природно, що в очах тих, хто ніс ці втрати, відьмами поставали ті, хто дотримувався цього звичаю. Мабуть, не випадково на Західному Поліссі, де традиція купальських вогнищ майже невідома, вважають, що то тільки відьми вогонь палять. У цьому, зокрема переконані мешканці Кашівки та Підріжжя Ковельського району.

Характерно, що там, де на купальському вогнищі спалювали солом'яну ляльку – «відьму Наталку», дійство завершувалося тим, що всі присутні очищалися від контакту з нею перескакуванням через вогонь. Тобто відьма постає в уяві цього населення як ворожа сила. А ось там, де спочатку вшановують, а потім топлять «Купалу» – вишневу, вербову чи вільхову гілку, «молодиці приносять з собою до вогнища вареники чи інший почастунок, а чоловіки й парубки – горілку, тут же, біля вогнища, частуються, а потім починають танцювати»¹²⁰. Відбувається те, що й під час тризни – звичаю з випивкою, закускою і веселощами, якими за історичними даними слов'яни завершували похорони своїх небіжчиків у княжі часи. До того ж, якщо в центральній Україні традиційними для такої вечері були вареники з сиром, як у русальній обрядовості, то на Західному Поліссі Камінський звертає увагу на такі страви, як юшка з рибою та горох, які були такими ж обов'язковими і на поминальній вечері.

У такому контексті ритуал потоплення гілки чи деревця, яке безумовно виглядає як еквівалент людської жертви, не сприймається як покарання відьми за її злочини. У фінальній частині обряду зримо постає семантика поминального обіду по принесеній у жертву родичці.

¹¹⁸ Ковпаненко Т. Племена скіфського часу на Ворсклі. – К., 1967; Рыбаков Б. Язычество древних славян. Москва, 2002 – С. 295, 303.

¹¹⁹ Филимонова В. Вода в календарних обрядах// календарне обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: Исторические корни и развитие обычаев. – Москва, 1983. – С.132.

¹²⁰ Воропай О. Звичаї нашого народу. – К., 1993. – С. 411.

Принесення людської жертви заради врожаю мусило опиратися на якісь практичні спостереження. Перш ніж утвердився цей ритуал, людство мало цілковито утвердитися в думці, що існує безсумнівний зв'язок між тим і тим. Практика поховальних обрядів мала такі докази, бо на місцях поховань небіжчиків рослинність і справді була кращою. При потопленні жертви фактів для подібних переконань не було. Отже, механізм впливу принесеної колективом жертви на добробут родичів уявлявся по-іншому. Немає жодних сумнівів, що в цьому ритуалі уявлення, отримані безпосередніми спостереженнями, вийшли вже на якісно вищу міфологічну стадію свого розвитку. Міфологічне уявлення, яке на той час претендувало на науковість пояснювало цей зв'язок сублімацією жертвовного тіла в ті сфери довкілля, які контактують з людиною і навіть входять у неї через харчі. Доволі промовисто переконує в цьому купальська пісня: *У морі вода – моя кровонька, / У лузі трава – моя косонька, / В полі ягоди – мої сльозоньки, / В морі рибонька – біле тілонько*. Отже всі доброти й чесноти найкращої дівчини, яку принесено в жертву, за цими ж переконаннями, через навколишню природу – рослинність, воду, рибу, ягоди – мають стати частиною кожного, хто споживатиме будь-що, що мало стосунок до названих об'єктів. Трава стане сіном, а потім молоком, вода й калина, залежно як у якому варіанті, – кров'ю і т.д. Разом із ними помножить красу й силу живих її нерозтрачена краса і сила дівочої родючості. Міфічне й реальне у цьому поєднанні перебувають зовсім поруч і сприймаються як абсолютно достовірне.

Знаходить практичне підтвердження й момент втілення цієї сили в тих, кому вона адресувалась. «Дані порівняльної етнографії свідчать про те, що в слов'янських, а також індоєвропейських народів ритуальна активність жінки зростала в обрядах весняно-літнього циклу. Сягала крайньої точки в період літнього сонцестояння»¹²¹. Саме на цей період випадає й пік сексуальної активності, реалізація чи консервація якої в усій живій природі цілковито залежить від жіночої статі («бичок не скоче, як телиця не схоче»). В поляків існує приказка, що після Знесення Бог вступає в небо, хробак у м'ясо, а чорт у бабу. Цими природними чинниками й пояснюється, чому саме купальський обряд відкривав найпопулярніший шлюбний сезон. У цей час природа має найбільшу прокрептивну силу. За міфологічно-ритуальними уявленнями примножити красу і силу майбутніх шлюбних пар мала приурочена до цього дня людська жертва.

¹²¹ Бессонова С. «Мужское» и «женское» в сакральной сфере у скифов // Духовная культура древних обществ на территории Украины. – К., 1991. – С. 88.

В такому випадку окремого пояснення вимагає табу на контакт брата з предметами, в які сублімувалась утоплена сестра, в одних випадках (*Ти не пий, брате, із моря води./Не коси, брате, у лузі траву,/Не бери, брате, у полі ягід,/Не лови, брате, у морі рибу*), та до учасників поминальної трапези в інших (*Ганнина мати громаду збирала,/Громаду збирала – усім заказала*). Скоріш за все присутні в тексті пісні застереження – це застереження інцесту, бо і в одному, й у іншому випадку їх адресати доводяться утопленій дівчині родичами. Мотив інцесту в формі шлюбу брата з сестрою – один із головних в купальському фольклорі, та реалізується здебільшого в сюжетах легенд і балад.

Можливо, саме з метою запобігання інцесту без участі хлопців аж до потоплення жертви відбувалася перша частина купальського свята. Ще суворіше дотримуються цієї заборони південні слов'яни. У них без участі хлопців міг відбуватися й увесь обряд. Жодні ритуальні функції, які могли належати хлопцям, у ньому не передбачені. Дівчата і до цього часу самі викрешують живий вогонь, самі після повернення в село обкурюють хати головешками¹²². Можливо щось подібне раніше існувало і в нас, адже згадка про викрешування вогню молодницею збереглася і в українському пісенному тексті: *«Молодая молодице. Вийди, вийди на вулицю, Розведи дівкам купалицю»*.

Отже, як і русальні обрядодіяння, купальські за складом учасників на перших порах скоріш за все були повністю дівочими. Якщо ж уважніше придивитися, що відбувалося в купальську ніч у пізніші часи, то теж змінилося не так багато. Чоловіки й далі лише спостерігають за купальськими діями, самі ж у них участі не беруть¹²³. Про будь-які обрядові дії з їхнього боку немає згадки і в купальських піснях. Коли вони з'явилися і коли зникли як учасники свята, також невідомо. Хоч існують, правда, пісні-дотинки, які мусили виконуватися тільки в присутності хлопців, але з купальським обрядом вони нічого спільного не мають. Все це наводить на думку, що той купальський обряд, який зафіксували історичні пам'ятки – обряд не одного свята, а симбіоз кількох, безумовно, близьких між собою за часом проведення. Про два таких свята дізнаємося навіть із пісні (*«Сьогодні Купала, а завтра Івана»*). Та в іншій пісні вже співається, що саме *«на Івана горіла Купала»*. Чому в тексті ці два свята поєднуються, стає зрозумілим із її продовження: *«Горіла три деньки, Були ми раденьки»*.

¹²² Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: летнее-осенние праздники. – С. 210.

¹²³ Маркевич Н. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян // Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991. – С. 58.

Отже, дуже правдоподібно, що після дівочого Купала наступного дня святкували парубоче свято, яке згодом отримало християнське озвучення Іванового дня. Вочевидь, на той час, коли це сталося, до його складу входили і кидання головешками, і купання хлопцями дівчат, і вогнеочисні ритуали, й ті ж таки пісні-дотинки, які сприяли подоланню ніяковості та зближенню різностатевих учасників та остаточному формуванню шлюбних пар.

Коли розділилося дійство, відображене на бурштиновому диску як свято обох статей і що могло стати причиною цього, сьогодні неясно. Хоч однозначно можна стверджувати, в добу енеоліту це було ще не зовсім те свято, яке ми сьогодні називаємо Купалом. А зміст того, що відбувалося на Івана (випивка, обливання водою, «гурання» (підкидання догори) Іванів), в ньому ще й не проглядається.

Що ж до сценарного плану дівочої його частини, тієї, що відбувається до потоплення деревця, то вона мало чим відрізнялася від русальних обрядодійств: все те ж прибирання основного атрибута свята, обхід села чи вулиці, прийняття дарів і зрештою знищення обрядового деревця. В русальних обходах хлопці не брали участі ніколи.

Як бачимо, типологія свят та сама. Водночас купальське має чимало нових елементів, не притаманних русальному. Русальні обрядодійства закінчувались біля води, але без вогню. Ні слова про вогонь, як зауважив Микола Костомаров, нема і в купальських піснях. У них співається тільки про воду. На основі цього факту вчений робить висновок про вторинність вогню і в купальському обряді¹²⁴. Нам ці привнесення бачаться в тому, що чоловіча частина кількадечних святкувань могла обходитися й без пісень, які все-таки притаманніші дівочій творчості. Парубочим же дійствам, та ще в присутності дівчат, більшою мірою властиві бешкети та кпини (згадаймо хоча б новорічні дійства). На них і натрапляємо як у ритуалах обливання та купання дівчат, так і в адресованих їм піснях-дотинках. На користь цього припущення свідчить і та обставина, що обливається молодь не купальської ночі, а таки наступного дня – на Івана.

Існує питання й щодо атрибуту гігантських попелищ епохи бронзи. В раніші часи їх не виявлено. Отже, деякий час купальські обряди обходилися без них. Поки не існувало уявлень про потребу очищення від злих сил, які можуть нашкодити коханцям, у них не було необхідності. Як не було необхідності до виникнення парного шлюбу і в

¹²⁴ Костомаров Н. О цикле весен них песен в народной южнорусской поэзии // Етнографічні писання Костомарова. – ДВУ, 1930. – С.126.

приховуванні того, що відбувається між представниками різних статей. На бурштиновому диску з купальським сюжетом, де зображення вогню немає, добре проглядається не тільки передній, а й задній план ландшафту, на якому видніється дерево. Отже, дія відбувається серед білого дня. Разом із тим саме очищувальне значення вогню перед зляганням демонструє один із весільних ритуалів. Безумовно, він не належить до генетично найдавніших, але відображає звичаєві норми саме парної сім'ї. Як відомо, сценарій парного шлюбу в українському весільному обряді починає реалізовуватись лише із ритуалу «комори». Тож у багатьох місцевостях, у деяких ще й у 90-их роках ХХ ст., перш ніж відправитися до комори для дефлорації, молода мусила перейти через запалену перед подвір'ям молодого солону¹²⁵.

Парний шлюб остаточно утвердився також у цю епоху. Та чи одне і те ж купальське вогнище і вражаючі своїми розмірами попелища тих часів? На Закарпатті, де вперше виявлено сліди таких згарищ в археологічних шарах культури Ноа, купальські обряди відсутні. І хоч як клубні працівники не намагаються запровадити «правильний» сценарій свята, воно зводиться до того, що хлопці палять вогнища із поперед заготовлених автомобільних шин та п'ють горілку. Те саме робили їхні пращури і сто років тому, тільки для вогнищ зносили на плай усякого ломаччя. Такий звичай більше нагадує позбавлення від сміття, тобто очисний ритуал, ніж жертвний. Назва *Купало* чи *Купала* серед марамороських гайналів серед старшого покоління загалом не відома. Ті ж, хто знає її, зізнаються, що завдяки телеєфіру. І хоч палять вогнища вночі напередодні дня Івана Хрестителя, а не в день Івана, по-своєму називають це свято Іванделем (вочевидь – від Іван-день, тобто Іванів день).

Якщо ж обрядова традиція відсутня, то й згарища з доби бронзи могли мати зовсім інше походження. Не відкидаємо можливості, що це могли бути й наслідки пожеж, як вважають деякі дослідники. У тому числі й через підпали. Етнодемографічна ситуація в цей час була досить напружена.

Західнополіський обряд в принципі від карпатського нічим не відрізняється. Проте, на відміну від Карпат, тут збереглися автентичні купальські пісні. Серед них хоч і рідко, але трапляються часом і такі, які в інших місцевостях не відомі. А це вже свідчить про наявність місцевої традиції. Як у Карпатах, так і на Західному Поліссі вогнища хлопці палять самі, без участі і навіть присутності дівчат.

¹²⁵ У с. Великі Озера і Дубровицького р-ну Рівненської обл. такий звичай існує й дотепер.

В етнічній історії населення Карпат та Західного Полісся існувало лише два періоди спільного культурного розвитку. Перший – у межах тшинецько-комарівської культури з епохи бронзи, другий – у часи турецько-татарської експансії XVI–XVIII ст. Під час першого культурні традиції племен тшинецької та комарівської культур були настільки схожими, принаймні на рівні матеріальних пам'яток, що їх визнають однією культурою. Під час другого населення Карпат тікало на Волинь і далі на лісисте Полісся, де умови проживання були більш схожими на горянські, в пошуках порятунку. Та згодом все одно поверталися до рідних місць. Зрозуміло, що другий фактор на визначенні звичаєвої традиції позначитися не міг. Отже, її слід шукати в побуті епохи бронзи.

Доволі неоднозначне наше ставлення до задекларованого окремими вченими зв'язку купальської обрядовості з культом предків. Він присутній у більшості календарних обрядів не лише слов'ян, а й індоєвропейців у цілому. Проте в купальському обряді мало помітний. В усіх своїх відомих проявах цей культ стосується родючості, тому обряди, які з ним пов'язані, оповиті аграрною магією. В купальському обряді цього нема. Не існує заборон чогось не робити, бо це може нашкодити майбутньому урожаю, як, до прикладу, на Русальницю не ходити по полю. Відсутні й приписи того, що необхідно робити в ці дні, щоб мати гарний урожай чи добробут у сім'ї. У цьому плані Купало постає наче вирваним із основного світоглядного контексту слов'янської міфології, яким для неї є культ предків.

Розсипати по полях попіл з купальського вогнища, готуючись до жнив – мало умотивована дія навіть із точки здорового глузду та й дотримуються її лише деінде. Найвірогідніше – це слід колишньої людської аграрної жертви, що, подібно до того, як це етнографи зафіксували в індусів, приносилася в дещо ранішу пору – на Русальницю. Неспроста ж бо й саме купальське опудало, солому чи попіл з якого розкидають по полях, часом називають русалкою. Русальні уявлення, судячи з їх основного змісту, який полягав у сприянні предків у вирощуванні зерна, мусили визріти в надрах однієї з хліборобських культур минулого. Купальські ж виходить, що не обов'язково.

На момент фіксації купальського обрядодійства етнографами воно становило вже таку сумішку, що виокремити з нього власне купальське було неможливо. Окрім двох ритуально нерівнозначних днів святкування самого Купала, до нього долучилися ще й русальні елементи, адже календарно навіть із християнською корекцією ці свята

часом збігаються, а в дохристиянську давнину, на думку Б. Рибаківа, русальний обряд постійно завершувався купальським¹²⁶. У такий спосіб у купальську обрядовість могли потрапити з русальної і якісь елементи культу предків.

Вочевидь, звідти увійшов у купальську обрядовість і ритуал потоплення деревця, яке визначає національну особливість українського Купала. Загалом він мало чим відрізняється від русального обряду водіння тополі. Русальний, безумовно, генетично раніший – у ньому присутнє і дерево, і його антропоморфне перевтілення, в купальському – вже тільки дерево. З України ареал поширення цієї традиції тягнеться в напрямку Балкан і зовсім не заторкує народну обрядовість австрійців та німців. Тож, так само відзначаючи день літнього сонцевороту, деревця вони не топлять. В Україні найчастіше для майбутнього купальського потоплення вибирали дерево чорноклену, рідше вишні, ще рідше вільхи. Чорноклен був основним матеріалом як для троїцького (русального) клечання подвір'їв, так і для русального збирання «куста».

Щодо загального пріоритету походження купальського чи русального обрядодійств на основі збережених ритуалів щось певне сказати важко. Мало що дає й типологічна стратиграфія.

До прикладу, в купальському обряді топлять саму Купалу чи Марену, в русальному – лише предмети, які контактували з основним обрядовим атрибутом (гілки Куста). За цим показником купальський звичай мусив би сприйматися як стадіально раніший.

З іншого боку – в русальній традиції головний атрибут ще не відділений хай і від символічної, але таки антропоморфної жертви (дівчини-дерева), тоді як в купальській – у жертву вже приносять лише дерево, тобто ритуальну заміну справжньої людської жертви. Безумовно, за походженням вона стадіально пізніша. Перевдягання людини в дерево ніде в купальській обрядовості вже не спостерігається. Складається враження, що обидва звичаї мало не синхронні в часі свого походження та розвитку й існували цілком незалежно один від одного. Тобто або вони формувалися в один і той же час паралельно на різних територіях, або ж спочатку це було одне свято, яке в різних місцевостях отримало свою регіональну специфіку, а з нею й різні варіанти назви згодом.

Головна ж їхня спільність – це людська жертва, в спрощеному варіанті – її ритуальний еквівалент. Може, це і є те, з чого постали обидва обряди як спосіб її мотивації.

¹²⁶ Рибаків Б. Язычество древней Руси. – Москва, 1988. – С. 184.

Людські жертви задля досягнення певних благ відомі майже всім народам. Це свідчить про їхню давність. Генетично вони можуть сягати ще мезоліту. Промислова криза, яка вимагала зменшення кількості їдців, переважно з числа жіночого населення, бо здобували харч чоловіки, з одного боку, та увялення тотемізму, де принесена жертва перепадала тотему – біологічному роду тварин-хижаків, які начебто наганяли на мисливців стада оленів, з іншого, й витворили первісну модель жертвовного обряду. І одна й інша обставина легко розкривають ту особливість, що жертва з боку людського роду обов'язково має бути дівчиною.

Спосіб жертвопринесення внаслідок потоплення чи спалення сформувався в пізніші часи і вже цілковито залежав від умов проживання населення. Лісові племена, які мешкали в безпосередній близькості до води – топили, степові та лісостепові – палили.

Залежно від того топили, чи палили, як показує обрядова практика, існувала відмінність і в тому, кого приносять у жертву. Топлять, судячи з пісенних текстів, родичок, спалюють – чужих, які приносять шкоду, називаючи їх відьмами. Топлять без будь-якої мотивації (звичай – і все!), спалюють «відьму Наталку», щоб уберегти від заподіяння шкоди власних корів. Як бачимо, і спосіб визначення жертви, і спосіб її принесення абсолютно різні. Проте купальська за давністю, яка встановлюється на основі способу мотивації, значно пізніша.

Поліські відьми, які ходять на Купала, як і українські, в основному мають ту особливість, що шкодять лише коровам. Ні полям, ні іншим тваринам вони шкоди не завдають. Принаймні згадок про це немає. Проте у болгар, македонців, сербів, словаків трапляються й відомості про відбирання урожаю з полів. У західній Болгарії на Ян-день вранці жінки виходили на поля і одна з них, роздягнувшись догола, ішла через поле, зриваючи по кілька колосків і цим відбирала з них урожай. У якийсь момент вона зверталася до господаря поля, який переховувався десь поблизу: «Брате, Яне. Чи знаєш, чого я до тебе прийшла?». Після цих слів він мав зловити її й покарати. Іноді бив, а часом тут же злягався з нею. Під ритуальним покровом цього звичаю найчастіше знаходили вияв почуттів ті пари, які свого часу з якихось причин розпалися¹²⁷. Відбирання урожаю з посівів відбувалося не лише у Іванів день, а й у Юріїв. Одначе, чи мав місце коїтус і в юріївському обряді болгар, нам не відомо. В іванівському кожний чоловік в цей день

¹²⁷ Агапкина Т. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл. Москва, 2002. – С. 530–531.

ураз ставав Іваном, тому злягання з ним вважалося божественним. В українських Карпатах подібне відбувалося на Юрія. Мабуть так само, як данина забутому звичаю теогамії, дотримання якого обертається для господинь одержанням добробуту в присадибному скотарському господарстві. Воно ж, особливо догляд за коровами, вважалося тільки жіночим заняттям.

Тож вранці на Юрія, за оповідями старожилів, голі карпатські відьми качаються по посівах та збирають сорочкою росу, яку знову ж таки зціджують у посудину і віддають своїй корові, щоб у неї прибувало молоко. Тобто навіть те, що можна взяти з поля, спрямовується у ту ж таки скотарську сферу. Уявлення про відьму, яка відбирає урожай з полів, в більшості місцевостей України відсутні.

Вочевидь, порівняно недавня в структурі купальських вірувань і сама тема відьмарства. Принаймні купальські пісні фіксують лише мотив знищення відьми, який особливого значення в Європі набув з епохи Середньовіччя, про інші її дії взагалі умовчують.

Відьма в легендах про відбирання в купальську ніч молока від чужих корів – завжди сусідка:

«Й а наша сусідка великая відьма, На дуб лизла, кору грізла»

Вбачання джерела зла в сусідці відображає дуже пізні часи. Для того, щоб вбачати в сусідці ворога, треба її майже не знати. Тому дехто вважає, що уявлення про відьмарство взагалі виникло з появою міст. Мусимо заперечити своїм опонентам – заняття, за якими найчастіше застають відьму (доїння чужих корів, вибирання картоплі з городу, збирання роси з поля) не властиві для міста. Відьмами можуть вважати й тих жінок, які не ходять на Купала. Це свято правдоподібно вважалося всезагальним. Визвілку від участі в ньому отримували лише тяжко хворі, ті, що вже не вставали з ліжка. Якщо ж людина не хворівши, не болівши зігнувала участь у ньому, знай – що це відьма. Особливо ревно дотримувалися цього звичаю білоруси. Якщо господиня не виходила на Купала сама чи не давала частування учасникам купальського обходу, її зараховували до відьом¹²⁸.

Як бачимо, причина може бути не обов'язково в тому, що відьмі в той час, коли всі знаходяться за межами села, найзручніше подоїти чужих корів. Вона більше в тому, що людина не визнає цього свята. Така сприймається як чужинка, яка не хоче покоритися місцевим звичаям.

¹²⁸ Тавлай Г. Беларускае купальє. – Мінск, – С.18.

Отже генетичні корені відьмарства лежать скоріше не в соціальній, а в етнічній сфері, в площині найдавнішої антиномії «свій – чужий».

Думка про порівняно недавнє походження уявлень про відьмарство може викликати небезпідставні сумніви тільки тому, що сфера діяльності відьм занадто вузька для розвиненого суспільства. Жіноче відьмарство не поширюється навіть на найпростіші ремесла, з викремленням яких в окрему професійну сферу й появилися міста. Отже, вони виникли в примітивному суспільстві. За своїми основними характеристиками вони відображають господарські досягнення неоліту– енеоліту.

Відьмами на початках могли вважати суто представниць тих племен, які не дотримувалися купальських звичаїв. Не випадково відьму в усіх оповідках про відьмарство можна пізнати лише на Купала. У провину їм ставилося не стільки доїння чужих корів, як те, що вони знали масу різноманітних чарів, які тим, хто справляв Купала, були недоступні. Те, що на Купала деінде переорювали дороги, біля дверей хліва робили завали із ломаччя та дров можна сприймати як своєрідне маскування, яке мало збити відьму з дороги. Зрештою й комунальний гетеризм, який практикувався під час відзначення Купала для всіх категорій населення свідчить принаймні про енеолітичні параметри звичаю. Як ми вже переконалися на звичаях болгар, дотримання його норм вважалося й універсальним способом примирення за принесену відьмою шкоду. Уникаючи самого свята, відьма тим самим демонструвала свою нехїть до розкаяння та ігнорування встановлення довірливих стосунків з односельцями.

Замикає цикл уявлень про магічну силу знання уявлення про чудодійний цвіт папороті, заволодівши яким навіть дурень може враз стати розумним і багатим. Та квітка сама знаходить достойного. Зазвичай її завжди знаходить парубок. Та найбільше, що йому вдається зробити з її допомогою, це знайти загублених волів. В цьому, вочевидь, у пору утвердження цього фантастичного мотиву й уявлялося багатство. А це ще раз підтверджує ранньоскотарські первені Купала.

Ритуальні вогнища в структурі купальського свята мають очисну семантику. Їх розпалювання – це спосіб уникнути відьомських чарів. Тому не виникає жодного сумніву, що вони не лише похідні від уявлень про відьмарство, а й набагато пізніші від них за походженням. Очисні функції купальських вогнищ виходять далеко за межі суто календарних функцій цього свята. На купальських багаттях спалювали одяг хворих дітей, через купальський вогонь переганяли худобу тощо.

Важко навіть уявити, на якій основі, а отже і в який час сформувалися уявлення про цілющі властивості рослин, яких ті набувають купальської ночі. Християнські легенди про зцілення хворих апостолом Іваном швидше пояснили давню традицію, ніж запровадили її самі. Адже освячення лікарських трав цього дня в християнській практиці відсутнє. Відтак виходить, що й саме їхнє збирання практикувалося ще в дохристиянські часи. З уявлень про досягнення чудодійних властивостей усіма рослинами, зрештою, походить і вірування про чудодійну силу папороті. Наскільки давня ця традиція і з якими іншими уявленнями корелюється, нам встановити не під силу. З одного боку загальноєвропейське поширення таких уявлень мало б свідчити про їхню давність, з іншого вірування про універсальні властивості квітки папороті як засобу для осяяння людського розуму на подолання всіх житейських проблем стримує нас у визнанні цієї давності.

Купало й шлюб. Шлюбна тематика займає в купальських піснях одне з провідних місць. Про давність таких пісень говорити не випадає, вони не дуже старі. Водночас звичаєвий бік обряду зберігають навіть у найнепомітніших деталях. Особливо добре проглядається в них жіноча ініціатива в дотриманні купальських звичаїв. Як видно з самих текстів, вона тут не випадкова. У зв'язку з тим, що календарна поезія була суто жіночою творчістю, то переважною більшістю пісень цього типу – петрівчаними, рогульками, магівками, гаївками розкривається бажання дівчини бути єдиною у свого майбутнього чоловіка. Зміст окремих текстів свідчить про можливі домовленості між дівчатами, хто на кого буде претендувати: «Ганнуса – Степанкова, Маруса – Іванкова»¹²⁹. Як зауважила Зоряна Марчук, у «рогульках», які співали від Великодня до Зелених свят, шлюбні наміри ще не визначені, навіть симпатії у виборі пари не остаточні, молодь у цей час тільки приглядається одне до одного. Засіб оприлюднення заручених пар – пісні купальські¹³⁰. Тому так часто вони виявляються умісними й під час весілля. Найчастіше на заручинах, вінкоплетинах та гільці.

В піснях, незважаючи на загальний матриархальний настрій свята, проявляються особливості патрилокальної сім'ї. Тому дівчина, яка відходить в сім'ю чоловіка, сприймається материнською сім'єю не просто як утрата для роду, а як ритуальна жертва з його боку. У зв'язку з наділенням її такою семантикою, навіть рідна мати відмовляється від її порятунку:

¹²⁹ Давидюк В. Походження українського фольклору: Конспект лекцій. – Луцьк, 2006. – С. 47.

¹³⁰ Марчук З. Генеалогія українського весілля. – Луцьк, 2005. – С. 134.

Ой на морі да вода грала, (2)
 Там Улянка да воду брала...
 Там Улянка да воду брала, (2)
 Взяла щи й у море впал...
 Взяла щи й у море впала (2)
 Да матьонку гукал...
 – Матьонко, да голубонько (2)
 Виратуй да мене з мор...
 – Донечку, да моє діятко, (2)
 Ой не я ратовать буд...
 Ой не я ратовать буду.
 Вже не я замишлять буд...
 Молодий ратовать буде (2)
 Свекрова замишлять буд...¹³¹

Чимало колишніх купальських звичаїв легко впізнати в структурі весільного обряду. Про це вже писалося не раз. Існують навіть окремі дослідження цієї теми¹³². Ритуал вінкоплетення, прикрашання та наступне знищення гільця в обох обрядах, переважання в купальських піснях шлюбних мотивів переконують у тому, що купальський шлюбний ритуал виконував функції весільного. Про давні звичаї предків пошлюблення біля води, вінчання під кущем, хоч і в негативному тоні, часто згадують твори церковно-повчального змісту, що належать до т.зв. агіографічної літератури.

Шлюбні стосунки, описані в цих піснях, часто далекі ще й від реалій парного шлюбу. В одній із пісень, парубків, які б'ються за неї, дівчина втішає такими словами:

*Не бийтеся, не лайтеся,
 Я вас обох люблю.
 Іванові ручку дам,
 Степанова буду*¹³³.

¹³¹ Гапон Л. Інсценізація весільних обрядів. – Рівне, 2006. – С. 24; В с.Крупове Дубровицького р-ну.

¹³² Марчук З. «Іванові ручку дам, Степанова буду»: Пережитки давніх шлюбних стосунків у купальських піснях // Берегиня. Ч. 3, 04 (42). – С.8 – 22.

¹³³ Календарно-обрядові пісні/ Упор. і вст. стаття О.Чебанюк. – К., 1987. – С. 151.

В іншій купальській пісні дівчина ночує одну нічку «у барвіночку», «другу – у темному лузі» і лише третю «під ожиною із вірною да дружиною». Одного зі своїх партнерів після всього дівчина називає «недовірочком», другого – «невірним другом» і лише третій не зраджує, залишається з нею. Такий перебіг подій не дуже відрізняється від того, який практикується в північноафриканського плем'я зулусів. У них після ініціального відокремлення, з часу якого парубоча та дівоча громади жили окремо, в день свята вони сходилися в віддаленому від поселення місці з метою обрання партнерів. Подружжя склалися згодом лише з тих пар, де учасниця сходи виявлялася вагітною¹³⁴. Зоряна Марчук вважає це пережитками пробного шлюбу і вважає їх перехідною формою від групового до парного¹³⁵. У весільний обряд, на думку дослідниці, ці звичаї ввійшли звичаєвою нормою адельфогамії, згідно з якою право на молоду мали всі родичі та приятелі молодого. В первісному стані ці норми етнографи зафіксували на Болгарських островах, в Ірландії та Австралії¹³⁶. В росіян Півночі таким правом наділявся весільний дружба та родичі молодого¹³⁷.

Міжстатеві стосунки, описані в українських купальських піснях, набагато цивілізованіші від тих архаїчних форм, але і в них є згадки про комірку, яку ставлять хлопці для дівчат, і про червоний мак, який дівчина посіяла на гірці, чим звеселила всю родину хлопця тощо.

Отже, норми дошлюбних статевих стосунків молоді на Купала не були рідкістю й у нас. Із часом вони увійшли в круті береги патріархальних звичаєвих норм і лише як пережитки раз-по-раз вигулькують у весільних обрядах. Ці ж в ігровій формі переживають за час весілля усю свою історію від найдавніших часів до останніх. У них загальний оргієстичний настрій панує лише в кінці другого дня обрядових дійств. Але називається цей обряд «перезва», тобто перегукування. Між ким і ким воно відбувалося – між родами, між селами чи між жінками й чоловіками, які могли цієї ночі й не знайти одне одного, а повертатися з весілля треба разом – не дають відповіді навіть пісні, які виконувалися в цей день весілля. Наведемо лише окремі з них.

*Ой заграйте міні. Замузечте міні.
Я ни маю чоловіка, то позичте міні.*

¹³⁴ Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. – К., 1995. – С.312 – 313

¹³⁵ Марчук З. «Іванові ручку дам, Степанова буду». – С. 11 – 12.

¹³⁶ Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. – С. 305.

¹³⁷ Гура А. О роли дружки в севернорусском свадебном обряде // Проблемы славянской этнографии. – Ленинград, 1979. – С.162 – 172.

*Ой заграйте міні подорожній,
Чи ж у мене не така, як у кожній*

*Ой заграле міні й замузечиле.
Я ни мала чоловіка, то позечиле.*

Обрядовий гетеризм, як бачимо, був на весіллі такою ж нормою, як і на Купала. У наведених текстах він стосується жіночої поведінки. У багатьох народів така норма існує й до цього часу. Вважається, що від цього діти народжуватимуться здоровими. Та, як не дивно, серед пісень подібного змісту на весіллі переважають дівочі.

*На весіллі була, наїлася маку.
Я вас хлопці не боюся. Поцілуйте в сраку.
На весіллі була, наїлася туку,
Мене хлопці волочеле, як собаке суку.
Наїлася напилася всякого гатунку,
Живит боletzь, тая свирбетъ – нимає ратунку.
На весіллі була. Напилася рому.
Я нікому ни дала, йду собі додому.*

Попри цілу низку вражень і фізичних відчуттів від гуляння з хлопцями, дівчина вважається невинною. На те ритуальна норма.

Щось подібне відбувається і в наступній пісні, значно відомішій, але також записаній у тому ж селі:

*Ой хлопце мої, я ваша Маруся,
Ни видіте в будячок. Бо я поколюся.
А видіте в лебеду. Лебеда м'якейка
Постеліте кожушену, бо я молодейка.
Ой виходжу з лободі: «Добрий день, дивчета».
Сім днів була в лободі, а ще не počета.
(с.Седлище Любешівського р-ну, 2007 р.)*

Ритуальна презумпція невинності, як бачимо, допускала під час перезви й комунальний гетеризм у формі поліандрії, але лише стосовно дівчат. Сім днів, про які йдеться в тексті, – це тривалість весілля у не такі вже й давні часи середини ХІХ ст. А могло тривати й довше.

Залишки матриархату, які зримо проглядають в ініціативі самих дівчат до таких стосунків, однозначно натякають на те, що їхнє походження випереджає сам купальський обряд. Жодними проявами патріархату в них ще й не пахне.

Прояви таких стосунків гублять свої сліди ще в енеоліті. Отже, добою їхнього розквіту в історії європейської цивілізації можна вважати неоліт. Звідки ж береться початок ще не відомо. Цілком природно – може, й від часу первісного проміскуїтету, де все залежало лише від бажання жінки. Залишки цієї вседозволеності, щоправда, сильно пригладжені чи то справді новими правилами, чи то тільки видимістю їхнього дотримання, збереглися й на Поліссі. Можливо, навіть ще з часів мезолітичних мисливців, бо мають багато спільного з сучасними звичаями мисливських народів. Як вважає Леонід Залізник, у археологічних пам'ятках Полісся цієї епохи вгадуються конструктивні елементи етнографічної моделі господарсько-культурного типу сучасних мисливців тайги¹³⁸. Культурну неперервність традицій якоїсь частини населення Полісся із тих часів, вочевидь, зберегла чи не єдина лексична паралель – «гірки», які відзначала молодь на Поліссі для ознаменування новоутворених шлюбних пар або й заради їх утворення та «гіркумки» – мисливський обряд населення Сибіру, який мав сприяти спарюванню оленів. Як свідчать етнографи, обряд із назвою «гіркумки», що дослівно означала «парування», існував у евенків. Мисливці збиралися біля священних місць, де на скелях були зображені олені чи лосі і приносили їм у жертву справжніх оленів. Окрім цього виготовляли з хмизу фігури оленів і розставляли їх у характерних для спарування позах. У цей час шаман в личині олениці разом з іншими мисливцями виконував еротичний танець. Весь цей ритуал називався гіркумки¹³⁹.

Дуже схожу назву, а, може, й зміст мав інший обряд у поліщуків, хоч обходився він без оленів і шаманів. Його відзначення випадало на середоліття, як свідчать самі його учасники – у Петрівку. Називався він «гірки». А найдовше аж до 40-х років ХХ ст., його дотримувалися в Нуйні Камінь-Каширського району. Там неодружена молодь після закінчення посту винаймала хату, куди короткими ночами збігалися на досвітки чи, як тут казали, «на гірки». Там же всі разом і спали. Що діялося під час цих коротких ночей, допитатися важко. Та все ж одна з учасниць зізналася, що повернулася звідти з байстрюком. Інші клянуться, що кожна дівчина ночувала поряд зі своїм хлопцем. Та все ж ще одна зізналася, що довідалася, що переспала не зі своїм, лише коли розвиднілось, бо коли той лягав було зовсім темно. Хлопець, зрозумівши, в яку халепу вскочив, ухопив чоботи і втік.

¹³⁸ Залізник Л. Население Полесья в эпоху мезолита. – К., 1981.

¹³⁹ Анисимов А. Религия эвенков. – Москва – Ленинград, 1958; Михайлова Н. Палеолитичний культ оленя: Обряд // Археологія. 1998. – №3. – С. 67.

Попри такі трапунки, дівка, яка не пройшла через цей обряд, у цьому селі не мала шансів вийти заміж.

Цікаво, що винаймали хату і повністю господарювали в ній дівчата. Хлопці приходили лише на ніч.

В такій сув'язі купальських та шлюбних реалій найбільше розкривається й сама суть і час походження звичаїв. Вочевидь, вони утвердилися ще тоді, коли встановлення шлюбних пар визначалося єдиною календарною датою, а поняття весілля не існувало загалом.

Вочевидь, безвідносно до цих звичаїв виник і солярний культ, який визначає основну суть святкування середоліття, і його назва *Купало* чи *Купала*.

Етимологія назви. Інокентій Гізель у XVII ст. називав Купала ідолом: «Ідол Купала, якого вважають богом плодів і йому, задурманені звабами бісівськими, жертву на початку жнив приносять». Так із перших згадок про Купала склалося враження про нього як дохристиянське божество, аналогічне тим, ідоли яких стояли на Київських пагорбах за часів князювання Володимира. Проте питання про Купало як божество і досі залишається суперечливим. Не сприймав такого трактування М.Костомаров, вбачаючи християнське походження свята¹⁴⁰. М. Сумцов й собі вважав, що Купала – лише назва свята¹⁴¹, а не якийсь уособлений образ. Йому опонувала Докія Гуменна, наводячи ряд цитат із літописів, де образ Купали конкретизується як божество: «Купало» б'яше бог ізобілія»¹⁴². Етимологію слова «Купала» письменниця-есеїстка намагалась пояснити загальноприйнятим у науці зіставленням насправду дуже подібних назв – Купала й Кибела. І справді, якщо порівняти призначення малоазійської богині Кибели (богиня плодороддя), то вона має ті ж функції, що й українська Купала. Обидві уособлюють могутність землі¹⁴³. Питання лише в тому, яким чином з Малої Азії це божество могло потрапити на українські території. Можливо, через шумерійські впливи, можливо якісь інші, хоч не можна відкидати й зворотній напрям руху, адже, де знаходиться прабатьківщина шумерів, поки що теж ніхто не знає.

Сумніви викликає інше. Для української Купали чи Купала функції ймовірного божества не вичерпуються плодороддям. Більше того, ці

¹⁴⁰ Костомаров М. Слов'янська міфологія. – к., 1994. – С. 244-247

¹⁴¹ Костомаров Н. Словянская мифология // Сумцов Н. О свадебных обрядах, преимущественно русских. – С. 33.

¹⁴² Гуменна Д. Благослови, Мати. Нью-Йорк, 1966. – С. 236.

¹⁴³ Гуменна Д. Минуте плыве в приидеше. – Нью-Йорк, 1978. – С. 234.

риси, притаманні малоазійській Кибелі, в українській обрядовості виявляються мало не на периферії. Значно виразніше виокремлюються в ньому шлюбно-симпатичні чинники. Правда також і те, що залежно від того, під яким ракурсом вивчається купальське свято, кожен дослідник вбачає перевагу в чомусь іншому. Юрій Климець, до прикладу, акцентує увагу на хліборобському, господарському значенні обряду»¹⁴⁴. Віра Соколова навпаки вважає: «Купала спочатку був суспільно-родовим святом, що супроводжувалося шлюбами й прийняттям до роду (з цим він пов'язував звичай кумівства й посестринства)»¹⁴⁵. Докія Гуменна в свою чергу поставивши в рамки бінарної опозиції з Купалою Марену, вважає, що Купала має семантику народження, Марена – смерті. Отже, Купала й Марена – богиня у двох іпостасях, які символізують протилежні поняття¹⁴⁶. Це потрактування, вочевидь, постало на матеріалах до словника І. Срезневського, яким неодноразово письменниця користувалась. Усе, що пов'язане з коренем *мор* у ньому означає смерть: *мара*¹⁴⁷, *морити*, *морь*¹⁴⁸, але немає лексеми *Марена* на означення богині.

Дуже багато нових інтерпретацій Марени й Купали з'явилося останнім часом. Одні цілком слушні, інші – звичайний виплід фантазії їх авторів. Небезпідставною видається думка Ю. Климця, яка заперечує значення Марени як символу умирання: хоча слово близьке до «*мог*» – смерть, та лялька, що її топили, могла називатися й інакше: Уляна, Катерина, тому таке пояснення не зовсім точне¹⁴⁹. Відтак Марена, яка в купальській пісні трансформується в Мариноньку («*Кругом Мариноньки ходили дівоньки*») може бути й звичайним дівочим ім'ям.

Вільно фантазує собі письменниця Докія Гуменна, коли подає потрактування в купальському святі значення вогню, води й землі. На її думку, «людське мислення не могло ще відрізнити води, неба, землі як окремих. Все це злило називалось одним іменем, вважалось однією великою істотою. А коли розрізняли небо і землю, то вважали, що вони виникли із водного простору. Діва була те саме, що й вода, отже, й відомі назви рік були діви»¹⁵⁰.

¹⁴⁴ Климець Ю. Д. Купальська обрядовість на Україні. – С. 30.

¹⁴⁵ Соколова В. К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов. – Москва: Наука, 1979. – С. 49.

¹⁴⁶ Гуменна Д. Минуле пливе в прийдешнє. – С. 238.

¹⁴⁷ Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка. – Т. II. – Санкт-Петербург, 1895. – С. 112.

¹⁴⁸ Там само. – С. 175.

¹⁴⁹ Климець Ю. Купальська обрядовість на Україні. – С. 61.

¹⁵⁰ Там само. – С. 208.

Незважаючи на белетристичну специфіку праці, не можемо й її залишити без уваги, адже думка не така вже й антинаукова, якщо зважити, як у пісennих текстах сублімується в різні фізичні субстанції живої природи тіло утоплениці. У них воно розтікається шуками, травою, ягодами, тобто представляє дві стихії: воду й землю, які становлять одне ціле. Та все таки серед них відсутній вогонь. І це скоріш закономірність, ніж випадковість. В обрядових купальських піснях він не виявляє своїх функцій. Тож у первісній семантиці обряду міг бути і взагалі чужий.

Ще іншу точку зору на етимологію назви «купала» подає Борис Рибаків. Опираючись на те, що в поляків, а також в українських лемків це свято звалось «собіткою», вчений виводить його назву зі слів *купні, купно, совокупно, купножитіє*, знаходячи в цьому підставу вважати, що первісно ця назва означала юрбу, зборище, натовп¹⁵¹.

Білоруський мовознавець Василь Мартинов, який спеціально вивчав етимологію слова «купало», зауважує, що на Західному Поліссі воно фіксується в значенні «велике вогнище»¹⁵². Таке значення дослідник вважає первинним. Далі, пов'язуючи походження слова з діалектним білоруським «купеті», що означає «горіти без полум'я, чадіти» (принагідно згадаймо й слова західнополіської пісні про купалу, яка «горіла три деньки»), вчений наполягає на тому, що в семантиці цього слова закладені функції очищення вогнем.

Наші польові спостереження дозволяють розширити синонімічний ряд цих назв. У Заболотті Ратнівського району пісні, які виконувалися на Купала, мають назву «*купові пісні*». А вже в окрузі Малорити вони називаються «*копали*» (в селах Олтуш, Збураж). Тож не відомо, як де, а тут, правдоподібно, ці назви дійсно походять від купи. От тільки від якої – чи то від юрби, натовпу, скупчення людей, як вважає Рибаків, чи то від великої купи хмизу, на яку натякає Мартинов. Адже велику купу снопів називають копою. Копала – майже співзвучне слово. У місцевій пісні зі словами «Ти молодая молодице, вийди, вийди на вулицю, розведи дівкам купайлицю», купайлиця, як бачимо – вогнище, практично – та ж таки купа сміття, тільки підпалена.

На Західному Поліссі значення Купали чи то купайлиці. Незалежно від того, що воно означає в інших місцевостях, – це велика купа хмизу та іншого сміття. Дуже виглядає на те, що мала купа – просто купа, велика купа – купайла. Поліська дійсність зафіксувала те зна-

¹⁵¹ Рыбаков Б. Язычество древних славян. – С. 286.

¹⁵² Лексика Палесея у прасторы і часе. – Мінск, 1971. – С. 30.

чення основного атрибута, яке їй було зрозуміле і доступне. Цілком можливо, що почуте нерідне слово було й переозвучене, відповідно до цього розуміння. Так доволі часто надають нового макаронічного звучання іноземним словам.

Та все ж дослідники, які вбачають у назві «купала» значення купання нагадують, що в найархаїчнішій мові індоєвропейців – санскриті – слово «купа» означає джерело, колодязь.

Екстраполяція етимології в шумерійську та санскритську давнину однозначно не зашкалює за допустимі хронологічні межі походження обряду. Давнє його походження, підтвержене матеріальними пам'ятками та широкий ареал побутування подібної назви (від малоазійського «Кібела» до грецького «купель»), слов'янський семантичний ряд, мабуть, завузкий для виведення етимології назви. Тим-то мали сенс відомі фольклористи ХІХ ст. Федір Буслаєв та Олександр Афанасьєв, спрямовуючи дослідників до санскритських коренів. За основу для такої реконструкції значення вони брали корінь «kup» у значеннях «ярїти, гніватися, освячувати». Сучасна російська дослідниця Надія Гусєва, вочевидь підганяючи свою реконструкцію під уже готову семантику купальського обряду, пропонує інше членування слова «купала». На санскритській його складові «ku» – «земля» і «pala» – «оборонець, давальник дарів, владика». Таке означення, на думку дослідниці, «цілковито збігається з усією семантикою купальської обрядовості і відповідає віднесенню цього ім'я до сонця, до його божественної функції»¹⁵³.

Сукупність усіх купальських дійств переконує в тому, що яким би не було значення цього слова, найдавніших сторін купальських обрядодійств воно не відбиває. Це свідчить про те, що назва Купала на означення свята може бути така ж вторинна, як і Петрівка. Тільки значно старіша.

Специфіка поліських купальських обрядів. Чи не кожна з етнографічних зон України має свій традиційний набір купальських ритуалів. Що ж до повір'їв, пісень, легенд на купальську тематику, то вони за невеликими винятками спільні для них усіх. Тож тільки у винятках і полягає регіональна специфіка західнополіської купальської традиції.

Навіть від сусідніх волинських купальські звичаї Західного Полісся істотно відрізняються. Тут не топлять прикрашеного деревця чи гілки,

¹⁵³ Гусєва Н. К вопросу о значении некоторых персонажей славянского язычества. Личные имена в прошлом, настоящем, будущем. – Москва, 1970. – С. 338.

які на Волині саме й називаються «купалою» чи «купайлом». Незважаючи на це купальські пісні з темою дівчини-утоплениці трапляються й тут, причому нерідко в цілком оригінальних варіантах.

Записана в Пульмі на березі Світіязя, де Купала не відзначали жодними обрядовими діями, пісня про Маринку явно мала б бути супровідною до обряду потоплення купальського деревця. В її основі лежить уже наведений вище сюжет, записаної на Харківщині. Тільки поліський має стільки відмінностей, що легше визнати його іншим текстом, ніж варіантом уже відомого. По суті текст пісні переписано по-новому. Незмінною залишилася лише тема – потоплення Маринки, яка пішла з дівками по ягоди:

*Пішли дивки по ягудки,
Молодици по суніци,
Купала на Йвана.
Купала на Йвана. /2р.
Усі дівки назбирали,
А Маринка не набрала,
Купала на Йвана.
Купала на Йвана. /2 р.
Та прийшлося річку брести,
Річку брести, Дунай плисти,
Купала на Йвана.
Купала на Йвана. /2р.
Усі дивки перебрели,
А Маринка утопилась,
Купала на Йвана.*

По-іншому, ніж на сусідній Волині, відбувається на Західному Поліссі і купальський обряд. Здебільшого він зводиться до спалення всілякого мотлоху, виконання двох-трьох пісень та й по всьому. Цим він більше нагадує карпатсько-балканські звичаї.

Отож, якщо волинський купальський обряд потоплення людської жертви знаходить свої паралелі в далекій Індії і спрямований на родючість землі, однозначно має арійське землеробське походження, то західнополіський зі спалюванням мотлоху, а зрідка й ляльки-відьми – явно скотарський звичай. Для повного його пастушого сенсу бракує хіба що перегону худоби через попелище, яке практикувалося зазвичай по обидва боки Карпатського хребта.

Відьму у цей день палять теж переважно нащадки пастушого населення. Найбільше в країнах Центральної та Західної Європи.

Звідки пастуші традиції взяли на Поліссі все ще залишається загадкою. Чимало скотарських рис мали племена тшинецько-камарівської культури, традиції яких склали етнографічну основу культури населення Полісся і Прикарпаття, бо відтоді повної зміни населення в цих територіальних межах не відбувалося. Та якби купальські обряди були успадковані від них, то на всій території Полісся й Карпат мусили б мати б загальне поширення, чого насправді не помітно.

Водночас пісенна традиція купальських пісень Західного Полісся в текстовому плані майже нічим не відрізняється від центральноукраїнської, хоч у музичному ці відмінності істотні. З пісенних текстів, які тут записані, може скластися враження, що майже все, відоме з купальських дійств, практикувалося й тут: виготовлення Купала з верби, прибирання Купала, виття та пускання на Дунай вінків дівчатами, купання Купала, переведення дівчини у віночку (мабуть, у жіночий стан). Та достатньо пильніше приглянутися до таких текстів, як можна помітити у них чимало не автентичного. Найперше воно виявляється в словах, які невластиві західнополіським діалектам. Якщо не брати цих текстів до уваги, то серед обов'язкових обрядово-звичаєвих моментів святкування залишається запрошення молодиці до розпалювання «купайлиці» (*«Ой молодая молодеце, Ой вийди, вийди на вулицю, Розведе дивкам купалецю»*); обов'язкова присутність на святі усіх жінок (*«Котра не вийшла на Купала, щоб вона лягла і не встала»*), трьохденне горіння «купали» (*«Ой на Йвана, Йвана Горіла «купала», Горіла три деньки, Буле ме раденьки»*), утрата дівчиною сорочки чи осмалення стегон (*«На Купале була – Сорочку забула»*; *«Була на Купали, Посмалила гали»*), запитування дівчиною перед виходом на святкування у батька дозволу поки що не йти заміж (*«На Купайлечко збирається. Свого батенька питається: – Позволь мні, батю, вольовати, Гете літечко літовати, Жовтую косу годувати»*), зведення хлопцями дівчат незалежно від їх маєстату (*«Ой дись узвся поповий син, Усі дивойки порозгоняв, А королівну собі узяв. Узяв вин єї за ручейку, Та й повів єї в корчомойку»*), збирання дівчатами ягід (чорниць), а молодицями суниць (*«Купала на Йвана Пішли дивки по ягудки, Молодици по суниці»*); оборона дівчатами своїх женихів (*«Гипер Купайло, а завтрі Йван, Підем, дивочке, в зелений гай. Там будем бетись-вуювате, Свуйх женихів ни 'ддавате»*), оборона хлопцем своєї дівчини (*«Ой на вгороді шалтан, шалтан, Стоїть Іванко, як пан, як пан. Буде бити, войовати, Свою милую не 'ддавати»*), дівчатам болить живіт, бо

займали хлопців («Ой на Купали вогонь гореть, Нашим дивочкам живит болей. Ой нихай болей, нихай знають»); хлопцям болить живіт («Ой на Купала вогонь горить, Шось нашим хлопцям живит болить. Ой нехай болить, нехай знають, Нехай дивчат не займають»); живіт хлопцям може боліти й через те, що ходять на Купала («На Купала вогонь горить, Нашим хлопцям живит болить. Ой нехай болить, нехай ріже, Білши на Купала не полізе») болить живіт відьмам, які відбирають молоко в корів («Ой на Купалу вогонь горить, Усім відьмам живит болить. Ой, нехай болить, нехай знають, Хай чужих корів не займають.»), самогубство відьми («Наше Купайло до місяця, а завтра відьма повіситься») чи її осмалення («Тепер Купайло купаїця, а завтра відьма осмалиця»), припинення після Купала любовних пригод («Ой на Купала-Купайлечка, Десь поділось коханнячко»); утрата дівчатами волів («Ой, що ж я, Боже, наробила, Шо сиви воли погубила»).

В одній з місцевих пісень («На Купали була, сорочку забула») дівчина повертається зі святкування без сорочки. У цей час в хаті за столом уже сидять женихи. Та чомусь не один, а багато. Мабуть тому, що купальський обряд нерозривно пов'язаний із нормими групового шлюбу. Їхні реліктові залишки нагадують про себе і в пісні.

Кілька автентичних текстів утверджує в думці, що купала святкували натверезо, а пиятикою відзначали наступний день Івана («Сьоння Купала, а взавтра Иван, сьоння тверезий, а взавта п'ян»). Важко заручитися в місцевому походженні пісень-дотинок, які поширюються найшвидше, але з окремих із них легко здогадатися, що на Купала варили гуртовий борщ («Ой там на Купала жаба в борщ упала, Хлопці не поспіли, Дівки жабу з'їли»).

Найбільшою популярністю серед купальських пісень Західного Полісся користується текст про розведення купаїли молодницею. Вона має численні варіанти, які крім усього свідчать ще й на користь її автентичності:

– Ой молодая молодице,
Ой вийди, вийди на юлицю, / 2р.
Розвиде дивкам купаїлицю.
– Як мні, молодий, виходити,
Дивкам купалу розводити.
В мене дитина малейкая,
В мене свикруха лихейкая,
Як поколихне – кулком вгатить:

«Ой люля-люля, дитьо, спати, / 2р.

Десть твоя мати пушла грати.

Десть пушла грати ще й ходити,

Дивкам купалу розводитьи»

Один із її варіантів наведеної пісні стосується різночитання, що саме має виводити молодиця. У пісенних текстах «купалицю» виводять у Ковельському, Турійському, Старовижівському та частині Ратнівського районів, «рогулицю» – у Камінь-Каширському та частині Ратнівського районів. Якщо співають про одну, то не співають про іншу. За винятком Ратнівського району, де згадуються обидві. Пояснення цьому мабуть слід шукати в історичній специфіці Ратенщини щодо її ролі в міграційних процесах. Переміщення через її територію волинської людності на Підляшшя сприяла вкоріненню в цій місцевості і тих явищ, які для решти Західного Полісся не властиві. Можливо тому тут і текст зі згадкою про «рогулицю» може виконуватися з заміною на «купайлицю» і така пісня тоді вже атрибується як купальська (за місцевою народною термінологією – «копалб»). Зі згадкою про «рогулицю» на всій західнополіській території співають тільки навесні.

Купала відзначали обрядовими діями не на всьому Західному Поліссі, а тільки де-не-де вздовж верхів'я Прип'яті в Ратнівському, Шацькому, Любешівському районах. У чому така вибірковість, однозначно стверджувати важко, але наші принагідні антропологічні спостереження під час польових експедицій показують концентрацію у цих місцинах немалої кількості низькорослого короткоголового населення з темною пігментацією, часто поєднуваною з синьоокістю. Зовні вони нагадують один із основних типів волинян, тільки нижчі на зріст. Велика кількість топонімів не слов'янського походження в місцях їх скупчення (Ратень, Датинь, Буцинь, Штунь, Шлапань, Цумань, Цир, Хоцунь, Олтуш, Збураж, Стир, Вараж, Нечимль, Ковель, Ворокомль тощо) спонукає думати про їхню хоч і за давню, але легко вгадану алохтонність. Немало серед них осіб із хвилястим волоссям, що може нагадувати про слабо приховані іранські риси.

Купальські вогнища, які вони палили, й до цього часу дають підстави вважати їх диваками в сусідніх селах зі слов'янськими назвами Невір, Сваринь, Ветли, Люб'язь, Дольськ, Щитинь, хоч населення вже давно всуціль перемішане. Вочевидь і до цього часу їх вважають іншими, а тому й чужими.

Вогонь був в особливій пошані у кочових племен. Півжиття вони проводили біля вогнищ. Очисного значення йому надавали татари,

особливо в спілкуванні з іновірцями. Татарські хани допускали до себе руських князів лише після того, як вони перейдуть через вогонь¹⁵⁴. Але такого звичаю дотримуються в окремих селах і на Західному Поліссі. Причому під час весілля.

Культ вогню, як відомо, існував в іранців. Займаючись випасом худоби, вони першими оцінили його значення, тому з часом він став ще й атрибутом багатьох їхніх свят.

Звідки міг взятися кочівницький компонент в поліських традиціях, довго гадати не доводиться. Інфільтрація азійських генів в облік місцевого населення не така вже й мало помітна. Численні перекази про татарські поселення – також не рідкість. Але це краплі в морі, які шансів впливу на місцеву культурну традицію, вочевидь, не мали. Більша ймовірність можливості половецьких впливів. Вони були присутні тут із часів породичання володимирського князя Романа з половецьким ханом, який тут же повернув на батьківщину 10 тис. полонянок разом із їхніми сім'ями. Переважна їх більшість осіла на землях етнографічної Волині. Західне Полісся на той час було вотчиною ятвязьких князів чи в кращому випадку полем сутичок між ними і руськими князями. Отже, жодних шансів оселити реемігрантів на землях, які йому не належали або ж належали тільки віртуально, князь не мав. Це помітно й на культурній спадщині Полісся. Вона не має багатьох культурних вкраплень цього населення, які простежуються в північно-західній частині Волині.

Єдина ниточка, яка єднає Західне Полісся з традиціями кочових племен, – це міграція на ці території в VIII – XI ст. аланів і будників. Тривале перебування їх на Поліссі не могло пройти непомічено. І хоч до цього часу вони повністю асимілювалися, все ж сліди цієї інфільтрації помітні не лише в топоніміконі Західного Полісся, де є навіть село з назвою Будники, а й у його антропоніміконі: прізвище Будник тут також доволі поширене. Безумовно, воно похідне від назви села, як аналогічно Положевець (від с. Положево), Каращук (від с. Карасин) тощо.

Дуже вибіркоче поширення купальських обрядів у краї однозначно свідчить про те, що їх справляють тут винятково спадкоємці традицій прийшлого населення. Не можна відкидати й тих же аланів і будників, представників іранського етнічного компоненту, для яких вогняний ритуал був основним під час свята. До нього зводився раніше й поліський купальський обряд. Подібна традиція превалює і в країнах Центральної та Північно-Західної Європи. Тут найкоротшу ніч знаменує звичай запалювання великих вогнищ та спалювання

¹⁵⁴ Пассек В. Очерки России. – СПб, 1838. – С. 104.

на них всілякого мотлоху, з яким могли контактувати відьми, або й звичайних ігрищ парубків з вогнем.

Серед етноісториків побутує думка, що купальські вогнища в українську традицію внесли скіфи. Ті ж начебто почерпнули їх з Ірану. Алани ж і будники – якщо не безпосередні нащадки скіфів, то дуже близькі їхні родичі. До цього зобов'язувала спільність територій проживання. Прабатьківщина як одних, так і інших знаходиться в Приазов'ї, тільки в різні часи.

Скіфські елементи традиційної культури серед українців помітні не лише серед гуцульського населення. Традиції скіфів-орачів, тобто сколотів, мусять мати місце й серед подолян. Звідси і в одних, і в інших іранський звичай розпалювати на Купала вогнища. В Малій Азії це свято знаменувала богиня з дуже співзвучним з Купалою ім'ям Кібела. Купала спочатку теж була жіночим образом. Не випадково навіть вогонь – купалицю – «розводили» жінки. Купалом вона стала завдяки наступному святові християнського Іоанна. Хоч цілком можливо, що могли співіснувати два свята з подібною назвою – жіноче Купала й парубоче – Купало. Пісні фіксують як одну, так і другу назву. Літописи застали вже лише чоловічу парадигму.

Ті самі обряди, що й західної частини поліщуків, існують в гуцулів, яких дехто вважає прямими нащадками скіфів. Переважно за їх зовнішньою схожістю традицій (любов до вівчарства та відгодівлі великої рогатої худоби, нелюбов до хліборобства, прагнення до яскравих барв у вбранні, особливо – в чоловічому). Скіфам, за легендою, золотий плуг упав просто з неба, але ним неможливо було орати, тому до рільницького побуту вони так і не прилучилися. За деякими припущеннями частина предків скіфів за тисячоліття до Геродота переселилася в Іран, де здобулася на опанування секретів ливарної справи, а крім того набралася чимало тамтешніх звичаїв, які після повернення запровадили на своїх та новоосвоєних землях. Найдалі в північному напрямку проникли скіфи-орачі, які самі себе називали сколотами.

Серед поліщуків тої нехоті до хліборобства, що є серед гуцулів, не спостерігається. Коли гуцули не сіють чи не садять з посланням на те, що все одно все виб'є град, поліщуки порпаються в землі, не зважаючи, що все затопить. Незважаючи на це і серед західнополіського населення проглядаються сліди давньої скотарської спеціалізації господарства¹⁵⁵. Найприкметніші пастуші традиції в обрядовості окремих місцин. Першість серед них займають безкоровайні весілля. Роль короваю на таких весіллях відводиться сиру. Найпомітніші такі

¹⁵⁵ Давидюк В. Традиції первісних пастухів в традиційній культурі населення Західного Полісся // Давидюк В. Концепції і рецепції. – Луцьк, 2007. – С. 45 – 53.

особливості у верхів'ях Прип'яті на всій її протяжності до впадіння в неї Стоходу¹⁵⁶. Найбільше безкоровайних весіль справляли на берегах її притоки Турії. Не знаємо, наскільки важливий тут топонімічний фактор, та все ж впадає в око, що відомий цей звичай і на берегах Турського озера, де розміщене й село Тур, чоловіче населення якого зазвичай називають турками. Крім того тут палять «купалу» та співають «копали». Сумніваємось, що населення цього села і справді було турецьким, антропологічний його склад нічим цього не виказує, але від решти сіл воно таки чимось відрізнялося, коли мусило терпіти таку назву. Можливо їм, побачивши в XVII ст. справжніх турків, нагадали в такий спосіб давнє іранське коріння.

І все ж абсолютизувати походження купальських вогнищ іранськими впливами не дозволяє одна маленька обставина. Попелища з соломи та недопалків речей домашнього вжитку археологи виявляють в лісостеповій зоні України більш як за півтисячі років до скіфів і майже за дві до будників. Серед інших речових знахідок археологів – і обгорілі кістяки людей. Це спонукає до різних версій походження самих вогнищ. Одні вважають їх прообразами купальських, інші схильні вбачати в них звичайні сліди пожеж внаслідок підпалів. Тож остаточно питання походження купальських вогнищ не закрито не лише для Західного Полісся, а й в цілому для української обрядової традиції.

Солярний культ – друга обов'язкова риса купальського свята після відьмарства у всіх місцевостях. Коли міг увійти в традиційну культуру він? Іваннівська підвіска доби енеоліту вже позначена знаком сонця, що грає. А от її походження – вже окрема тема. Воно може бути й поліське. Як відомо, виготовлена вона з бурштину, якого на Волині нема. Найближчі до Дубна поклади знаходяться на Західному Поліссі. Та не можна відкидати й можливості використання покладів із території сучасної Польщі, з якими культура кулястих амфор пов'язана етноісторично.

Віктор Давидюк

¹⁵⁶ Давидюк З. Ритуальні функції сиру у календарній та родинній обрядовості // Фольклористичні зошити. Вип. 3. – 2000. – С. 91 – 97.

Свято Купала у нас не було заведяне.

Зап. 1988 р. у с. Світязі Любомльського (нині Шацького) р-ну від М.Мазурик 1924 р. н.

Купала? Ми знаємо, що є таке свято. Але у нас того не празнують. В гетой день заготовляють різне зілля, що лічить. І ще говорять, що папороть в ніч на Купала цвіте. Ни знаю, бо ни бачила.

Зап. у с. Бихові Любешівського р-ну від Євдокії Андрусик 1906 р.н. (ПВНЦ-Ф.1.-Од.зб.78-Арк.19)

– У вас Купала святкували?

– Купала? Святкують.

– А як саме? Виходили до річки, десь, може, вогонь палили чи, може, ляльку солом'яну робили на Купала?

– За каналом (Дніпро-Бузьким, що адміністративно знаходиться в Білорусі – В.Д.), то те робіли, а в нас то не. Так святкували... Нишо не робіли, роботи ниякіі. А за каналом, то там правимо¹⁵⁷: палять соломю, вогонь кладуть.

Зап. 4.07.1996 р. в с.Невірі Любешівського р-ну від Марії Дзушко 1914 р.н. (Власний фоноархів автора)

– Купала у вас не святкували?

– Не, не святкували. То на Білорусії винки пускають, костри кладуть. А в нас такого не було николи.

– А по хлівах борони не кладуть, щоб відьма не підступила до корови?

– В нас такого не було.

Зап. 6.07. 1996 р в с. Ветлах Любешівського р-ну від Ликерії Теранович 1934 р.н.

Як такого сьвата в нас ни було. Тикі-но Іван. Худили в ліс пу ягуди, казали: «Івануви ягуди». Пирид Іваном крупиву кусили і в хуроми нусили, то год ничистії сили крепко добре охраняло, год відьмий. Внучі пирид Іваном відьми пу хлівах ходят да курувей доят. Ото як ни занисемо крупиви, то видуют, і курове вранци мулука ни дають.

Зап. у с. Малій Осниці Маневицького р-ну від Федори Мирончук 1921 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.134-Арк.41)

¹⁵⁷ Західнополіське діал. «знаємо» – «ти йому кілка на голові теши, а він своє право править», – приказували колись старі люди в Тоболах Камінь-Каширського району, в значенні «а він своє собі знає»

Кажуть, що на Йвана грає сонце рано і ввечері: і голубе, і чирвоне, так, що дивитися ни можна.

Зап. у с. Видерті Камінь-Каширського р-ну від Євдокії Гимеди 1928 р.н. і Марії Хомик 1925 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.21-Арк.10)

Купала у нас ни святкувале, а ходеле по ягоде, бо казале, що буле лікарственне. На заходе сонця закуптювале склену (щоб лучше диветися) і дивелись, як сонце грає.

Зап. у с. Седлищі Любешиівського р-ну від Анастасії Капець 1932 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.102-Арк.39)

На Івана в нас тико по ягоде в ліс ходеле. Ще казале, що в той день грає сонце врано, вдень і вечором. Найлучче вечором і врано. Ще говорене, що траве на Купала, якщо їх зубрате, то вельми пумучнеї, лічебній значить. А так більш ничо ни робеле.

Зап. 1992 р. у с. Яревищі Старовижівського р-ну від Варвари Сулим 1927 р.н. (Особистий архів автора)

- Чи вбирали у вас на Купала деревце?
- Цього у нашому силі не робели.

Зап. 1989 р. у с. Дубечні Старовижівського р-ну від Василюни Каць 1918 р.н.

Купала у нашому силі ни святкувале, всі збиралися у сусідське сило Бірезиче, а ме тільки дивелися на небо, як купаються соничко. Співале разній пісні, кому якеї наравілися.

Зап. у с. Угриничах Любешиівського р-ну від Палажки Махецької 1909 р.н. і Степаниди Матюк 1922 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.104-Арк.11)

Купала ни святкувале. Казале, на Купала сонечко купаєця, мерехтить різними кольорами.

У ягодах пісні різні співали.

Зап. у с. Бережцях Любомльського р-ну від Марії Руги 1922 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.105-Арк. 45)

Купала не святкували. Як такого свята не було. Шукали хлопців Іванів і обливали їх водою. А тоді й хлопці обливали. Могли і в річку вкинути.

Зап. у с. Колодниць Ковельського р-ну від Федори Панасюк 1921 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.67-Арк.24)

- Чи святкували у вас Купала?
- То тико відьми костри палеть, вінки кидають. В нас такого не було.

Зап. у с. Волошках Ковельського р-ну від Наталки Супрунюк 1912 р.н. (Особистий архів автора)

На Купала у нас вогнику не палять. То палять у нас на початку весни. Скидали все сміття в одне місце, в большую купу. Молодьож приходила, спували пісень і вже й ото палять там і сидять, балакають.

Зап. 1992 р. у с. Кримні Старовижівського р-ну від Архипа Зенюка 1915 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.181-Арк.11)

В сусіднім силі палили вогонь, а в нас – не.

Ото один раз заспорили хлопци, шо один принесе папороть з лісу, квітку ту, шо цвіте раз в рік. І пушов він. Йшов, йшов і пучали на него сосни падати. І втік він. Пушов з лісу.

Зап. 1992 р. у с. Кримні Старовижівського р-ну від Федори Бубели 1922 р.н. (Особистий архів автора)

На Івана діти плели вінки і вдягали курувам на роги. Дивилися, щоб курова ни пурвала часом, то вдома за теє батько давав пударок чи гроши.

Зап. 1992 р. у с. Кримні Старовижівського р-ну від М. Куделі 1912 р.н. (Особистий архів автора. Фонд обмеженого користування)

Купала в нас не святкували. Тільки дівчата ходили в ліс шукати цвіт папороті, бо казали, якщо знайде цвіт папороті, то заміж скоро вийде.

Зап. у с. Боблах Турійського р-ну від Дарії Дранчук 1912 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.216-Арк.42)

А в нас Купала святкують так: ідут ду царкве, святкують на Купала. Лепу рвут, то кажут, шо добра вуна ду кашлю, ну цвіт лепи. А так в нас ні.

Пісні ни знаю, в нас ни спувають.

Зап. у с. Залаззі Любешівського р-ну від Н. Дмитрук 1932 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Й.Од.зб.35.-Арк.17)

Купала святкували. Але нищо ни рубили, біз убичаїв. Коли річка каля сила близько, то дивчета вінке пускали, а у нас далеко. Вугонь мулудії клале, помню.

Зап. у с. Деревку Любешівського р-ну від О. Струк 1912 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 88.-Арк. 30)

Купала в нас ни святкували, тилько клали вогонь і скакали через нього дівчата.

Зап. у с. Обеніжах Турійського р-ну від Якова Сичика 1915 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.212.-Арк.43)

У нас на Купала збиралє травє, рвалє цвіт лєпє.
Купала у нас святкувалє, алє ничогò такòгò нє робелє.
Нє співали пісєнь купальськòх.

*Зап. у с. Ворокомлі Камінь-Каширськòгò р-ну від Г.Крук 1929 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.5.-Арк.36)*

Тикò до цєркви в той дєнь ходєлє і всє. В той дєнь тикò по ягодє ходєлє, то вонє щитались лічєбнимє. А більш ничогò ни робелє. І пісєнь нияких ни спували.

*Зап. у с. Личинах Камінь-Каширськòгò р-ну від Прузини Білич 1910 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.30.-Арк.35)*

В нас говорять ни Купала, а Йван Петрівський. Вогню в нас нє кладуть, прòстò по ягодє йдуть до лісу чи й сінò грибуть. І хтò хочє – робить, хтò хочє – ні.

*Зап. у с. Мостиці Камінь-Каширськòгò р-ну від Марії Лади 1922 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.60.-Арк. 22)*

Купала свята нє святкували, а ходили по ягоди, збирали багно, звиробій, рвали липу. І цє всє зілля і ягоди звали купальськими.

Зап. у с. Галузії Манєвицькòгò р-ну від П.Євпак 1927 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.131.-Арк.26)

А в нас ни святкували Купала. Отò прòстий Йван називали, о, по ягоди ходили у ліс, казали, шò вони помічни. От і всьò. Я такє знаю, бїш ни знаю.

Зап. у с. Градді Манєвицькòгò р-ну від А. Демчук 1937 р.н.

Святò Йвана Купала святкували. Ходили до цєркви, святили зілля. Ходили такòж в ліс за ягодами, бо, кажуть, шò в цєй дєнь вони мають лікувальну силу. Так і говорять: «Йванові ягоди».

На Купала можнò булò стати великим знахарєм. Кажуть, трєба тількò знайти цвіт папороті. Якщо знайдєш той цвіт, то будєш знати всє на світи.

Пісєнь нє співали. Ходили тількò до цєркви.

*Зап. у с. Будниках Любомльськòгò р-ну від М.Оркіш 1919 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.108.-Арк.18)*

А у нас нє святкували. Ходили до цєркви, а тепєр святкують. Хтò їх знає.

*Зап. у с. Теклині Камінь-Каширськòгò р-ну від Марії Царин 1937 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.16.-Арк.11)*

ПОЛІСЬКА

Купала не, ни святкували. А в церкві правилося на Івана Купала. А щоб святкувати – то не.

Зап. у с. Гуменцях Любомльського р-ну від Олександри Бондар 1920 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.113.-Арк.41)

Купала у нас ни празнують цього празника, хоть у генчіх людей і празнують.

Зап. у с. Седлищі Любешівського р-ну від Любові Петрашової 1926 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.100)

Купала? Чого ж не. Палели вогонь і скакали чириз костьор, пускали дивчета винке на воду, співали всякіх пісень.

Чи можна було стати знахарем? Ай, не. То ж хто був знахарем, той і був.

Пісні? Ой, всякі. Якеї хто знав.

Зап. у с. Заболотті Любомльського р-ну від Анастасії Москалюк 1931 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.117.-Арк.9)

Купала святкували. Йдуть в ліс по Йванови ягоди, рвуть зілля, яке, думали, допоможе од слабості.

Пускали винке на воду. Винке пускали ввечора по возери дивчата. Коле винок потоне, то дівчина може не дожети до другого света.

Зап. у с. Осовцях Камінь-Каширського р-ну від Ганни Іцик 1910 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 36.-Арк. 15-16)

Купала я не пам'ятаю, щоб святкували, але мати розказували, шо вони ходили у ліс, палили вогонь і співали пісні.

Які пісні? Не знаю того.

Зап. у с. Милянвичах Турійського р-ну від Зіни Нівелич 1914 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-А.-Од.зб.40.-Арк. 19)

Купала... Кулись міні ще мати рузказувала, то святкували. Плили вінки дівчата, пускали на воду, гадали, скакали чириз вугонь. Сирид ночі йшли в ліс шукати папуроть. А при міні вже ни святкували.

Зап. у с. Погулянці (Пулимах) Любешівського р-ну від Олени Андріюк 1923 р.н. (ПВНЦ.- Ф.1.-Од.зб.98.-Арк.39)

На Купала грає сонце, воно завше гарно сходить. То дівчата рано стають, ще до сходя сонця, і біжать дивитися, як воно грає. Як роса

спадає, то дівчата ідуть в жито чи в пшеницю і рвуть квіти, зараз називають їх волошки, а ми говорили блават. І з тими квітками скрадаються, ідуть за клунями, щоб хлопці не бачили, що вони ідуть вінки плести. Скриваються від хлопців, бо як тільки побачать – пообливають водою. Тоді з тих квітів плитуть вінки, вже аж перед вечором. І з тими вінками ідуть на річку, дивляться, як сонце заходить, і як зайшло, то пускають вінки на воду.

А я вже пісні то й позабувала... Все співали так, як ішли з річки:

14/

Рано сонце сходить,

А пізно заходить.

Козак до дівчини

Щовечора ходить.

Зап. у с. Вільному Турійського р-ну

від Віри Ніколаєвої 1924 р.н.

(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.215.-Арк.43-45)

15/

Купала наша, Купала.

Заграло сонечко на Йвана,

Де сходить сонце, там грає.

Там мій миленький коника сідлає,

Сідлає коника при свічі,

А виходить на вулицю уночі.

Виїхав на вулицю – посвистав,

Вже ж він sweї миленької не застав.

Чогось моя миленька стала пишна,

Що до мене на вулицю не вийшла.

Ізвечора русу косу чесала,

А опівночі черевички озувала,

А к світові на улицю виходжала.

Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну

від М. Дубнюк 1927 р.н.

(ПВНЦ.-Ф.1-А.-Од.зб.45. Арк.14-15)

Купала... Мабуть, не. Тільки дивилися, ек сонце грає, пу егуди Івануви худили, пускали вінки.

Пісні? Я відаю, забулося...

16/
 Ой, сестриці-голубиці,
 Не мніжко вас – дві.
 Як будете винки вити,
 Извийте й мені.
 Як будуть в Дунай пускати,
 Пустіте й мого.
 Усі винки пуспливали,
 Мий пушов на дно,
 Усім людям доля добра,
 А міні лиха...
*Зап. у с. Гуті-Камінській
 від Марії Кривдик 1928 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.18.-Арк.43)*

Купала? Як я була малою, то святкували. В лісі біля Святого озера палели вогонь парубке і дівчата, скакали чириз вогонь, співали, грали ігри різні.

Я тих пісень вже ни помню. Одне тіко помню, як починається: «Ой на Йвана, на Купала, дівку хлопець полюбив...». Далше ни помню, коли ж то вже було.

Спалювали снопа, а казале, шо то відьма.

*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну від Марії Какалюк 1914 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.39.-Арк.18-20)*

Купала... У нас тико так збиралися, а так, щоб сьваткувати, то не. Палеле нивиликий костьор. А так, щоб сьваткувати, то ни сьваткували.

*Зап. у с. Кричевичах Ковельського р-ну від Ганни Домець 1922 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.66.-Арк.16)*

Купала святкувале, молодь плила винки, пила горілку.

Як знайдеш папороть, то все будеш знати.

Всякі пісні співали: і українські, і російські.

*Зап. у с. Тойкуті Камінь-Каширського р-ну від Марії Ситник 1914 р.н.,
 Ганни Приступчук 1927 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.24.-Арк.9-10)*

Купала... Вогонь ввечері розпалювали. Дівчета, хлопци через його скакали.

Пісні не помню вже.

Разні пісні.

*Зап. у с. Вишневі Любомльського р-ну від Марії Мінчук 1903 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.110.-Арк.29-30)*

На Івана Купала хлопці зроблять діда – в мішок напхають соломи і волочать за собою і б'ють палками, як відьму.

*Зап. у с. Вужиську Ратнівського р-ну від Якова Шиманського 1926 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.24.-Арк.194)*

Купала святкували. Беруть берист з берези деруть, складають на палку і йдуть за сило, запалять і пудкідають, співають. А ше дівчета вінке на воду пускали.

Знахарем... Становилися. Пирикупають мурахами дорогу і як жинеш корову, то чия корова відьміна, то ни буде йте. Ходели ме льон рвати і кидали на річку.

17/3

Ой на Купала вогонь гореть,
Видьми-діві живит боletzь.
Ой нихай боletzь, нихай знає:
'Д коров молока ни 'дбирає,
Бо то молоко – кривавеця,
Є зачіпати ни годеця.

*Зап. у с. Чорноплесах Любомльського р-ну
від Параски Дихтярук 1923 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.128.-Арк.9-1)*

Купала колесь ни святкувале, а тепер святкують. Я ни була там, але люде кажуть, шо запалюють велекий костьор, жінки перевдягаються в українську форму, воне співають пісні українське, якісь ігри грають, потім скидають вінке з голове і кедають їх в воду.

18/

Була на Купали,
Посмалила гали,
Не піду додому,
Боюся сорому.
Сором за порогом,
Женихи за столом.
Не піду до хати
Женихів вітати.

*Зап. у с. Пульмі Шацького р-ну
від Феодосії Павлович 1925 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-А.-Од.зб.31.-Арк.39-40)*

Купала в нас, щоб то такий вже празник був, то не, але вечором ішли дівчата на ріку. Плели вінки і на воду пускали. Чий вінок утоне, то помре скоро, а чий найдалі запливе, то та скоро замуж вийде. Казали, шо на Купала відьми купаються. То накладали костра і кричали: «Відьма горить!»

Зап. у с. Підріжжі Ковельського р-ну від О. Власюк 1907 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.75.-Арк.39)

Купала щоб так, то ни святкували, але підим на ріку, вінки поплетем да на воду пускаймо. Казали, шо тоді відьми ідуть купатися. А ми йшли. То хто схоче, забере у відьми годежу.

Пісні? В нас воно так не святкувалось, а як йшли на ріку, то так яку хорошу пісню заспіваім.

Зап. у с. Кашівці Ковельського р-ну від Устини Баймиструк (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.64.-Арк.12-13)

На Купала дівчата плели вінки, а святкувати так, як в інших селах, в нас не святкують. В цю ніч молодь ходила в ліс шукати цвіт папороті.

Пісні... В нас таких пісень не було.

Зап. у с. Вєрхах Камінь-Каширського р-ну від Оксани Павлючик 1926 р.н. і Д.Купчик 1915 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.4-А.-Арк.17)

Купала конечно святкували. Брали Івана, обливали водою, та не тіко Івана, а й другу людину купали в воді.

Зап. у с. Штуні Любомльського р-ну від Леонтія Дмитрука 1903 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.129.-Арк.40)

Купала ну так, щоб святкувати, то не святкували, але обливатись, то обливались водою. Дівчата хлопців обливали, хлопці – дівчат.

Зап. у с. Повурьку Ковельського р-ну від Ганни Сіньчук 1930 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1-Й.-Од.зб.30.-Арк.6)

На Купала водою обливаються. Хто кого обливає, молодим робить.

Зап. у с. Вєлимчі Ратнівського р-ну від Маланії Дарчик 1926 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.23.-Арк.17)

Купала... Тутакі рички ни було. То по силі чипляли відра, тазіки і клинами били по них, скликали людей, кричали, ходили по селі, спували:

Ой на Купала вогонь горить,
Ой хай у відьми живіт болить.

Дівчата палили свої виночки. Чий найперш згорить, той-то хучій замуж піде.

Зап. у с. Мизові Старовижівського р-ну від Олександри Шаясюк 1925 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.184.-Арк.38-39)

Купала святкували. Чиплели до шнурка коробку, бігли по вулиці, тарабаніли і казали:

Івана на Купала гороху нарвала,
Горох погубила, а відьму зловила.

Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну від Євпраксії Гнатюк (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.192.-Арк.39)

Купала святкували. Дівчета йшли до річки, кедали вінки на воду, обливалися водою. А більшничого й ни робили.

Зап. у с. Штуні Любомльського р-ну від Ольги Міщук 1921 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.125.-Арк.44)

Купала? Ай, не. Хвайно святкували колись у Піщі, та й зара теже святкують там.

Зап. у с. Штуні Любомльського р-ну від Меланії Середи 1924 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.125.-Арк.45)

Купала святкували. Шили ляльку з шматок, вбирали її гарно. Несли ту ляльку і співли, а хлопці хотіли її забрати. Ту ляльку – на середохресну дорогу і палили. А ще клали за селом велике вогнище і хлопці через нього скакали, обпалювали собі штани, ноги.

Зап. у с. Голобах Ковельського р-ну від Катерини Колюх 1919 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.59.-Арк.39)

Купала святкували. Дівчата і хлопці. Робили на Пудстав'ї вогонь. Співали пісні.

Зап. у с. Вишневі Любомльського р-ну від Парасковії Шеремети 1923 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.111.-Арк.15-16)

Купале почале в нас справляти ще за Польщі. Було хлопчаке беруть якогось воза, ідуть в ліс і привозять на купальницю всякого ломаччя. Одни справляли в в одному кунці села – в Закутинцях, другі – в Задолинцях.

Пудпалять. А як головешки пунагарають, кедалися ними, скакали через полум'я, співали.

Казали, що на Купайлицю відьма молоко пражить. Навить робели засяди, щоб її зловити.

Зап. 1988 р. в с. Піщі Любомльського р-ну від А. Максимук 1925 р.н.

Настягують стильно голяк, шо зроблять таке, як хату. І з того вогонь палять.

Зап. 1988 р. в с. Піщі Любомльського р-ну від А. Максимук 1925 р.н.

19/3

Ой там на ричци на дошчици, /2р.

Там ластувойка полошчиця. /2р.

Ой полошчиця, вмивається, /2р.

На Купайлечко збирається. /2р.

Свого батенька питається: /2р.

– Позволь мні, батю, вольовати, /2р.

Гете літечко літовати, /2р.

Жовтую косу годувати. /2р.

Ой рости, коса, до пояса, /2р.

А я молода, як ягода. /2р.

20/3

Типер Купайла, а завтра Йван,

Типер твирезий, а завтра п'ян.

Ой там на річці, на дощици, /2р.

Там ластівонька полощиця. /2р.

Ой пулощиця, вмиваїця, /2р.

На Купайличко збираїця, /2р.

Свого батинька питаїця: /2р.

Пузволь мні, батю, волювати, /2р.

Гете літечко літувати, /2р.

Жовтую косу годувати. /2р.

Ой рости, коса, до пояса, /2р.

А я молода, як ягода. /2р.

21/3

Не куй, зозулько, у дуброви, /2р.

Не буди мене у комори, /2р.

Ой бо у мене чужа мати, /2р.

Да кладе мене пизно спати. /2р.

А будить рано уставати: /2р.
 – Уставай, доню, ранесийко /2р.
 Да умивайся білесийко, /2р.
 Да жини воли хутесийко. /2р.
 Пугнала воли дрімаючи, /2р.
 На пиньки ноги збиваючи. /2р.

Купала в нас справлели. Дерли берост да на тичку, да пудпалювали, а більш ниц ни рубили.

Зап. у с. Гречищах від Катерини Панікарчик 1937 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.95.-Арк.22)

Купала светкували. Клали вогонь, співали пісень. Зроду святкують. Пісні... Знаю такє:

22/3

Тепер Купайло купаїця,
 А завтра відьма осмалиця.

Зап. у с. Горках Любешівського р-ну від Надії Солохи 1925 р.н. і Євдокії Молошик 1935 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.87.-Арк.18-19)

Купала? Так, в нас юго святкувале. Звачуре рузкладале вогонь, дівчета плиле вінке. Брале дрота, убкрутювале берастою (курою з бирези) і пудпалювали. Скакале хлопце з дівчатаме чириз вугонь.

Чи можна стати знахарем? Кажуть, шо мона. От, хто найде в нич на Купала в лісе цвіт папуруті, той стане вилеким знахурем і буде все знати, де шо пу світе робіця. Але цвіте папуроть там, де ни чуте, шо півне співають.

23/3

Типер Купайло, а завтрі Йван,
 Підем, дивочке, в зелений гай.
 Там будем бетись-вуювате,
 Свуїх женихів ни 'ддавате.

24/

На Купайла худела
 Да й сурочку спалела.
 Ой, людочке, людочке,
 Да й позечте сурочке.

ПОЛІСЬКА

Вінке хлопцям дареле або сибі забірале, а сулом'яній ляльке і купальського диривця у нас зусім ни було. Ото шо тилько був дріт обкрутяний курою, то юго спалювале.

Зап. у с. Горках Любешівського р-ну від Євдокії Грецько 1925 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.87-А.-Арк.17-18)

– Чи святкували у вас Купайла?

– Було. Спивале й палеле, і всьо чудувале. А тая молодьож ... то й тепер справляють.

– А як саме справляли? Як проходило свято? То ж уночі, мабуть, було?

– Вечором перед Іваном. В лісе. Надеремо теї бересте, як ме кажимо, коре теї. Де на проволоку. Де й палимо того «купайла»... І до рання.

– А «палили купала» – то що саме палили? Просто вогонь чи якась опудало?

– Вогонь здоровий накладуть. Ме на хуторах буле. То назносимо таку кучу во. Вісо-о-оку. Мо' де, як хороме. Як хороме – високу кучу робеле! До чотирьох метрув... і до дня сиде, поке розведниця.

– А деревця чи гілки якої у вас не вбирали?

– То тее по тех сьолах. У нас то не було, а по тех сьолах вбирале. У нас тико-но так палеле. Спивале. Гармошка була. Гармошка грала і так спивале, танцювале кулу того вгню. Старе то ж ни ходеле, молодьож. Молодьож була, то й ме такое ходеле. Типер то вже ни ходимо, а молодьож й типер десь украдуть ската, то ската палять, бо ломачця ни хочиться зносите.

– А відьму робили на Купала?

– Не.

– А пісень якихось співали?

– Спивале:

25 А/

Типер Купайло, а завтра Йван, /2 р.

Типер купайло купаїця,

А завтра відьма осмалиця, – таке спивале, смиялись.

Наше Купайло до місяця,

А завтра відьма повісиця.

Зап. у с. Горках Любешівського р-ну

від Софії Кравчук 1933 р.н.

(власний фоноархів автора)

У нас палели «купала». Завтра Йвана Купала, а сьонні ввечора на хутори звозиле ломачче... Гармошка грала цілий вечур... цілу нич. Завтра Івана, а сьонні в нас цілу нич уже гуляли...

– А в Мукошині?

– То радом...

– То справлялі в Мукошині, чи ні?

– Тоже справляле. Тоже.

– А в Хоцуні?

– А там вже не.

– То ви самі з хутора. А тут в селі, як було? Не казали?

– Тутичка... Казале, шо воне колесь робеле всьо. Бильше хлопце брале носеле, голячче сосне всьо зносило... Вилке, о!.. Склале... Високо! Отако... І палеле костьор... вилекий складале стужок. А потом вдержують його. Пудкидають.[...] Брале довге дириві'яне вилке і скидале вже наверх, виршеле тоє, шоб ривний був.

– А хлопці через той вогонь скакали?

– Хлопце скакале.

– З дівчатами?

– Не, дівчата спивале, вот, танцьовале, а скакате ни скакале.

– А вінки на воду пускали?

– Може, й пускале...

Зап. 7.07. 1996 р. в с Горках Любешівського р-ну

Купала може колесь і святкувале, але я вже ни памнятаю, знаю тико, шо пускале виночке по воді дивчета, і чий винок перший прибівався до бериґа, та дівчина мала першою вейти замуж.

Пісень ни співале, а, може, й співале якеї колесь давно, але я вже ни памнятаю.

Зап. у с. Бережцях Любомльського р-ну від Ганни Журавель 1912 р.н. (ПВНЦ.- Ф.1.- Од.зб.107.-Арк.19-20)

Купала... то колесь съвяткувале, як я була. Як ти діте. Може, більша трохе. То запрагають хлопце воле, та й беруть 'бчухрають хвоїну, таке дерево, і навозять такого здорового стужка. Накладуть. І розпалять...

– Саме на Купала обчухрають те дерево? Може, на Юрія? Воно ж горітиме погано.

– Не? На Купайла. На типеришню нич. І вот дівчата йдуть і спивають.

– А колесо на тому дереві на чубку не чіпляють?
– Не. Не.
– Просто з дерева обчухрають кору?
– Не, тако – гіляке. Кора так і росте в стовбуре. Тико нез обчухрають. Бо ж тоже колесь ни розришале ж ліса ж марнете, бо ж то ж ще хутьор був, як я помню, знаю, така була от... дев'їть год. Тоді ще ж хутора буле. Тоді тако ни змарнеть ліса. Навозять... Товді увечоре збираються сюда-туда. Грає в силі, а там гуляють.

– І хто ж там гуляв: молодь чи й старші люди?

– Хто ни линувався, й старіший ходев, а більшістю молодь.

Тоді вже поприходять до хате, згореть «купало», умиваються – і танце до білого дне.

– А ті, хто йшов на Купала, не мусили нести дрова з собою?

– Нашо ж? То вже ж навозеле парубке дров, скільки треба.

– А вареників не варили на жару від того костра?

– Не, не, ни помню.

– А чи дівчата не ходили по дворах, де жили їхні ровесниці, не співали пісень? Чи не виносили їм за це матері борошна чи сиру?

– Не, не, не, не... Є жила на хутьоре. Може, в селі й таке було.

– А як закінчувалося свято? То десь ранком вже розходилися? Що робили під кінець того свята?

– Вже ж нич малая, то лежиш спате, а доросле то що? Позбиралися, та давай танцювате, поке й сонечко зейде, да й все, да й розийшлесь потихенько.

– Вінки не пускали на воду?

– Не, в нас не пускають винків.

– А кінську голову не спалювали на патику?

– Не, не. Такого в нас не було...А гете було поке ни пдорвалася десь у підісят див'ятому чи в шіздисятому роце міна. Була хвуїна і убіклале кружком, такей круг здоровий. Як рвонуло... І по герой час ни святкують уже так, як колесь..

– І деревця ніякого не вбирали? Не кидали потім у воду.

– Не, не, не вміють у нас такого. В нас і воде нима блезько.

Зап. на хуторі Петелиха біля Шлапаня

від Лікерії Бокаєвич 1930 р.н.

– То які в вас пісні співали на Купала?

– Не, я не ходила на Купала. І ніколи, бо мені не було коли ходити, бо треба було рубити.

- То палили вогнище у вас чи ні?
- Та я не знаю.
- А ви на хуторі жили чи в селі?
- Не, не на хуторі, але ж ето, наше село було таке забите, тут у нас не було ни школи, ничего. А вони там жили, де церква, в тім домі. То, може, вони де й ходили. А ми нікуди не ходили.
- От нам кажуть, що у вас вогні палять споконвіку, на горі, на Купала.
- На Купала, кажуть люди, що палили спредвіку, а тепер уже всьо время палять.
- Бо то ж не в кожному селі палять... І в Люб'язі, кажуть, не палили. То в Люб'язі не палять?
- Я не знаю... Не палять в Люб'язі, ні.
- От як запалили колись вогонь, то що робили біля нього? Чи так просто палили і стояли?
- Співали. Я на нього не ходила, бо мені не було кули.
- А що у вас співали в цей час?
- Співали зара жнива, співали Купала вже. Бо вже як рано доспіє, то вже пожнуть до Питра. Кулись. А тепер же ж пізно сіють.
- А які пісні співають?
- Ничо не співають, а музики в нас грають. Бо я ж не родилася тут. Сама з Білорусії. В нас хороше було колись.
- А звідки саме з Білорусії?
- З Івановского району.
- У вас також Івана святкували?
- Ну.
- А як відбувалося святкування?
- На Купала все робили: сіно гребли, косили мужчини. Та вже ввечері ночуємо. Молодьож... Костьор розпалився...
- А де палили його? На горбку якомусь чи біля річки?
- На горбку, на горі. В нас гора красива була. Ми на горі. І вже ніч. До ранку гуляємо і всьо.
- А колеса палили, спускали з тої гори?
- Ёй, не. Так наносять етого, голек, хмизу. Палять. Деяку вареньку поганую вкрадут хлопци. Да високо все горить. Інтересно було.
- І що ще роблять коло того вогню? То ж не сидять мовчки. Щось там співають?

ПОЛІСЬКА

– Співали. Пісні вже співали: «Шоб відьма Петра не дождала, шоб відьма стала колодою, – А якою? – Дубовою. На дуб влізла, кору гризла. Аж з дуба впала і пропала».

– То така пісня була? Так?

– Угу.

– А на голос, як її співають?

– У мене й голосу тепер немає:

25 Б/3

Тепер Купала, а взавтра Єн,

Тепер тверезий, а взавтра п'єн.

На Єна будем торгувати,

Бо будем свекра продавати.

Продам свекорка за два гроше,

Куплю батенька за чотери.

Продам свекорка старого,

Куплю батейка молодого.

Співаємо, але я вже ж позабувала.

– А в кінці Купала вінки кидали на воду чи ні?

– Не, в нас річки не було. В нас такий-во посьолочок був, на двадцять, як-то вам сказати, нас було.

– На вогонь вінків теж не кидали?

– Не.

– А кінську голову, кінського черепа не палили?

– Не, не палили.

– А скакали через вогонь?

– Не. В нас уже кругом стояли дівчата, хлопці, етого. Такий в нас був молодий хлопчина. Такий хороший був. Такий хороший був, то вже він грає, принесемо йому осла, поставимо, барабан дамо, гармошка грає. Всю ніч він нам грав.

– А люди стоять чи ходять кругом нього?

– Не, стоєть.

– А вареники варили на Купала?

– Не, в нас такого не робили.

– А можете пригадати купальські пісні, що у вас співалися?

– «Ой як на дубі».

У мене голосу немає, баби колись співали. Голос хороший був в 17. Десь як підемо у Петрівку по егоди в ліс, вже спуваємо до Купала, а вже ж после Купайло, бо вже ж зозулька не кує.

На Купала як таких дій не відбувалося, але моя мама знала купальські пісні.

25 В/8

Тепер Купайло, а завтра Йван,
Тепер тверезий, а завтра п'ян.
Тепер Купайло до місяця,
А завтра відьма повіситься.
Йшли дівоньки жито жати, /2р.
Знайшли Купайло в сіножати. /2р.
Де ж ти, Купайло, літувало, /2р.
А де ж ти будеш зимувати? /2р.
Я літувало у зіллячку, /2р.
А зимуватиму в пір'ячку. /2р.
Де ж ти, дівонько, виростала? /2р.
А де ж ти будеш доростати? /2р.
Я виростала у батейка, /2р.
А доростатиму в свекорка. /2р.
*Зап. у с. Проходах Любешівського р-ну
від Віри Пруховець 1967 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Й.-Од.зб.34.-Арк.11)*

26/3

Ой на Івана на Купайла
В саду зозуля ще кувала,
А ішли дивки жито жати –
Знайшли Купайло в синожати.
– Де ти, Купайло, зимувало?
– Я зимувало в пір'ячку,
А літуватиму в зіллячку.
– Де ти, дівонько, виростала?
Де ти будеш доростати?
– Я виростала в батенька,
А доростатиму в свекорка.

– То вже ціла пісня?
– Так, то ціла пісня.

*Зап. від Марії Міцкевич 1928 р.н.
На думку респондентки, «Пінська область, Івановський район»*

Насправді область Брестська

– Як у вас відзначали Купала?

– Як, як? Святкували. Збирались усі гуртом да дівчата, хлопци, да клали купайло, розкладали, да співали:

27/3

Купальська ничка нивиличка.

Ни виспалася Наталочка.

Тепер Купайло, а взавтра Ян.

Типер тверезий, а взавтра п'ян.

Типер Купайло до місяця,

А взавтра відьма повісиця.

А тая відьма на дуб лізла,

Ой на дуб лізла, кору гризла.

А з дуба впала да й пропала.

Щоб вона Петра не дуждала.

Щоб вона стала колодою,

Щоб колодою дубовою.

Починалось в пувноче, а кончалось удень, як вже молодьож, хто як.

– Попіл із купальського вогню не брали?

– Брали.

– А навіщо?

– Нащо? Надто, кажуть, уже той попил пумучний до всього. На поле сіяли, щоб добрий урожай був.

– А з чого палили те купайло?

– З дров. А дрова буле всяке. Якщо находив хто яке знахорство, то у вогонь кидали.

– А дров не зносили по поліну, не крали в хазяїв?

– То на Щодруху крадуть. Навіть оден в одного. А так то в нас в лісе назбирають купайла такого. Кілько хоч дров.

Зап. у с. Коліні Іванівського р-ну

від Мар'ї Тимчик 1928 р.н.,

уродженки с. Дольська Любешівського р-ну

(власний фоноархів автора)

28/

На Купале була –

Сорочку забула.

Купало на Йвана.

Не піду додому –

Боюся сорому.

Купало на Йвана.

Загорнусь в солому

Та й піду додому

Купало на Йвана.

Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну

від Т. Шостак 1923 р.н.

У нашому селі купальських пісень не співали.

Зап. у с. Висоцьку Любомльського р-ну від Надії Симчук 1922 р.н.

(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.109.-Арк.20-21)

Святкували. Всі гарно одягалися і йшли в Гори. Збирали гілля, сухі дрова. Все складали у велику кучу. Співали, танцювали. Запалювали великого костра.

29/3

Ой там на морі, на дощці,

Там ластовійка полощеться,

Ой полощеться, вмивається,

На Купайличку вбирається.

30/3

Ой на вгороді шалтан, шалтан,

Стоїть Іванко, як пан, як пан.

Буди бити, воювати,

Свою милую не 'ддавати.

31/3

Тепер Купайла, а завтра Йван,

Ходім, дівочки, в зелений гай.

В зеленім гаї цвіту рвати,

А вам, молодці, Петра ждати.

Уже дівочки цвіт порвали,

А молодчики Петра ждали.

Зап. у с. Горках Любешівського р-ну

від Надії Солохи 1925 р.н.

(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.86.-Арк.41-44)

Старії люде казалі, шо на Йвана Купала вночі треба йти в ліс і знайти папороть, що цвіте. Хто той цвіт знайде, той буде щасливий і буде знати всі знахурства!

– Достань цвіт папуруті – все будеш знати, – так приказувалі.

*Зап. у с. Гуці Любомльського р-ну від Олени Домбровської 1927 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.114.-Арк.23-24)*

На Купала співалі:

32/3

Хто ни піде на Купало,
Шоб йому ногі поламало,
Шоб пуклало кулодую,
Кулодую смулувою.
Сонце піче, смула тіче,
Да йдіте, хлопци, смули брате,
Відмі вочі залівате.
Шоб пу ночах не худила,
Да чужих куров не дуїла,
Бо курівонькі старенькії,
В них тиятка маленькії.

Як кідалі вінкі:

33/

Пліві, вінок, за вудою,
Пліве доля за тубою.
Пліві, вінок, к біріжечку,
Ік рокитяному кущечку.

34/3

Ой на Купала вугонь гурить,
Ой там Ганнусю піриводять.
Ой пумаленьку її візіте,
Її віночка не загубіте.
Її віночок рутвяненський,
Її Йванко мулуденькій.

35/

Була на Купали,
 Пусмалела гали.
 Не пуйду дудому,
 Буюся сурому.
 Сорум за пурогом,
 Жинихі за столом.
 Не пуйду до хате
 Жинихув вітати.
*Зап. у с. Гуці Любомльського р-ну
 від Олени Домбровської 1927 р.н.
 і Олени Хвас 1925 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.114.-Арк.25)*

Купала... Аякже, святкували. Ничого ни робили. Палять вогні,
 скачуть чириз огонь. Дівчата танцюють, спувають, пускають на річку
 вінки.

36/3

Ой була ничка купалочка,
 Не виспалася Наталочка.
 Погнала воли дримаючи,
 На пеньки ножки збиваючи.
 Ой, що ж я, Боже, наробила,
 Шо сиви воли погубила /2 р.
 Прийшла додому, мати біла.

37A/3

Малая ничка купалочка,
 Ни виспалася Наталочка.
 Треба ничку наточити,
 Шоб Наталочци опочити.
*Зап. у с. Старих Кошарах Ковельського р-ну
 від Анастасії Клімашевської 1910 р.н.,
 Олексія Сахарука 1906 р.н.,
 Юхимії Сидорук 1909 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.69.-Арк.40)*

37 Б/3

Малая ничка купалочка,
 Не виспалая Наталочка.
 Вона купалочку справляла,
 Та й сеї нички не доспала.
*Зап. у с. Гаруші Турійського р-ну
 від І. Солтис 1927 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.214.-Арк.45-47)*

38/

– Купали, Купали,
 посмалила гали,
 Не піду додому,
 боюся сорому.
 – Сором, дівко, сором –
 женихи за столом.

39/3

Малейка нічка-петрівочка,
 Не виспалася попівночка,
 Треба нічку доточити,
 Шоб попівночці одпочити.
*Зап у с. Смідині Старовижівського р-ну
 від Євдокії Рябушко 1922 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.189.-Арк.42)*

40/3

Ой купалася Купалочка,
 Не виспалася Наталочка,
 Ой треба нички доточити,
 Шоб Наталочці започити.

41А/3

На Купалу вогонь горить,
 Ой усім відьмам живіт болить.
 Нехай болить, нехай знає,
 Хай чужих корив не займає.
*Зап. у с. Лісняках Старовижівського р-ну
 від Є. Ярмолюк 1911 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.197.-Арк.22)*

41Б/3

Ой на Купалу вогонь горить,
 Усім відьмам живіт болить.
 Ой, нехай болить, нехай знають,
 Хай чужих корів не займають.
*Зап у с. Смідині Старовижівського р-ну
 від Євдокії Рябушко 1922 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.189.-Арк.42)*

Купала молоді тіки святкували. Співали всяко, скакали, вінки плели (хлопці цвіти збирали, а ми плили), а папороть боялись ходити дивитись, бо нечистий охрanyaє.

Пісні... Різні співали. Все хлопців підсміювали, а вони нас.

На Купала солом'яну ляльку палили. Хлопці снопа обстрижуть, таку кралю зроблять! А горить як гарно!

Зап. у с. Голобах Ковельського р-ну від Надії Кузьми 1928 р.н. (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.68.-Арк.39-43)

42А/3

– Ой молодая молодице,
 Ой вийди на вулицю /2р.
 Розведе дивкам купалецю.
 – Як мні молоди виходити,
 Дивкам купалу розводити.
 В мене дитенка малейкая,
 В мене свикруха лихейкая.
 Як поколихне – кулаком двегне:
 Ой люля-люля, дитю, спати,
 Дись твоя мати пушла грати,
 Десь пушла грати ще й ходити,
 Дивкам купалу розводити.
*Зап. у с. Ружині Турійського р-ну
 від Наталії Сидорук 1914 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-П.-Од.зб.39-Б.-Арк.39)*

На Івана співали питрівських пісень:

42 Б/3

– Молодая молодице,
Ой вийди, вийди на вулицю,
Ой вийди, вийди на юлойку
Розвиди дивкам копалойку.
– Ой як же ж міні виходити,
Дивкам копалу розводити?
В мене дитинка малейкая,
В мене свикруха лихейкая:
Шо поколихне – рушничком махне,
Ой люля, люля, дитя, спати,
Ой люля, люля, дитя, спати,
Бо пушла мати на сило грати,
Бо пушла мати десь ходити,
Дивкам копалу розводити.
*Зап. у с. Журавлині Старовижівського р-ну
від Ганни Самолюк 1915 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.81.-Арк.12)*

43/3

Ой на Купала, на Івася
Там ластувойка купалася.
Там ластувойка купалася,
На бережечку сушилася.
Ой там Оксанка шитте шила,
До свого шиття говорила:
– Ой шитте ж моє білейкіє,
Кому ж ти будеш милейкіє?
Виперу тебе у Дунаю,
Скрохмалю тебе у крохмалю,
Висушу тебе на сонейку
Віддам Іванку-соколойку.
Зап. 1999 р. у с. Заброди Ратнівського району

Купала святкували. Свято проходило на березі озера. Розпалювали вогнище, перестрибували через нього, співали купальські пісні.

44/3

Наша Купала купалася,
На ягодоньки дивилася.
Яка ягода найгарніша,
Тая мені наймиліша.

45/3

На Купала вогонь горить,
Нашим хлопцям живіт болить.
Ой нехай болить, нехай ріже,
Більш на Купала не полізе.

46/3

– Вийди, вийди, молодице,
Розпали дівкам купалицю.
– Ой рада б я до вас вийти,
Вам купалицю розпалити.
В мене свекруха – не матінка,
У мене свекор – не батечко,
В мене зовиця – не сестриця,
В мене дівер – не братичок.
Кладуть мене не раній себе,
А будять мене раній себе.
*Зап. у с. Любитові Ковельського р-ну
від Марії Павлової 1930 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.77.-Арк.11)*

Аякже, святкували Івана Купала. Збиралися дівчата й хлопці. Йшли селом співали. Виходили за село, клали вогонь. Співали пісень, а дехто ходив в папороть. Були такі люди, що ходили в ліс.

Одні хлопці пішли, сіли й ждали цвітка. Значить, коли того цвітка зірвеш, будеш великим знахором, все знатимеш. От як ті хлопці сиділи, різні звірі насакували на їх. Бачили вони, як курка везла фуру сіна в хомуті запряжена. Після став поїзд іти на їх, і вони розбіглися.

Ше розказували, що колись пастух загубив корови і цілу ніч шукав, а той цвіток влетів в чобот, і він став все знати.

Як ідуть селом на Купала, то стають коло якої хати і співали такої:

47/3

– Ой молоденька молодичка,
 Вийди, вийди, на вуличку,
 Заведи нам купалочку.
 – Чого я маю виходити,
 Дівкам купалу заводити.
 Як були ми дівочками,
 То виводили купалу сами.
 В мене дитина маленькая,
 В мене свекруха лихенькая,
 Мені дитя буде плакати,
 Не буде кому колихати.
 Ой, люлі-люлі, дитя, спати,
 Вража мати пішла гуляти.
 Вража мати пішла ходити,
 Дівкам купалу заводити.
*Зап. у с. Облпах Ковельського р-ну
 від Мойсея Мізовця 1908 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.76.-Арк.44-45)*

Коло вогню спивали:

48/3

Ой на Купала вогонь горить,
 Щось нашим хлопцям живіт болить.
 Ой нехай болить, нехай знають,
 Нехай дивчат не займають.

В нас на Купала деревце не вбирали.
*Зап. у с. Облпах Ковельського р-ну
 від Мойсея Мізовця 1908 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.76.-Арк.44-45)*

49А/3

Ой молодая молодежи,
 Ой вийди, вийди на вулицю 2р.
 Ой вийди, вийди на вулицю,
 Запали хлопцям купалицю. 2р.
 Ой на Купала на Івана

Ворони кони попутала 2р.
 Ой попутала, пов'язала
 Та й на травичю попускала. 2р.
*Зап. у с. Черемшанці Старовижівського р-ну
 від С. Мазурик 1927 р.н.
 (ПВНЦ.- Ф.1.-Од.зб.199.-Арк.8)*

49Б/3
 Ой молодая молодице,
 Ой вийди, вийди на вулицю,
 Розпали дівкам купалицю.
 – Ой як маю виходити,
 Вам купалицю розпалити.
 В мене свекорко – не батечко,
 В мене свекруха – не матюнка,
 Положить мене пізній себе,
 Ізбудить мене раній себе.
 А до кужілю билейкого,
 А до каменя важнейкого,
 А до дитятка малейкого.
 Кину я кужіль під лавицю,
 А сама вийду на вулицю.
 Бодай той кужіль вогонь спалив,
 Бодай той камінь у воду впав,
 Тому дитятку на гочі впав.
*Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
 від М. Дубнюк 1927 р.н.
 (ПВНЦ.- Ф.1-А.-Од.б.45.-Арк.15)*

50/
 Ой на Йвана, Йвана
 Горіла Купала,
 Горіла три деньки,
 Буле ме раденьки,
 А стала згасати,
 Стале ме плакате.
*Зап. у с. Старій Вижівці Старовижівського р-ну
 від Віри Яворської 1929 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.60.-Арк.14)*

51/3

На Купайла вогонь горить,
Лишнівським хлопцям живіт болить.
Нехай болить, нехай знають,
Нехай «купала» не займають.
*Зап. у с. Лишнівці Маневицького р-ну
від Марії Луцук 1924 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.138.-Арк.13)*

52/3

Ой на Купала вогонь горить,
Ой там дівчину переводять.
Ой помаленьку ведіте
І виночка не згубіте.
Її виночок зелененький,
Її хлопець молоденький.
*Зап. у с. Скибах Любомльського р-ну
від Любові Федончук 1940 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Б.Од.зб.123.-Арк.57)*

53/

Сьогодні Купайло...
Сьогодні Купайло купаємо
Да на те літо схаваємо.
Й а наша суседка...
Й а наша суседка великая відьма,
На дуб лизла, кору грізла.
На дуб лизла...
На дуб лизла, кору грізла,
З дуба падала, кореня копала.
З дуба падала...
З дуба падала,
Кореня копала.

54/

Наше Купайло...
Наше Купайло вогонь горить,
В нашої ведьми живот болить.
Нехай болить...
Нехай болить, нехай знає,
Нехай Купайла не чепає.
Зап. у с. Білці Березнівського р-ну

Купала... Ну-ну, було, було та вбирали ленточками голячки такеї.
Квітами вбирали.

55/8

Ой на Купали вогонь гореть,
Нашим дівочкам живит болей.
Ой нихай болей, нихай знають,
Вой нихай хлопців ни займають.

56А/

Була на Купали,
Посмалила гали 2р.
Сором, дівко, сором,
Женихи за столом.
Коса за плічема,
Ни свите очема.

*Зап. у с. Смідині Старовижівського р-ну
від Ольги Ваць 1933 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.49.-Арк.28)*

Співали у Петрівку:

56 Б/

Була на Купали,
Посмалила гали.
Не піду додому,
Боюся сорому.
Сором за порогом,
Женихи за столом.
Тільки я до хати,
Мати за лопату...
Піду до сусідув
Убратись прохати:
– Віте, сусідоньки,
Позичте хустоньки.
Віте, молодиці,
Позичте спудниці.
Сусідові дочки,
Позичте сорочки.

*Зап. у с. Ясному Любомльського р-ну
від Ольги Мохнюк 1928 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-П.-Од.зб.27.-Арк.7)*

56В/12

Була на Купали,
Посмалила гали.
Сором, дівко, сором,
Женихи за столом.
Тико дівка з хати,
Мати за лопату.
Сором, дівко, сором,
Женихи за столом.

*Зап. у с. Журавлині Старовижівського р-ну
Від Ніни Самолюк 1934 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.81.-Арк.11)*

Пісні на Купала?

Я вже старий, то позабував їх, але ще деякі помню:

56 Г/

Була на Купали,
Посмалила гали,
Не піду додому,
Боюся сорому.
Сором за порогом,
Женихи за столом,
Не піду до хати
Женихів витати.

57/

Ой там на Купала
Жаба в борщ упала.
Купала на Івана.
Хлопці не поспіли,
Дівки жабу з'їли.
Дівки не поспіли,
Хлопці гуску з'їли.
Ой там попід мостом
Пливла жаба з хвостом,
А хлопці зловили
Та й ту жабу з'їли.

58/

Заплету віночок,
 Заплету шовковий,
 На щастя, на долю,
 На чорнії брови.
 Та й пущу віночок
 На биструю воду:
 Ой поплинь, віночку,
 Тихо за водою,
 На щастя, на долю,
 Милому зі мною.

Цю третю купальську пісню співали дівчата, коли пускали вінки на воду.

*Зап. у с. Годомичах Маневицького р-ну від Митрофана Кінаха 1915 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.133.-Арк.49-50)*

59/3

Ой на Купала, на Івася,
 Там ластівочка купалася,
 На бережечку сушилася,
 Молода Голька журилася:
 – А ще ж рушничків не напрала,
 А вже Василька сподобала.
 А ще рушники на верстаті,
 А вже Василько в її хаті.

*Зап. у с. Журавлині Старовижівського р-ну
 від Нінит Самолюк 1934 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф1.-Од.зб.81.-Арк.11)*

60/3

Ой на Копали дивок радок,
 Межи дивками королівна.
 Ой дись узявся поповий син,
 Усі дивойки порозгоняв, /2р.
 А королівну собі узяв.
 Узяв вин єї за ручейку,
 Та й повів єї в корчомойку.
 До корчомойки новейкеї,
 До шинкарочке молодейкеї:

– Ой шинкарочко-голубочко,
 Дай мні горілки ни мірачи, /2р.
 Дам тобі грошей ни лічачи,
 Шоб королівну напоїти,
 На біле ложе положити.
 П'є королівна, напилася,
 На біле ложе звалилася.
 Спить королівна, вчутилася,
 За головою вхопилася:
 –Ой моя доле нещаслива,
 Ой що ж я тепер наробила, /2р.
 Своє дивоцтво спустошила,
 Вже я, молода, не дівойка,
 Зрадила мене горілойка.
*Зап. у с. Турі Ратнівського р-ну
 від Теклі Борошук 1930 р.н.*

61/3

Ой на Купала-Купайлечка,
 Десть поділось коханнячко,
 Десть поділось, не видати,
 По чому буду впізнавати:
 Чи по личейку білейкому,
 Чи по голоску тонейкому,
 Чи по личеньку білшому,
 Чи по голоску тонкішому.
 Ой ти, личенько білейкоє,
 Кому ти будеш милейкоє.
 Ой чи попові, чи дякові,
 Чи хорошому мужикові.
 Ой як попові, то дай, Боже,
 А мужикові – не дай, Боже.
 Ой як попове хвалитимуть,
 А муживе судитимуть.
*Зап. у с. Дубечні Старовижівського р-ну
 від В. Коць 1918 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.177.-Арк.47)*

На Купала ще таку спивале...

62/

– Ой вербо, вербо, вербице,
 Час тобі, вербице, розвиватся.
 – Ой ше не час, не пора.
 – А пора тобі, Івашко, жениться.
 – Ой ше не час, не пора,
 Ше дівка молода.
 Хай до літа, до Івана,
 Шоб девчена погуляла.
 Хай до літа, до Петра,
 Шоб девчена подросла.

У Петрівку співали купальське.

*Зап. у с. Новій Вижві Старовижівського р-ну
 від Д. Смаль 1928 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.187.-Арк.12-13)*

На Купала співали й хороши, то я їх забулася. Тико знаю таку-во, шо ни дуже. Дівчата сміялися з хлопців:

63А/

– Купала, Купала,
 Сучка в борщ упала.
 А хлопці ни відали,
 Сучку зобідали.

А тоді вже хлопці відповідають дивкам:

Дівки добігають,
 Хлопці доїдають.
 Дівки просять:

– Дайте нам.

А хлопці кажуть:

– Мало й нам.

*Зап. у с. Хворостові Любомльського р-ну
 від Марії Ужвій 1927 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Й.-Од.зб.32.-Арк.26)*

63Б/12

Купала, купала,

Сучка в борщ упала.

Хлопці не відали,

Сучку зобідали.

Зап. у с. Хворостові Любомльського р-ну

від Н. Гром 1921 р.н.

(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.23.-Арк.15)

64/

Зацвила гречка білим цвітом,

Не чули хлопци зозули літом.

А як почули, злякалися,

У коморойку сховалися.

Вони думали, то комора.

А то зелена дуброва.

Вони думали, що світлиця,

Скинули штани та й хрестяться.

Зап. 1999 р. у с. Гуті Ратнівського р-ну

від Ївги Панасик, 1934 р.н.

65/

Зацвила гречка білим цвітом,

Не чули хлопци зозули літом.

А як почули – злякалися.

Пуд хвист кобили сховалися.

Вони думали, шо то пуд мист,

А то кубили пуд хвист, пуд хвист.

Вони думали пуд дерево,

А то кубили пуд чериво.

Зап. від Оксені Гищун 1931 р.н.

66/

Купала на Йвана, 2р.

На купала ничка мала,

В нас по вулиці Купала,

Купала на Йвана.

Купала на Йвана. 2р.

Пішли дивки по ягудки,

Молодиці по суніци,
 Купала на Йвана.
 Купала на Йвана. 2р.
 Усі дівки назбирали,
 А Маринка не набрала,
 Купала на Йвана.
 Купала на Йвана. 2 р.
 Та прийшлося річку брести,
 Річку брести, Дунай плисти,
 Купала на Йвана.
 Купала на Йвана. 2р.
 Усі дівки перебрели,
 А Маринка утопилась,
 Купала на Йвана.
*Зап. у с. Пульмі Шацького р-ну
 від Ф. Павлович 1925 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-А.-Од.зб.31.-Арк.40)*

67/
 Ой на Івана, ой на Купала,
 Дівчина воду брала,
 Й виночок впускала
 Та милого чарувала.
 Пливи, виночку, за водою,
 Щоб прийшов милий за мною.
 Котрий виночок потонув,
 Тої милий загинув.
 А мий поплив за водою,
 То приїхав милий за мною.
*Зап. у с. Кричевичах Ковельського р-ну
 від Галини Демець 1922 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.66.-Арк.17)*

68/
 Ой на Купайла, на Івана,
 Вийшла Маринка гарно вбрана.
 На неї хлопці ззираються,
 Її спитати цураються.
 Ой як же вийшов вперед Іван,
 Він ту Маринку за ручку взяв.
 Взяв ї за ручку ще й за рукав,
 Повів к батейку та, як стояв.
Зап. у с. Кортелісах

69/

Купало, купало,
Де ти зимувало?
На бабиній стрішци,
У видьме в колисци.

70/

Купала наш, Купала,
Заграло соничко на Йвана,
Де сходить сонце, сходить та грає,
Там мий миленький кониченька сидлає.
*Зап. у с. Новосілках Маневицького р-ну
від Степана Чуйка 1908 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.141.-Арк.37)*

71/

Коло Купала обметяно,
Ще й барвінком обплетяно,
Ще й васильочками бтикано,
Нас на Купала викликано.
Наше Купало з верби, з верби,
А ти, Іване, прийди, прийди,
А як не прийдеш доріжкою,
То привеземо теліжкою.
Купало, Купало, де ти зимувало?
Зимувало в лісі, ночувало в стрісі.
Зимувало в пір'ячку, літувало в зіллячку.
*Зап. у с. Уховецьку Ковельського р-ну
від Н. Васюти 1915 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 70.)*

«БЕРІТЕСЯ ЯГУДКИ, КОТОРІЇ СОЛОДКИ»

Найменш вивченим явищем літньої пісенної обрядовості Полісся залишається такий її феномен як *ягідні пісні*. Правильніше їх було б назвати *ягідницькими*, але іншої думки самі виконавці. Схоже, що й назву «ягідні» вони засвоїли вже від записувачів фольклору, бо самі дають їм не настільки однозначну номінацію. Просто кажуть: «Співалося в ягодах». Та навіть таке визначення цих пісень відоме лише на теренах західної частини регіону, а тому Полісся з повним правом може вважатися не лише батьківщиною цього жанрового різновиду, а й резервацією його збереження. Локальна прикріпленість назви спричинена природно-кліматичними чинниками.

На території Західного Полісся нерідко доводилося чути: «В ягодах співали ті ж самі пісні, що й у жнива». Тісний симбіоз зумовлений двома чинниками: перший – це період виконання, відповідно до якого збір лісових ягід починається на Купала, відразу ж після нього, а часом і водночас, розпочинаються й жнива. Таким чином, обидва види пісень співаються в один і той же час. Другий – тематична співвіднесеність деяких жнивних та ягідних пісень. Зважаючи на широкі рамки побутування, вони характеризуються певною строкатістю та розмаїттям текстового наповнення.

Їх, як і багато інших, які виконуються в період найдовших днів і найкоротших ночей в часі літнього сонцестояння, нерідко називають «петрівками» або «тими, що співалися в Петрувку». Деякі з них за ритмоскладом і не відрізняються від петрівочних з їх переважаючим розміром (5+2+2). Та все ж тематика дещо інша. В них – звучать мотиви прощання з лісом, настанова ягодам заховатися в листя до наступного приходу ягідниць, збирання всіх до гурту, радість із приводу отриманої «користі». На відміну від петрівчаних у них (беремо до уваги тільки ті, в яких дійсно згадується збирання ягід) відсутні теми недалекого заміжжя, прощання з родиною, звикання до чужої родини та перших сімейних незгод.

Так само на правах уже не робітніх, а регламентованих календарно, виконували «в ягодах» і петрівочні пісні. Мелодійно вони практично нічим не відрізнялися, тому самі просилися до виконання.

Із 24 зразків ягідних пісень, що знаходяться в нашому архіві, 12 мають будову вірша (5+3+3+1), тобто належать до сигнальних. Про це

свідчить і їхній зміст – «Ой заспіваймо, нихай мати почує» (Велимче, Жиричі, Видраниця), «Ой гукну, гукну, нихай мати почує», «Надобра-а-нуч, боройку, надобрануч» (Видраниця), «Оставайтесь всі ягодойки в бору», «Ой горе, горе, моя нещасна доле», «Ой ти парубок, а я ді-і-вка красна», «Ой, Боже-Боже, коли той вечор буде» (Видраниця), «Би-и-ру, биру ягудки – ни бирутьсьє» (Велимче), «Ой, за лісом-лісом, сухими лозами» (Видраниця), «Ой биріться, ягодойки, всі-всенькі» (Видраниця), «Ни журесья, милай, маїме дитками» (Млинове), «Ой, та у бору ягудке-каминєци» (Річиця); і 7 текстів – (5+2+2), тобто з розмірам вірша, властивого петрівкам: «Ой, ти зозулько рабейкая» (Видраниця), «На огороди макувойка», «У бору ночейка зайняла», «Моя матуся, голубочко», «Ой, як піду я ліском-тріском», «Ой ти, зозулько рабокрила» (Заболоття), «Ой піду-но я по ягудки» (Тур). Решта 6 зразків припадає на всі інші ритмобудови: (5+2), (4+3), (5+3). Загалом суто ягідних та суто петрівочних серед них, судячи з самих назв, – половина на половину.

Основна маса ягідних пісень належить до розряду сигнальних («Ой гукну, гукну, нехай вдома почують»). Сам їхній зміст свідчить про те, що виконувалися вони в кінці робочого дня, коли ягідниці давали піснею чути про місцезнаходження одна одної та збиралися до гурту, щоб іти додому. При хоровому виконанні цих «гуковиць» їх могли почути і вдома в селі. Їхню ритмобудову визначає віршова схема (5+3+3+1). Для ягідних пісень вона домінуюча. Рідше, але трапляється й у петрівках. Це може свідчити лише про похідність останніх від перших. Збиральницький гуковий лад не природний для пісень, місце виконання яких у селі на вулиці чи на вечорницях-досвітках. Тож зрозуміло, що на сільську вулицю вони перемандрували з лісу та з поля.

Віктор Давидюк

ЯГІДНИЦЬКІ ПІСНІ

Ну, по ягоди често ходили у Петрівку, то й співали таких пісень.
Але вже їх ни помню, бо давно вже ни співають.

*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну від Євдокії Кузьмич 1932 р.н.
(ПВНЦ. – Ф.1. – Од.зб.175-А. – Арк.46)*

[В ягодах...] Могле співати петрівке, а могле й співати жнев – то залежить від того, коле ходили по ягоди.

*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну від Ф. Власюк 1939 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 196-А. – Арк. 10)*

– Яких пісень співали в ягодах?

– Як була молодою, ходила по ягоди. Раніше всі спували різних пісень: «Кувала зозуля»... Молодії дивчата спували про замож, про свикруху злую.

*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну від Марії Какалюк 1914 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 39. – Арк. 21)*

Ой, бувало, ек пуїдим пу егуди, то тилько й чути, що співають. А співали всяких писень. То вже зараз ни чути. Яка вже забриде в голову, то вже й тегнуть всі.

*Зап у с. Погулянці Любешівського р-ну від Олени Андріюк 1923 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 98. – Арк. 44)*

Коли збирали ягоди, то в більшості співали петрівки:

72А/3

Піду я лісом гукаючи,
Сині ягідки збираючи.
Сині ягодки, берітися,
А зелепушки ділітися.
Сині ягідки – для матінки,
А зелепушки – для свекрушки.
Ти, матінко, поживися,
А ти, свекрухо, подавися.

*Зап. у с. Дубечні Старовижівського р-ну
від Васи́лини Коць 1918 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 177. – Арк. 51-53)

72Б/3

Йду я лісом гукаючи,
Сини ягудки збираючи.
Сини ягудки у збаночок,
А зелепушки в фартушочок.
Сини ягудки – для матьонки,
А зелепушки – для свикрушки.
Сини ягудки – живитися,
А зеленушки – давитися.

*Зап. у с. Черемшанці Старовижівського р-ну
від С. Мазурик 1927 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 199. – Арк. 8)

73/

Ой піду-но я по ягудки,
Ой по якії? Ой по солодки.
Солодейкиї – для таточка,
А зеленушки – для свекорка.
Хочу таточка пудживити,
Ой, а свекорка задавити.
Хочу свекорка задавити,
Шоб постелейки ни стелити.

Ой постелю я постелейку,
Ой постелю я билейку,
Ой таточкові сім подушок,
А свекорови шишок мишок.
*Зап. у с. Турі Ратнівського р-ну
від Ганни Євтушик 1935 р.н.*

74/2

Беру ягудки, а там вовк за горою.
Вейде, матюanko. До вовка з коцюбою.
Вийшла матюнка до вовка з коцюбою,
А вовк – за дочку да й побіг дорогою.
Чи вовка бети, чи дочку боронети.
Ой бо ж ни дає по ягудки ходети.
Зап. В с. Датинь Ратнівського р-ну

75/

Їжте, кумо, ягудке,
Которій солодке,
А котори гірки,
То для меї жинки,
А которій погани,
Потовчемо ногами.

*Зап. у с. Підманеві Шацького р-ну
від Ганни Сороки 1932 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од.зб. 29. – Арк. 16)

76/3

Ни куй, зозулько, на камени,
Ще накуєся на дереви.
Ни плач, дівойко, у татойка,
Ще наплачися у свекройка.
Ни плач, дівойко, у матюнки,
Ще наплачися у свикрухи.
Сини ягудки щипаючи
Ще й роботу переймаючи.
Ой як переймеш – хвалитимуть,
Як ни переймеш – судитимуть.
Сини ягудки у збаночок,
А зеленушки у фартушок.
Сини ягудки для татойка,
А зеленушки для свекройка.
Ой ти, татойку, поживися,
А ти, свекройку, удавися.
Сини ягудки для матюнки,
А зеленушки для свекрушки.
Ой ти, мамочко, поживися,
А ти, свекрухо, удавися.

*Зап. 18.09.1988 р. у с. Залісах Ратнівського р-ну
від Степана Тарасюка.*

Ну, співали петривки. Я добре помню петривку, що співали в
ягодах:

77/3

Нихто ни виньон, тико мати,
Збудила рано воли гнати./ 2р.
Погнала воли дримаючи,
На пеньки пальци збиваючи,
Сини ягудки хапаючи. / 2р.
Сини ягудки у збаночок,
А зилипушки й у хвартушок.
Сини ягудки для матьонки,
А зилипухи для свекрухи.
*Зап. у с. Яревищі Старовижівського р-ну
від В. Сулім 1927 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 200. – Арк. 15)*

78/3

Летіли гуси гагаючи,
А я за ними гукаючи, 2 р.
Сини ягудки збираючи.
Сини ягудки у збаночок,
А зелепушки в черепочок.
Сини ягудки для татойка,
А зелепушки для свекройка.
Сини ягудки для матойки,
А зелепушки для свекройки.
*Зап. 1992 р. у с. Кримні Старовижівського р-ну
від Христини Дунець 1917 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 183. – Арк. 12)*

79/

Ой бирітися, ягодке,
Которії солодке...

Я вже забулася, як її співати. А знаю, вже як йшли назад, то:

80/

Ой висело нам, висело,
Шо ми ягодки несемо.
А ше буде веселі,
Як поставим на столі.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
від Оксани Коржан 1935 р.н.
та Ганни Бабій 1917 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од.зб. 50. – Арк. 12)*

81/

Берем, берем ягодки,
Которі солодки.
А которі гірки,
Для вовкової жінки.

*Зап. у с. Боблах Турійського р-ну
від Дар'ї Драпчук 1912 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 216. – Арк. 46)*

82А/2

Беру ягодки, аж мні ручейки болять,
Прийду додому, усі люди говорять.
Хай говорять, як у лісі на вовка,
Ой бо вже моя привичная головка.

*Зап. 1987 р. у с. Дубровиці Камінь-Каширського р-ну
від Тетяни Завидович 1928 р.н.*

82Б/2

Беру ягодки, мені рученьки болять,
А на мене сусідоньки говорять.
Нехай говорять, а я їх не боюся,
Прийде неділька – хороше уберуся.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Уляни Гончарук 1911 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 9. – Арк. 20)*

82В/2

Беру ягудке, а вже ручийке болять,
Йду додому – мене судять і говорять.
Нехай говорять, як у лісі на вовка,
Ой вже ж моя привичная головка.
Нехай говорять, як у лісі на сосну,
Ой нехай вони говоритимуть зо сну.

*Зап. у с. Теклині Камінь-Каширського р-ну від М. Царин 1937 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Й. – Од.зб. 16. – Арк. 12)*

82Г/2

Беру ягудке, мені ручейки болять,
А вже на мене всяке люде говорять.
Нехай говорять, як собаки на вовка,
Хай їм заболить серденько і головка.

*Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
від Ганни Іщик 1910 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 36. – Арк. 17)*

83/2

Беру ягудки, те берінне нинащо,

Полюбела великіє ледащо.

Полюбила старого з бородою,

Що не годен говорити зо мною.

Його борода – вулиці пудмитати,

Мое личико – молодцям цилувати.

*Зап. 1987 р. у с. Мельниках-Мостищі Камінь-Каширського р-ну
від Г. Корнач 1933 р.н.*

Якраз тогді льон пололи і ягоди брали, і спували в ягодах:

84/2

Полю, полю і полотте нинащо,

Полюбила старого негодящого.

Полюбила старого з бородою,

Що не хоче говорити зо мною.

Його борода вулицю замітає,

Мое личко, як рожа розцвітає.

Його борода, як на вулиці смітте,

Мое личко, як із рожойки вітте.

*Зап. у с. Комарові Ратнівського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Й. – Од.зб. 5. – Арк. 10)*

85/4

Забирайтеся, всі ягідоньки, до бору,

Бо я молода, з користю йду додому.

Ой бору, бору, боройку зелененький,

Хилітєсь, лози, дивітєсь, очи, чи не йде мий миленький.

Якщо іде, то нехай поспішає,

Мене з ягідьми додому відправляє.

*Зап. у с. Видерті Камінь-Каширського р-ну
від Галини Євчук 1925 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 3. – Арк. 47)

86/

В бору, в бору сосанка

Тонка, вісока, залана.

Чи тем вісока, шо в бору?

Чи тем залана, шо в гаю?

*Зап. у с. Доманові Ратнівського р-ну
від Віри Карпук 1914 р.н.*

- А ягуднех пісень у вас ни співале? Як по егуде йдуть?
- Як? Як по ягоде?
- Ну.
- Подождіте, я знала, моя мама спивала:

87/

Поке ягод накучиле,
Взяле хлопца замучиле...
Якось її довго спивале.

Зап. 1997 р. у с. Невелі Пінського р-ну

від Надії Якимчук 1922 р.н.

(Архів ПВНЦ. Матеріали експедиції «Славія – 2000». – Арк. 52)

88/

Ой ти ягідки ни синіють,
Шось ше дивойки ни сивіють.
Ха' -но ягідки посиніють,

Тогді дивойки посивіють.

Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну

від Феодосії Місірук 1925 р.н. та Пелагеї Шустваль 1930 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г. – Од.зб. 6. – Арк. 14)

89/4

- Ти, ягудко, червона журахлино,
Чого змарніла, моя люба дитено?
Чи од вітру, чи од ясного сонця,
Чи од нелюба, шо сидит у оконця?
- Сидить нелюб і в свистьолку іграє,
Мое серце так, як ножиком крає.

Зап. у с. Сошичні Камінь-Каширського р-ну

від Н. Лошик 1937 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Й. – Од.зб. 1. – Арк. 2)

- Яких пісень співали в ягодах?

- Ягудних спивали:

90А/4

Биру ягудки пуд гайом зилененьким,
Їде козак коником вороненьким.

Став вин мине дороженьки питати,

Я ни знала, що йому одказати.

Ой гукну, нихай мати почує,

Нихай для мине вичероньку рихтує.

Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну

від Г. Рудчик 1930 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 50-А. – Арк. 44)

90Б/4

Биру ягудки пуд гаєм зеленейким,
 Їди гайовий коником воронейким.
 Як став мене дорожейки питати,
 А я не знала, шо йому й одказати.
 Ой не на то мене маги родила,
 Шоб гайових по дорогах водила.
 Родила й мати для своєї пригоди,
 Шоб принесла хоч холодної води.
 Родила мати й для своєї причини,
 Шоб принесла сухий дуб ше й лучини.

91/4

Вставайтесь, ягодки, вите в бору,
 А я соби з милейким поговору.
 Коли буде мене мати питати,
 То я скажу: «Ни було там шо брати».
*Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Оксани Баран 1935 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 62. – Арк. 3-4)*

92/

Де той гайовий подівся,
 Шо од ягудок одрікся?
 Пушов болота палити,
 Чом ни йде баб гонити?

93/

Оставайтесь, ягудки, –
 Йдуть додому дивойки,
 Оставайтесь з витками,
 Завтра прийдем з дитками.
*Зап. у с. Залютті Старовижівського р-ну
 від Марії Бандури 1924 р.н., Євдокії Шави 1909 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 178. – Арк. 9)*

94/

У бору, бору, у бору,
 Ягудки биру да беру.
 Тобі, боройко, вітячко-коріннячко,
 А мні, боройко, ягудки-здоров'ячко.

Тобі, боройко, ягудойки родити,
 А мені по ягудойки ходити.
*Зап. у с. Мельниках-Мостиці Камінь-Каширського р-ну
 від Параски Мельник 1902 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 23. – Арк. 34)*

95/2
 Ой бирітєся, ягодоўки, всі-всєнькі,
 Щоб ми йшли додомойку висилєнькі.
 Ой бирітєся, ягодоўки, з витками,
 Щоб ми йшли додомойку з ягодками.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 152)*

96/2
 Ой там у бору ягудке-каминєци,
 Там гуляли дивойке, молодєци.
 Уставайтєся, лохачі з брусницями,
 Ми підимо додому з чирнєцями.
 Уставайтєся, ягудойке, й у бору,
 А ми підимо додомойку вжє скоро.
*Зап. у с. Річиці Ратнівського р-ну
 від Марії Супрунюк 1921 р.н.*

97/
 Повій, вітрику, та й повій,
 Може, нам будє здоровій.
 Повій, вітрику, з дуброви,
 І шоб ми були здорови.
 Вжє соничко низєйко,
 Вжє вичєрок близєйко.
 Оставайтєся, ягодки,
 Ой которіє солодки.
 Оставайтєся у бору,
 Бо вжє ми йдєм додому.
*Зап. 1992 р. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Афанасії 1927 р.н.*

Ходили по ягоди в ліс, то ми петрівки співали. На ягодах і обжинки співали. А чи були «ягідні» пісні, того я вже не пам'ятаю.

Зап. у с. Любохинах Старовижівського р-ну (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од. зб. 36. – Арк. 25)

98А/4

Брала ягідки до темної ночі,
Упала роса на мої чорні очі.
Не так на очі, як на жовту косу,
Кажуть вороги, віночка не доношу.
Суди, Боже, віночка доносити,
Піду ворогів на весілля просити:
«Ходіть, вороги, на моє весілля,
Вже на моїй головці віночок красніє.
Ходіть, вороги, на мою вечерю,
Вже на моїй головці віночок з паперу.
Пийте, вороги, то мед, то горілку,
Ви мене считали за послідню дівку».

Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 49. – Арк. 12-13)

98Б/4

Брала ягудки до темненької ночі,
Впали росоньки на мої кари очі.
Не так на очі, як на русую косу.
Мабуть, мамусю, виночок не доношу.
Суди, Боже, виночка доносити,
Моїх ворогів на весілле просити:
«Ходіте, вороги, на мою горилку,
На моїй головці виночок з барвинку.
Ходіте, вороги, на мою вичеру,
На моїй головці виночок із паперу».

Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну від Ганни Дейнеки 1923 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 24. – Арк. 122)

В ягодах співали:

99/

Ой, ягудойки, люлі, люлі, люлісе,
Приходить до мене два гульвіс[e].
Один каже: «Ягудойки збираймо».
Другий каже: «Сердийко пригортайм[о]».

Зап. у с. Синіві Старовижівського р-ну від М. Ілюк 1936 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од. зб. 39. – Арк. 16)

100/4

Брала я ягоди° аж до ночейки в лісі°,
Прийшло до мене три° козаке-гульвіси°.

Оди°н кажи°: «Ягоди одбиремо».

Другий кажи°: «Дівчи°ну заби° ремо».

Третій кажи°: «Що буде, те хай буде,

Я сю дівчи°ну таке сватати° буду».

*Зап. у с. Личинах Камінь-Каширського р-ну
від Прусини Білич 1910 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 30. – Арк. 37)

[В ягодах?] Ой співале всяке... Буле молодеї, то й натомися, але вже ек поспіваєш, то деь вся та втома й пропаде.

Зап. у с. Лобні Любешівського р-ну від Тетяни Ярмолюк 1924 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 93. – Арк. 47)

А коле йшле додому, то співале так:

101/4

Вставайтеся всі ягудке в бору,

Бо я йду з ягудками додому.

*Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
від Ганни Іщик 1910 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 36. – Арк. 17)

102A/4

Вбирайтеся, всі ягодоньки, з бору,

Ми підемо заранняячка додому.

Вбирайтеся, чорнейкі, зеленейкі,

Ми підемо додому молодейкі.

*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Юстинії Шумік 1919 р.н.;*

*Зап. у с. Олександрії Камінь-Каширського р-ну
від Пелагеї Ярошук 1927 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 47. – Арк. 12)

102Б/4

Збирайтеся всі ягідойки з бору,
Бо ми йдемо додому у чес, у пору.
Збирайтеся всі ягідойки з листу,
Бо ми йдемо додому з користю.
*Зап. у с. Комарові Ратнівського р-ну
від Марії Лук'янюк 1925 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.68)*

103/4

Ой ви, ягідки, ховайтеся в дуброву.
Ой ви, дивойки, ходім разом додому.

Вже як набравши ягід дівчата співали:

104А/6

Ой гукну ж бо я, нехай мати почує,
Нехай мні мати вечерю готує.
Ой гукну ж бо я, нехай ліс розлягає,
Нехай мні мати вечерю наливає.
*Зап. у с. Раковому Лісі Камінь-Каширського р-ну
від Парски Муц 1906 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 43. – Арк. 6)*

В ягодах ми любили співати петривки:

104Б/6

Ой гукну я, нихай мати почує,
Хай для мене вечероньку готує.
Такий голос, як в меї дитини,
Я заспіває, то чути на Україні.
Як заговорить, як у дзвони задзвонить,
Як засміється, всейкий світ висилиться.
*Зап. у с. Краснилівці Камінь-Каширського р-ну
від Степаниди Павлович 1926 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 29. – Арк. 26)*

104В/6

Ой гукну, гукну, нехай мамонька чує,
 Нехай для мене вечероньку готує.
 Хай готує, нехай наливає,
 І хай мене з козаком дожидає.
 Нехай наливає і поставить на лавці,
 Як не прийду тепер, то прийду завтра вранці.
 Ой гукну, гукну, нехай мамонька чує,
 Нехай для мене вечероньку готує.
*Зап. у с. Галузії Маневицького р-ну
 від П. Євпак 1927 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 131. – Арк. 26)*

104Г/6

Ой гукну, гукну, нехай мати почує,
 Нехай для мене вечероньку готує.
 Ой гукну, гукну, нехай лісом лунає,
 Нехай мати вечерю наливає.
 Ой оставайтесь, всі ягодойки, в бору,
 Ой бо ми йдемо зараннечко додому.
 Оставайтесь, всі ягодойки, в листю,
 Ой бо ми йдемо додому із користю.
*Зап. у с. Кониці Ратнівського р-ну
 від Хотимки Власюк 1929 р.н.*

104Д/6

Ой гукну, Боже, я, нехай мати почує,
 Нехай мені, молодій, вечеройку готує.
 Нехай готує, нехай наливає,
 Бо мене уже й половенки немає.
 А моя мати вечеройки не готує,
 Моя мати з козачейком жартує.
 – Перестань, мати, з козаком жартувати,
 А іди, мати, мені вечеройку готувати.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Дрейчан 1938 р.н.*

104E/6

Ой гукну ж бо я, нихай мати почує,
Хай вона міні вечеройку готує.
Ой вона міні вечери ни готує,
Тільки вона з козаками мандрує.
Ой, покинь, мати, з хлопцями мандровати,
Та й пуйди, мати, вечери готовати.

*Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
від Г. Крук 1929 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 36-А. – Арк. 26-27)

104Є/6

Стукну й гукну, нехай матюнка чує,
Хай матюнка вечеру готує.
Стукну й гукну, нехай ліс розлягає,
Хай матюнка вечеру розливає.

*Зап. у с. Олександрії Камінь-Каширського р-ну
від Пелагеї Ярошук 1927 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 47. – Арк. 12)

105/6

Ой додому, ягідниці, додому,
Не проступаймо доріженьки нікому.
Як ми будемо дорожку проступати,
То будемо в лісі ночувати.

Зап. від Кривуша Івана Максимовича 1944 р.н.

106/

Вставайтесь, ягудке, здорове,
Бо ме йдемо додому.
Вставайтесь, ягудке-чирнечке,
Бо ме йдем додому систречке.

*Зап. у с. Нових Червищах Камінь-Каширського р-ну
від Наталі Пронцевич 1913 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 38. – Арк. 9)

[В ягодах співали] всякії, шо в Петрівку співали:

107A/6

Ой хувайтесь, ягудке, попід листю,
Бо ме йдемо додомойку з користю.

Ой стукну-грукну, нихай мати зачує,
 Хай мні, мулудій, вічеруйку гутує.
 Ой гукну-стукну, нихай мати чує,
 Хай нам, мулудем, вічеруйку наливає.
Зап. у с. Брониці Камінь-Каширського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 20)

107Б/6

Хавайтеся, яудки, попуд листю,
 Бо ми йдемо додомуїку з користю.
 Хавайтеся, ягідочке, чорне,
 Бо у нас вже вереночки повне.
Зап. у с. Пнівні Камінь-Каширського р-ну
від Теклі Гупалик 1915 р.н.
(Архів ПВНЦ. – ФОК. – Арк. 63);
у с. Брониці Камінь-Каширського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 20)

107В/

Сховайтеся, ягодочки, под листе,
 Бо ми ідем додому з користі.
 А парубочки виходьте з шапучками,
 Бо ми ідем додому з ягодками.
Зап. у с. Ворокомлі Камінь-Каширського р-ну
від Г. Крук 1929 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 5. – Арк. 25)

Як ішли додому, то співали:

107Г/6

І вставайтеся всі ягодойки в бору,
 А ми підемо всі додомойку з Богом.
 Тобі, бору, віттячко й коріннячко,
 А нам, боройку, ягодки й здоров'ячко.
 Тобі, боройку, ягодки родити,
 А нам, боройку, по ягодки ходити.
Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Платоніни Шкари 1915 р.н.

107Д/6

Збирайтеся, всі ягудойки, з бору,
 Бо ми йдемо з ягудками додому.
 Тобі, боройку, ягудочки родити,
 А нам, боройку, по ягудки ходити.
 Тобі, боройку, виттечко і кориннечко,
 А нам, боройку, ягудки й здоров'єчко.
 Ой вставайтися, в бору всі ягудойки,
 Бо ми пийдемо з Богом всі додомойку.
 Ой вставайтися, всі ягудойки, в листи,
 Бо ми пийдемо додому з користю.

107Е/6

Ой вставайтися, всі ягодойки, в бору,
 Бо ми підемо молодейкі додому.
 Ой вставайтися, ягудки, з пташечками,
 Бо ми підемо крутими стежечками.
Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 55. – Арк. 12)

Хто яку ведумає, але більшість ні співале. Хотіле, щоб техо було, щоб ніхто ні знав, що воне тут. Хотіле егуд набрате найбільш:

107Є/6

Вставайтися, всі егодойке, в бору,
 Бо вже є йду з егодкаме додому.
 Вставайтися, всі егодойке, в ліси,
 Бо є йду вже по материний вістци.
Зап. 1995 р. у с. Невірі Любешівського р-ну
від Марії Кічук 1929 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 96. – Арк. 11)

Єк ідуть із лісу, то співають:

107Ж/6

Вставайтися, всі ягудочке, в лісе,
 А ме підимо додому в потісе.
 Вставайтися, всі ягудочке, з лестем,
 А ме підимо додому з корестем.
Зап. 1993 р. на хуторі Окачові Ратнівського р-ну
від Марти Середюк 1905 р.н.
(Архів ПВНЦ. – ФОК. – Арк. 14)

1073/6

Ой оставайтесь, всі ягодойки, в бору,
 Ой бо ми йдемо заранечка додому.
 Оставайтесь, всі ягодойки, в лісі,
 Ой бо ми йдемо додому з користі.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Степаниди Бурко 1925 р.н.*

В егодах? То всякїї спували: і про любо нещасливу, і про матера, і батька. Зараз, хай-но згадаю...

107И/6

Вибирайтеся, всі ягодоньки, з бору,
 Бо ми йдемо з ягодами додому.
 Вибирайтеся, всі ягодоньки, з листя,
 Бо ми йдемо додому з користю.

108/6

– Ой ти, дівчино, невеликого росту,
 Вивідь мене на дорожечку просту.
 – Ой ни на те мене мати родила,
 Шоб я козака по дорози водила.
*Зап. у с. Видертї Камінь-Каширського р-ну
 від Євдокїї Чикиди 1928 р.н. та Марїї Хомик 1925 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 2. – Арк. 11)*

109/

Бувайте здорове, всі луге в дуброве,
 Ой де походе ле мої біле ноге.
 Ой де походе ле, ходете ни будуть,
 Кого полюбеле, любете ни будуть.
*Зап. у с. Седлищі Любешівського р-ну
 від Анастасїї Капець 1932 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 102. – Арк. 44)*

Яке хоч спивале, хто яке знав. І ни тилько спивале, а й загадке загадувале, щоб вісиліше було.

*Зап. у с. Селищі Любешівського р-ну
 від Хавста Струка 1905 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 102. – Арк. 44)*

Як ідуть із ягід:

110А/7

Ой теперка нам весело,

Бо ми ягодки несемо.

А ще буде веселій,

Як поставим на столі.

Зап. у с. Нудижі Любомльського р-ну

від Дар'ї Сиротюк 1930 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г. – Од. зб. 3. – Арк. 11)

110 Б/

Ой типерка нам вісело, вісело,

Бо ми ягудке несемо, несемо.

А ще буде нам віселі, віселі,

Як поставимо на столі, на столі.

111/6

Ой заспіваймо, хай удома почують,

Нехай нам уже вичеройку готують.

Бо як не буде нам вечера готова,

Хай не ночують і вдома, і вдома.

Ой хай ночують і в ліси, і в ліси,

Як соловейко й ув стріси, й ув стріси.

Зап. у с. Головні Любомльського р-ну

від Анастасії Дейнеки 1928 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од. зб. 23. – Арк. 74)

В ягодах обжинку спивали:

112/7

Ой тепер же я й висела,

Бо я ягудки носела.

А ще буде весилій,

То й поставлю на столі.

Ой поставлю й на столі,

Ворзочками й до зимлі.

Зап. у с. Старій Гуті Старовижівського р-ну

від Домни Томчук 1920 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од. зб. 160. – Арк. 44)

113А/7

Наша матюнка домує,
 Нам вичеройку готує.
 А як ни буде готова,
 Ни ночуватиме вдома,
 А ночуватиме в лісі,
 При зиленому орісі.
Зап. у с. Видранциці Ратнівського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 152)

113Б/7

Наше матюхна й удоме
 Нам вичеройке готове.
 Ой як ни буде готове,
 Хай ни ночує й удоме.
 Нихай ночує й у лісі,
 Як ластувойке у стрісі.
Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
від Євдокії Капітули 1911 р.н.

114/5

Гой піду я, піду, куда рік ни ходела,
 Може, я найду, кого вірно любела.
 Кого любила, той стоїть за плечима,
 А кого ни знала, з тим на шлюбойку стала.

115/

Ой додому, чиядойка, додому,
 Ни приходьте дороги нікому.
 Якшо будим усім проступати,
 То ми будим у лісі ночовати.
Зап. у с. Краснелівці Камінь-Каширського р-ну
від Степаниди Павлович 1926 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 29. – Арк. 26)

116/

А я в бору ягід брала,
 Ой я в бору ягід брала
 Да й под бором ночувала.

Да нима в бору никогенько,
 Нима в бору никогенько,
 Й оно один соловейко.
 Соловейко – на дубочку,
 Соловейко – на дубочку,
 Мий таточко – й у садочку.
 Соловейко – на калини,
 Да соловейко – на калини,
 Мий таточко – на Україні.
*Зап. у с. Іванчицях Зарічненського р-ну
 від Г. Шумейко 1934 р.н.,
 Г. Тишковець 1940 р.н.,
 Г. Пожарської 1937 р.н.*

117/
 По ягоди ходила,
 Козубейку згубила.
 Ой як вже додому йшла,
 Козубейку знайшла.
*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Надії Перехової 1927 р.н.*

118/
 Ой ринула коровайка, долиною йдучи,
 Породила мене мати, ягоди беручи.
 Породила мене мати, як ягоди брала,
 Дала мені долю, та й таку невдалу.
*Зап. у с. Житнівці (Забрідді) Камінь-Каширського р-ну
 від Пелагеї Шульган 1905 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 22. – Арк. 16);
 у с. Брониці Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Ходаковської 1927 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 20)*

119/
 Ой додому, баламуте, додому,
 Ни захарашай дурожийки нікому.
 Ой бо наша дороженька ни проста,
 Зеленою муравкою поросла.
*Зап. у с. Брониці Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Ходаковської 1927 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 1. – Арк. 20)*

120/5

Ой додому, ягодниці, додому,
Не проступаймо доріженьки нікому.
Як ми будемо дорожку проступати,
То будемо у лісі ночувати.

121/5

Журилася перепілка дітками:
– Ой що я, дітки, та й робитиму з вами?
– Не журися вже ти, матінко, нами,
Повиростаєм та й полетимо самі.
Котрі більшенькі – за Дунай полетіли,
Котрі меншенькі – на калиноньку сіли.

122/5

Ой піду я горою-долиною,
Може, я знайду роженьку з калиною.
Чи рожу рвати, чи калину ламати,
Чи заміж іти, чи дівкою гуляти?
Заміж пішовши, треба тяжко робити,
Дівкою бувши, будуть люди судити.

123/

Ой у лісі стояла яворина,
Там дівчина з козаком говорила:
– Принеси, Боже, кого вірно любила.
А не його, то товариша його,
Розпитаю про здоров'ячко його.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Ольги Антонюк 1915 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 33. – Арк. 17)*

124/

Ой додому ягоднички вже пора,
Бо вже зийшов ясен місяц ше й зора.
Бо вже місяц дороженьку засветив,
Вже господар воротечка прочинив.
Вже господар ворітечка прочиняє:
– Десь моєї ягоднички немає.
*Зап. Віктор Ковальчук
у с. Вітковичі Березнівського р-ну
від Г. Рябчун 1924 р.н.*

125/

Оставайтесь, ягудкі,
 Оставайтесь, солодкі.
 Бо як прийдимо з дитками,
 То обирвимо з витками.
*Зап. 1990 р. у с. Нудижі Любомльського р-ну від
 У. Богдан 1925 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 120. – Арк. 49)*

126/8

Ой ти, зозулько рябовіса,
 Ой вивідь мене з цього ліса,
 Ой вивідь мене з цього краю,
 Бо я дорожки не відаю.

127/8

Ой ти, зозулько рябокрила,
 Всеє пір'ячко погубила.
 А синичка рано встала,
 Всеє пір'ячко позбирала.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Анастасії Сіжук 1933 р.*

Жниварські пісні, які співали «в ягодах»

[В ягодах] «жнев» співали. Ну, то «жнев» багато є:

128/

Іде хмара, хмаронька,
 Іде хмарочка хмареться,
 Мате дочкой й хвалеться:
 – Як у мене дочка є,
 Шо й моргаючи воду п'є.
 Як водеци нап'ється,
 То й моргаючи смиється.
*Зап. у с. Смідині Старовижівського р-ну
 від Ольги Ваць 1933 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од. зб. 49. – Арк. 28-29)*

Співали жнивних пісень у ягодах:

129/

Вже сонечко з гори йде,

Хто нас додом заведе?

Сонце водило по полю,

Місяць заведе додому.

Зап. у с. Смідині Старовижівського р-ну

від Є. Рябушко 1922 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 189. – Арк. 46)

ПЕТРІВОЧНІ ПІСНІ, ЯКІ СПІВАЛИ «В ЯГОДАХ»

За ягідьми співали петрівки:

130/

Годувала перепілонька діти,

Сама пішла в пшеничку сидіти:

– Горе мені, мої дітоньки, з вами,

Що немає соколонька над вами.

– Не журися, наша матінко, нами,

Стануть крильця, то й полетимо сами.

Зап. у с. Ницях Старовижівського р-ну

від Ольги Ковач 1939 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 185. – Арк. 9)

За ягідьми співали петрівки:

131/

Ой піду я горою-долиною,

Чи не нарву рожейку з калиною,

Чи рожу рвати, чи калину ламати,

Чи заміж іти, чи дівкою гуляти.

Іти заміж – треба тяжко робити,

Не йти заміж – будуть люди судити:

Сяка-така, що не хоче робити,

Тільки вміє по таночках ходити.

Зап. у с. Ницях Старовижівського р-ну

від Ольги Ковач 1939 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 185. – Арк. 8-9)

132/5

Боже, Боже, коли я така стала,
 Що село пройшла, родина не пізнала,
 Не пізнав батько і рідная мати,
 Тільки той пізнав, хто хотів мене брати.
 – Дівчино моя, червона журахлино,
 Чого змарніла, любая дівчино,
 Чи од вітру, чи од ясного сонця,
 Чи од нелюба, що сидить у віконці?
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
 від Євдокії Мартинюк 1928 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 27. – Арк. 21)*

В ягодах ми любили співати питривки:

133А/5

Ой Боже, Боже, із тими ворогами,
 Копають яму під твоїми ногами.
 Нихай копають, хай сами повпадають,
 Вони на мене ниславоньку гадають.
 Ой слава ж моя, мати, ни слава,
 Говорять люди, шо з козаченьком спала.
 Нихай говорять, хай вони поніміють,
 Вони на мене ниславоньку надіють.
*Зап. у с. Краснилівці Камінь-Каширського р-ну
 від Степаниди Павлович 1926 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 29. – Арк. 26)*

133Б/5

Ой Боже, Боже, з ти^сми ворогами,
 Копають яму пуд моїми ногами.
 Не^схай копають, хай сами повлітають,
 Хай мене, сироту, ни займають.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 152)*

134/5

Ой, Боже, Боже, коли той вечор буде,
 Коли на мене наговораться люде?
 Нихай говорать, як у ліси на вовка,
 Хай їм болить сердейко ще й головка.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 152)*

[В ягодах співали] всяки. Українськи любили спувати, питрівки:

135/5

До Питра зозулиці кувати,
 А посля Питра диточок годувати.
 – Ни литай, зозуленько, по ночах,
 Бо вибираєш об ліщиноньку очи.
 – Як мені, рябейкий, не літати,
 Всі соколи є, мого не видати.
*Зап. у с. Шкробах Старовижівського р-ну
 від Феодосії Романюк 1912 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 198. – Арк. 47)*

136/3

– Ой ти зозулько рабейкая.
 Чого ти така малейкая?
 – Того я така маленькая,
 Що в мене мати чуженькая.
 Щоб в мене мати своя була,
 То б більшою згодувала
 Мене ж пташки годували
 Та з кубельця викидали.
 Посадять мене у куточку,
 Дають їстоньки в черепочку.
 Посадять мене на припічку,
 Дають їстоньки в кориточку.
 Не дають їсти ягудочок –
 Зваримо діткам компотичок.
*Зап. 1989 р. у с. Дубечні Старовижівського р-ну
 від Василюни Каць 1918 р.н.*

137/

Ой пойду я кругом луга, / 2р.
 Шукаючи свого друга.
 Обийшла я й околеньку, / 2р.
 Ни найшла я никогенько.
 Й оно в лісі соловейко,
 Соловейко на калини,
 А мий милий на Вкраїни.
 Соловейко з пташечками,
 А мий милий з дивочками.
*Зап. у с. Шлапані Любешівського р-ну
 від Катерини Понікарчик 1937 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Й. – Од. зб. 2. – Арк. 13)*

Яких хоч пісень в ягодах співали:

138/19

Бідна моя головочка, шо я замуж пушла,
 На чужую стороноюку голову занесла.
 Заболіла головочка, нікому сказати,
 Відцуралась родиночка, ніким наказати.
 Ой, вирву я з рожі квітку та й пуцу на воду.
 Пливи, пливи, з рожі квітка, та й до мого роду.
 Пливла, пливла з рожі квітка та й на воді стала.
 Вийшла мати воду брати ту квітку познала.
 – Ой хіба ж ти, моя доню, три роки лежала.
 Ой, що твоя квітка з рожі на воді зів'яла.
 – Не лежала, моя мамо, не рік, не рочини.
 Попалася в чужі руки невірний дружини.
Зап. у с. Підріжжі Ковельського р-ну
від Олександри Власюк 1907 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 75. – Арк. 43)

Напливові пісні, які виконувалися «в ягодах»

139/

Наленуле голубе / 2р.
 Із чужей стороне, / 3р.
 Сіле собі загуле:
 – Не гудіте, голубе,
 Сама собі загуду, / 2р.
 Що тут жити не буду,
 Бо в Стобихві вороге,
 Судять мене навкруге.
 Судять мене в п'ятницю,
 Що люблю я п'яницю.
 Судять мене в суботу
 За всякую роботу.
 Судять мене в неділю,
 Що я жете не вмюю.
 Не судіте, вороге,
 Сама собі розсужу, / 2р.
 Що тут жете не буду.
Зап. у с. Стобихві Камінь-Каширського р-ну
від Любові Гривенець 1922 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 45. – Арк. 16-17)

В ягодах співали різні пісні:

140А/9

Туман, туман по долині, / 2 р.
 Широкий лист на калині,
 А ще ширший на дубочку, / 2 р.
 Кличе голуб голубочку,
 Як не своєю, то чужую: / 2 р.
 – Ходи, серце, поцілую.
 – Годи мене цілувати, / 2 р.
 Мені жалю завдавати.
 – Не завдавай й мені жалю, / 2 р.
 Вже я, серце, од'їжджаю.
 Не задавай, серце, тугу. / 2 р.
 Не візьму тебе, то візьму другу.
 Не візьму другу, то візьму п'яту, / 2 р.
 Хоріщую і багату.

*Зап. у с. Гуті-Боровенській Камінь-Каширського р-ну
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 18-А. – Арк. 13)*

140Б/9

Туман, туман по долини,
 Широкий лист на калини,
 А ще ширший на дубочку,
 Кличе голуб голубочку,
 Хоч не своєю, а чужую:
 – Ходи, серце, поцілую,
 – Нащо чужу цілувати
 Своїй жалю завдавати?
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Оксани Косянчук 1926 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.23.-Арк.74)*

141/

Ой у лесі під явором
 Стоїть Галя з кавалером.
 Стоять вони, сикрет видуть,
 Котре дівкі замуж ідуть.
 – Ой Галю, Галю моя,
 Шось маю сказати я,

Щось маю я сказати,
Ше й загадку загадати:
– Ой що росте биз кореня,
А що палить биз полум'я,
А що в'ється круг диревця,
Що пече коло серця?
– Камінь росте биз кориня,
Сонце палить биз полум'я,
Хмель в'ється круг дивевця,
Любов пиче коло серця.

*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
від Марії Шворак 1936 р.н., Ганни Дриби 1938 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 27. – Арк. 11)*

142/4

Брала єгуди під гаєм зелененькім
І встрінулася з козаком молоденькім.
Став вин мене дороженьки питати,
Я йому знала, що на те одказати:
– Ни на те мене моя мати родила,
Щоб я козаків по дорогах водила.
Родила мати для своєї пригоди,
Щоб принесла хоч холодної води.
Вродила мати для своєї причини,
Щоб принесла то дров, то лучини.

*Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
від Юлії Антонюк 1918 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 50. – Арк. 3)*

В ягодах співали літні пісні:

143/

За лісом не бачу, за вітром не чую,
Де ничка застане, там піриночую.
– Пусти ж мене, мелий, до броду по воду,
До броду по воду побачите роду.
– Ой не пустю, мила, до броду по воду,
Бо ти там розкажеш всю свою пригоду.
– Ой не буду, мелий, не буду казате,

Єк будуть питате, є буду мовчате,
 Єк слъозе полються, то є вийду з хате.
 То є вийду з хате, а мате за мною,
 А мате за мною: «Чого плачеш, доню?
 Ой не плач же, доню, не плач, не марнуйся,
 Пірїде до міне, хоч рік покрасуйся».
 – Ой не хочу, мате, не хочу я красе,
 Хоч розплите мое, мое русе косе.
*Зап. у с. Судчі Любешівського р-ну
 від Ольги Мосейчук 1922 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 103. – Арк. 23)*

144/10

Терен цвіте, терен цвіте, терен розцвітає.
 Сидеть голуб на дубочку, голубка литає, 2 р.
 Молодая дівчинойка по саду гуляє.
 – Годе, годе, голубойко, по дубках литате,
 – Годе, годе, дивченокько, по саду гуляте. 2р
 Ходє сядеш коло мене, хочу щось сказате:
 – Чи не будеш, дівчинько, по міні тужите,
 Єк я сяду і поїду в солдатє служете.
 – Ой не буду, козаченько, не буду, не буду,
 Ти за гору, я за другу, за тебе забуду.
 Єк веїхав, козаченько за гори, за піске,
 Не взялася дівчинойка ни пете, ни їсте.
 – й вірнеся, козаченьку, вже мате вмірає.
 – Не вірнуся, дівчинько, нехай Бог приймає.
 – Ой вірнеся, козаченьку, вже батько вмірає.
 – Не вірнуся, дівчинько, нехай Бог приймає.
 – Ой вірнеся, козаченьку, вже мила вмірає.
 – Буду їхать, коня гнате, щоб живу застате.
 Єк заїхав козаченько з горе да в долену,
 А там тешуть і рубають мелий домовену.
*Зап. у с. Судчі Любешівського р-ну
 від Ольги Мосейчук 1922 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 103. – Арк. 24)*

145/11

В мене батько сокіл, в мате зора,
 В мате зора, рано замуж оддала.
 Оддала міне мать у вілеку сім'ю,
 У вілеку сім'ю, у чужую сторону.
 А тає сім'я низнаведіла міна,
 Сама сіла вечерати, я й по воду пішла.
 А ж кринеце не найшла, я ж водеце набрала.
 Я ж набрала воде половену відра,
 Поке й донесла, сльозонькаме долила.
 Ішла я, ішла, прислухалася,
 Єк мате з своїм сеном домовлялася:
 – Ой сенку мій, чого водке ни п'єш,
 Чого водке ни п'єш, чого жонке ни б'єш?
 – Ой мате моя, нащо мені водку петь,
 Нащо мені водку петь, водка чорная,
 Нащо мені жонку беть, жонка добрая.
 І помее, і помаже, без вечері спати ляже.
 І помее, помалює, спати ляже – поцілує.
*Зап. у с. Судчі Любешівського р-ну
 від Ольги Мосейчук 1922 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 103. – Арк. 25)*

146/

Ой дай, Боже, вечур, щоб повечуріло.
 Ой дай, Боже, вечур, щоб сонечко сіло.
 Ой дай, Боже, вечур, щоб сонце зайшло,
 Щоб моє серденько та й до мене прийшло.
 Ой прийди до мене, до моєї хати,
 То я тебе впущу, не почує мати.
 Як мати почує, скаже, що ночеує,
 Як батько дознає, скаже, що й гуляє.
 Як упускала, стихенька ступала.
 А не пускала, плакала ридала.
 Вийшла за ворота, правдоньки питала:
 – Ци ти мене любиш, ци ти мене любиш,
 Ци з мене смієшся, ци не признаєшся?
 – Ой я тебе люблю і любити буду,
 Скажу щирю правду, сватати не буду.

– Щоб тебе сватала лихая година,
 Звів ме' з розумоньку, вже я не дівчина.
 – Я тебе не зводив, звела твоя мати,
 Брала за рученьку і вела до хати.
*Зап. у с. Будниках Любомльського р-ну від
 М. Оркіш 1919 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 108. – Арк. 19)*

147/
 Згадай же, дівчино,
 В вишневім садочку,
 Як ми там сиділи колесь.
 Ти пісню спивала,
 Гітара ридала,
 А я тобі в очі дивевсь.
 Ти пісню кончала,
 Гітару зложела,
 На груди схилилась мені.
 Ми двоє сиділи,
 Нам зорі зоріли
 Тоді ти сказала мені:
 Ген-ген за горою
 Аж десь за другою
 Там сокіл у неби летить.
 І вин свого щастя
 Високо шукає,
 А, може, й до нас прилетить.
 – Дівчино, дівчино,
 На все Божа воля,
 Тебе не забуду повік,
 За золото щастя
 Не купиш, дівчино,
 А душу загубиш навік.
*Зап. у с. Висоцьку Любомльського р-ну
 від Надії Синчук 1922 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 109. – Арк. 22)*

148/
 Ой у лісі береза стояла, /2
 На березі зозуленька кувала.
 Треба тую березоньку зрубати –
 Перестане зозуленька кувати.
 Ой стали березоньку рубати –
 Перестала зозуленька кувати.

149/

– Ой мати, мати, ти порадиця в хати,
 Ой порадь, мати, що я маю діяти:
 Ци цвіт берегти, ци калину ламати,
 Ци замуж іти, ци дівкою гуляти.
 – Замуж піти – треба тяжко робити,
 Вдома сидіти – будуть люди судити.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Афанасії Сидорук 1939 р.н.*

150/12

Возьму я коновку, піду я по воду,
 А там хлопці-риболовці, хлопці козацького роду
 – Хлопці-риболовці, козацького роду,
 Возьміть мене на свій човен, пиривизіть через воду.
 – Ми б тебе узяли, щоб хвиля не била,
 Якби твоя стара мати за тобою не тужила.
 – Мати – не дитина, не буде тужити,
 Вона собі добре знає, що міні нема з ким жити.
 Сіла у той човен, легенько зітхнула,
 А я своїй рідній мати хусточкою вимахнула.
*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Домни Данилюк 1926 р.н.*

151/

Ой ти, молодець, а я дівонька красна,
 Поки ти гуляв – я тобі воли пасла.
 Пасла волики до темненької ночі,
 Упала роса на мої чорні вочи.
 Не так на вочи, як на жовтую косу,
 Ой бідна мати – віночка не доношу.
 – Було, донейко, воликів не гонити,
 Було, донейко, віночок доносити.
*Зап. у с. Гуті Камінській Камінь-Каширського р-ну
 від Галини Березнюк 1956 р.н.*

152/

Як я була малею-малейкою,
 Не один казав, щоб росла великою.
 Як я стала більшою підростати,
 Не один сказав, щоб мені її взяти.

Як я стала молододою дівкою,
 Не один прийшов до мене з горілкою.
 Як я стала молода молодиця,
 Не один сказав, щоб я стала вдовиця.
 Як я стала молододою вдовою,
 Я не чула своїх ніг під собою.
 Як я пішла та й за старого граба,
 Не один сказав: «Так тобі і траба».
*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Олександри Приймак 1911 р.н.*

153/6

Ой чи я тобі та й не казала, мати,
 Ой було мене за вдувце не ддавати,
 Бо я не вмю вечеройку варити,
 Бо я не вмю постелейку стелити.
 Бо як я стану вечеройку варити,
 То він буде першу жінку хвалити:
 «Як у мене була тая першая жінка,
 Звідки я прийду – постелена постілька,
 А як я тепер на другу оженився,
 Звідки я прийду – ще й обід не зварився».
*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Приймак 1935 р.н.*

«КОСАРІ КОСЯТЬ,
А ВІТРЕЦЬ ПОВІВАЄ»

Календарно-акціональними (трудовими) піснями вважаються ті, які виконуються під час роботи, задля того, аби полегшити процес праці чи з метою організації самого трудового ритму. Термін «трудові пісні» до українського фольклору увійшов у 1958 р. і офіційно був утверджений в підручнику Філарета Колесси «Українська уснословесна творчість». Потім про цей жанр забули, і пісні, які наспівувалися при різних сільськогосподарських роботах, відносили до календарно-обрядових. Спочатку до них відносили лише жниварські, а потім цей перелік постійно поповнювався косарськими, гребецькими, пасушими, ягідними і навіть піснями до полоття. Василь Милорадович та Михайло. Грушевський розглядали ці пісні як ритмічний супровід до певних занять, і називали їх робочими¹⁵⁸.

Грушевський зауважував: «На жаль, українська робоча пісня зостається недослідженою і взагалі дуже мало звертала на себе увагу»¹⁵⁹. Що ситуація з того часу змінилася кардинально, не можемо стверджувати й сьогодні. Робітні пісні – один із найменш вивчених в українській фольклористиці жанрів і ще чекають свого дослідника. Що ж до косарських зокрема, то вони значно поступаються за кількістю жниварським і навіть ягідницьким. Головна причина, мабуть, у тому, що косовиця на більшості території України – суто чоловіче заняття, тоді як пісенна творчість – більше жіноче. Косарські пісні, як і багато інших робітніх, губляться серед петрівчаних. Чому так, легко пояснюють самі їх виконавці:

Косовиця у Петрівку...

154/

Зажурилася й удовойка,
Шо ни кошана дубровойка.
Ой ни журися, удовойко,
Буде скошана дубровойка.
Будуть косити косарі молодії,
Будеш платити їм по штири золотії.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
від Феодосії Кондратюк 1925 р.н.*

¹⁵⁸ Грушевський М. Історія української літератури: В 6-ти т., 9-ти кн. / Упоряд. В. Яременко. – Київ: Либідь, 1993. – Т. 1. – С. 157.

¹⁵⁹ Грушевський М. Історія української літератури. – Т. 1. – С. 157.

155/

Зажурилася молодая вдовонька,
 Що не кошана зелена добровонька.
 – Не журися-но, молодая вдовонька,
 Буде кошана зелена добровонька.
 Будуть косити косарі молодії,
 Будеш платити по штири золотії.
Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від П. Антонюк 1932 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Й.-Од. зб.17.-Арк.11)

156/

Зажурелась молодая вдовойка,
 Шо ни скошана зилена травойка.
 Косарі косять, вітерець розвиває,
 Шовковая трава на косу налягає.
Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.152)

157/

Зашуміла зелена дуброва,
 Заплакала молодая удова,
 Заплакала молода вдовойка,
 Шо не скошана зелена дубровкойка.
 Ой не шуми, зелена дубровкойко,
 Ой не плач, не плач,молодая вдовонько.
 Буде скошена зелена дубровкойка,
 Наймемось тобі косарі молодії,
 Покосим тобі дуброви зиленії.
 Косарі косять, а вітьор повиває,
 Молода вдова із жалю помирає.
 Молода вдова із жалю помирає,
 Шо чуже косять, вона свого ни має.
Зап. у с. Жиричах Ратнівського р-ну
від Єлизавети Жолоб 1930 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.19)

158/

Косарі косять, а вітьор повіває,
 Дась мій мелинькій на севому коні грає.
 – Годе, мелинькій, на севім коні грате,
 Прийде додому вічаре вічарате.
 – Вічарай, мила, ту вічару здорова,
 Бо ужа міні на Україну дорога.
 – Тобі дорожка, а мені шляжок бетий,
 Тобі хусточка, а міні вінок ветий.
 Тобі хусточка на севім коню грате,
 А мні віночок на шлюбу поставате.
*Зап. у с. Судчі Любешівського р-ну
 від Марії Остимчук 1930 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Й.-Од. зб.38.-Арк.89)*

159/

– Ой ти, зилена дубровойко,
 Чого так рано спустошана?
 Ой ти, зозулько рабокрила,
 Ти ни кувала – говорила 2р.
 Всю дубровойку висилила.
 – Чого так рано спустошана
 Трава на сіно покошана.
 – Ой мене хлопци спустошили,
 Траву на сіно покосили,
 Ой а дивойки загрибали
 Й у копичейки поскладали.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
 від Феодосії Місірук 1925 р.н., Пелагеї Шустваль 1930 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Г.-Од. зб.6.-Арк.13)*

160/

Сіно моє, сіно, пуд тубою вода,
 Плакала дівчина по козаку млода.
 – Ни плач, дівчиночко, бо личко марнуєш,
 Нащо пу козаку, дівчино, жалуєш?
 – Ни жаль мні козака, ані його речі,
 Но жаль мні косойки, що встелила плечі.
 Плечі устелила, поясом покрила,
 За нелюба пошла – жалю наробила.

Ой жалю мій, жалю, великая злосте,
 Тяжко на сирдейку, що не можу зности.
 – Причепи, дівчино, червону стьожку,
 А сама молода вейде на дорожку.
 Попусти, дівчино, стьожечку на плечі,
 Ой хто йде, хто їде – дай на добрий вечур.
 – Нихай я причеплю із самого злота,
 То вже ни вернеться дівоцькая цнота.
 – Ни замікай, дівко, ни замікай брами,
 Міне молодого собаки порвали.
 – Нихай тибе порвуть, нихай тибе з'їдять,
 Коло мого боку кращі тебе лежать.
 – Чом ти, дівчинойко, тоді ни казала,
 Як ти та й од мене подарунки брала.
 – Я «д тибе ни мніго подарунків брала,
 Оно сім парочок пустулів ступтала.
 Оно сім парочок пустулів ступтала,
 А восьмую пару ду скрені схувала.
*Зап. у с. Брониці Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Ходаковської 1927 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.1.-Арк.27)*

161/

Ой дай, Божейку, звечора погодойку,
 Зберем косарів, скосимо дубровойку.
 Косарі косять, вітьбор повіває,
 Зелена трава на покіс вилягає. /2 р.
 Ой десь мій миленький на сивім коню грає:
 – Перестань, милий, на сивім коню грати
 Та ходи, милий, зо мною вечеряти.
 – А мені тая вечеря не мила,
 Іди вечеряй, коли наварила.
*Зап. у с. Житнівці Камінь-Каширського р-ну
 від Олександри Коширець 1931 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.22.-Арк.16)*

162/

Там за гаєм, за Дунаєм,
 Там косарик сіно косить, /2р.
 А дівчина обід носить.
 Несла, несла, не донесла,
 Край дорожки ізблудила. /2р.
 Та й синочка породила. /2р.
 До Дунаю говорила:
 – Ти, Дунайку тихесейкий,
 Мій синочку малесейкий,
 Чи мні тебе утопити,
 Чи мні тебе годувати?
 Годувавши – то сміх буде,
 Утопивши – то гріх буде.
 А косарик сьое чує,
 На той голос чимчикує.
 Кінув косу на долину,
 А сам пушов до дівчини.
 – Ой стій, дівко, не журися,
 Ше я молод, не женився,
 Побудемо на рінечку
 Та й купимо колисочку. / 2 р.
 Повісимо на дубочку,
 Буде вігьор подихати,
 Наше дітьо колихати.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Оксани Касянчук 1926 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.23.-Арк.74)*

163/1

Ой ти парубок, а я дівойка красна,
 Ой ти косив, а я воли пасла.
 Пасла я воли до темненької ночі,
 Капала роса на мої карі очі.
 Не так на очі, як на косу на русу,
 Через вороги віночка не доносю.
 Поможі, Боже, виночка доносити,
 Своїх ворогів на весілля просити.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Степаниди Бурко 1928 р.н.*

164/

– Ой ти, дівчино, ти пахучее зілля,
 Не взяв я тебе, то прошу на весілля.
 – Не проси мене, проси своєї родини,
 Щоб ти женився щомісяця й години.
 Не проси мене, а проси свого роду,
 Щоб ти женився щомісяця й щороку.
 Щоб ти женився, щоб дівочок не стало,
 Щоб над тобою сонейко не світало.

*Зап. у с. Видерті Камінь-Каширського р-ну
 від Євдокії Чикиди 1928 р.н.*

та Марії Хомик 1925 р.н.

(Архів ПВНЦ, – Ф. 1. – Од. зб. 2. – Арк. 11);

*у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Степаниди Бурко 1928 р.н.*

«ОЙ ДО ПЕТРА ЗОЗУЛЕЙКА СПУВАЛА,
А ПОСЛЯ ПЕТРА ДИТОЙКИ ГОТУВАЛА»

Багато хто з дослідників української пісенності вважає, що петрівчані пісні – це ті ж купальські, але пристосовані до християнського календаря. До певної міри ця думка, уперше висловлена чи не Анатолієм Іваницьким, імponує й нам. Виконавці часто одні й ті ж тексти відносять в одному селі до купальських, а вже в сусідньому – до петрівчаних. Повною мірою це стосується й Західного Полісся, яке на разі знаходиться в полі нашої обсервації. Для прикладу – в Гуті Ратнівського району всі пісні, які виконувалися в розпал літа, називають *петрівками*, в Заболотті цього ж району *купними піснями*, а в сусідньому Малоритському – *купалами*. Більше того на день св. Петра перейшли й деякі суто купальські обряди. Такі, як плетіння вінків худобі, що по суті були оберегами від відьм у купальську ніч.

Шлюбна тематика в різних її варіантах – головна в петрівчаних піснях.

*Ой піду я горою, долиною,
Де зацвілі рожка з калиною.
Чи рожу рвати, чи калину ламати.
Чи замуж іти, чи дівкою гуляти.
Єк замуж іти – треба тяжко робити,
Дівкою сидіти – будуть люди судити: / 2 р.
«Не пішла замуж, бо не вміє робити».*

Такі сумніви може мати дівчина, якій є вже за кого йти заміж, тобто яка з дня на день чекає сватів. Небажання міняти усталений роками побут – чи не єдине, що стримує дівчину в цей час. Найбільше їй жаль покидати без підмоги матір:

*Ой мати, мати, чи ни жаль тобі буде,
Возьмуть дочку на чужиноньку люде.
Як я загадаю про єї роботойку,
Буду плакати неділю, суботоньку.
Як я піду єї дорогами,
Буду умівати дрибними сльозами.*

Інший бік дискомфорту – звикання до порядків у чужій родині, яку слід сприйняти за свою рідну. Зміни, які сталися в житті відданиці, коли нова сім'я прийняла її без особливих ексцесів, з делікатності можуть подаватися в цих піснях через реалізацію символічних образів: протиставлення квітучої та зів'ялої руж, зеленої та витоптаної рути-м'яти тощо:

*Як я була у sweї матьонки, в sweї,
Цвиле рожийке коля косойки меї.
Як пушла за той замуж з бидою,
Та й ни вмилася холодния водою.
Ой як я була у sweї матьонки, в sweї,
Цвиле рожойке коля косойки меї.
Як пушла од sweї до чужеї,
Зав'яле роже коля косойки меї.*

Коли ж кривди молоді невістки набувають конкретного виразу, найдошкульніші з них знаходять у піснях своє пряме відображення:

*Ой далась мині чужа матюнка знати,
Шо ни раз лягла биз вичероньки спати.
Биз вичероньки й биз обіда,
То я молода чужу матінку віда.*

Своє й чуже завжди бачиться в порівнянні. І в скрутні хвилини перших днів подружнього життя дочка реально чи подумки все ж лине за порадою до рідної матері:

*– Мати, мати, ти порадойка в хати,
Порадь мині, як нелюба назвати.
– Ой сідай, доню, за тисовийким столом,
Назви нелюба сивесейким соколом.*

В окремих петрівчаних піснях подано враження, вочевидь, не перших днів подружнього життя.

*Моя коса сама росла,
За нелюба замуж вейшла,
За нелюба далекого,
За п'яницю вілекого.*

*Зжалься, Боже, надо мною,
Зробе міне удовою,
Нехай же я погуляю,
Як рибонька по Дунаю,*

В Петрівку молоді пари тільки збиралися закріпити свої взаємини шлюбом. У цей час гіркий досвід, який інколи переходив у відчай, могли мати лише молодичі. Тож мета пісень із такими мотивами полягала в тому, щоб застерегти від легковажності при виборі чоловіка дівчат, у яких є ще час на роздуми. Одруження одразу «по Петрі», тобто в переднівок, могли дозволити собі лише в заможних родинах, більшість же весіль переносили на осінь, коли в решти теж відчувався відносний достаток.

Найвища сонячна активність одним з побічних своїх наслідків мала зростання статевих почувань, що при сприятливих обставинах штовхав молодь на дошлюбні взаємини. Український фольклор часто згадує про такі співвідносно з соціонімами *козак* та *чумак*, з чого можна припускати, що такі стосунки між дівчатами та представниками цих соціальних груп мали найгостріший вияв в часи козаччини та чумацького промислу, коли значна частина парубоцтва перебувала в постійних мандрах, а дівчата не знаходили іншого способу вияву своїх любовних почуттів. Петрівчані пісні подають два варіанти реалізації парубочих залицянь: правильний, який повинен бути прикладом для дівчат, і неправильний, який розкриває подальші наслідки таких стосунків:

*Ой гай, ой гай, ой гай зелененький,
Судосив` мне козак молодеїкий. / 2 р.
Став він мене дорожки питати,
Я ни знала, шо йому `дказати. / 2 р.
- Ни на тоє мне мати родила,
Шоб козака по шляху водила. / 2 р.
Ни на тоє мати годувала,
Коб козакам дорожки казала. / 2 р.
А родила для свеї вигоди,
Шоб подала холодної води. / 2 р.*

На відміну від загальновідомої завдяки шкільним співаникам пісні «Ой дівчина по гриби ходила», де заблудила дівчина, в цій дороги

питає козак. В такий спосіб фольклорна мудрість реалізує ідею, що блуд може знаходити на представників як однієї, так і іншої статі. Не йде до дівчини, бо боїться зблудити й герой іншої пісні:

*Темна нічка Петрівочка, такий місяць світить.
Пушов би я до дівчини, ой щоб ни зблудити.*

Баладний стрій тексту підказує, що далі її зміст може розв'язуватися саме в такому напрямку.

А ось зведення дівчини в корчмі має виразні повчальні нотки:

*Моя матусю-голубочко,
Поший мені кошуличку**,
Білую, не білую,
Бо то, матьонко, непевную.
Поший мені достатную,
Бо то, матьонко, остатная.*

*В неділю дівочки до церкви йдуть,
А парубочки волики женуть.
Хай вони будуть диветися,
Теї шинкарки боється.
Бо та шинкарка ізводниця,
Ізвела мене в молодицю.*

Нам невідомо, що означають для сорочки її визначення «непевная» чи «достатная», але з тексту очевидно, що для дівчат вона матиме повчальний зміст.

Нещасними вважалися однаково й дівчата, які повиходили заміж та не зазнали там очікуваного щастя, й ті, які пішли за нелюбів, і ті, які залишилися без пари. Причину своїх негараздів всі три категорії вбачали в долі. Її ж неприхильність могла уявлятися через різні обставини, одна з яких материнське прокляття:

*Ой горе, горе, моя нещасна доле,
Закляла ненька, як я була маленька.
Тоді мене матінка проклінала,
Як на воді пелюшки полоскала.*

^{*}судосити – діал. зп. зустріти

^{**}кошуля – пол. сорочка

*Ой як на воді пелюшки полоскала,
Щоб ти, донечко, щастя й долі не мала.
Ой мати, мати, нащо так заклинати,
На світі жити щастя й долі не мати.*

Страждають у петрівках не лише неодружені дівчата, а й парубки:

*Мати моя, мати, ти порадойка в хати,
Насіяв я житиця, нікому збирати. 2р.
Прийде темна ничка, ни з ким розмовляти.*

Причиною їхнього несімейного стану теж виступають матері. Вочевидь, усі сімейно-правові справи, коли кого женити, віддавати заміж тощо, за давньою матріархальною традицією знаходилися саме в їх віданні.

За кількістю тем та мотивів петрівчані пісні найбагатший пласт літньої календарної пісенності не тільки на Західному Поліссі, а й загалом по Україні. Це завдяки тому, що вони акумулювали в собі все те, що було в жанрах, які випереджали їх за походженням.

Віктор Давидюк

Вінки худобі... На Питра 12 липня. Ще тоді виносиле серу пастухови. «Кленцьом» його називали. То було велике щастє, якщо пасеш на Питра.

*Зап. у с. Прип'яті Любомльського р-ну від Єлизавети Гінчук 1920 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.122.-Арк.21.)*

На Петра пастухи плели на роги худобі вінки, а як гнали додому, то господар давав пастуху гроши.

*Зап. у с. Годомичах Маневицького р-ну від Митрофана Кінаха 1915 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.133.-Арк.39)*

Вінки худобі... Таке було на Питра. Я знаю, ше як була мала, то як поженемо корове на пашу, а гнати було далеко, бо пасовисько було од хутора далеко, то як вепаде пасти на Питра, бо тогдє зганєли в колейку корове, то вже побігаю за ними. Старались як більше начепляти, бо хазайка чи хазайїн давав гостенці.

*Зап. у с. Штуні Любомльського р-ну від Меланії Середи 1924 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.Од.зб.125.-Арк.32)*

Ще я багато писень вмію. От петрівки:

165/

Зайшло сонце за зільоніє лозе,
В нас дивчата, як червоніє роже.
Зайшло сонце за зеленії дубе,
Наши хлопце, як сивейке голубе.

От як-то хвалимося своїм, шо наше хороше.

*Зап. у с. Сошичні Камінь-Каширського р-ну від Н.Пошик 1937 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Й.-Од.зб.1.-Арк.2)*

166/

Ходімо, хлопци, гурди рвати,
Вже недалеко Питра ждати.
Ой ни так Питра, як Івана,
Уже зозулька закувала.
А як зозулька закувала,
Та й усі хлопци полякала.
А тії хлопци злякалися,
Пуд мист калинув схавалися.
Зап. у с. Здомишлі Ратнівського р-ну

167/

Зацвила гречка білим цвітом,
Ни чули хлопци зозульки літом.
Ой як почули, полякались,
Кобили пуд хвист поховались.
Они думали пуд лист, пуд лист,
А то кобили пуд хвист, пуд хвист.
Вони думали пуд дериво,
А то кобили пуд чериво.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
від Феодосії Місірук 1925 р.н.,
Пелагеї Шустваль 1930 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Г.-Од.зб.6.-Арк.15-16)*

168/

– Вой ти, дівчино, вой ти,
 Коли до тебе прийти?
 – Прийди до мене ранком,
 По горилойку з збанком.
 Сиділа на дубойку,
 Грала я в дудойку.
 Сиб ни дудойка грала,
 Я б із дубойка впала.
*Зап. у с. Журавлині Старовижівського р-ну
 від Г. Самолюк 1915 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.81.-Арк.12)*

Петровка – то пист, співали різних писень за різною роботою:
 то, ек льон берут, то співають, ек косеть, ек жито ци пшаницю жнут,
 чи якую гиншую роботу роблеть:

169/

Ой за гайом, гайом,
 За гайом,
 Там дивчина брала льон.
 Ох і брала, брала,
 Вибирала,
 Всю долину встелила.
 Всю долину встелила,
 Полюбила
 Хлопця молодого,
 Шо всі люди сміються, 2р.
 Шо на його,
 Бардзо молодого,
 Вже й кайдани куються.
 Вже й кайдани сковали,
 Назад
 Назад ручки зв'язали,
 Та й пугнали хлопця
 Молодого
 Всьо битими шляхами.
 А там стоїть дивчина
 В воротьох,

Вона плаче сльозами.

– Ни плач, дивчино, сльозой,

Єкшо

Єкщо я повернуся,

Будеш ти мею женой.

Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну

(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.36-А.-Арк.27)

170/

– Ой вербо, ой вербо кучеравая,

Ой коли ж ти зошла моложавая?

Ой коли ж ти зошла, коли виросла,

На Дунай, на рику нахилилася? / 2р.

Ой чого ж ти, душе, зажурилася?

– Зажурилася я, шо стояла сама,

Шо стояла сама пизно звечора /2р.

Дожидала тебе, моє сердейко.

Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну

(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.36-А.-Арк.28)

171 А/

Ой піду я та й в чистее поле,

Там мій братик на пшаничейку оре.

– Кидай, брате, на пшанецю й орате

Та й підемо щастя-доле шукате.

Підимо, моя сестричко, ни типер,

Та й підемо з ниділеньке в четвер.

– Ой, Боже, поки той четвер буде,

То й розберуть щастя-долейку люде.

Зап. у с. Сошичні Камінь-Каширського р-ну

від Надії Лошак 1937 р.н.

(ПВНЦ.-Ф.1-Й.-Од. зб.1.-Арк.1)

171 Б/

Ой пуйду ж бо я в чистее поле,

Там мій братичок на пшаниченьку оре.

– Покинь, братику, на пшаничку орати,

Ходім, братику, мені доли шукати.

– Ой ни йдімо ми, моя сестрице, тепер,

Ой пуйдемо ми, моя сестрице, із неділеньки в четвер.

– Поки, братику, з неділи четвер буде,

Мею долею наживаються люди.

172/13

Ой ти молодець, а я дівойка красна,
 Ой ти виспався, а я волойки напасла.
 Пасла я воли до темненької ночі,
 Припала роса на мої чорні вочи.
 Ни так на вочи, ек на жовтую косу,
 На жовтий косі перловий винок ношу.
 Допоможи, Боже, виночка доносити,
 Пуйду вороги на весілле просити:
 «Ой прийдіте, вороги, та й на моє весілле,
 Бо на моїй головоїц[и] виночок із зілля.
 Ой прийдіте, вороги, та й на мою вечеру,
 Бо на моїй головоїц[и] виночок з паперу».
Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.36-А)

173/

– На вгороди квітка, за вгородом дві-дві,
 Любив я дівчину ни літо, ни дві-дві.
 Любив я дівчину, любив я сердечно,
 Типер покидати і мушу конечно.
 З'їздив я коника, з'їздив вороного,
 Ой сам ни знаю, шо буде із того.
 – Ой ци буде з того, ци буде, ци ні,
 Ни суши сердейка ни собі, ни мні.
 Я тобі казала ше й твому роду:
 «Ни ходи до мене, ни роби заводу,
 Бо в мене посагу нимає для тебе,
 Возьмут мене люди, возьмут і без тебе»
 – Ой міні твій посаг, душечко, ни треба,
 Нагородит Господь з високого неба.
 Ой ти в мене посаг самая, самая,
 Як на неби зирка ясная-ясная.
Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.36-А.-Арк.30-31)

174/

Ой дубе, дубе, чи ни жаль тобі буде,
 Як зрубають білу березу люде.
 Ой мати, мати, чи ни жаль тобі буде,
 Возьмуть дочку на чужиноньку люде.
 Як я згадаю про єї роботойку,
 Буду плакати неділю, суботоньку.
 Як я піду єї дорогами,
 Буду умівати дрибними сльозами.
*Зап. у с. Жиричах Ратнівського р-ну
 від Єлизавети Жолоб 1930 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од. зб19)*

175

Повій, вітройку, по горі, по долини,
 Принеси, Боже, милого з України.
 Як не милого, то товариша його,
 Розпитатися його про здоров'ячко його.
 Ой як він здоров, поздоров його, Боже,
 Ой як він лежить, не зведи його, Боже,
 Ой як він лежить на смертельній постелі,
 Не зведи, Боже, до святої вечері.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Степаниди Бурко 1928 р.н.*

176/

В чистому поли калина,
 Пуд калиною дівчина.
 Русу косоюку чесала,
 Біле личейко вмивала.
 – Моє личейко білоє,
 Кому ж ти будеш вірноє:
 Ци хазяїну, дай, Боже,
 Ци гультяїчку, крий, Боже?
 Бо хазяїчок гурює,
 А гультяїчок у корчмі п'є. / 2р.
 А прийде додому, головоюку б'є.
 – Іди, мила, кобилку знайде.
 Вийшла мила та й на горойку:
 – Косю, косю, йди додомойку, 2 р.
 Поб'є милий мні головоюку.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівського р-ну від
 Гапки Білітюк 1909 р.н.*

177/

В ліси, в ліси калина,
 Пуд калиной дівчина
 Русую косу чисала,
 Біле личко вмивала.
 Личко моє билейке,
 Кому будеш милейке,
 Чи ратайку, дай Боже,
 Чи гультяю, крий Боже.
 Ратай в поли наревсе,
 Гультяй у корчмі напивсе,
 Ратай в поли ратує,
 Гультяй у корчмі гайнує.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Явдокиї Капітули 1911 р.н.*

178/14

Ой гай, ой гай, ой гай зелененький,
 Судосив мне козак молодежкий. / 2 р.
 Став він мене дорожки питати,
 Я ни знала, шо йому 'дказати. / 2 р.
 – Ни на тоє мне мати родила,
 Шоб козака по шляху водила. / 2 р.
 Ни на тоє мати годувала,
 Коб козакам дорожки казала. / 2 р.
 А родила для свеї вигоди,
 Шоб подала холодної води. / 2 р.
*Зап. у с. Жиричах Ратнівського р-ну
 від Єлизавети Жолоб 1930 р.н.*

179/

Моя матусю-голубочко,
 Поший мені кошуличку,
 Білую, не білую,
 Бо то, матьонко, непевную.
 Поший мені достатную,
 Бо то, матьонко, остатная.
 В неділю раненько, до церкви йдуть,
 А парубочки волики женуть.
 Хай вони будуть диветися,
 Теї шинкарки боетися.
 Бо тая шинкарка ізводниця,
 Извела мене в молодицю.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівського р-ну
 від Надії Головій 1918 р.н.*

180/6

Ой горе, горе, моя нещасна доле,
 Закляла ненька, як я була маленька.
 Тоді мене матінка проклінала,
 Як на воді пелюшки полоскала.
 Ой як на воді пелюшки полоскала,
 Щоб ти, донечко, щастя й долі не мала.
 Ой маги, маги, нащо так заклинати,
 На світі жити щастя й долі не маги.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Степаниди Бурко 1928 р.н.*

181/6

За лісом-лісом, за сухими лозами
 Плаче дівка, вмивається сльозами.
 – Чи по батькови, чи по матери тужиш,
 Чи по тому козакови, що на Україні служить?
 – Ни по батькови, ни по матери тужу,
 А по тому козакови, що на Україні служить.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.152)*

182/

– Ой ти, дівчино багата,
 В тебе старостив повна хата.
 Риж рушнички з китайочки,
 Давай старостам подарочки.
 А хлопчини з торочками,
 Щоб ни гуляв з дівочками.
 – А я торочки одрубую,
 З дівочками погуляю.
*Зап. у с. Черемшаниці Старовижівського р-ну
 від С. Мазурик 1927 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.199.-Арк.10)*

183/

Шось у ліси, в ліси стукає, гукає,
 Молодий Іванко явора рубає. /2р.
 Молода Галюня трісочки збирає,
 Що трісочка скочить, то Галюня вхопить.
 Він її питає: «Чи любиш ти мене,

Ци любиш ти мене, ци підеш за мене?»
 «Я любити люблю, а пойти не піду,
 Не вмію робити, будиш мене бити».
 «Не бійся, Галюню, я не буду бити,
 Єсть в мене матьонка, навучить робити. /2р.
 В неділю раненько шматячко золити,
 На Дунаї прати, на Дунаї прати,
 На Дунаї прати, на дубові жати.»
 Галюня попраля та ше й покачала,
 Свекруха лихая на їй накричала.
*Зап. у с. Головні Любомльського р-ну
 від Тетяни Слісар 1926 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.23.-Арк.91-92)*

184/
 – Мати моя, мати, ти порадойка в хати,
 Насіяв я житця, нікому збирати. /2р.
 Прийде темна ничка, ни з ким розмовляти.
 – Ой маїш ти, сину, коня вороного,
 Иди до стаїнки, розмовляй до його.
 – Бодай тобі, мати, так тяжко вмирати,
 Як міні з коником тяжко розмовляти.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
 від Феодосії Місірук 1925 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Г.-Од.зб.6.-Арк.13-14)*

185/6
 Ой Боже, Боже, хто те коханне зможе?
 Кого я люблю, принесе його, Боже.
 Як ни його, то товариша його,
 Попитатися, як здоров'я його.
 Четвертий вечур, а до мене немає,
 На п'ятий вечур коником приїжає.
 – Дівчино моя, ти пахнющіє зілле,
 Ни озав тебе, то прошу на висіллі.
 – Ни проси мене, а проси свого роду,
 Щоб ти жинився щомісяця, щогоду.
 Щоб ти жинився і дівок було мало,
 Щоб над тобою сонейко ни заграло.
 Щоб пид тобою зимле провалилася,
 Як я з тобою вірнийко любилася.
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворах 1938 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.27-А.-Арк.12)*

186/

Тихо, тихо Дунай воду нисе,
 А ще техше дівка косу чеше./ 2р.
 Що начеше, то на Дунай несе.
 – Пливе, пливе, моя косо,
 Темним лугом просто.
 В темнім лузе явір зилиненькій,
 Пуд явором коник вороненькій, / 2р.
 На конику козак молоденькій,
 Сидить собі, на скрипочці грає,
 Струна струну сама вібірає.
*Зап. у с. Седлищі Любешівського р-ну
 від Ганни Трушик 1931 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-А.-Од. зб.52.-Арк.36)*

187/5

Ой піду я горою, долиною,
 Де зацвілі рожа з калиною.
 Чи рожу рвати, чи калину ламати.
 Чи замуж іти, чи дівкою гуляти.
 Єк замуж іти – треба тяжко робити,
 Дівкою сидіти – будуть люди судити: / 2 р.
 «Не пішла замуж, бо не вміє робити».

188А/

Тобі, зозулько, до Петрика кувати,
 Після Петрика дитойки годувати.
*Зап. у с. Осовцях Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Дем'яник 1925 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.19.-Арк.47)*

188Б/

Ой до Петра зозуленька спувала,
 А посля Петра дитойки готувала.
*Зап. у с. Видраниця Ратнівського р-ну
 від Олени Назарук*

188В/

Ой до Петра зозулейци кувати,
 А по Петрі диточки годувати.
 Ой вивела зозулейка діти,
 Та й не знала, куди з ними летіти.
 Ой полечу я в чистейкеє поле,
 Там мий братик пшеничейку оре.
 Кидай, братцю, ту пшеницю орати
 Та й пидемо щастя-долі шукати.

*Зап. у с. Качині Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Хомінчук 1928 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.62.-Арк.1)*

Співали постови пісні. Я не знаю, а баба моя співала. А так весною прости пісні були. Петрівська... «Ой до Петра зозулици кували».

188Г/

Ой до Петра зозулици кувати,
 А по Петру дитки годувати.
 – Ни летаї, зозулице, по ночах,
 Вибиреш й на лищинойку очи.
 – Як же міні, рабейкій, ни литати,
 Маю диточок, нима чим годувати.

*Зап. у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
 від Олени Сахарук 1930 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.62.-Арк.3)*

188Д/

До Петра зозулі да кувать, да кувать,
 До осені дівці да гулять, да гулять.
 До Петра зозулі накувалися,
 До осені дівка нагулялася.
 Уже Петрівочка да наставає,
 Дівочий голосок да прибуває.
 Уже Петрівочки дві неділочки,
 Нема голосочку половиночки.
 Уже Петрівочки та не дня, й не дня,
 Уже голосочку да й нема, да й нема.

*Зап. у с. Осі Турійського р-ну
 від В. Ковальської 1910 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.210.-Арк.12-13)*

189А/5

Ой піду ж бо я горою-долиною,
 Зацвіла рожа поряд із калиною.
 Чи рожу рвати, чи калину ламати,
 Чи замуж іти, чи дівкою гуляти?
 Замуж пішовши – буде чоловік бити,
 Дівкою сидіт[и] – будуть люди судити.
*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
 від Юхимки Соловей 1922 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.15.-Арк.25)*

189Б/5

Ой піду я горою, долиною,
 Та й увірву я рожийку з калиною.
 Ой мати, мати, що мені робити,
 Чи рожу рвати, чи калину ламати,
 Чи рожу рвати, чи калину ламати,
 Чи заміж піти, чи дівкою гуляти?
 Заміж пішовши, треба добре робити,
 Дівкою гулявши, будуть люди судити.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Степаниди Бурко 1928 р.н.*

189В/5

Ой піду я горою, доленою,
 Чи ни знайду розоньки з каленою.
 Ой чи рожу рвати, чи калену ламати,
 Чи йте замуж, чи дівкою гуляти.
 Іти замуж – треба тяжко робети,
 Сидіти вдома – будуть люди судети.
Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну

189Г/5

Ой піду я горою, долиною,
 Та й увірву я рожийку з калиною.
 Ой мати, мати, що мені робити:
 Чи рожу рвати, чи калину ламати?
 Чи рожу рвати, чи калину ламати,
 Чи заміж йти, чи дівкою гуляти?
 Заміж пішовши – треба добре робити,
 Дівко гулявши – будуть люди судити.

190/5

Вийшла хмара та й пушла стороною,
 Пушов мій милий за другою жоною.
 Ой вий, вітре, звидки я тебе прошу,
 Узьме журбу, що на серденьку ношу.
 Ой піду я в тоє честое поле,
 Там мий братик на пшаничейку воре.
 Годе, брате, на пшанецю ворати,
 Ходе меї вичери вичерати.
 Ой міні вичеройка ни мила,
 Я ни знаю, чи я добре робела.
*Зап. у с. Конищі Ратнівського р-ну
 від Хотимки Власюк 1929 р.н.*

Ну, я ни знаю, чи то щедривка, чи петривка, но примерно таку
 знаю:

191/

Жала Лесуня травецю,
 Пустела коня в пшанецю.
 Прийшов господар багатий,
 І став коня забирати.
 – На тобі, пане, таляра,
 Шоб я коника забрала.
 – Ни хочу таляра брати,
 Хочу з тобою сю нич спати.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівського р-ну
 (ПВНЦ.-Ф.1-Г.-Од. зб.11.-Арк.109)*

192/

Ой ни так Питра, як ше Йвана,
 Рано зозулька закувала.
 – Ни куй, зозулько, на калини,
 Ше накуєся на лищени.
 Ни плач, дівчино, й у матюнки,
 Ше наплачися й у свикрухи.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
 від Феодосії Місірук 1925 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Г.-Од. зб.6.-Арк.13)*

193/5

Казали міні подорожній люде,
Що мий милейкий в сю неділейку буде.
А як не в сюю, то буде у другую,
То я йому хусточку наготую.
Наготую й на кулочку повішу,
А як вин прийде, то сердейко потішу.
*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Д. Данилюк 1926 р.н.*

194А/5

– Ой мати, мати, вся порадойка в хати,
Ой порадь, мати, як нилюба назвати.
– Сідай, донийко, за дубовийким столом,
Назви нилюба милесийким соколом.
– Ой лучший, мати, тяжкий камінь пудняти,
Ой як нелюба соколом називати.
Камінь пудойму, то сяду й одпочину,
З гідким нилюбом я навіки загину.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
від Явдокиї Капітули 1911 р.н.*

194Б/5

– Мати, мати, ти порадойка в хати,
Порадь міні, як нелюба назвати.
– Ой сідай, доню, за тисовийким столом,
Назви нелюба сивесейким соколом.
Ой легше, мати, круту гору копати,
Ой як нелюба соколом називати.
Гору копавши, сяду, одпочену,
А за нелюбом навіки загену.
Гору копавши, я водиці нап'юся,
А за нелюбом сльозойками заллюся.
Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну

195/5

– Мати, мати, що ти наробила,
Дала заміж, робити не навчила.
Дала заміж за великого пана,
– Схоч робити, то навчишся сама.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Ірини Кінтик 1926 р.н.*

196/5

Пасла я воли до темнейкої ночі,
 Упала роса на мої чорні гочи.
 Не так на гочи, як на русюю косу,
 За ворогами віночка не доносю.
 Треба, матюнку, вороги попросити,
 Щоб дали мені віночка доносити.
 Ши ж я, матюнку, ворогів не просила,
 Нивже я, мати, віночка доносила?
*Зап. у с. Жиричах Ратнівського р-ну
 від Єлизавети Жолоб 1930 р.н.*

197/

Ой побижу ж я дорогою,
 Сама не знаю, которою,
 Ой чи то тою до татойка,
 А чи то тою до свекорка.
 Ой пудбигаю пуд брамойку:
 – Ой оччинися, мий свекорку.
 – Як назвеш мене «мий татойку»,
 Й оччиню сіни, ще й хатойку.
 А назвеш мене «соколойку»,
 Очиню сіни й коморойку.
 – Ой луче піду гурди рвати,
 Як маю тебе батьком звати.
 Гурде нарву та й покіну,
 Як батьком назву, то й загіну.
*Зап. у с. Залісах Ратнівського р-ну
 від Катерини Козловської 1937 р.н.*

198/

– Ой чи ти будеш по мені, мати, тужит[и],
 Ой як я піду добрим людям служит[и]?
 – Ой не буду, моя доню, не буду,
 Ти за ворота, а я тебе забуду.
 – Ой неправдойку, моя матінко, кажеш,
 Я за ворота – ти по мені заплачеш.
 Ой як ти підеш там, де я ходила,
 Ой то ти скажеш: «моя дитино мила».
 Ой як ти підеш моїми стежичками,
 То обллешся дрібними сльозойками.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Степаниди Бурко 1928р.н.*

У Петрівку про вовка в нас не співали, а інші співали:

199/

Темна нічка Петрівочка, такий місяць світить.
 Пушов би я до дівчини, ой щоб ни зблудити.
 Ішов же я дорогою та дівчину стрігив.
 Стрігалися, буйнялися, стали говорити. / 2р.
 – Де мні тебе, козаченьку, спати положити?
 – Полож мене, дівчинонько, й в нову комороньку,
 То я з тобою, дівчинонько, стану й на розмовоньку.
*Зап. у с. Раковому Лісі Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Карпик 1936 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.76.-Арк.10)*

В Петрівку співале тії саме, що й завше. Літом ме якось ни виді-
 ляле чи Петрівка, чи не. Яке прийдеться, таке й співаймо.
*Зап. у с. Тоболах Камінь-Каширського р-ну від Уляни Яцук 1932 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.96.-Арк.25)*

200/

А горобчик та синичку любив,
 До синички колосочки носив.
 Ти, синичко, чорти бра твою ма,
 Чириз тебе колосочкув нема.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Явдокиї Капітули 1911 р.н.*

201/

На церковці хрест, хрест, на дзволниці стрілка,
 А наша Маруся хорошая дівка.
 А в нашій Марусі чорнейкїі очи,
 То до неї Іванко із коника скочив.
 Із коника скочив, ще й поцилувався,
 Не плач, не плач, Марусю, що так привитався.
 Не плач, не плач, Марусю, не суши головки,
 Є до тебе не приїхав з люцькїі намовки.
 На люцьку помовку є собі не дбаю,
 В своїй головоїци є свий розум маю.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Варвари Штик 1908 р.н.*

202/

Чи так в вас, як у нас,
Саме у Петрівку.
Два парубки на печі
Зморозили дівку.
Зап. у с. Тагачині Турійського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.205.-Арк.12)

203/39

Ни типер, ни типер
По гриби ходити.
Восени, восени,
Як будут родити.
Ни з мишком, ни з мишком,
А із коробками.
Ни сама, ни сама,
А із парубками.
Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Одарки Луцик 1939 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.14.-Арк.22)

204А/

Ой гурка, гурка полиновая юшка,
Ой лиха, лиха чужа мати-свекрушка.
Ой гурку юшку та й за плит виливають,
Чужа мати та й за стил ни пускає.
Ой гурку юшку тре' на двир вилівати,
З чужей матір'ю треба вік коротати.
Зап. у с. Забродах Ратнівського р-ну
від Степаниди Поліщук 1926 р.н.

204Б/

Горка-горка половняная юшка,
Ще хутиша чужа мати-свикрушка.
Я питаю: «Шо міні, мати, робити?»
Вона каже: «У головоюку бити».
Я хотіла на лавойце присісти,
Вона каже: «Ниси ратаю їсти».
Я питаю: «Де, мати, ратай оре?»
Вона каже: «Невістку колька коле».
Я молодейка знала шо одказати:
«Хай тибє коле, ти нерідная мати».
Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
від Ганни Дейнеки 1923 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.24.-Арк.123)

205/

На огороди макувойка,
 На макувойци зозулейка.
 Ни ковала – говорила,
 Ни одну дівойку одмовила.
 – Лучче дівойци у магюнки,
 Як невістучци у свекрухи.
 Ох бо дівойка де йде – скаче,
 А невістучка де йде – плаче.
 Ой дівойка хату мете,
 А невісточка воду несе.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Ганни Штик 1937 р.н.*

206/6

Чи я тобі не казала, мати,
 Було мене за вдувця не 'ддавати.
 Ой як стану вечеройку варити,
 Ой то він стане з першою говорити.
 Була в мене моя перша жинка,
 Звідки я прийду – постелена постілька.
 Ой була в мене тая перша жона,
 Звідки я прийду – вечера наварона.
*Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.19.-Арк.27)*

207/

Де веросла, там стояла
 Та калена молодая.
 – Де ж ти зиму зимувала
 Те, калено зилиная?
 Де й чем косу годувала
 Те, дівчено молодая?
 – Моя коса сама росла,
 За нелюба замуж вейшла,
 За нелюба далекого,
 За п'яницю вілекого.
 Зжалься, Боже, надо мною,
 Зробе міне удовою,

Нехай же я погуляю,
 Як рибонька по Дунаю,
 Як рибонька з окунцями
 Я молода з молодцями.
*Зап. у с. Седлищі Любешівського р-ну
 від Ганни Трушик 1931 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-А.-Од. зб.52.-Арк.35-36)*

208/
 Ой гаю мій, гаю, гаю зелененький,
 На тобі, гаю, листочок круглейкий.
 Кругленький, маленький вітречок колише,
 Братік до сестрици біли листи пише.
 – Сестро моя, сестро, чи жива-здорова?
 Чи жива-здорова, чи добрая доля?
 – Ой брате мій, брате, братіку рідненький,
 Я такої доли нікому не зичу,
 Нікому чужому, ні брату рідньому –
 Хвартушок біленький від слізок мокренький,
 Сорочина біла кров'ю окипіла.
 – Сестро моя, сестро, сама захотіла, /2 р
 Сама захотіла, замуж полетіла.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Оксани Косянчук 1926 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.23.-Арк.75-76)*

Молоді невістки спували на петрівки:

209/
 Ой оддала мене мати, оддала,
 Як в калюжу коноплинку втоптала.
 Як в калюжі коноплинці гнити,
 То так мені за нелюбом жити.
 З коноплинки не буде прядивинки,
 То так з мене не буде господинки.
*Зап. у с. Вужиську Ратнівського р-ну
 від Антоніни Гочачко 1936 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.24.-Арк. 194)*

210/

Ой ни стий, ни стий, вербойко, над водою,
 Ни з тебе пити, ни їстойкі варити,
 Тільки тобою парубойків чарити.
 Причарувала б з волами-коровами,
 З білим личеньком, з чорними бровами.
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворах 1936 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.27-А.-Арк.12-13)*

211/15

Ой піду я на долину.
 Подивлюся на калину,
 Долина широка, калина висока,
 Аж додолу гілля гнеться.
 А під тою калиною
 Стояв козак з дівчиною.
 Дівчиночка плаче, сльози проливає,
 Свою долю проклинає:
 – Ой киб же я на те знала,
 Ни йшла замуж, а гуляла.
 У ридного батька, у ридної неньки,
 Як мак-цвітка розцвітала.
 А типер я мушу знати –
 Пизно лягти, рано встати.
 Пизнейко лягала, ранейко вставала,
 Свою долю проклинала.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
 від Феодосії Місірук 1925 р.н., Пелагеї Шустваль 1930 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Г.-Од. зб.6.-Арк.12)*

212А/

Малейка нічка-петрівочка,
 Ни виспалася Наталочка,
 Ой треба ничку доточити,
 Щоб Наталочці опочити.
*Зап. у с. Положеві Шацького р-ну
 від Ганни Положевець 1918 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Г.-Од. зб.8.-Арк.1)*

212Б/

Малая ничка-питривочка,
Не виспалася попівночка,
Погнала воли половії,
Сукала шнури шовковії. /2 р.
Путала кони воронії,
А попутавши, осіддала,
Сіла на кони й поїхала.
Приїжджає пуд брамоньку:
– Ой очинися, мій свекорку.
– Як назвеш мене татойком,
Очиню сіни ше й хатойку.
– Ліпше я піду гурди рвати,
Як тебе маю батьком звати.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівського р-ну
від Надії Головій 1918 р.н.*

212В/

Та мала ничка-питривочка,
Не виспалася нивісточка.
Йде по воду, дрімаючи,
Іде з водою, хльопаючи.
Прийшла до синей – відра побела,
Прийшла в свитлоньку – свикруха бела.
– Нащо ж ти, доню, відра побела?
– Є їх ни бела, постановела,
А вони взяли покотелися,
Покотелися, побелися.
*Зап. у с. Річиці Ратнівського р-ну
від Марії Супрунюк 1921 р.н.*

212Г/

Ой на Івана на Купала
Малая ничка-петривочка, / 2р.
Не виспалася попівночка.
Ой спала, спала, не доспала,
Шовкови шнури посукала. / 2р.
Ворони кони попутала. 2р.
Тільки одного не спутала,

На того сіла поїхала,
 Свого татойка одвідала.
 Ой мій татойку-калиноньку,
 Приїдь до мене в гостиньку.
Зап. у с. Красці Ратнівського р-ну
від Х. Шевчук 1923 р.н.

212Д/
 Ой перша ничка петривочка,
 Ни виспалася попивочка,
 Ой спала, спала, ни доспала,
 Шовкови шнури посукала, /2 р.
 Ворони кони попутала,
 Тільки їдного ни спутала,
 На того сіла й поїхала, /2 р.
 Свого татойка одвідала.
 – Ой ти, татойку-калінонько,
 Приїдь до мене в гостиньку, /2 р.
 Хоть на одну годиньку.
Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
від Федори Бубели 1919 р.н.
Федори Власюк 1939 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.196-А.-Арк.10)

212Е/
 Малай ничка-питривочка,
 Ни виспалася Наталочка.
 Погнала воли половеї,
 Заспала вочки соловії.
 Погнала воле, гукаючи,
 Сени ягудке збираючи,
 Сени ягудке – для татойка,
 А зелепушки – для свекорка.
 – Їж, татойку, їж-живеся,
 А те, свекорку, їж-давесея.
Зап. у с. Забродах Ратнівського р-ну
від Параски Вертей 1924 р.н.

212Є/

Ой петрівочка-русалничка,
 Не виспалася Наталочка.
 Погнала воли, дримаючи,
 На пеньки ноги збиваючи.
 Ой дай же, Боже, більше ночі,
 Щоб виспалися наши очі.
*Зап. у с. Турі Ратнівського р-ну
 від Тетяни Герасимук 1916 р.н.*

212Ж/

Ой петрівочка-русалочка,
 Ни виспалася Наталочка.
 Малая ничка-питрівочка,
 Ни виспалася нивісточка.
 То й до кужелю билейкого,
 То й до дитятка малейкого.
 Ой шоб той кужель огнем згорів,
 Шоб тоє дитьо вовчок із'їв.
 Ой бодай воно саме вмерло,
 То й мні на літо легший було.
 Шоб воно вмерло, ни барилосьь,
 То я б по ньому ни журилась.
 То я б за літо призабула,
 То я б на зиму друге б мала.
*Зап. у с. Турі Ратнівського р-ну
 від Ганни Євтушик 1935 р.н.*

212З/

Малая ничке-питривочке,
 Ни виспаласе нивісточке.
 Нивістку будять воле гнати,
 Наталке кричить – хоче спати.
 Встань, Наталусю, годе спати,
 Пожини воли рогатії, /2р.
 Люби хлопчики багатії.
 Пожини воли безрогії,
 Люби хлопчики й убогії.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Явдокії Капітули 1911 р.н.*

212И/

Мала ничка петривочка,
 Не виспалася невісточка.
 Треба нам ничку доточити,
 Щоб невісточци відпочити.
 Мала ничка купалочка,
 Не виспалася Наталочка,
 Погнала воли, дрімаючи,
 Пушла додому, хлипаючи.
 Її матінка за те биля,
 Шо вона вули погубила.

*Зап. у с. Грабові Старовижівського р-ну
 від Галини Онищук 1930 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од. зб.155.-Арк.6)*

На Петрівку співали все тако про Наталочку:

212І/

Малейка ничка петрівочка,
 Ни виспалася Наталочка.
 Треба ничкі доточити,
 Наталю спати положити.

*Зап. у с. Головні Любомльського р-ну
 від Романа Сиротюка 1928 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од. зб.23.-Арк.32)*

Ну, то в Петрівку, ну то ж то такеї-во:

212Ї/

Маленька ничка петрівочка,
 Ни виспалася Наталочка.
 Треба нички доточити,
 Наталю спати положити.
 Нихто ни виньом – батько й мати,
 Збудили рано воли гнати.
 Пугнала воли половії,
 Побрала пута шовковії.
 Побрала пута шовковії,
 Путати кони воронії.

*Зап. у с. Головні Любомльського р-ну
 від Євдохи Тахас 1910 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб.23.-Арк.43)*

212Й/

Малейка ничка питривочка,
 Ни виспалася попивночка.
 Ой спала, спала, ни доспала,
 Шовкови шнури посукала,
 Ворони кони попутала.
 Ой а їдного ни спутала,
 На того сіла й поїхала,
 Свою матюнку одвідала.
Зап. у с. Любохинах Старовижівського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од. зб.36.-Арк.92)

212К/

Маленька ничка Питривучка,
 Ни виспалась Наталучка.
 Треба нички уточети,
 Шоб Наталочци опочети.
 Пугнала воли, дримаючи,
 На піньке пальци збиваючи.
 Пугнала воли пулувеї,
 Сукала шнурки шувковії. /2 р.
 Путала воли вуронеї,
 Хто теї воли розпутає,
 Юго вся беда укутає.

212Л/

Малейка ничка питривучка,
 Ни виспалася нивістучка.
 Пугнала вули, дримаючи,
 Пришла дудом, хлипаючи.
 Пришла дудом – мати била:
 – Ой шо ж ти, доню, наробила, /2 р
 Шо сиви воли погубила.
Зап. у с. Залютті Старовижівського р-ну
від Марії Бандури 1924 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.178.-Арк.9-10)

212М/

Питривочка мала ничка,
 Ни веспалася Наталочка.
 Треба нички доточити,
 Шоб Наталочци й спочити.
 Ніхто не веньон – батько й мати,
 Збудели рано воле гнати.
 Гнала воле, дрімаючи,
 На пиньки ножкі збиваючи.
 Гнала воле половеї,
 За нею другі золотєї.
*Зап. у с. Ружині Турійського р-ну
 від Наталії Сидорук 1914 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-А.-Од. зб.39-Б.-Арк.40)*

212Н/

Петрівна нічка невеличка,
 Не виспалася невісточка.
 Ой боже, боже, як-то встати,
 Щоб не сварила мене мати.
*Зап. у с. Жмудчі Ковельського р-ну
 від М. Ольхович 1916 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.63.-Арк.11)*

212О/

Ой петрівочка мала нічка,
 Не виспалася невісточка.
 Погнала воли, задрімала,
 На пень ніженьки позбивала.
 – Ой що ж то я наробила,
 Сиви воли погубила.
 А сивії воли на гоборі,
 Плаче невістка у коморі.
*Зап. у с. Уховецьку Ковельського р-ну
 від Н. Васюти 1915 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.70.-Арк.11)*

212П/

Ой була ничка петривочка,
Не виспалася невісточка,
Погнала воли, дримаючи,
Прийшла додому, хлипаючи.
Що я молодейка наробила,
Сиви волики погубила.

Сиви волики погубила
Ше й додомойку заблудила.

*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Антоніни Гапонюк 1928 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.32.-Арк.19)*

212Р/

Ой була ничка петривочка,
Не виспалася невісточка.
Погнала воли, дримаючи,
Прийшла додому, хлипаючи.
– Що я, мамочко, наробила,
Сивії волики погубила.

Сивії волики погубила
Та ше й додому заблудила.

*Зап. у с. Олександрії Камінь-Каширського р-ну
від Пелагії Ярошук 1927 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.47.-Арк.12)*

В ягодах петривочних пісень... Тож петривка ше була, то й петривочних співали:

212С/

Мала ничка петривочка,
Не виспалася попивночка,
Погнала воли, погубила,
Прийшла додому, мати біла.
– Ой іди, доню, воли знайди,
А як не знайдеш – дудом не йди.
Ой пушла доня, гукаючи,
Своїх волонькув шукаючи.

*Зап. у с. Журавлині Старовижівського р-ну
від Г. Самалюк 1915 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од. зб.81.-Арк.12)*

За ягудьме співалє питривке:

212Т/

Мала ничка та й тая петривочка,
 Не виспалась молода невісточка.
 Жене воли, плачучи, хлипаючи,
 На пеньочки пальчики збиваючи.
*Зап. у с. Ницях Старовижівського р-ну
 від Ольги Ковч 1939 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.185.-Арк.8)*

213/

На гуроди вуркун, вуркун.
 На вуркунові бакун, бакун.
 На бакунові маковена,
 На маковени зузулена. /2 р.
 Вона кувала-говурела:
 Не буде земи, як літечко,
 Не буде свекра, як батичко,
 Батичко наб'є – пожалує,
 Свикорко наб'є, та й вежине.
*Зап. у с. Полапах Любомльського р-ну
 від П. Рацлав 1918 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.123.-Арк.45)*

214/

Петривочка, мала ночка,
 Хлопці ночкі ні доспали,
 У прокеві ночували,
 А дівочки в барвіночку
 Звіли собі по віночку.
*Зап. у с. Карасині Маневицького р-ну
 від Марфи Богайчук 1924 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.140.-Арк.32)*

215А/8

– Зозулейко рябенькая,
 Чого ти така маленькая?
 – Того така маленькая,
 Бо в мене мати чуженькая.

Мене пташечки годували,
Мині їстоньки ни давали, / 2р.
Мене з кубельця викидали,
Посадили мене в куточку,
Їсти давали в черепочку.
*Зап. у с. Залютті Старовижівського р-ну
від Марії Бандури 1924 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.178.-Арк.9-10)*

215Б/8
– Ой те зозулько рабейкая,
Чого ж те такая малейкая?
– Чужа матюнка годовала,
Мині їстойки ни давала.
Посадить мене у куточку,
Дасть мні їстойки в чирипочку,
Посадить мене на препичку,
Дасть мні їстойки в коретичку.
*Зап. у с. Забродах Ратнівського р-ну
від Параски Вертей 1924 р.н.*

215В/8
– Ой ти зозулько рябейкая,
Чого така малейкая?
– Ой умер батько, вмерла мати,
Ни було кому годувати.
Мене пташечки годовали,
Мені їстойки ни давали.
Самії їли-вечерали,
А мене били по череві.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
від Ганни Штик 1937 р.н.*

215Г/8
Ой ти зозулько рабейкая, /2р.
Чого такая малейкая? /2р.
Ой умер батько, вмирла й мати, /2р.
Ни було кому годувати. /2р.
Мине пташечки годовали, /2р.

Мині їстойки ни давали. /2р.
 Ой сами їли й обїдали, /2р.
 Минє зозульки ни відали. /2р.
 Ой сами їли, живелися, /2р.
 Ой бодай вони вдавелися. /2р.
*Зап. у с. Річиці Ратнівського р-ну
 від Марії Супрунюк 1921 р.н.*

215Д/8
 Ой ти зозуля рябейкая, /2р.
 Чого така малейкая? /2р.
 Ой умер батько, мерла мати, /2р.
 Не було кому годувати. /2р.
*Зап. в с. Козоваті Ратнівського р-ну
 від Варвари Штик 1941 р.н.*

215Е/8
 Ой ти зозулько дубривная,
 Ни куй раненько в дубровойци,
 Ни збудє минє в коморойци.
 В минє свекорко – ни татойко,
 В минє свикруха – ни матюнка.
 Положать минє пузнїй сибє,
 А збудять минє ранїй сибє
 До кужилю білейкого,
 До дитяти малейкого,
Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну

215Є/8
 – Ой ти зозулько рабейкая,
 Чого ти така малейкая?
 – Ой умер батько, вмерла мати,
 Не було кому годувати.
 Мене пташойки годували,
 Мені їстойки не давали.
 І самі їли й обїдали,
 Мене зозульки не відали.
 Самі їли, дивилися,
 А бодай вони вдавилися.
*Зап. у с. Щедрогощі Ратнівського р-ну
 від Єви Ковч 1929 р.н.*

215Ж/8

– Ой ти зозулько рябенькая,
 Чого ж ти така маленькая?
 – Того я така маленькая,
 Бо в мене мати чуженькая.
 Щоб в мене мати своя була,
 То б вона мене згодовала.
 Мене пташечки годували,
 То мні їсточки не давали.
 Посадять мене на припічку,
 Дають мні їсти в кориточку.
 Посадять мене у куточку,
 Дають мні їсти в черепочку.
 Посадять мене на лавочці,
 Дають мні їсти в тарілочці.
*Зап. у с. Красці Ратнівського р-ну
 від Х. Шевчук 1923 р.н.*

2153/8

– Ой ти, зозулька рябейкая,
 Чого ти така малейкая?
 – Мене пташечки годували
 Та їстойки не давали.
 Як стала мати годувати,
 Стала я більша підростати.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівського р-ну
 від Надії Головій 1918 р.н.*

215И/8

Ти, зозулько рабейка,
 В мене свикрухе добрейка.
 Мене ранойко ни будить,
 До сусідув йде, ни судить,
 Пирид татойком ни зганить,
 Пирид милийким похвалить:
 – Та усім нивістка добрейка,
 Да роботойки крутейка,
 Всю роботойку поробить,
 Заранне дудому приходить.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Явдокії Капітули 1911 р.н.*

215I/8

– Ой ти зозулько рабейкая,
 Чого ти така малейкая?
 – Мене пгашечки годували,
 Мені їстоньки не давали.
 Як стала мати годувати,
 Стала я більша підростати,
 Стала я більша підростати
 І на крилічка підлітати.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівського р-ну
 від Теклі Петровичової 1921 р.н.*

216/

– Ой чаючка-чубаючка, позич мені чуба,
 Я пуїду удвідаю, де дівчина люба.
 Ой чи люба, чи ни люба, ни скажу нікому,
 Бо то люди рузнисуть, як вітьор судому.
 – Ой чаючка-чубаючка, пузич міні корца,
 Я пуїду удвідаю свого чурнуморця.

217/

Петрувка мулуда, петрувка ризва.
 Петрувка ув город пу цибулю лізла.

218/

Сидить хлупчина пуд гречкою,
 Загнуздав куня гнуздечкою.
 Ой пустий, коне, розгнуздаю
 Та й пуїдим ду Дунаю.
 Ду Дунаю – вуди пити,
 Ду села – дивчет любити.
*Зап. у с. Білині Ковельського р-ну
 від Павліни Федорук 1928 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.57.-Арк.15)*

За ягудьми спивали петривки:

219/

Позаростали стежечки-доріжечки,
 Де ходили мої білі ніжечки,
 Де ходили, більш ходити не будуть,
 Кого любили, більш любити не будуть.
*Зап. у с. Ницях Старовижівського р-ну
 від Ольги Ковч 1939 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.185.-Арк.8)*

220А/6

Як я була у свеї матьонки, в свеї,
 Цвиле рожийке коля косойки меї.
 Як пушла за той замуж бидаю,
 Та й ни вмилася холоднися водаю.
 Ой як я була у свеї матьонки, в свеї,
 Цвиле рожойке коля косойки меї.
 Як пушла од свеї до чужеї,
 Зав'яле роже коля косойки меї.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Явдокиї Капітули 1911 р.н.*

220Б/6

Ой як я була в свеї матінки, свей,
 Цвіла рожойка коло косойки мей,
 А як я пушла од свей до чужей,
 Впала рожейка та й од косойки мей.
 Ой як я була в свого батейка, свого,
 Цвіла рожейка коло пояса мого,
 А як я пушла од свого до чужого,
 Впала рожейка од пояса мого.
*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
 від Одарки Луцик 1939 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.14.-Арк.25; Од.зб.10.-Арк.7)*

220В/6

Як я була в свеї матюнки, свеї,
 Цвіла роза коло косоньки меї,
 Як я пішла од свеї до чужеї,

Зав'яла роза коло косоньки меї.
 – Мати, мати, ти порадонька в хагі,
 Порадь, мати, як нелюба назвати.
 – Ой сєдь, доню, та й за тисовим столом,
 Назви нелюба сивеньким соколом.
 – Лєкше, мати, тяжкий камінь пудняти,
 Ніж нелюба соколом назвати.
*Зап. у с. Датині Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Приступчук 1927 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.27.-Арк.48)*

В жнива жнивни, петривки співали... А тепер і пташки по-
 німили.

221/6
 Ой далась міні чужа матюнка знати,
 Шо ни раз лягла биз вичероньки спати.
 Биз вичероньки і биз обіда,
 То я молода чужу матінку віда.
*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
 від Одарки Луцик 1939 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.10.-Арк.6; Од.зб.14.-Арк.24)*

Співали у Петрівку сумні, постові пісні.

222/
 Була на світи нищасна година,
 Померла мати, всталася дитина.
 А тая дитина стала пудростати
 І стала могилу матира шукати.
 Найшла могилу і стала плакати:
 «Мати, мати, ходи навучати».
 А вона каже: «Не можу ручок пудняти,
 Мої ручки на криж ізложони,
 А мої вочки запечатани,
 Я ни можу встати і ручок пудняти».
*Зап. у с. Вєтлах Любєшівського р-ну
 від Марії Юхимчук 1906 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1-А.-Од. зб.43.-Арк.19)*

223/

Любилося двоє диток сердечно
 Та й сказав Господь розійтися конечно.
 У неділейку обоє пиле-їле,
 В понеділочок обоє захворіле.
 Дівчина лижить у татойка в коморе,
 Козак-ниборак при зилений дуброве.
 Мати мед-горилоюку носить,
 Козак-ниборак зимней води просить.
 Як стала мати ту воду подавати,
 То став козак на руках умирати.
 Ой зазвонили у голоснії дзвони,
 Дівчина каже: «Може, то козакове.
 Як на нидільку, то мине пудвидіте,
 Як по козаку, то мине нарадіте.
 Поховайте нас поруч головами,
 Може, знайдеться розмовойка миж нами.
 Поховайте нас у церкви пуд стінкою,
 То люди скажуть, що козак із дівкою».
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Дибби 1938 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.27-А.-Арк.12)*

224/

Пуд білою березою
 Стоїть дівка з сербеною.
 – Ой ти, сербе-сербеночку
 Бери мене за жиночку.
 – Як мні тебе, дівко, брати,
 Як у тебе брат у хати.
 Зчаруй, дівко, брата свого,
 То матимеш мужа свого.
 – Де мні чаройкув дустати,
 Щоб мні брата зчарувати?
 – Прийди, дівко, в чисте поле,
 В чистум поли ялинойка,
 На ялини гадинойка.
 Пудстав, дівко, коновочку,
 Пуд гадечу головочку.

Ой як соннічко припече,
 З гадинойки яд потече.
 Ой ше братік у дорози,
 А вже чари на порози.
 Братик коня розпрягає,
 Дівка чари наливає.
 Входить братичок до хати:
 – Давай, сестро, вечеряти.
 – Возьми, братик, того пива,
 Шо я пила, не допила.
 Ой ще братік не напився,
 Вже за сердейко схватився.
 – Ой що то, сестро, за пиво,
 Так за сердейко вхопило?
 – Лязь-но, братику, проспися,
 Ти з дорожки натомився.
 Ой ще братик не проспався,
 З білим світом розпрощався.
 Сестра брата схоронила,
 До козака лист послала,
 Що вже брата зчарувала.
 – Як мні, тебе, дівко, брати,
 Як ти вмієш чарувати.
 Зчарувала брата свого,
 А козака нема чого.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Оксани Косянчук 1926 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.23.-Аок.74-75)*

«ІШЛИ ДІВКИ ЖИТО ЖАТИ, ЗНАЙШЛИ «КУПАЙЛО» В СИНОЖАТИ»

Жнива починалися після Купала. Це помітно навіть із тексту пісні: «Ішли дівки жита жати, знайшли купала в синожати». У ньому маємо ще одне свідчення того, куди дівали один із атрибутів купальського свята – прибране квітами деревце чи швидше – солом'яну ляльку. Це вже не так важливо. Важливіше те, що цей атрибут приносився в жертву полю чи луку. Сіножаттю все таки частіше називали поле, бо в лузі косили, тому називали це сінокосом.

Жниварські пісні на Західному Поліссі доволі помітне явище. А за кількістю зафіксованих тут мотивів та їх варіантів вони не поступаються й перед іншими хлібороднішими місцевостями. І хоча, мабуть, з усієї України тільки тут в окремих селах на берегах Турії, де помітне місце займають скотарські традиції, та в Карпатах є місця, де ці пісні майже невідомі, їхній особливий статус на Поліссі зауважив ще Климент Квітка, котрий писав, що на півночі української етнічної території вони побутували на всьому білоруському пограниччю і взагалі в північно-західній частині української етнічної території займали дуже значне місце в народній пісенній традиції¹⁶⁰.

В сучасній народній культурі краю жниварські пісні не вирізняються багатоманіттям тем. Та це ще зовсім не означає, що вони стали відомі тут порівняно недавно. Велика кількість фіксованих варіантів завжди виказує автохтонність явища та його продуктивне побутування. А тут текстів із варіантами навіть порахувати важко. А загальна кількість варіантів іноді сягає більше двох десятків. Зручна поетична форма та протяжна манера співу цих пісень дозволяла доскладати їх на ходу. Через це часто-густо сталістю відзначаються тільки два перших рядки.

Зажинкові пісні на Західному Поліссі майже відсутні. Акцент робиться на обжинки, хоч доволі багато й власне жнивних. До обжинкових тут відносять лише ті, які виконуються вже в хаті за столом під час частування жінок, а також ті сигнальні, якими жінці сповіщають про своє наближення, ідучи з поля до господи. Вони здебільшого повторюють тексти ягідних. Тільки якщо ягідниці співають «ой весело нам весело, бо ми ягудки несемо», то жниці згадують вже про віночка, якого невдовзі «положать на столі», хоч насправді його вдягали господареві на шию.

¹⁶⁰ Квітка К. Об областях распространения некоторых типов белорусских календарных и свадебных песен // Квітка К. Избранные труды. В 2-х кн. – Москва, 1971, Кн. 1. – С. 162.

В окрему групу тут можна виділити дожинкові пісні, які виконуються в кінці жнив під час плетіння вінка з колосся. Не має пісенного супроводу обряд завивання «бороди», яку деінде на Західному Поліссі називають «квіткою». Поширена на Волині назва «перепілка» на означення останнього жмутка стебел, якого залишали на полі тут відсутня. Часом вживається волинська назва «коза». Та частіше «козою» в цій місцевості називають клаптик недожатого збіжжя, який залишався в полі після толоки і або дожинався пізніше, або ж просто згодовувався худобою.

За своєю обрядовою суттю, отже, ці атрибути були тотожні. І один, і інший були жертвами полю чи якимось міфологічним істотам, які ним опікувалися. У народів Дагестану функції таких оберегів належали кам'яним стелам, які встановлювалися на краю поля одразу після засіву. Їм належали почесні і в кінці жнив. Дожавшись до них, їх оперізували перевеслом так, як у наших звичаях господаря ниви.

Уявлення про духів, які є господарями місць, не дуже помітні в українській міфологічній традиції, але обряди, якими їх вшановують інші народи, мають місце і в нас. Через аморфність самих адресатів вони більше нагадують явища значно абстрактнішого по своїй суті первісного анімізму. Хоч це може бути тільки зовнішнє враження.

Пережитки вірувань в існування духа хлібного поля в ХІХ – ХХ ст. існувало в багатьох народів і знаходило своє втілення в останньому снопі¹⁶¹

Сліди жертвопринесень в жнивварському календарному циклі досить виразні. Сподіваючись на хороший врожай, жителі Західного Полісся також не йшли на ниву «без подяки». Найбільш стійкими атрибутами жертвоприношень були витереблені в землю зерна. Їх висівали з колосся «бороди» в розпушену серпом та чисто виполену землю і заволочували або ногами дитини або ж господаря. Це подяка полю. Для самої ж «бороди», вочевидь, існувала окрема.

Для зсування суті цієї жертви не мало важить, що становить із себе сама «борода». Здебільшого так під час жнив на Західному Поліссі називали пучок жита чи пшениці, який залишали незжатию в кінці поля і прикрашали квітками. Іноді це могло бути всього кілька стеблин (найчастіше – 9), часом два окремих пучки, зв'язаних до купи в вигляді куреня.

У Шепелі на Волині бороду в'язали з двох самостійних пучків колосся. «Справа і зліва жменя колосся не вижатого. А зверху – воно зв'язане. Всередині прополювали землю, щоб геть-геть чистенько було,

¹⁶¹ Фрезер Дж. Золотая ветвь. – М., 1980. – С. 442 – 447.

тільки земля. Всередині діти пролазили. А нащо, не знаю» – бідкається зі своєї необізнаності літня жінка.

Всередину борода, незалежно від кількості стеблин часто і клали шматок хліба. Часом поливали його водою та посипали сіллю, примовляючи: «Осьо тобі, «борода», хліб, сіль і вода».

Отже, «борода» сама вважалася адресатом пожегтв. Загалом цей звичай доволі подібний до аналогічного анімістичного в лісорубів Океанії. У тих теж будувався курінь для духа лісової ділянки, яка призначалася під вирубку, і теж клалися не лише відповідні наїдки й напої, а й крихітні одєжини для духа та коштовності. Про наявність аналогічних хліборобських вірувань на початку ХХ ст. у населення Закарпаття писав Петро Богатирьов. Але далі ця тема чомусь майже не порушувалася. Можливо, тому, що праця цього російського вченого була опублікована французькою мовою, а в перекладі на російську вийшла більш, ніж через 30 років, коли були вже не найкращі часи для подібних досліджень. Потуги радянської фольклористики були в цей час спрямовані на те, щоб утвердити нових богів і героїв. Пізнання Богатирьова в цій галузі виявилися також не занадто широкими. Вчений не згадує ні про те, що останній жмут колосся, в якому начебто знаходив пристанище на зиму хлібний демон українців, має свою назву – «борода», ні про те, що аналогічну назву «бородай, бородай, уродай» має в весняних ігрових піснях персонаж, який володіє землею, може її відмикати й замикає, може судити за те, що не хоче родити¹⁶². Навіть уявити страшно, що, напевно, знаємо ім'я цього таємничого божества. Важко повірити і в те, що зібрані докупи стебла, прикрашені квітами, можуть служити його ідолом. Але хіба не заради цього в поле зумисно брали червону стрічку, щоб перев'язати його? В такий спосіб і до сьогодні обв'язують хрести та інші об'єкти поклоніння. І так само прикрашають квітами. Квітчати звичайний курінь для духа поля, мабуть, не було потреби. Принаймні, в жодній іншій традиції спорудження прихистку для духів місць у народів світу цього не спостерігається. Синонімічний ряд з ознаками омонімії номінацій цього міфологічного персонажа утверджує нас у думці, що в інших сферах свого застосування він трансформувався в Урожай, де навіть первинний корінь **род** уже не помітний. Задля майбутнього урожаю здійснюються й усі обжинкові обрядодії, визначальні для всієї жнивварської обрядовості.

Проте пантеїстичний за своєю суттю образ Уродая-Вородая аж ніяк не означає поверховості українських жнивварських традицій. До-

¹⁶² Давидюк В. Звідки взявся Бородай?// Кроковее колесо. – К., 2002. – С. 179 – 186.

казом тому – навіть полінімія в означенні центального обжинкового атрибута. «Бородою» він називається не на всій етнічній території. Про деякі з інших назв вже згадувалося вище. Детальніше про них пише в своїй статті про «Спасову бороду» Агатангел Кримський¹⁶³. Розмаїтість в окресленні номінанта – теж з-поміж іншого може бути й свідченням збереженості попередніх назв. Принаймні, на Західному Поліссі відомі ще дві – «квітка» і «коза».

Що до першої, то вона має універсальний зміст і найчастіше використовується в будівництві, де завершення роботи ознаменовувалося встановленням на верхівці даху букета квітів. Така назва існує в Хотешові Камінь-Каширського району.

Друга вужча і стосується винятково жнив. Щоправда навіть у цьому контексті вона не однозначна, бо може означати як зв'язане в пучок колосся, нічим не відмінне від «бороди», так і недовижату частину ниви. В Оленівці Рожищенського району козою називали пучок жита, обв'язаний стеблиною чи червоною стрічкою. Так само і в Горках Любешівського району, і в Сошичні та Карасині Камінь-Каширського, і в Клевецьку Турійського.

У Карасині «коза» нічим не відрізняється від «бороди»: «... в двох мисцях оставляли трохи жита і пирив'єзували чирвоною лентою». В Клевецьку «козою» називалася остання жменя жнива. Її не залишали в полі, а коли дожинали, то казали: «Жни, жни. Лови козу, лови, лови, лови!» Вижату «Козу» клали на сніп.

У Горках Любешівського району «козу ловлять» в останньому недожатому клаптику поля: «Жнем, жнем, остається кавалочок, то йдем помагати, тоді й казали «козу ловімо».

У Бережцях Любомльського району і до цього часу «як кончають якусь роботу на полі, то кажуть, що козу зловели».

У Заболотті Ратнівського району «коза» – це вже «жито, що оставалось в поли, пувзагона чи менше».

У Прип'яті Шацького району «козою» звалось будь-яке відставання. «Коза», то як стане жети, оден попирид, а другий взду, і задній обжине першого, і каже, що «загнав козу».

Аналогічне значення мала «коза» і в Тоболах Камінь-Каширського району. Дітей, які не встигали в школі і залишили після уроків, дражили, що вони «залишилися в козі». Так само і в сусідніх селах.

І все ж легко помітити, що первинною сферою застосування цього виразу було хліборобство. Тим-то закінчений фразеологізм «ловити» чи «заганяти козу» стосується лише його. Інші – то вже похідні.

¹⁶³ Кримський А. «Волосова борода»: з учено-кабінетної міфології XIX віку // Твори: в 5-ти т. – Т. 3. – С. 307-329.

Наскільки віддаленою від нас може бути генеза цієї традиції, свідчить той факт, що близький навіть фонетично вираз існує і в народів Дагестану.

У лакців, щойно засіявши збіжжям поле, господар встановлював на ньому кам'яний оберіг, що звався «ісу» або ж «усу». Ставили його завжди на краєчку поля, тому жниця, яка дожидалася до нього, найчастіше робила пояс-перевесло з останніх стебел і перев'язувала ним «усу» так, як у нас господаря»¹⁶⁴. Та спочатку, тільки-но дійшовши до краю, вона кричала «усу знайшлася». Тоді всі, хто знаходився на ділянці, бігли до неї з пучками зжатих стебел, що були на той час у руках, складали в один великий сніп, і ставили під «усу». Одна зі жниць ішла повідомити про це господаря, який тут же передавав у поле частунок¹⁶⁵.

Виходить, що таким же чином, як у нас «козу» у них ловлять «усу». І хоч «усу» чи її варіант «ісу» в лакців означає сову, видно, походження самого виразу випереджає його теперішнє значення. Очевидно, анімістичний дух поля, втілений у ньому, увійшов своєю назвою в традицію ще до появи теперішніх мов наших народів. Відтак його походження може бути ще арійським чи й доарійським.

Чому ловлять «козу»? Олександр Знойко висловлювався про тотемний характер цієї тварини, називаючи українців козячим народом. Принаймні для частини праукраїнських племен, зокрема для маланхленів, які отримали свою назву від греків через те, що носили довгі чорні кожухи, це, можливо, не таке вже й перебільшення. Вирощування кіз та овець для цієї місцевості традиційне. І якби коза ніколи не мала сакрального значення, звідки тоді взявся б в уяві античних греків козячий вигляд їхнього божества родючості Сатира.

Саме кози, що любили ласувати польовою пашею, яка лишалася на стерні, могли уявлятися добрими духами поля, які приносять урожай. Бо чи так уже й випадково колядники, які ходять з козою, взяли собі за моду примовляти: «Де коза ходить, там жито родить, де не буває, там вилягає».

Мабуть, саме з метою приваблювання кіз для удобрення поля під майбутній засів і залишали в давні часи частину врожаю, який згодом переосмислився в жертву його духові Вородаю. Наскільки давніша обрядова «коза» від «бороди», можна здогадатися з того, що коли в першому випадку жертвували частиною збіжжя в півзагона,

¹⁶⁴ Булатов А. Исторические корни некоторых этнографических сюжетов в Дагестане // Сов. этнография. – 1989. N4. – С. 108 – 109.

¹⁶⁵ Там само. – С. 109.

то з часом ця жертва під назвою «бороди» звелася часто до цілковито символічних кількох невижатих стеблин. Семантика ловіння кози в обряді відображає вже суто господарське значення цієї тварини – перші спроби її domestикації.

З часом, видно, коза стала жертвоприймачем того, що господарі не встигли вижати за погоди. В цій ролі біологічний вид тварини вже не мав значення. Відтак «козу» як символ відставання на жнивах заступає «солом'яний бичок». Його робили з першої соломи і передавали від одного господаря до іншого як знак поганого господарювання, відставання у жнивах. У кого він залишався, з того глузували і цілий рік прозивали «солом'яним бичком»¹⁶⁶.

На даний час «коза» та «борода» на Західному Поліссі більш відомі на фразеологічному рівні, ніж на обрядовому. Поняття жертви полю відійшло на задній план. У лакців, як бачимо, ритуал пожертви полю взагалі відсутній, тому в них основний атрибут жнив – сніп, як і в українських горян – «дідух». Він виконує ті самі функції, що в поліщуків вінок – зберігає сакральні зернини для ритуальних страв та нового засіву.

Вінок, що котиться сам із поля до господаря в stodолу чи мандрує до його хати на голові найкращої дівчини – улюблений образ західно-поліської жнивварської пісенності. Їхні тексти відображають як сам обряд, так і подальше ритуальне призначення вінка:

*Положить мене на столі,
Колосками до землі.
Нехай я трохи спочину
Та й назад піду на ниву.*

*Нехай я в stodолі полежу, полежу.
Ранейко у поле побіжу, побіжу,
На друге літо уродю, уродю,
Чужій матьонці догодю, догодю.*

Жнивварських обрядів протягом останнього століття дотримувалися лише тоді, коли жали толокою. Відтак зрозуміло, чому жінці постійно звертаються до господаря, пана, бригадира і навіть голови колгоспу, чому їх, а не господиню звеличують у піснях. Вони і власники, і винаймачі робочої сили. Однак цим причини патріархальності всіх жнивварських звичаїв пояснити не можна. Чому, для прикладу, зажинав переважно господар чи найстарший в родині чоловік, зазвичай

¹⁶⁶ Фрезер Дж. Золотая ветвь. – Москва, 1998.

дід, та ще й лівою рукою? Чому, здавалося б, суто жіночий атрибут – вінок – жінці передають не господарині, а господареві, а несе його на голові найвродливіша дівчина дітородного віку? Вочевидь, патріархально-общинна сутність толоки, яка недвозначно проявляється у жнивварських піснях, закладена в них генетично через значення чоловічої праці в рільницькій господарці. На думку англійського дослідника історії культури Дж.Ліндсея, одноосібним господарем поля чоловік став з появою плуга. Тим-то взаємодія чересла і борозни завжди уявляється як статевий акт¹⁶⁷. В українському фольклорі особливо продуктивне це порівняння у загадках. Еротично-шлюбні асоціації в рільничих традиціях українців зауважив ще Олександр Потебня¹⁶⁸. Цим пояснюються численні еротичні натяки в піснях, що виконуються в полі. Часом вони аж занадто відверті:

*Не йди дівчино в поле,
Бо тебе козел сколе
Гострою тичиною,
Не будеш дівчиною.*

Те саме значення символізує й обряд передачі господареві вінка в кінці жнив. Сам ритуал описується доволі шляхетно: жниці кладуть вінок на стіл донизу колосся, господар тим часом наймає музик та купує горілку («Господарю віночок до ручок, А нам червінець на таночок»). Та достатньо перевести погляд в не обрядову побутову площину, як бачимо зовсім інше:

*В чистому полі кленочок,
Плете дівочка віночок,
Плела вона й заснула,
Прийшов господар, не чула.
– Вставай, дівойко, годи спати,
По чім ти віночок хочеш продати?
– А мій віночок дорогий,
За цей віночок золотий.*

*– А мий віночок дорогий,
За мий виночок – золотий.
Не так золотий, як ше й два,
Бо хорошого я сплела.*

¹⁶⁷ Ліндсей Дж. Коротка історія культури: В 2-х томах. – К., 1995. – Т. 1. – С. 10.

¹⁶⁸ Потебня А. Объяснение малорусских и сродных народных песен. – Варшава, 1883. – Т. 1. – С. 42 – 43.

*Бо хорошая, вродлива,
Доброго батька дитина.
Бо хороша я на личко,
Як чирвоное ябличко.*

Яке значення для вартості віночка має врода дівчини, яка його плела чи її родинне походження? На перший погляд – ніякого. Тоді чому на цьому так наголошує його власниця? Чи не тому, що:

*Зложили виночка на таку,
Що приведе хлопця до року.
Існує й ще одна мотивація:
Вторік несла старая –
Вродила метлиця сама.*

Отже, залежно від того, хто віддавав господареві свій вінок, робилася проєкція на майбутній урожай. Важко повірити, що тут вбачається лише пряма дія контагіозної магії, хто саме передав свою силу і вроду на зерно нового засіву. Схоже, що мав тут місце і прояв ритуального гетеризму. На фразеологічному рівні можна знайти чимало відповідників, які тлумачать віддавання вінка як згоду на інтимні стосунки. До прикладу, вдумайтесь лишень, що означають слова пісні «Я би тобі вінець дала, коби зради не бояла». Про що це?

Тож зрозуміло, що вартість самого вінка, виплетеного з колосся, не може коштувати ні бочки меду («Хто бочку меду викотит, То той виночка викупит. Хто бочку меду, вина дві, То той виночка зьме собі»), ні рубля золотого, про що співається в піснях. Відомо, про який вінок тут ідеться:

*Віночок – на кулочок,
Нам горілочки кубочок.*

Дотримання цього звичаю в XIX – XX ст. може видатися дикунством і явним перебільшенням, художньою умовністю, але сам звичай, безумовно, має значно глибше коріння. Обрядовий гетеризм – явна ознака ранньопатріархальних стосунків, які на побутовому рівні вичерпали своє значення з утвердженням парної сім'ї та патріархально-общинного укладу її життя ще в ранньослов'янську епоху.

І все ж біля «бороди» й у XX ст. не лише співали, а й качалися по полю, дівчата залишалися наодинці, поки милий принесе вінок з калини тощо. Одна з таких пісень (*Положу кладку вербову, Ідіте, женчики, додому. А ти одна останься. Свого милого дождидайся. То він ітиме з лищини, Нестиме вінок з калини*) має принаймні кілька образів (вербова кладка, вінок із калини), щоб вбачати в ній мотив дефлорації, прив'язаний до жнив.

Джеймс Фрезер вважав, що в качанні по ниві слід вбачати редуковану форму злягання з землею або ж обрядового злягання чоловіків і жінок на полі з метою сприяння родючості ниви, в чому з ним був солідарний і Дмитро Зеленін¹⁶⁹.

Отже, поетичний образ вінка, який використовується в жниварських піснях, зберігає смислову єдність із купальським. І ще не відомо, де він знайшов своє застосування раніше: в купальських чи жниварських обрядах. Принаймні в купальських піснях, якщо це не адаптовані петрівчані, цей образ не настільки вживаний.

Борода в жниварських піснях, зібраних нами на Західному Поліссі, згадується лише в одній пісні і то як Спасова.

На обжинках, як переконував нас 1989 р. Нестор Левонюк із хутора Козовати, залишали таки Спасову бороду. Інакше, як Спасова, вона й не представлялась. Тим-то як дожинали до Спаса, «бороду» залишали, а якщо після – ні. Не клали в таких випадках і хліба-солі. Тільки плели віночок.

Доволі помітний обрядовий ряд дійств, які виконувалися під час жнив, свідчить про автохтонність жниварської традиції на Західному Поліссі.

Окремої розмови вартує метричний склад жниварських пісень краю. Мусимо відзначити, що переважна їх більшість, за винятком хіба тих, які виконувалися під час танцю, на синхронічному зрізі має стабільну будову (5+3). Наскільки вона змінилася за час побутування, сказати важко через обмаль записів у цьому краї. Та все ж, якщо порівняти записи Лесі Українки понад сторічної давності з сучасними, зробленими в тих самих місцях, то можна констатувати, що деякі пісні з того часу залишилися незмінними, інші зредувалися текстово, але залишилися незмінними музично, внаслідок чого стали протяжнішими. Розспів з віршового розміру (5+4+3) в (5+3) може бути доказом того, що з робочих ритмів вони зійшли на сигнальні, тобто виконуються не під час роботи, як раніш, а в її кінці.

Віктор Давидюк

¹⁶⁹ Зеленін Д. Східнослов'янські обряди качання і перекидання по землі // Етнографічний вісник. – 1927. – Кн. 6. – С. 5.

Зажинки

[Зажинати] виходили всі як всі, тико мали бути всі в білому.

*Зап. у с. Видерті Камінь-Каширського р-ну від Галини Євчук 1925 р.н.
(Ф. 1.-Од. зб. 3.- Арк. 50.)*

В п'ятницю треба було зажинати. Хоч не жати, але тилько почати треба було. Зажинав хазяїн.

*Зап. у с. Осі Турійського р-ну від Ганни Півошук 1924 р. н.
(Ф. 1. -Од. зб. 210.- Арк. 8.)*

Ну от перший сніп завше зажинав хазяїн – старший в сим'ї.

*Зап. 1992 р. в с. Кримні Старовижівського р-ну від Архипа Зеника
1915 р.н.*

225/

Здоров, господарє, зажинай,

Другого року дожидай.

Другого року з людками,

Із свею жоною, з дитками.

*Зап. у с. Заболотті Ратнівськогор-ну
від Зінаїди Сверби 1935 р.н.*

Жнива починалися всеюкою сим'єю, йшли в поле на цілий день.

Обпарезувалися споришем і тоді зажинали, щоб не боліла спина.

*Зап. у с. Уховецьку Ковельського р-ну від Н.Васюти
1915 р. н.(Ф. 1.-Од. зб. 70.- Арк. 12.)*

Був обичай, шо господар жне дві жмени й кладе навхрест. І тоді вже на другий день женці йдуть жати. Нихто николи не зажинав в понеділок.

*Зап. у с. Колодниці Ковельського р-ну від Федори Панасюк 1921 р.
н.(Ф. 1.-Од. зб. 67.- Арк. 26.)*

Зажинати завши худив дід ув п'ятницю ввечура. Найперш на хреста клав першу жменю, а путом клав снупа. А на другій день йшли в чистих білих сурочках всейка симня.

*Зап. у с. Білині Ковельського р-ну від Павлині Федорук
1928 р. н.(Ф. 1.-Од. зб. 57.- Арк. 16.)*

Хазяїн завжди починав першим жети.

Чужим серпом ни мона було жети.

Як зачинали жети, то всі вдягали чисту білу сорочку – і вілекі, і діти.

*Зап. у с. Березцях Любомльського р-ну від Ганни Журавель 1912 р. н.
(Ф. 1.-Од. зб. 107.- Арк. 22.)*

Жати починали в середу чи в п'ятницю. Просили Бога помочі й жали перший сніп.

Хто перший почав, той і жав.

*Зап. у с. Милянвичах Турійського р-ну від Зіни Нівелич 1914 р. н.
(Ф. 1.-Од. зб. 40.- Арк. 20.)*

На жнива треба, щоб спідниця була нова. Хазяйка починає жнива. А прибиратися треба, щоб і спудниця, і хустя нові були, а сорочка щоб чиста була.

*Зап. у с. Качині Камінь–Каширського р-ну від Ганни Назарук 1925 р. н.
(Ф. 1.-Од. зб. 24.- Арк. 29.)*

Найстаріша хадзьяйка жала першого снопа хадзьяйським серпом. Али мона було минятися сирпами. Тико вперш кинути його на землю, щоб ни брати з руки в руку. Бо так ни годилося.

*Зап. у с. Мизові Старовижівського р-ну від О. Шаясюк 1925 р. н.
(Ф. 1.-Од. зб. 184.- Арк. 41.)*

Перший сніп хазьяйка зажинала. Чужим серпом?.. Аби хотів жати. Тилько з рук в руки не брати, бо, кажуть, поріжиш руки.

*Зап. у с. Осниці Маневицького р-ну від Ольги Войнович 1903 р. н.
(Ф. 1.-Од. зб. 136.- Арк. 18.)*

Перший сніп завжди зажинала хазьяйка.

*Зап. у с. Карасині Маневицького р-ну від Марохи Богайчук 1924 р. н.
(Ф. 1.-Од. зб. 140.- Арк. 35.)*

[Жати] зачинала хазьяйка або в середу, або в п'ятницю перед обідом. Нажела хреста і жменьку положила біля хреста в снопочок.

[Щоб не боліла спина під час жнив] кропивою парилися.

*Зап. у с. Жмудчі Ковельського р-ну від М. Ольхович 1916 р. н.
(Ф. 1.-Од. зб. 63.- Арк. 12.)*

Хазяйка дома, мати зажинала в середу чи в п'ятницю клала нахрест дві жмені. І тоді жалі.

Зап. у с. Волошиках Ковельського р-ну від Наталії Супрунюк 1912 р. н. (Ф. 1.-Од. зб. 58.- Арк. 41.)

Як хазяйка зажинала, то обв'язувалася перевеслом на цілий день.

Зап. у смт. Заболотті Ратнівського р-ну від Онисі Гайдучик 1905 р.н.

Хазяїн скликав жнець, самих багатих. Виходили на поле. Перший сніп жне найлучча жнеця. Того снопа вбирає, далі жне господиня. Потом йшло обідати...

Зап. у с. Осі Турійського р-ну від В. Ковальської 1910 р. н. (Ф. 1.-Од. зб. 210.- Арк. 14.)

Хазяїн лівою рукою зажинав. Три рази зачне і жито закладе за стерню, щоб спина не боліла, або за пояс.

Зап. у с. Гуті Лісівській Маневицького р-ну від Антоніни Германюк 1913 р. н. (Ф. 1.-Од. зб. 132.- Арк. 10.)

1. Жинка зажинала. Йшла в поле з хрещиком, який вставався з Паски і починала жето жети. А як ше йшов хтось, то тоже ставав біля неї і жав на полі. А так зажинала господиня.

2. [Зажинала] жинка чи дівчина. Починали та й усе. Пірихрестяця і жнуть. «Господе допоможи» скажуть і все. Але вже як кунчали, то клали хрестик на поли, жменьку жита на полудень, а другу жменьку – на схід.

Зап. в с. Верхах Камінь-Каширського р-ну (Ф. 1-А. – Од. зб. 48. - Арк. 36.)

Перший сніп зажинав хазяїн.

Зап. в с. Ворокомлі Камінь-Каширського р-ну від Марії Процик 1926 р. н. (Ф. 1. – Од. зб. 7.- Арк. 18.)

226/

Хоч ми женчики нияки,

Пожели гори й будяки.

Пожели гори й долинки.

І зробили зажинки.

Зап. в с. Кримнії Старовижівського р-ну від Марії Хом'як 1943 р. н.

Щоб ни боліла спена в нас робеле так: жнець нажинає дев'ять жмень, і як вже дожинає див'єту, то розпростаїця і вже спена ни болеть.

Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну від Федори Бубели 1919 р.н.

Співали, коли починали жати і кінчали, а коли жали, то мало співали.

Зап. в с. Вишневі Любомльського р-ну від Парасковії Шеремети 1923 р. н. (Ф. 1. – Од. зб. 111.)

Жнива

Кожин день, як желе, то вже, як зайде сонце, брали дві жмені колоскив й клале навхрест, колосками до сонця. Як рано приходеле знов жети, то спивали:

227/

Повій, вітерку, повій,

То нам буде здоровій.

Як нам буде повівати,

То нам буде легше жати.

Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну

від Ганни Дейнеки 1923 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од.зб. 24. – Арк. 124)

Як жали жито, то як знайдуть два зросли докупы колоске, котра знайде, кажуть – щаслива буде, скоро замуж веjde. То вже їх дівка забирала додому й клала за образки.

Зап. 1989 р. на х. Забрідді біля с. Самарів Ратнівського р-ну від Марії Шинкарук 1923 р.н.

Чужим серпом старалися ни жети, бо, казали, порижися. Навить ни пиридавали з рук в руки. Тико вже положить на землю, тоді можиш брати.

Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну від Уляни Сікорської 1929 р.н.

Чужим серпом жети ни мона, бо чужий озьмеш, то порижися. Як на землю кенути, а потим взятии, то так можна... Щоб руками ни доторкуватися.

Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну від Бориса Ковальчука 1926 р.н.

Щоб ни боліла у жнива спена, прокевою парилися.

Зап. 1993 р. в с. Жмудчі Ковельського р-ну від Мар'ї Ольхович 1916 р.н.

– Що робили, щоб під час жнив не боліла спина?

– Переганяли в лісі вужа. Ішли до лісу, шукали вужа. На землю клали чоловіки папругу, а жінки хустку, запаску. Наганяли на них вужа, щоб він переліз. А потім перев'язували ними попирека, щоб ни болів.

Зап. у с. Забужжі Любомльського р-ну (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 115-А. – Арк. 13-14)

228/

Ой, Господи, помагай,

Ой дай, Боже, урожай.

Дай, Боже, добре літо,

Щоб вродилося жито.

Ой шоб я молодая

Та сім кип нажинала.

В холодочку лижала

Й на сім кип нажинала.

Зап в с. Велимчі Ратнівського р-ну

від Євдокії Капітули Романівни 1911 р.н.

229А/

В лісі, в лісі на кльонку

Висить колиске на шовку.

У тий колисци Василька,

Пудвисьте яго висока.

Пудвисьте яго висока,

Хай вин побачить широка,

Де яго мати гуляє,

Широкий загон займає.

Широкий загон займає,

Густе житочка зжинає.

Зап. в с. Велимчі Ратнівського р-ну

від Євдокії Капітули 1911 р.н.

229Б/

Ой у лисочку на кльонку,
 Висить колиска на шнурку.
 А в тий колисце Іванко.
 Поколишіте високо, /2 р
 Хай я побачу далеко,
 Там моя мила гуляє,
 Широкий загін займає.
 Вчора гуляла в корчомци,
 Типер гуляє на нивци.
 Вчора гуляла з панами,
 Типер гуляє із нами.
*Зап. у с. Видраниці Ратнівського р-ну
 від Віри Назарук 1935 р.н.*

230/45

Ой сонца, сонца, соняйко,
 Чом не заходиш хутайко?
 Дась те ни було при наймі,
 Шо ти ни ймаш віройке мані.
 – Ой сонца, сонца, соняйко,
 Чом не заходиш хутайко?
 – Широка нева втомила,
 Ничка темная накрила.
*Зап. у с. Доманові Ратнівського р-ну
 від Віри Карпук 1914 р.н .*

231/

Ой ти, дівуйко, ой ти,
 За горейку з козачейком ни йди.
 Дівка ни послухала
 За гору з козачейком потрухала.
 За гору – тонейкая,
 З-за гори – ровнейкая.
 За гору – як дощечка,
 З-за гори – як бочечка.
Зап. у с. Залухові Ратнівського р-ну від Марини Мазалюк 1930 р. н .

232/

Ой що то за гін, за гін,
Що сіяв ратай – сокіл, сокіл.
Ой що за ралюх, ралюх,
Що сіяв хазяїн-смердюх, смердюх.
*Зап. у с. Турі Ратнівського р-ну
від Тетяни Герасимук 1916 р.н.*

233/16

Жніте, женчики, до краю,
Я вам пиріжечки украю.
А хто до краю вижнитесь,
Тому пирожечок почнетсь.
*Зап. у с. Кортелісах Ратнівського р-ну
від Оксани Кухор 1925 р.н.*

234/16

Ой в нас татойко молодий,
Під ним коничок вороний.
Їздить по полю гукає,
Женчикув додому скликає:
– Додому, женчики, додому
Вже нагулялись у полю.
– Ми в полю ни гуляли,
По колосочку збирали.
По колосочку то по два,
Шоб була більша сторона.
*Зап. у с. Жиричах Ратнівського р-ну
від Єлизавети Жолоб 1930 р.н.*

235/

Ни боїться пан Бога,
Шо далека дорога,
Держит люди до пузна,
І говорить ізрузва.
– Панойку-голубойку,
Пусти нас додомойку, /2 р.
Видою коровойку.
Коровиця доїтьсь,
Золотая дуйниця,
Залізній убручі,
Я видною уночі.

236/

Ближчей, ближчей до краю,
Ми ни йдемо до гаю.
В гаю грибойки родять,
Там парубойки ходять, /2 р.
Дивки за ручки водять /2р.
Потихейку говорять.

237/

Живо, женчики, живо,
Буде ввечора диво.
Буде ввечора диво,
Буде горилка-пиво,
Будут музики грати,
Ми будем танцювати.
*Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.36-А.-Арк.31)*

238/

Ой ни жніте низейко,
Бо ше вечор далеко.
Но жніте по коліна,
Шоб спина ни боліла.
*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Секлети Найдич 1914 р.н.
(ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 13. – Арк. 31)*

239А/

Ой жнімо по коліна,
Шоб спина ни боліла,
Шоб спина і голова
Циле літо здорова.
Циле літо робила,
Єк добрая кобила.
*Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
від Ганни Митчик 1915 р.н., Антоніни Ферчук 1935 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.36-А.-Арк.32)*

239Б/

Жнімо по коліна,
Щоб спина не боліла.
Не спина, не глова,
Ціле літо здорова.

*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Марії Данилюк 1920 р.н.*

239В/

Жнімо й ми по коліна,
Щоб спина не боліла.
Щоб спина й голова,
Ще бо я здорова.

*Зап. 1990 р. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Єлизавети Терейчук 1904 р.н.*

240/

Уже й сонечко низейко
Вже й вичеройка близейко.
Не жніть, женчики, до смерку
Йдіть вичерайте – дам медку.
Нам вичеройка ни мела,
Широка нева втомела.
Ни так невойко, як гони –
Були довгії загони.

*Зап. Світлана Вертей у с. Забродах Ратнівського р-ну
від Параски Вертей 1924 р.н.*

241/

Вой, наш татойко, хоролю,
Пускай ранейко додому,
Бо як не будеш пускате,
Будемо із поля втикате.
Покенемо снопе на поли,
А сами підимо додами.
Будеш, татойку, просете,
Шоб помагале носете.
Будеш, татойку, благате,
Шоб помагале складате.

Дай тому, Боже, лигейко,
Хто нас пускає ранейко.
Дай тому, Боже, спомоче,
Шо ни тримає до ноче.
Що нас тримає до ноче,
Щоб ни нагрився на пече.
Щоб ни нагрився под боком,
Щоб накривали кожухом.
*Зап. у с. Забродах Ратнівського р-ну
від Ганни Повз 1936 р.н., Софії Шпиловської 1924 р. н.*

242/

Жнися, загоне, жнися,
На мене не дивися.
Я женчик молодейкий,
В мене серпок малейкий.
Або мене подожніте,
Або мене подождіте.
Хоч бо я позадойку,
Аби я до ладоюку,
Аби я добре жала,
Колосся не совала,
Бо за тее колосся
Совають за волосся.
Зап. у Ратнівському р-ні

243/

– Жнеся, загонець, жнеся,
На мене ни дивеся.
Я женчик недолугий,
До мене треба другий.
– Ой ни линуйся жети,
Серпочок назубити.
Женчика попобети,
То буде кручий жети.
*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Приймак 1911 р.н.*

244А/

Жнися, загоне, жнися,

На мене не дивися,

У мене загін широкий,

Орав ратай безбокий.

Таки я полю, ріжу,

Таки я ззаду лізу,

Таки я крутаюся,

Позаду застаюся.

Подожни мене, Грицю,

Дам тобі паляницю.

– Шоб тобі, Антониho,

Зажинай загін тихо.

– Я женчик недолугий,

Треба до мене другий.

Я женчик недорослий,

Треба до мене шостий.

Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну

від Євдокії Мартинюк 1928 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 27. – Арк. 21-22)

245/

Дайте мені Гантона,

Нехай пудожне загона.

Ой дайте мені Івана,

Його робота кохана.

Жнися, загоне, жнися,

На мене не дивися,

Бо я женчик малейкий,

В мене серпочок тупейкий.

Зап. 1987 р. у с. Невірі Любешівського р-ну

від Я. Токарчук 1922 р.н.

246А/

Ой або подожніте,

Або подождіте,

Або дайте Івана,

З ним робота кохана.

Дайте Данила,

З ним роботойка мила.
Або дайте Антона
Піджинати загона,
Або дайте ще й Дмитра,
З ним роботойка хитра.
*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Приймак 1911 р.н.*

246Б/
Чи мене подождіте,
Чи мене подождіте.
В мене серпик тупейкий,
З мене женчик слабейкий.
*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Гуняндрич 1920 р.н.*

247/
Хоч бо я смалю, полю,
Таки я взаду стою.
Чи мене подождіте,
Чи мене подождіте.
Чи дайте мені Івана,
З ним робота кохана,
Чи дайте мені Гриця,
Гриць – добра помочниця.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від О. Козак 1913 р.н.*

248/
Ой пудожнеся, нихлюю,
На твою роботу наплюю.
Ой пудожнеся, ни гайся,
На мою роботу ни надься.
Дайте мені Антона,
Хай пудожне загона.
Дайте мені Івана,
З ним робота кохана.
Дайте мені Василя,
З ним робота весела.
*Зап. у с. Невірі Любешівського р-ну
від М. Сакової 1934 р.н.*

250/

– Підожни мене, Гантоне,
 Мені серденько холоне,
 Ни так серденько, як живит,
 Бо всі женчики попирид.
 – Ой піджинайся, вервечко,
 Бо ще твій загін далеко.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Назарович 1913 р.н.*

251/

Подожди мене, гаю,
 Широкий загін маю.
 Широкий загін маю,
 Не дождуся до краю.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Мар'ї Велимчаниці 1932 р.н.*

252А/

Підожни мене, Грицю,
 Дам тобі паляницю.
 Паляницю, паляничку,
 Дівчину-паняночку.
*Зап. у с. Журавлині Старовижівського р-ну
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 81. – Арк. 13)*

252Б/

Поджинайся, Грицю,
 Дам тобі паляницю.
 Пудужнеся ду краю,
 Я пірожка покраю.
*Зап. у с. Невірі Любешівського р-ну
 від Ярини Мельник 1909 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 94. – Арк. 45)*

252В/

– Пудожни мене, Грицю,
Дам тобі паляницю.
Дам тобі пальночку,
Возьми мене за жоночку.
– Не хочу піджинати,
Не хочу тебе брати.

*Зап. у с. Облапах Ковельського р-ну
від Мойсея Мізовця 1908 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 56. – Арк. 50)

252Г/

Перейме, мене, Грицю,
Дам тобі паляницю,
Дам тобі пальночку,
Дівчину-паньночку.
*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Гуняндрич 1920 р.н.*

253А/

– Поджинайся, не гайся,
Де то твій загін востався.
Піджинайся, нехлює,
Прийде батько, наплює.
– Нехай на того плює,
Що позаду тилює,
Хоч я позадойку,
Аби я до ладоюку.
Аби я добре жала,
Колосочки збирала.
*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Тетяни Приймак 1935 р.н.*

253Б/

Ой поджинайся, не гайся,
На поджинанне не надься,
Бо поджинання не буде,
Будуть сміятись люде.
Ой щоб ми добре робели,
Ой то б нас люди хвалели.
*Зап. у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
від Варвари Журавель 1915 р.н.*

253В/

Поджинайся, не гайся,
Де той твій загін востався.

Поджинайся, нихлює,
Прийде батько, наплює.

Нехай на того плює,

Що позаду пилює.

Хоч я позадойку,

Аби я до ладоюку.

Аби я добре жала,

Колосочки збирала.

*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Приймак 1911 р.н.*

254/

Наша хазяйка не жала,

Все у борозні лежала,

Привела хлопця Антона,

Щоб її пуджав загона.

Бо тоді з мене добрий жнець,

Як вузьенький загінець,

Як борозенок із сім,

То я ззаді зовсім.

Зап. 1988 р. у с. Колодяжні Ковельського р-ну

255А/

Поджинайся, вервеко,

Бо вже край недалеко.

Як будеш оставатися –

Ми будим сміятися.

– Поджинайся, нихлює,

Бо сова очі виклює.

– Нехай клює не мені,

Хай тому, хто впереді.

*Зап. у с. Островку Камінь-Каширського р-ну
від Ганни Юхимець 1929 р.н.*

255Б/

Пуджинайся, вирвеко,
Бо загин твій далеко.
Пуджинайся, ни гайся,
На пуджинанне ни надься,
Бо пуджинання ни буде,
Смятитимуться з тебе люди.

*Зап. у с. Шкробах Старовижівського р-ну
від Ф. Романюк 1912 р.н. та М. Головач 1922 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 198. – Арк. 48)*

255В/

Ой пуджинайся, вервеко,
Оставсь твій загін далеко.
Ой пуджинайся, ни гайся,
Ни пуджинанне ни надься,
Бо пуджинання ни буде,
З тебе сміятимуть люде.

*Зап. 1988 р. у с. Залісах Ратнівського р-ну
від Ярини Шпак*

255Г/

Пуджинайся, вервеко,
Бо вже крайній далеко,
Хто до краю дожнеться,
Той додомойку вернеться.

*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Гундерик 1920 р.н.*

255Д/

Ой пуджинайся, вирвеко,
Бо зостався далеко,
Ой пудожне мене, Семене,
То дам ябличко зилене.
Ой пудожне мене, Антоне,
То дам ябличко чирвоне.
Ой пуджинай, пуджинай,
Колосу не покидай.

Бо з того колосочка

Буде житичка бочка.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Марії Балюк 1927 р.н.*

256А/

Пуджинайся, загоне,
Мені серденько холоне.
Нихай тому холоне,
Шо на крайному загоне.

*Зап. у с. Шкробах Старовижівського р-ну
від Ф. Романюк 1912 р.н. та М. Головач 1922 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 198. – Арк. 48)*

256Б/

Ой пуджинайся, загоне,
Міні сердийко холоне.
Ни так сердийко, як живит,
Бо всі женчики попирид.

*Зап. 1992 р. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
від Катерини Муравчук 1924 р.н.*

256В/

Ой пуджинайся, загоне,
Бо мні сердейко холоне.
Нехай холоне, но ни мні,
Тому женчику, шо взаді.

*Зап. 1988 р. у с. Залісах Ратнівського р-ну
від Ярини Шпак*

256Г/

Ой поджинайся, загоне,
Вже аж серденько холоне.
Ни так серденько, як живіт,
Хочиться вийти попірид.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Марії Балюк 1927 р.н.*

257/

Ой піталася нивойка:
– Чи болить тобі спинойка?
– Болить спинонька, ще й живіт,
Що всі женчики поперід.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Мотрі Білоус 1918 р.н.*

258/

Коколю, коколю,
Не росте по полю.

А росте в болоте,
Щоб ни тре тебе полоте.

*Зап. 1987 р. у с. Седлищі Любешівського р-ну
від Марії Трушик 1907 р.н.*

259/

Кругом, женчики, кругом,
Понад зеленим лугом.

Женчики кружиняють,
Пшениці дожинають.

Кінець нивоньки, кінець,
Будемо плести вінець.

То з жита, то з барвінку,
На хорошую дівку.

260/

В нашого господара
Та золотая брама,
Мальовані одвірки,
Зробимо сьодні обжинки.

261/

Світи, місяцю, з рога,
Щоб була видна дорога,
Щоб з неї не зблудити,
Віночка не згубити.

*Зап. 1991 р. у с. Світязі Шацького р-ну р-ну
від Надії Павлей 1931 р.н.*

262/

Пудожнуса до бору,
Пустю голосок додому.
Хто мій голосок зачує,
Той мні вечерю готує.

Зачує голосок матінка,
Зачує голосок рідная:

– То моя дитина з поля йде,
Мні голосок подає.

Щоб була вечера готова,
 Біла постіль стильона.
 Щоб була вечера налита,
 Біла постіль накрита.
 – А мні вечера немила,
 Широкая нива втомила.
 Не так нива, як гони,
 Широкі й довгі загони.
*Зап. 1987 р. у с. Невірі Любешівського р-ну
 від В. Смаль 1926 р.н.*

263/
 По полю свергун скаче,
 За мною байструк плаче:
 – Ой не плач, байстручейку,
 Дам ті хліба у ручейку.
 Дам ті хліба у ручейку,
 Та й не плач, байстручейку.

264/
 Хто того загона врав,
 Бодай волийки продав.
 Бодай волийки продав,
 Сто рублейкув він узяв.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Уляни Ліпич 1919 р.н.*

265/
 Ой що то за нива,
 Що вона мене втомила.
 Ой не так же нивонька, як снопи,
 Що далеко носити до копи
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Уляни Ліпич 1919 р.н.*

266/

Йди, серпочок, по полю,
Забіжи у дуброву,
Набири брусничок
Дівчатам до личок,
Щоб личенька красніли,
Вороги понімили.

Ой щоб мої вороги
Виризало до ноги,
А щоб тії пропали,
Що на мене брехали.

*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Уляни Літич 1919 р.н.*

267/

Ми женці не лениви,
Вижали штири ниви.
Ми жали й не в'язали,
Сто кіп жита нажали.

268А/

Ой що то за лихо,
Що чужі женці тихо?
А ми веселейки,
Співаєм хорошейко.

*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Димни Лагоди 1919 р.н.*

268Б/

Ой що то за лихо,
Що скрізь по полю тихо?
Чи віте муку їли,
Чи віте понімили,
Чи віте не вспієте,
Що віте не пієте?

А у нас веселейко,
Співають хорошейко.
Колосочки збирають,
Хорошейко співають.

*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Юхимки Лагоди 1921 р.н.*

268В/

Ой шо то за лихо,
 Шо жнуть женчики тихо.
 Не грають, не співають,
 Житечко дожинають.
 Чи вони муку їли,
 Шо вони понімили,
 Чи вони спати хочут,
 Шо співати ни хочут.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
 від Одарки Луцик 1939 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 13. – Арк. 29)*

269/17

...Я женчик недолугий,
 До міне треба другий,
 Я нездужаю жати.
 Хоч трохи б полежати.

*Зап. 1987 р. у с. Березичах Любешівського р-ну
 від Серафими Дубайло 1923 р.н.*

270/17

Широкий загін маю,
 Не дужнуса ду краю.
 Як хватки наберуса,
 То до краю доженуса.

*Зап. 1991 р. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Оксани Баран 1923 р.н.*

271/18

Житечко махай, махай,
 Зілечко нехай, нехай.
 Житичко змахалося,
 Зілечко зусталося.

*Зап. 1987 р. у с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
 від Дар'ї Мальчук 1927 р.н.;
 1991 р. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Оксани Баран 1923 р.н.;
 у с. Дубровиці Камінь-Каширського р-ну
 Дениса Хомина 1941 р.н.*

272/18

За ляс, сонечко, за ляс,
Ми додомойку за час,
Сонечко за дубину,
Ми додомойку за годину.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Уляни Літич 1919 р.н.*

273/18

Вже сонечко нерано,
В нас роботоньки чимало.
Вже сонечко заходить,
Пан на нивоньку заводить.
Ой завинімося, зробімо
Та й додому ходімо.
Ой завинімо скоріше,
Підемо додому раніше.
Ой завинімо хутенько,
Прийдемо додому раненько.

274А/18

Живо, женчики, живо,
Буде горилка й пиво,
Буде горилка ще й квас,
Будуть музичийки в нас.
Будуть музики грати,
Ми будемо гуляти,
Будуть музики ще й бубни,
Гулятимуть старе дурни.
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
від Марії Шворак 1936 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.27-А.-Арк.12-13)*

274Б/18

Живо, женчики, живо,
Буде ввечора диво, /2 р.
Мед, горилонька, пиво.
Наш хазяїн щедратий,
На горилку багатий.
Як кудрями затрясе,
Нам горилку принесе.

274В/18

Женчики, живо, живо,

Буде ввечора диво.

Буде ввечора диво,

Горілка, мед і пиво.

*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Ганни Плясун 1933 р.н.*

274Г/18

Живо, женчики, живо,

Буде ввечора диво.

Буде ввечора диво –

Мед, горілонька, пиво.

Будем горілку пити,

А пивом запивати.

Будуть музики грати,

Ми, молоди, гуляти.

*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Ганни Херло 1923 р.н.;*

*у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Надії Дудік 1942 р.н.*

274Д/18

Ой жніть, женчики, живо,

Буде горілка й пиво,

Хто до кінця дождеться,

Той горілки нап'ється.

*Зап. у с. Малому Оріхові Ратнівського р-ну
від Дарії Цумик 1928 р.н.;*

*у с. Самарах Ратнівського р-ну
від Марії Тарасюк 1917 р.н.*

275/

– Ой нумо, нумо, додому,

Нагулялися по полю.

– Ми не гуляли, ми жали,

По колосочку збирали.

По колосочку, по два,

Щоб була більша сторона.

276/

Ой питалася нивонька:
– Чи болить тобі спинопенька?
– Ой болить спинопенька, не зогну,
Широкий загін, не дожну.
Зап. у с. Датині Ратнівського р-ну

277/18

Далий, далий до краю,
Та ми підемо до гаю,
В гаю грибойки родять,
Там парубойки ходять, /2р.
Дівки за руку водять.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Віри Ліпич 1939 р.н.*

278А/18

Дай, Боже, погодоньку,
На нашу роботоньку,
Щоб сонічко світило,
Нам роботу сушило.
*Зап. 1987 р. у с. Дубровиці Камінь-Каширського р-ну
від Тетяни Завидович 1928 р.н.*

278Б/18

Дай, Боже, погодойку,
На нашу роботойку.
Дали, дали, до краю,
Ми підемо до гаю.
В гаю парубке ходять,
Дівчат за руку водять.

279/

Женчики, паль-паль,
Паль-паль зілляєче,
Ми всі жнемо далече.
Як дождемось до краю,
То й підемо до гаю.
В гаю грибочки родять,
Там парубочки ходять, / 2р.
І дівок за ручку водять.
*Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
від М. Дубнюк 1927 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-А. – Од. зб. 45. – Арк. 16)*

280/18

Далий, далий до краю,
 Та й підемо до гаю.
 В гаю грибоньки родять,
 Там парубки ходять.
 Там парубки ходять,
 Дивки за руки водять, /2р.
 Потихеньку говорять.

281/18

Загона дожинаю,
 На межу поглядаю.
 Пустіть мене у межу,
 Хай я трохи полежу.
 Не мні...-не мало – годину –
 Хай я трохи спочину.
*Зап. 1988 р. у с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Семенюк 1912 р.н.*

282/18

Дівчина жито жєла,
 До жита говорєла:
 – Доки жита не дожну,
 Той додому не піду.
 Тут буду ночовати,
 Житєчка дожинати.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Уляни Ліпич 1919 р.н.*

283А/

Ой зашуміла дуброва,
 Ой зазвиніла дорога,
 То й нашого пана женці жнуть,
 То й нам голосочок подають.
 Ой там наша паньонка блудила,
 Й узяла та й ключики згубила.
 Ой дай, Боже, щоб знайшла,
 Вона й горілочки принесла.
*Зап. 1989 р. у с. Забрідді Ратнівського р-ну
 від Марії Корнелюк 1914 р.н.*

283Б/

Ой зашуміла діброва,
 Ой застогоніла дорога.
 – Господареньку, женці йдуть,
 Стиха голосок подають.
 – Ой дай то, Боже, щоб прийшли,
 Та й щоб віночка принесли.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Ярини Типтик 1924 р.н.*

284А/

Ой поле, поле жнивное,
 Вродило житечко буйное.
 А в тому житечку садочок,
 Там плела дівчина віночок.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Оксенії Касянчук 1926 р.н.*

284Б/

Ой поле, поле гнуйное,
 Родися жито буйное.
 В тим у житечку садочок,
 Там віла дівойка віночок.
 Віла, віла, та й заснула,
 Приїхав молодчик – не чула.
 – Уставай, дівойко, довго спеш,
 Ти свого віночка не дов'єш.
 – Що тобі, козаче, до мене,
 Зов'ю я віночка для себе.
*Зап. 1989 р. на хуторі Язовнях (с. Самарах) Ратнівського р-ну
 від О. Бенидисюк 1940 р.н.*

285/18

Ще сонечко нагорі,
 Нас кусають комарі.
 Кусають ще й п'ють,
 Робити не дають.
 Як почались ті жнива,
 Ледь осталася жива.
*Зап. у с. Журавлині Старовижівського р-ну
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 81. – Арк. 13)*

286/

Ой вже й сонечко із гори,
 І вже полуднати з пори.
 Ой вже сонечко котиться,
 Ой вже нам істочки хочеться.
 До краю, женчики, до краю,
 То я й вам пірожка покраю.
 То в мене пірожки пшеничні,
 То в мене женчики величні.

*Зап. 1989 р. у с. Забрідді Ратнівського р-ну
 від Марії Корнелюк 1914 р.н.
 (нар. на хут. Козоваті Ратнівського р-ну)*

287/18

– Ти, дівчинонько, ой ти,
 Звідки до тебе прийти?
 – З-пуд зеленого гаю,
 Я тебе дожидаю.

288/

– Ой чия то волока
 Така довга, широка?
 – Ой то нашого пана,
 На її челяда жала.

289/18

Ми були добрі жниці,
 То дівки, то молодиці.
 Женчики, паль-паль,
 Недалечейко край,
 За годиночку, за дві,
 То ми будемо в краї.

290/18

Зайди, сонечко, зайди
 За гору, за долину,
 За широкою ниву,
 Там постий хоч годину,
 А я поїду додомойку,
 Видою коровойку,
 Видою удровицю
 В золотую дойницю.
*Зап. 1987 р. у с. Борках Любешівського р-ну
 від Г. Іванюк 1908 р.н.*

291/18

Ме буде на толоці,
 Буле дивчета й молодці.
 Дивчета жато жали,
 Хлопци сніпки в'язали.
 – Хто за мною снопа зв'яже,
 Той зо мною спати ляже.
 Сама снопа зв'яжу,
 Сама спати ляжу.
*Зап. 1987 р. у с. Невірі Любешівського р-ну
 від Марії Санової 1934 р.н.*

292/18

Ой сонечко, за ляс, за ляс,
 Ми додомоньку зараз, зараз.
 Ой сонечко, за дубоньку,
 Ой, татоньку-голубоньку,
 Пускай нас додомоньку
 Зрання, у пороньку.
*Зап. 1987 р. у с. Дубровиці Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Завидович 1928 р.н.*

293/18

Жали, женчики, жали,
 Серпики поламали.
 Серпики золотії,
 Женчики молодії.
*Зап. у с. Малому Оріхові Ратнівського р-ну
 від Дарії Цумик 1928 р.н.;
 у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Марії Тарасюк 1917 р.н.*

294/

Ой, хазяїне-соколю,
 Пускай додому з порою.
 Пускай додому з порою,
 Бо й припадемо росою.
 Як ми росою припадем,
 То й додомойку ни зайдем.

Як ми росою припали,
 Лець додомойку допали.
 Й уже сонечко заходить,
 Пан на загони заводить.
 Не боїться пан Бога,
 Що й нам далека дорога.
*Зап. 1990 р. Т. Левчук у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворак 1913 р.н.*

295/
 Ой хто мене водив по полю,
 Хай той завиде додому.
 Сонце водило по полю,
 Місяць завиде додому.
 Сонце водило нивками,
 Місяць завиде зорками.
*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Олександри Кисляк 1916 р.н.;
 у с. Ницях Старовижівського р-ну
 від Софії Журавлюк 1938 р.н.*

296/18
 Жніте, женчики, живо,
 Буде горілка, пиво.
 Будем горілку пети,
 А пивом проганети.
 Будуть музики грати,
 Ми будемо танцювати.
*Зап. 1987 р. у с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
 від Дар'ї Мальчук 1927 р.н.*

297/18
 Жніте, женчики наші,
 Наваріт, мати, каші.
 Якеї колотухі,
 Для мене молодухі.
 Якеї пшеничнії,
 Для мене величнії.
*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Карник 1925 р.н.*

298/

Ой сонійко, сонійко,
 Десть ти не було в полейку.
 Десть ти не було в гаї,
 Що ти не віриш мені, /2 р.
 Що я на чужому дні.
 Зайди, зайди, сонічко,
 За гору, за дубинку.
 За гору, за дубинку,
 Поки вижнемо нивку.
 А як вижнем в поройку,
 Підемо додомойку.
*Зап. 1987 р. у с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
 від Дар'ї Мальчук 1927 р.н.*

299/

Ой вже нерано, вже сонечко сходить,
 Вже нас господар на загони заводить.
 Завинімося, робітоньку зробімо,
 Та й заранячка додомоньку підімо.
 Завинулися, роботоньку зробили,
 Та й заранячка додому не пустили.
Зап. 1988 р. у с. Колодяжні Ковельського р-ну

300А/18

Сонечко за ліс, за ліс,
 Щоб міні Бог вечір приніс.
 Сонійко за дубинку,
 Вечур за годинку.
*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Карник 1925 р.н.*

300Б/18

Сонечко за ляс, за ляс,
 Ми додому за час, за час.
 Сонечко за дубину,
 Ми додому за годину.
*Зап. 1996 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Юхимки Ярощук 1922 р.н.*

301/

Й уже сонечко ни рано,

Нам полуднати ни дано.

Й уже сонечко котиця,

Нам полуднати хочиця.

Дайте вкусити хоч разок,

Бо облетає поясок.

Дайте вкусити другейкий,

Бо я женчичок малейкий.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Параски Олександрук 1931 р.н.*

302/18

Господарику, батьку наш,

Дай полуднати, бо вже час.

Вже зголодніло черевце,

Вже й випадає деревце.

*Зап. 1988 р. у с. Залісах Ратнівського р-ну
від Я. Шпак*

303/18

Вже сонечко ни рано,

Нам полуднати ни дано.

Дайте вкусити хоч разок,

Бо вже спадає поясок.

Вже облітіло черевце,

Шо ни держийця й диревце.

*Зап. у с. Забродах Ратнівського р-ну
від Степаниди Поліщук 1926 р. н.*

304/

Ой зелін явор, зелін,

У городі стоячи.

Ой весіл наш господар,

Своє добро збираючи.

Судив, Боже, позбирати,

Щоб ще судив споживати

І з жоною, і з дитками,

І з добрими сусідками.

*Зап. 1987 р. у смт. Любешові
від Марії Мадерак 1914 р.н.*

305/

Журилася стодоля,
 Шо ни повная сторона.
 Ни журися, стодолю,
 Ми доповнимо сторону.
 Як усейке житечко зожнемо,
 То й стодолойки докладемо.
 Вижним горойки й доленки,
 Та й зробімо господарю обженки.
 Обженки, господарю, обженки,
 Наготуй же нам горелки.

*Зап. 1915 р. у с. Підцир'ї Камінь-Каширського р-ну
 від Федори Гарбарчук 1915 р.н.*

306/18

– З гаю, молодці, з гаю,
 Чорні очейки маю.
 – Чорт тебе бери з ними,
 Бо но ти маниш ними.
 Ой щоб ти не манила,
 То була б моя мила.

*Зап. 1990 р. С. Бірук у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Олександри Приймак 1911 р.н.*

307A/18

Повій, вітройку, повій,
 Щоб нам було здоровій.
 Ти будеш повівати,
 Ми будем швидше жати.
 Ти будеш потихеньку,
 Ми будем помаленьку.

*Зап. 1990 р. С. Бірук у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Олександри Приймак 1911 р.н.;
 у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Плясун 1933 р.н.;
 у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Оксани Баран 1929 р.н.*

307Б/18

Повій, вітроньку, повій,
То нам буде здоровій.
Ти будиш повівати,
А ми будим добре жати.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Єфросинії Сергіюк 1925 р.н.*

307В/18

Повій, вітрику, повій,
То нам буде здоровій.
Як будеш повиват, повивати,
Будем хутейко жати.

Повій, вітру, горою,
Над мею головою,
Розмай мою косу,
Як літнюю росу.

Бо моя жовта коса,
Як літня роса.

Як вітер повіє,
Як сонце пригріє.

Повій, вітрику, повій,
То нам буде здоровій.

Ти будеш повивати,
То ми будем добре жати.

Ми жито не жали,
А в борозейці лежали.

Борозейка вузейка,
Я сама молодейка.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Ганни Сидонік 1914 р.н.*

307Г/18

Вітрику вівай, вівай,
Нам охотойку давай.

Як будеш повівати,
Будем хутко жати.

Вій, вітре, горою
Над моєю головою.

Розвий мою косу,
Як літнюю росу,
Бо жовтая коса,
Як літняя роса.
І вітер не віє,
І сонце не гріє.

*Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 49. – Арк. 13-14)*

307Д/18

Повій, вітру, горою,
Над мею головою.
Як будеш повивати,
Я буду хутчій жати.
Як ти будеш помаленьку,
Я буду повільненько.

*Зап. 1988 р. у с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
від Тетяни Семенюк 1912 р.н.*

307Е/18

Повій, вітрику, повій,
Хай нам буде здоровій.
Житечко махай, махай,
Зіллечко нехай, нехай,
Житечко махалося,
Зіллечко вставалося.

*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Анастасії Свистун 1941 р.н.*

307Є/18

Повій, вітрику, повій,
То нам буде здоровій.
Як будеш повівати,
Будем хутко жати.
Ой ступим до краю,
Та й підемо до гаю.
В гаї грибки родять,
Там парубочки ходять, / 2р.
Дівок за ручки водять.
Ой у нас хазяїн молодий,

А під ним коничок вороний.
 Як він же кудрейками затрасе,
 А мені горілочки принесе.
 Ой обжинки, господарочко, обжинки,
 Позбираєм колосочки з нивки,
 Мені тая нивойка не мила,
 Бо мене тая нивойка втомила.
 Не так нивойка, як снопи,
 Бо далеко носити до копи.
*Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від О. Баран 1935 р.н.*

307Ж/18

Повій, вітройку, повій,
 Шоб нам було здоровій.
 Як будеш повивате,
 То будемо хутчий жате.
*Зап. у с. Сошичному Камінь-Каширського р-ну від Н. Лошик 1937 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Й. – Од.зб. 1. – Арк. 11)*

307З/18

Вивай, вітрику, вивай,
 Мені вхотоньку давай.
 Не бере мене вхотойка,
 Бо чужая роботойка.
*Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Іщик 1910 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 36. – Арк. 17)*

307И/18

Вивай, вітрику, вивай,
 Мені вхотоньку давай.
 Не бере мене вхотойка,
 Бо чужая роботойка.
*Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Іщик 1910 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 36. – Арк. 17)*

308/

Добрая матюнка була,
Робити не давала,
А ще ліпший отець,
Казав: «Йди, донейко, в танець»
*Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
від Катерини Куцик 1924 р.н.*

309/

Ой журилися вороги,
Що по нашим житечку дороги.
Не журітеся, вороги,
Ми пожнемо житечко й дороги.
Ми пожнемо горочки й долинки,
Зробимо господарю обжинки.
*Зап. 1988 р. у с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
від Тетяни Семенюк 1912 р.н.
в с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
від Дар'ї Мальчук 1927 р.н.*

310/

Ой у полю жінці жнуть,
Тихий голос подають.
Як хазяїн наш зачує,
То горілочку готує.
*Зап. 1992 р. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
від Катерини Муравчук 1924 р.н.*

311/18

Сонечко, з горе, з горе,
Нам обідати поре.
Сонечко вже котиться,
Обідати хочеться.
*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Приймак 1911 р.н.*

312/

Сама молода жето жну,
Сама снопики пов'яжу.
А мій милейкий в дорози,
Болить голова ще й ноги.
*Зап. 1992 р. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
від Филимона Мороза 1909 р.н.*

313/

В честому полю кленочок,
 Вела дівонька веночок.
 Ой вела, вела – заснула,
 Прийшов молодчик – ни чула.
 – Вставай, дівонько, чого спеш,
 По чим виночка продаєш?
 – Ой мий веночок кругличок,
 За мий веночок рубличок.
 Ой мий веночок із жета,
 Червона квітка пришита.
 Ой мий веночок хороший,
 За мий веночок сто гроший.
*Зап. 1988 р. у с. Залісах Ратнівського р-ну
 від Я. Шпак*

314A/

Жни, дівчино, жито,
 Ой жни, не лінуйся,
 Як житечко вижним,
 З тобою вжинюся.
*Зап. у с. Березичах Любешівського р-ну
 від О. Шпачук 1928 р.н.;
 у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Анастасії Дучик 1923 р.н.*

314Б/

Ой жни, дівко, жито,
 Жни та не линися.
 Ще замуж не вийшла,
 А я не женився.
 В лузі при дорозі,
 Сухий дуб розвився,
 Молодий козаче,
 Чом ти не женився.
 .....
*Зап. 1987 р. у с. Залізниці Любешівського р-ну
 від Ганни Дроздик 1929 р.н.*

315/

– Мое любее серце,
Скрути перевесельце.
Мое серце любое,
Скрути мені другое.
– Ой бодай ти, дівчино,
На літечко дуждала,
Що ти мене, гультяя,
Любим серцем назвала.

*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Тетяни Приймак 1935 р.н.*

316/

Жито жала, жито жала, снопів ни в'язала.
Козачейка полюбила, правди ни казала.
Ой тоді я снопа зв'яжу, як житечко дожну,
Тоді правду скажу, як ручейки зв'яжу.

*Зап. у с. Житнівці Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Коширець 1931 р.н.
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.22.-Арк.16)*

317/

Женчики, женчики,
Жніть до кінця,
Да вип'ємо, женчики,
Солодкого винця.

*Зап. 1987 р. у с. Залізниці Любешівського р-ну
від Ганни Дроздик 1929 р.н.*

318А/18

Жніте, женчики, жніте,
Колосочкув глядіте,
Бо за теє колоссе,
Потрясем за волоссе.

*Зап. 1987 р. у с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
від Дар'ї Мальчук 1927 р.н.;
у с. Дубровиці Камінь-Каширського р-ну
від Тетяни Давидович 1928 р.н.*

318Б/18

Жніте, женчики, жніте,
Колосся не губіте,
Хазяїн за колосся,
Вмотає за волосся.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Одарки Луцик 1939 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 13. – Арк. 29)*

318В/18

Жніте, женчикі, жніте,
Колосся не губіте,
Бо за тоє колосся,
Буде плутатись волосся.

319/

Казала нам нивка,
Що є в батька горілка.
В коморі на полиці,
В криштальовій бутелиці.

320/18

Дай, Боже, погодойку,
На мою роботойку,
Щоб сонейко світило,
Мені роботу сушило.

*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Марії Карпик 1925 р.н.*

321/

– Ой сонечко, сонечко,
Як ти раненько сходиш.
Як ти раненько сходиш,
Мене в поле знаходиш.
– Хоч я раненько сходю,
Тебе в поле знаходь,
А пізенько западаю,
Тебе в поле покидаю.

322/

Вже житечко половіє,
В молодухи серце мліє.
Вже житечко поспіває.
Молодуха помирає.

*Зап. 1987 р. у с. Любитові Старовижівського р-ну
від Марії Мадерак 1914 р.н.*

323/

Вже сонейко заходить,
Пан на гони заводить.
– Чи не боїшся, пан, Бога,
Що нам далека дорога?

*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Ярини Тишик 1924 р.н.
від Афанасії Сидорук 1939 р.н.*

324/

Стало сонечко за пуцу.
Сказав пан: «Додом не пуцу».
Стало сонечко за хмару,
Сказав пан: «Додому рано».

*Зап. у с. Нудижі Любомльського р-ну
від Дар'ї Сиротюк 1930 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г. – Од. зб. 3. – Арк. 11)*

325/18

Житечко, жнися, жнися,
На мене не дивися,
Бо я женчик маленький,
У мене серпочок тоненький.
Житечко махай, махай,
Зіллечко нехай, нехай,
Житечко змахалося,
Зіллечко осталося.

326/

Наша госпося ходила,
Од комир ключі згубила,
Ой дай, Боже, щоб знайшла,
Нам полуднати принесла.

*Зап. у с. Залісах Ратнівського р-ну
від Я. Шпак*

327/

До краю, женчики, до краю,
 Я вам пиружків накраю.
 Ой то в сирови, то в масли,
 Мої женчики красни.
*Зап. у с. Ницях Старовижівського р-ну
 від Софії Журавлюк 1938 р.н.*

328/

До дороги, женчики, до дороги,
 А в нашого пов'язайла криви ноги.
 Ой до краю, женчики, до краю,
 Я ж вам буханчика розкраю.
Зап. у с. Сварищевичах Дубровицького р-ну від М. Євхимець

329/

Забула мати серпа дати, / 2р.
 Не так забула, як не вложила. /2р.
 Широка нива тай не зродила.
 Мати сонлива, дочка ленива,
 Мати сонлива на печі спала,
 Дочка ленива з хлопцями грала.
*Зап. у с. Нуїні Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Сілко 1924 р.н.*

330/

Хороша нива, вродлива,
 Хороше жито вродила.
 А як нам Биг догодить,
 То й ще хороше вродить.

331/

Господарику, ой ти наш,
 Пускай додому, бо вже час.
 Бо вже поройка прийшла,
 Ясна зіронька зійшла.

332/

Зашуміли тополі,
 Задзвеніли стодолі,
 Задзвеніли стодолі.
 Нема житечка в стороні.

333/

Ой ми, женчики, зберемо,
Густе житечко пождемо /2 р.
І в стороночку складемо.
Буде житечко в стороні,
А нам горілочка – на столі.
*Зап. у с. Брунетівці Старовижівського р-ну
від Онисії Каліщук*

334А/

Зажурелись стодоле,
Що не повнії стороне.
Не журітисся, стодоле,
Що ни повнії стороне.
Будим копойке возете.
Будим сторонойке повнете.
*Зап. 1987 р. у с. Седлищі Любешівського р-ну
від М. Трушик 1907 р.н.*

334Б/

Задзвеніли стодоли,
Що неповни сторони.
Не дзвеніте, стодоли,
Будуть повни стодоли.
Як жита ми дождемо,
Ми сторон докладемо.
Як на неби зирочок,
Буде стилько кіпочок.
*Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
від М. Дубнюк 1927 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-А. – Од. зб. 45. – Арк. 16)*

335А/

Панойку-голубойку,
Пускай нас додомойку,
Бо ми вже потомили,
Нам ручки заболіли.
*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Приймак 1911 р.н.*

335Б/

Панульку-голубойку,
 Пусти ж нас додомойку.
 Ми вам докучили,
 Ви нас замучили.
 Не будьте пускати,
 Будем сами втикати.
 Кидаєм снопи в поли,
 Сами йдем додоми.

*Зап. 1988 р. у с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Семенюк 1912 р.н.*

335В/

Панойку-голубойку,
 Пускай нас додомойку, /2р.
 Видюю коровайку.
 Коровиця доїтсья,
 Золотая дойниця,
 А залізній 'бручі,
 Ми жнемо вдень і вночі.

*Зап. 1990 р. у с. Щетині Любешівського р-ну
 від Ганни Савончик 1930 р.н.*

335Г/

Панойку-голубойку,
 Сонейко на дубойку,
 Сонейко над грушеме,
 Пускай, панойку, з душеме.

*Зап. 1987 р. у с. Седлищі Любешівського р-ну
 від М. Трушик 1907 р.н.*

335Д/

Паноньку-голубоньку,
 Пускай нас додомоньку /2 р
 Видоїть коровоньку.
 Коровонька доїцця,
 Золотая дуйниця,
 Залізній обручі,
 Я видюю уночі.

*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Олени Козак 1913 р.н.*

336А/

Ой ти, паночку-королю,
Пускай нас до врем'я додому.
Як не будеш пускати,
Будим сами втикати.
Покинем снопи на поли,
Підем усі додому.
Уже сонечко точіться,
Нам їстойки хочіться.
Дайте вкусити хоч разок,
Бо спадає поясок.
Зголоділо черевце,
Повпадає деревце.
*Зап. у с. Гірниках Ратнівського р-ну
від Єви Ющук 1907 р. н.*

336Б/

Ой пане, пане, королю,
Пускай нас зарання додому,
Бо в нас ночейка темная,
А доріжка дальняя.

336В/

Наш панойко-королю,
Пускай нас зарання додому.
Як нас не будеш пускати,
Будемо самі втикати,
Хто пускає раненько,
Дай йому, Боже, легенько,
А хто пускає на ночі,
Щоб не нагрівся на печі.
*Зап. 1989 р. у с. Самарах Ратнівського р-ну
від Віри Тарасюк 1929 р.н.;
у с. Язовні Ратнівського р-ну
від О. Сущик 1923 р.н.*

336Г/

Наш господарє-королю,
Пускай нас зарання додому, /2р.
Бо припадемо росою.
Як ми росою припадем,
То й додомойку ни зайдем.
*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Хартини Миронюк 1928 р.н.;
у с. Брідках Старовижівського р-ну
від Ганни Маркевич 1928 р.н.*

336Е/

Господарику-королю,
Пускай нас додами з порою,
Бо я не будеш пускати,
То будем сами втикати.
Покинем снопи по полю,
Сами підем додому.
А ти нас будеш просити,
Щоб пособили снопи зносити.

Зап. 1988 р. у с. Залісах Ратнівського р-ну від Я. Шпак

337А/

Не боїться пан Бога,
Що далека дорога.
Держить люди до пузона,
Ще й говорить ізреза.

Зап. 1988 р. у с. Острівку Камінь-Каширського р-ну від Тетяни Семенюк 1912 р.н.; у с. Бірках Любешівського р-ну від Ганни Томашук 1908 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 79. – Арк. 41)

337Б/

Ой не боїться пан Бога,
Що нам далека дорога.
Як ми росою припадем,
То й додомойку не зайдем.
Як ми росою припали,
Ледь додомойку допали.

Зап. у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну від Варвари Журавель 1915 р.н.

338А/

Ой жнися, загонойку,
Є піду додомойку, / 2р.
Ведою куровойку.
А курову русецю,
Зулутую дуйнецю.

Зап. у с. Бірках Любешівського р-ну від Ганни Томашук 1908 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 79. – Арк. 41)

338Б/

Ой жнися, загонойку,

Я поїду додомойку.

Я поїду додомойку

Видою коровайку.

Коровиця доїця,

Золотая доїниця.

Золотії обручі,

Я видною й уночі.

*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Віри Велимчаниці 1903 р.н.*

338В/

Жнися, загонойку,

Я піду додомойку, / 2р.

Видою коровайку.

Коровиця-браниця,

Золотая доїниця,

Дубові обручі,

То я видною і вночі.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Ольги Гончарук 1936 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од.зб. 21. – Арк. 3)

338Г/

Жнися, загонойку,

Піду я додомойку

Видою коровайку.

Коровеса брівнича,

Дубовая доїниця,

А залізнії 'бручі,

То я видною вночі.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Домни Бродської 1911 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 9. – Арк. 6)

338Е/

Жнися, загононьку,
 Я піду додомоньку
 Видою коровоньку.
 Бодай той півень здубив,
 Шо мене рано збудив.
 Цілу нічку цокотав,
 Мені спатоньки не давав.

*Зап. у с. Ворокомлі Камінь-Каширського р-ну
 від Г. Крук 1929 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 5. – Арк. 17-А)*

339/

Літай, соколю, горою,
 Збирай женчиків по полю.
 Ще сокіл не літав,
 Вже женчиків позбирав.
 Ще сокіл у горі,
 Вже женчики у дворі.

*Зап. у с. Брідках Старовижівського р-ну
 від Ганни Маркевич 1928 р.н.*

340А/

До краю, женчики, до краю,
 То я вам перожка покраю,
 До межі, женчики, до межі,
 Перожки у печі, перожки у печі.

*Зап. 1989 р. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Марії Тарасюк 1917 р.н.*

340Б/

Жніте, жніте, женчики до краю,
 То я вам бухан хліба розкраю.
 Жніте, жніте, женчики, до кінце,
 То підемо додому поза сонце.

*Зап. 1987 р. у с. Волі Любешівській Любешівського р-ну
 від М. Гриневич 1927 р.н.*

340В/

До краю, женці, до краю,
У вас серпочки із сталю.
В мене серпочок з заліза,
Я ледь до стола долізла.
Зап. від Уляни Данилюк 1919 р.н.

340Г/

До краю, женчики, до краю,
Я вам редьочки накраю.
Нема редьочки, ні вкунця,
Нумо, женчики, до кінця.
Додому, женчики, додому,
Нагулялися по полю.
Ми по полю не гуляли,
Густе житечко збирали.
Зап. у с. Рокитниці Ковельського р-ну від Ганни Ващук

340Е/

До краю, женчики, до краю,
Я вам пирожка одкраю,
Я кругом ниви обойду,
Да й вам пирожка вділю.
*Зап. 1987 р. у с. Невірі Любешівського р-ну
від Катерини Собатович 1909 р.н.*

341/

Десь наші женці з поля йдуть,
На двір голосок подають.
Наш господар добрий був,
Вижав житечко, сам ни був.
Його сусіди ливині,
Стоїть житечко на ниви.
Стоїть по нивах, по горах
Ше й по широких загонах.
*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Хартини Миронюк 1928 р.н.*

342/

Де тая господеня,
 Шо нам їсти варела.
 Сховалася за двери,
 Щоб не дати вечери.
*Зап. у с. Невірі Любешівського р-ну
 від Марії Сикової 1934 р.н.*

343/

Пуд гору, женчики, пуд гору,
 Я вам пиругів навару.
 Ой з гірки, женці, ой з гірки,
 Я вам принесу горілки.
 До краю, женці, до краю,
 Я вам шперки накраю.
*Зап. у с. Полапах Любомльського р-ну
 від Палагеї Рацлав 1918 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 123. – Арк. 46)*

344А/

Вже соніко точиться,
 Полуднати хочеться.
 Що й то за люди,
 Що полудня ни буде.
 З горе, соніко, з горе,
 Вже полуднати поре.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Оксани Козак 1913 р.н.*

344Б/

А сонечко котиться, котиться,
 Нам додому хочиться, хочиться.
 Хазяїне наш, нам полуднати час.
 Вже сонечко за кущом, за кущом,
 Подався ти борщом, борщом.
 Хазяїне наш, нам додому час.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Анастасії Юрчук*

345А/

Іде хмарочка – буде дощ,
Пливе рибойка – буде борщ.
Нима хмаройки, ни дощу.
Нима рибойки, ни борщу.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від О. Шуль 1923 р.н.;
у с. Почапах Любомльського р-ну
від Марії Радобенко 1927 р.н.*

345Б/

Вийшла хмаройка – буде дощ,
Зловим рибочку – буде борщ.
Ой не хмаройки, не дощу,
Не буде рибочки до борщу.

*Зап. 1989 р. у с. Самарах Ратнівського р-ну
від Анастасії Федорчук 1956 р.н.*

345В/

Лізе хмаройка горою,
Пливе рибойка з водою.
Лізе хмаройка – буде дощ,
Пливе рибочка – буде борщ.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Ганни Балюк 1931 р.н.*

345Г/

Лізе хмаронька, буде дощ,
Пливе рибонька, буде борщ.
Полізла хмара горою,
Попливла риба з водою.
Ой ні хмароньки, ні дощу,
Нема рибоньки, ні борщу.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Одарки Луцик 1939 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 13. – Арк. 29)*

345Д/

Іде хмаройка, буде дощ,
 Пливе рибойка, буде борщ.
 Ани хмаройки, ни дощу,
 Ани рибойки, ни борщу.
 Пушла хмарочка горою,
 Пупливла риба з водою.
*Зап. у с. Смідині Старовижівського р-ну
 від Ольги Вац 1933 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од. зб. 49. – Арк. 31)*

346А/

Дівчина жито жала,
 До жита розмовляла:
 – Доки жита не дожду,
 Той додому не піду.
 Ой лапала, лапала,
 Та й стала, заплакала, /2 р.
 Що мало налапала,
 Налапала копоньку
 Без десяти снопоньку.
*Зап. 1987 р. у с. Дубровиці Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Завидович 1928 р.н.*

346Б/

Дівчина жето жела,
 До жетичка говорела:
 – Поки жета ни дужну,
 То й додому не піду.
 Тут буду ночувати,
 Жетичка дожинати.
*Зап. у с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
 від Дір'ї Мальчук 1927 р.н.;
 у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Димни Лагоди 1919 р.н.*

347/19

Ой ти, загону, жнеся,
На мене не дивеся,
Я женчик недолугий,
До мене треба другий.
Я женчик недорослий,
До мене треба зрослий.
Ой жнеся, загонойку,
Я піду додомойку.
Я піду додомойку,
Ведою коровойку.

*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Ганни Качик 1912 р.н.*

348А/19

Жнися, заgone, жнися,
Й на мене не дивися,
Бо я женчик малейкий,
До мене треба другейкий.
Бо я женчик недолугий,
До мене треба другий.

*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Анни Сороки 1927 р.н.;
у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
від Катерини Муравчук 1924 р.н.*

348Б/19

Жнися, заgone, жнися,
На мене не дивися,
Бо я женчик пустейкий,
В мене серпок тупейкий.

*Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
від Катерини Муравчук 1924 р.н.*

349/19

Жніте, женчики, жніте,
Да й міна подождіте.
Жніте, женчике, дожинайте,
Да й міна поджинайте.

Жніте, женчике, дожинайте,
 Да й колосочке позбірайте,
 Бо з єдного колосочка
 Вейде житечка бочка.
*Зап. у с. Угриничах Любешиівського р-ну
 від Палажки Махецької 1909 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 104. – Арк. 12)*

350/19
 Не дивітеся, молодці,
 На дівчиночку у танці.
 Та дивітися на поли,
 На широкому загощи.
*Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
 від Катерини Муравчук 1924 р.н.*

351/19
 Житечко, жнися, жнися,
 На мене не дивися,
 Бо я женчик малейкий,
 В мене серпчок тонейкий.
*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Приймак 1935 р.н.*

352А/19
 Маяло житечко, маяло,
 Поки на полі стояло,
 А як перестане маяти,
 Буде в стороні лежати.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Юхимки Супрунук 1924 р.н.*

352Б/19
 Маяло жито, маяло,
 Як на невоще стояло.
 Тепер не буде маяте,
 Буде в стороні лежате.
 Буде лежате в стороні,
 Колосочками до землі.
*Зап. 1986 р. у с. Вороні Ковельського р-ну
 від Тетяни Бондар 1911 р.н.*

352В/19

Ой маяло житечко, маяло,
 Як на нивойці стояло.
 А тепер не буде маяти,
 Буде у копах стояти.
 Ой наш голова рано встав,
 Всеїке житечко зобрав.
 А білинський голова лінивий.
*Зап. 1986 р. у с. Скулині Ковельського р-ну
 від Галини Ющик 1935 р.н.*

352Г/19

Маяло житечко, маяло,
 Пока на ниві стояло.
 Вже не буде маяти.
 Бо вже не буде стояти.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Прусик 1928 р.н.*

352Д/19

Маяло жито, маяло,
 Поки на полі стояло.
 Як стали женчики бувати,
 Перестало жито маяти.
*Зап. 1987 р. у с. Невірі Любешівського р-ну
 від Катерини Собатович 1909 р.н.*

352Е/19

Маяло житечко, маяло,
 Поки на столі стояло,
 А як ми стали бувати,
 То й перестало маяти.
*Зап. в с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Антонюк.*

353/

Одчини, таточку, квартиру,
 І поглянь на поле, на ниву.
 Скільки на неби зурочок,
 Стилько на поли копочок.
 Скільки на неби ясних зір,
 Стилько на полі житніх кіп.
*Зап. у с. Річиці Ратнівського р-ну
 від Марти Вознюк 1912 р.н.*

354А/

А мий татойко журевся,
 Шо в полі колос схилевся.
 Ой, не журесья, соколю,
 Збиремо колос упору.
 Підимо жати ранейко
 А з поля прийдеш пузнейко
*Зап. у с. Забродах Ратнівського р-ну
 від Параски Вертей 1924 р. н.*

354Б/

Наш господарко журевся,
 Що в поли колос хилевся.
 Ми господарку вгодели,
 По його полю ходели,
 На коліночка впадали,
 По колосочку збирали.
 Хай-но ме будим смотрети,
 Як вин буде нам годети.
 Чи посадить нас радочком,
 Чи дасть горилі з мидочком.
*Зап. у с. Прип'яті Любомльського р-ну
 від Єлизавети Гінчук 1920 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 5. – Арк. 16)*

355/

Лізе хмаронька, хмариться,
 Мати дочкою хвалиться:
 – У мене така дочка є,
 Що й моргаючи воду п'є,
 Що й моргаючи сміється,
 Поки водиці нап'ється.

356/

Ой наш господар рано встав,
 Вижав житечка трое стай,
 А на четверту поступив –
 Місяць із зіркою засвітив.

357А/

Ой наш хазяїн, як рижок,
Поклонімося до нижок,
Поклонімося низейко,
Дасть горілойки хутейко.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Анастасії Лізарук 1922 р.н.*

357Б/

Ой наш хазяїн, як ріжок,
Поклонімося до ніжок.
Поклонімося низенько,
Пустить додому раненько.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Анастасії Сіжук 1933 р.н.*

357В/

Ой наш хазяїн, як рожок,
Поклонімося до ножок.
Поклонімося низейко,
Щоб нас одпустив ранейко.
Хто нас держить до ночі,
Щоб повилазили очі.
Ой хто нас держить до зорі,
Щоб не потрапив до жони.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Ярини Типтик 1924 р.н.*

357 Г/

Наш хазяїн, як рожок,
Поклонімося до ножок,
Поклонімося низенько,
Дасть горілочки хутенько.
Нам горілонька не мила,
Широка нива втомила.
Ой не так нива, як снопи,
Далеко нести до копи.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Марії Леснік 1933 р.н.*

358 А/

Вже сонічко ни рано,
В нас роботойки чимало,
Завинімося, зробімо,
То й додомойку ходімо.
Завинімося хутейко,
Підим додому ранейко.

*Зап. у с. Смоляри Старовижівського р-ну
від Феодосії Місірук 1925 р.н.*

та Пелагеї Шустваль 1930 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г. – Од.зб. б. – Арк. 24)

359/

Ой вже нерано, женчики, нерано,
Ще в нас роботи немало,
Завинімося, роботойку зробімо,
Та й зарання додому вернімо.

*Зап. 1986 р. у с. Скулині Ковельського р-ну
від Павліни Осипчук 1921 р.н.*

360/

Вже сонечко котиться,
Нам додому хочеться.
Завинімося, зробімо,
Та й додомойку ходімо.
Вже сонечко вкруга йде,
А хто ж нас додому заведе?
Сонце водило по полю,
Місяць заведе додому.
Сонце водило гурками,
Місяць заведе з зурками.

*Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну
від Оксани Гищун 1931 р.н.*

361А/

Ой до кінця, загонойки, та й до кінця
Да підемо додомоньку за сонця.
А в нашого хазяїна сивий кінь,
Він по полечку літає, як сокіль.

Він літає по полечку, літає,
Він всі свої женчики збирає:
– Ой додому, женчики, додому,
Уже віте нажалися уволю.
А в нашого хазяїна сивий кінь,
Він по полю поїжджає, як сокіль.
А удома господиня домує,
Ой вона ж нам вечеройку готує.
*Зап. у с. Березній Волі Любешиівського р-ну
від О. Мінчук 1918 р.н.*

361Б/
– Ой до кінця, женчики, до кінця,
То вижнемо житечко за сонця.
Котилися горіхи із стріхи,
Захотіли женчики горілки.
– Тепер же нам горілочка немила,
Широкая нивочка втомила.
Ой не так нива, як гони,
Що займали широкії загони.
Широкії загони займали,
Доки того житечка дожали.
Тепер наша господиня домує,
То вона нам вечерю готує.
Ой заріж, пан господару, кантарку,
Щоб нам була вечеронька на ганку.
Ой заріж нам, господине, гіндика.
Щоб нам була вечеронька та й музика.
*Зап. у с. Бережцях Любомльського р-ну
від Ганни Панасюк 1912 р.н.*

362/
Ой нашій бригадерко господар,
То він своє жетичко позбірав.
А чужей бригадери линева,
То стоїть їх жетичко на нева.
Ой дожале жетичко, бо вже час,
Шануй, шануй, бригадере, тепер нас.
*Зап. у с. Березичах Любешиівського р-ну
від Любові Ланевич 1933 р.н.*

363/

Літає соколик по бору,
Збирає пташойки до бору.

– До бору, пташойки, до бору,

Назбіралося по полю.

Їздить панойко на коні,

Збирає женчиків додому.

– Додому, женчики, додому,

Вже наробилися на полю.

Зап. у с. Малому Оріхові Ратнівського р-ну

від Дарії Цумик 1928 р.н.;

у с. Самарах Ратнівського р-ну

від Марії Тарасюк 1917 р.н.

364/

Як началися жнива,

Була дивойка жива.

Як почалася косовиця –

То лежала, як телиця.

Зап. у с. Мельниках-Мостищі Камінь-Каширського р-ну

від Параски Мельник 1902 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 5. – Арк. 16)

365/

Як прийшли жнива –

Ледь зосталася жива.

Як прийшла косовиця –

Лижала, як тилиця.

Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну

від Ганни Сороки 1910 р.н.

365/

Ранком, дівочко, ранком,

По водиченьку збанком.

Невеличкий сніжок,

Не поморозим нижок.

–Я сніжку не боюся,

В черевички вбуюся.

Черевички з рогозу,

Не бояться морозу.

Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну

від Олександри Приймак 1911 р.н.

366/

Жнися, загононьку,
Я піду за гороньку.
Там грибочки родять,
Там хлопчики ходять. /2р.
Дівки за ручку водять.

*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Марії Данилюк 1920 р.н.*

367/

Женчики, паль-паль,
Недалечко край. /2р.
За годиноньку, за дві
Будемо в краї.
За другу, маленьку,
Вижнем нивку всейку.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Юхимки Соловей 1922 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф.1. – Од.зб. 9. – Арк. 8)*

368/

Вгору, сонечко, вгору,
Хай я нивоньку дожду.
– Ой, лане, ланочку,
Скажи мені правдочку,
Чи будемо ми в кінці,
Чи підемо ми в вінці.
– Ой будемо, доню, будемо,
Лиш нивоньку дождемо.

*Зап. у с. Журавлині Старовижівського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 81. – Арк. 13)*

369/

Жніте, женчике, помалу,
В кого серпочок зі сталю.
В мене серпочок з заліза,
Я вже до краю долізла.
В мене серпочок зі сталю,
Вже я долізла до краю.

*Зап. у с. Сошичному Камінь-Каширського р-ну
від Н. Лошак 1937 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф.1-Й. – Од.зб. 1. – Арк. 11)*

370/6

Ой гукну, гукну, ніхай матьонка чує,
 Ніхай для міне вічеройку готує.
 Ніхай готує рибойку з уюнцями,
 Ніхай надіца, донійку, з молодцями.
 – Ой добрій вечур, моя рідная мати,
 Чи наварила для міне вічерати?
 – Ой наварила, забула одставіти,
 Ой зажди, доню, буду другу варити.
 – Ой надубрануч, моя рідная мати,
 Піду додому вічеру готувати.
 – Ой зажди, доню, одную годиничку,
 Най я прісплю малую дитиночку.
 – Не буду, мати, час-годинички ждати,
 Бо є в мене муж, буде бити, лаяти.
 Він не повіре, шо в тібе вичерала,
 Оно скаже, шо в корчомці гуляла.
Зап. у с. Карасині Маневицького р-ну
від Марфи Богайчук 1924 р.н.
(Архів ПВНЦ.–Ф.1.–Од.зб.140.–Арк. 37-38)

371/

Наша госпося домує,
 Нам вечеройку готує.
 А як не буде готувати,
 То не буде вдома ночувати.
 Буде й ночувати у полю,
 Як ластовойка у бору.
Зап. 1989 р. у с. Красці Ратнівського р-ну
від П. Мазур 1910 р.н.

372/

Наша госпося не пишна,
 Перед женчиків не вийшла.
 Ой ти, госпосю, не пишуй,
 Вийди женчиків порахуй.

373/

Наша мати, ой наша,
 Згубила ключи од паса.
 Ой, дай, Боже, щоб знайшла,
 Щоб нам горілки принесла.
Зап. 1987 р. у с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
від Дар'ї Мальчук 1927 р.н.

374/

Не варила, не пекла,
Сама з хати утекла.
Сховалася за двері,
Щоб не дати вечері.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Наталі Кузьмич 1930 р.н.
(Архів ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 12.-Арк. 38)*

375/

Господи́нька, гоп-са-са!
Згубила ключі з пояса.
Дай же, Боже, щоб знайшла,
Нам горілки принесла.
Нам горілка немила, немила,
Бо нас нива втомила, втомила.
Не так нива, як гони,
Широкої заго́ни.

Де заго́ни вузенькі,
Там горали старенькі,
Де заго́ни прискачи,
Там горали смаркачи.

*Зап. у с. Столенських Смолярах Любомльського р-ну
від Єви Поліщук 1917 р.н.
(Архів ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 124.-Арк. 18)*

376/

Ой шось наша господиня
Бараться, бариться,
Ой шось довго та гусонька
Вариться, вариться.

*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
від Євдокії Кузьмич 1932 р.н.
(Архів ПВНЦ.-Ф. 1.-Од.зб. 175.-Арк. 47)*

377/

Ой і що то за женці,
То дівки, то молодці.
Хорошее жито жито жали,
Колосочки збирали,
У кишеньку вкладали.

378/

Була добрая нива,
Що й не боліла спина.
Ни спина, ни голова,
Ціле літо здорова, /2р.
Як ялова корова.
Ціле літо робила,
Як стайньова кобила.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Ольги Гончарук 1936 р.н.
(Архів ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 21.-Арк. 6)*

379/18

Жали женчики, жали,
Серпики поламали.
Серпики золотії,
Женчики молодії.

*Зап. у смт. Стара Вижівка Старовижівського р-ну
(Архів ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 188.-Арк. 38)*

380/

– Женчикі мої мели,
Чи по правді робели?
– Робели, не лежали,
Усе жито пожали.
Робели, як удома,
Буде жита стодола.

*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Марії Шевчик 1934 р.н.
(Архів ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 2.-Арк. 35)*

381/

Добрая була мати,
Давала довго спати,
А ще був ліпший отець:
«Іди, донечко, в танець»

*Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
від Марії Сидорук 1908 р.н.
(Архів ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 48.-Арк. 39)*

382/

Казала мені нива:

«Не болітиме спина,

Ни спина, ни голова,

Ціле літо здорова»

Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну

від Марії Сидорук 1908 р.н.

(Архів ПВНЦ. –Ф.1. –Од.зб. 48. –Арк. 39)

383/

Була я на тулоці,

Жито жали молодці.

Дівки житечко жали,

А молодці в'язали.

Наставили купочок,

Як на небі зірочок.

Як і кожна копа,

Без єдиного снопа.

Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну

від Віри Баранчик 1928 р.н.,

Олени Онишук 1934 р.н.

(Архів ПВНЦ. –Ф.1. –Од.зб. 62. –Арк. 6)

384/

Жито жали в снопики,

Виглядали хлопчиків:

«Зробіть нам перевесло,

Щоб було нам весело».

Зап. у с. Видерті Камінь-Каширського р-ну

від Галини Євчук 1925 р.н.

(Архів ПВНЦ. –Ф.1. –Од.зб. 3. –Арк. 48)

385/

Ой питалася нивонька:

– Чи болить тобі спинопька.

– Болить спинопька, не встану,

Широкий загін, не згляну.

Зап. у с. Ницях Старовижівського р-ну

від Феодосії Сачко 1913 р.н.

(Архів ПВНЦ. –Ф.1. –Од.зб. 186. –Арк. 17)

386/

Дай, Боже, погодоньку,
На нашу роботоньку.
Щоб сонечко світило,
Нам житечко сушило.

387/

Жніте, жніте, женчіке, до кінця,
То підемо додомойку за сонця.
Жніте, жніте, женчіке, щоб дожале,
Щоб другого лігечка дождаде.
*Зап. у с. Березичах Любешівського р-ну
від Любові Ланевич 1933 р.н.*

388/

Ой, шо то за лихо,
Шо жнуть женчики тихо,
А в нас веселенько,
Співають хорошейко.
Ми були добрі женці,
То дівки, то молодці.
Ми – то женчики, ми – то ...
Нажели сто кіп жита,
Нажели, позжинали,
Колосочки позбирали.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
від Степаниди Балицької 1926 р.н.*

389/

Гляди, дівчино, гляди,
За дворячого не йди.
Бо дворячий то такий,
Як той собака лихий,
Хоч кошулейка біла,
А чортова його віра.
Хоч чоботи блискучі,
А чортові його очі.
*Зап. у с. Ворокомлі Камінь-Каширського р-ну від
Ганни Крук 1929 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф.1. – Од.зб. 5. – Арк. 16)*

390/

Пуслала мине мате
 На невку жета жате,
 А я жата ни жала,
 В борозенци лижала.
 Борозенка вузейка,
 Я сама й молодейка.
 Борозенка й широка,
 Два козачейке з бока.

*Зап. у с. Забродах Ратнівського р-ну
 від Ганни Повх 1936 р.н., Софії Шмиговської 1924 р.н.
 (Архів ПВНЦ.-Ф.1-Б.-Од.зб. 40.-Арк. 108)*

391/

Не йди, дівчино, в поле,
 Бо тебе козел сколе
 Гострою тичиною,
 Не будеш дівчиною.

*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 (Архів ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб. 55.-Арк. 14)*

Дожинки

Коли кончали жать жито, закрутують «бороду». Вбирали квітками, землю пололи, сіяли жито з колоска. Закрутуювали не голими руками, а фартухом, бо жинки всі тоді ходили з фартухами. Обгородювали соломою. Заломлювали донизу, а тоді прикрашали, зав'язували чирвоною лентою.

Зап. 1992 р. в с. Липні Ківерецького р-ну від Ганни Громик 1922 р.н.

Робили «бороду» з самого хорошого жита. Її обкопували кругом, а зерно витрушували з колосків на землю. Закручували в «бороду» букет квіток. Ще й кожний старався, щоб «борода» була хорішча, як в сусіда. Тоді брали найменшу (наймолодшу – В.Д.) дівчину за руки і волочили кругом теї «бороди».

Зап. 1988 р. у с. Хопневі Ківерецького р-ну від Ганни Огородник

«Бороду» хто квітує, а хто й так. Берут жменьку колосків і зав'язують соломинкою. Потом ще щита ют: як пара – то вийде замуж, а не – то ни вийде.

Зап. на х. Козоватій біля с. Самарів Ратнівського р-ну від Варвари Штик 1941 р.н.

Як жнуть жито, то оставляють «бороду». То купка чи пучок жита і зверху обв'язувале чирвоною лентою. Кругом «бороди» пололи, щоб не було зела. Ще примовляли, шо пололи дивки «бороду» та й повмидали з голоду.

Подворушували землю коло теї «бороди» серпом чи що там було пуд рукою. Нагинали ту «бороду» донизу, витереблювали зерно і сіяли його кругом теї «бороди».

Зап. 1992 р. в с. Яревищі Старовижівського району від Варки Сулим 1927 р.н.

Як кончають жати, то всередини трохи покидають і потим так хороше вбирають. А потим уже тягнуть кругом тої «бороди» дівчину, щоб скоріш замуж пушла. А ще обв'язували пана чотирма снопами з усіх боків. І він давав за се викуп, бо то на врожай.

Зап. у с. Поповичах Ковельського р-ну від Ксенії Скальської 1902 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 74. – Арк. 50)

Як дожнуть до кінця, то покидають трохи жита. Зверху втикають якісь квітки і зав'язують. Землю прополовали. Ловили хазяїна чи хазяйку і, спиваючи, обволочували кругом «бороди». Вони пручались і як ни збивали сю бороду, то було дуже добре для їхній сим'ї.

Зап. в с. Оконську Маневицького р-ну

Ну, коли кончеле жете, то вставляле жменю жета чи пшинеце, зав'язувале ленточкою і кругом розпушувале землю. Казале, шо лучче всього повинна се робете молода дівчина чи хлопичь, то на другей рик луччий вродить. Буде луччий урожай. А колоссе донезу заламувале, а ек же ж.

Зап. у с. Підбороччі Камінь-Каширського р-ну від Федори Маковецької 1909 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 40. – Арк. 15)

«Бороду» робили з див'яти житин. Зв'язували коло сочки докупи, часом перев'язували ленточкою, а часом просто так соломиную. Клади на землю хліб, посипаний силлю.

Зап. 1987 р. у с. Лахвичах Любешівського р-ну від Мар'ї Сінчук

«Борода» робелася тоді, як кончали жети. Тоді оставляли нібагато зирна, уверху його зв'язували пиривислом, пуд колосками. Землю кругом «бороди» обполювали, щоб ни зростав бур'яном на той рик урожай, і тоді колоски зломлювали – ну, просто пригинали і витрушували зирно, щоб росло молоде. А от землю кругом «бороди» в нас ни обполювали.

Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну від Євдокії Кузьмич 1932 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 175. – Арк. 48)

Коло корней обполювали, щоб чиста земля була, тоді обтереблювали, брали зерно з колосся і сіяли по тій землі, клали хліб, а тоді хазяїна кругом волочили.

Зап. у с. Лишинівці Маневицького р-ну від Марії Луцук 1924 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 138. – Арк. 15)

На обжинках об'язують людей стрічних перевеслом, а тії їм платять. На сиредини поля покідають «бороду». Зав'язують червоною китайкою. Ополюють. Затикають туди горобену і кладуть малейкій окрайчик хліба. Солять сіллю і поливають водою. Впосля молоді танцюють кругом «бороди».

Зап. 1987 р. в с. Березній Волі Любешивського р-ну від Ганни Цукало

– Що таке «борода»?

– То я чула, що кажуть «борода». У нас «спас» називався. Його робели з дев'яти колосків, обв'язували ленточкою. Там робели, де последній сніп.

Зап. у с. Щитині Любешивського р-ну від Марії Салівончук 1925 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-А.– Од. зб. 42. – Арк. 20)

Коли кінчали жати, зоставляють у кінці жмуток колосків. Съо називалося «бородою». Цьої жмуток зав'язували, деколи туди стромляли і якись квітки. Помиж тими стеблами здлубували землю і туди кидали килька зернин, – щоб родило добре. Кругом тої «бороди» тягали хазяїна, якби заволочували землю.

Зап. у с. Новосілках Маневицького р-ну від Степана Чуйка 1908 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 141. – Арк. 42)

[«Бородою» називали] пучок жита чи пшениці, який кидали незжатим в кінці поля і прикрашали квітками. Серпом кругом «бороди» горали, сіяли збоже кругом «бороди» і волочили ногами дитину. Клали кусок хліба всередину.

Зап. у с. Четвертні Маневицького р-ну (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-А.– Од. зб. 53. – Арк. 12)

[Називали] «Спасова борода». Як дожинають, оставляють жменьку жита, зв'язують шнурочком. Тоді тре сполоти круг його, витеребити житечко.

Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну від Олександри Касянчук 1926 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 23. – Арк. 76)

Робили «бороду». Як кунчали робити в поли, то брали дві жмени жита, пири́в'язували його. Між тим колоссям землю розорували руками і знов засівали жито з тих самих колосків. «Бороду» заламлювали.

Зап. у с. Тойкуті Ковельського р-ну від Марини Коротунки 1921 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 23. – Арк. 7)

[«Борода» –] то снопочок жета. Але його не зжинають так, як усе, а перев'язують і поле тако (показує – В.Д.) кругом. Всередини поля роблять ту «бороду».

– Чи заламували у вас якось ту «бороду»?

– Да, заламували. Мняли в долонях колоски, серпом копали кругом і сіяли. Потим, хто остатний зжев, того совали через «боридку».

Зап. у с. Тойкуті Ковельського р-ну від Марії Ситник 1914 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 24. – Арк. 11)

Брали чирвоною лентою кілька колосків, зав'язували, потим прополювали землю, висипали з колосків зерно на землю і посередине пробігале діте, щоб родело й на той рік.

Зап. у с. Стобихівці Камінь-Каширського р-ну від Ганни Остапчук 1909 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 46. – Арк. 21)

В нас, в Смідині, такого не було [не робили «бороди»]. Не робили. На Спаса вінки збирали, несли до церкви святити. Як на поле їдеш сіяти, береш свяченого вінка і сієш. А зілле, як вмре людина, кладуть в подушку під голову.

Зап. у с. Смідині Старовижівського р-ну від Є. Рябушко 1922 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 189. – Арк. 48)

А? То чого ж не? Збіжжя оставляли на полі – кучку колосків з жита чи пшениці. То називалось «Спасовою бородою».

Зап. у с. Висоцьку Любомильського р-ну від Марі Мінчук 1908 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 110. – Арк. 31)

Колись жели і посередині загона кидали жменю жита. Дожинали усеньке верталися назад і ламали те жито. Зав'язували лентою і

серпами пололи і дзьобли поміж тею «Спасовою бородою» і утикали горобину наверх. В'язали вінка з жита й давали нести малій дитині додому. А хазяїн платив гроші і співали:

392/

Ой Спасова борода,
Тепер тобі вигода,
Як ми тебе пололи,
На бодяк ручки скололи.

*Зап. у с. Гуменцях Любомльського р-ну
від Олександри Бондар 1902 р.н.*

На обжинках «бороди» не робили, просто плели вінок з колосся і накладали хадзяїну на голову. Брали три колоски, зв'язували їх лентою, обгорювали, щоб росли. Хадзяїн або хадзяйка пролазила між тими трома колосками так, щоб не розорвати, щоб був хороший урожай.

Коли жінка перший раз виходила жати, рвала зілля і затикала за спину, щоб не боліла.

Зап. 1990 р. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 33 – Арк. 19)

Як кінчають жати жито, вставляють «бороду» (стебел з десять), зав'язують червоною лентою і співають багато пісень:

393/

Ой святая бородайко, святий Спас,
Ми пожели житечко в добрий час.
Ми пожили і гірки, і бірки,
І зробили господарю обжинки.
Ой обжинки, господарю, обжинки,
Щоб нам було дві бочки горілки.

394A/

Ой наш хазяїн журився,
Як на житечко дивився,
А як житечко позбирав,
То й журитися перестав
*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Тетяни Приймак 1935 р.н.*

394Б/

Наш господарик журевся,
Що в полі колос схилевся.

Ми господарку годели,
По його полю ходели.
Пожели поле й доленки,
Поки зробели обженки.

А тепер будем смотрети,
Як він нам буде годети.

*Зап. у с. Нудижі Любомльського р-ну
від У. Богдан 1925 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 120. – Арк. 50)

Люди вставляли або першого снопа, або посліднього. ... І плели винок. Впосля його вішали пуд стрихою. Були такі люди, що винок робили так, що висмикували зу всіх коп пу жмутови колосся і в'язали той винок зо всього зижжя, що було на поли.

*Зап. у с. Лісниках Старовижівського р-ну від Є. Ярмолюк 1911 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 197 – Арк. 38)*

Кидали хороши стеблини серед поля, в'язали красною лентою, внизу.

Беруть, зав'яжуть «бороду» таку, вже десь посередині поля, цвітами приберуть, калину тудя занесуть, співають, і вже тиї зернятка перемнуть. Колоссячка, як сіють, то засипають в землю.

*Зап. у с. Головні Любомльського р-ну від Лукерії Солодухи 1930 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б.– Од. зб. 141 – Арк. 20)*

Як вежнуть, то оставляли дві кучки. Брали тую і тую, разом зв'язують і квітками убирають. Дівчата мали перейти круз тоє. Стеринь повибирають кругом. Сказати треба: «Ой дай, Боже, щоб росло». Ну й вінок вже рубили з зирна, накладали його на голову хазяїнові, а він платив гроші за вінка. Як рубели «Спасову бороду», то колосся загинали донизу, ше гурубиною убирали. Співали так:

Вже Спасове борода,

Вже тобі вигода.

Зав'язували «Спасову бороду» лентою, застяжкою.

Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-А.– Од. зб. 49. – Арк. 20)

«Борода», як дожнуть жето. Ше брали горобену і текали, шоб червоніла в «бороді». Дожинали і співали:

395А/

Те, Спасова борода,

Тепер тобі вегода.

Ме тебе пололи,

Будяком руки покололи.

Зап. у с. Заболотті Любомльського р-ну

від Наталки Задерей 1912 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 116. – Арк. 9)

Оставляють на полю жета чи пшанеци, хорошейко обкручують, уквітчують горобеною, квітками. Кругом прополють, обцьопають землю серпом, посіють те зерно з колосків. Колоске занесуть хазяїнові, він за тее дасть гроши, як із снопа посліднього зроблять віночка... Обгородять тую «бороду», а вже тоді співають:

395Б/

Те, Спасова борода,

Тепер тобі вегода.

Ме тебе пололе,

На стерень ручке кололе.

Зап. у с. Нудижі Любомльського р-ну

від У. Богдан 1925 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 120. – Арк. 51)

Коли кончаються жнива, празнують обжинки.

Люди праздниково прибиралися, надівають «барабани» і йшли в поле.

Перед тим вони не дожинали всього поля, а оставляли кусок нескошеної пшениці, її називали «бородою». Потім вибирали найліпшу жінку, яка зжинала серпом цю бороду. Сьой сніп обв'язували лентами і прибирали квітками. Після того починали співати і танцювати:

396/

До краю, женчики, до краю,

То я вам пиріжка накраю.

До межі, женчики, до межі,

Пиріжки у печі, у печі..

А потім вечором йшли додому.

Зап. у с. Самарах Ратнівського

від Оксани Шинкарук 1931 р.н.

«Бородою» називале трошке жета чи пшенеці, яке оставлялося після того, як вежале поле. Круз єї треба було хазяїнове пролізте. Землю прополювале. Оставляле чотере пучке колосків і зав'язувале їх навхрест. Прикрашале квіткаме. Зв'язувале лентою червоною або розового цвету.

Зап. у с. Пульмі Шацького р-ну від Феодосії Павлович 1925 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-А.– Од. зб. 31. – Арк. 46)

Оставляють в кінці поля трошки жита, загинають, обминають, полять кругом «бороди», щоб не було зілля в жити. «Бороду» прибирають квітками, обсівають житом. Потім беруть за ноги хазяїна і волочать кругом бороди. Тоді співають:

397/

Дожали житечко в божий час,
Тепер, хазяїне, частуй нас.
А ти, хазяйко, не буйся,
У черевички обуїся.
Топчи вороги під ноги,
Печи женчикам пироги.

*Зап. у с. Осниці Маневицького р-ну
від Ольги Бутеєць 1925 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 130. – Арк. 14)

В нас обжинок спивали і як зажинали, і як дожинали.

*Зап. у с. Любохинах Старовижівського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б.– Од. зб. 36. – Арк. 27)*

Жменьку жита посля жнив оставляли на полю. Звали її «бородою». То робилося в кинци, в кинци поля, коли вже все жжели.

То ж заламували, і терли колоски, і сіяли. То як перший посів. Серпиком так землю ніби зорала і посіяли.

*Зап. у с. Качині Камінь–Каширського р-ну від Ганни Назарук 1925 р. н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.-Од. зб. 24.- Арк. 29.)*

[«Борода»...] Скільки чоловік у сім'ї, то щоб на кожного була пара – стільки колосків лишали, зв'язували докупи, сюди ж вплітали, прив'язували квіти, вінки.

398/

Ой кресали серпочки, кресали,
Поки житечка не дожали.
Вже не будуть серпочки кресати,
Будуть на полиці лежати.
*Зап. у с. Серхові Маневицького р-ну
від Агафії Музичук 1916 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 37 – Арк. 20)*

«Бороду» робили, як обжинки. Зоставлять пшаницю і цвітів нав'яжуть, і через ту «бороду» пролазили, і тоді йшли, співали, музика була. Перезазили, щоб спина не боліла. Все пололи кругом, зривали. Пшеницю витеребушують і сіють кругом, співають.

*Зап. у с. Волошках Ковельського р-ну від Наталі Супрунюк 1912 р.н.,
Галини Богдан 1926 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 58 – Арк. 42)*

Як кінчалися жнива, то оставляле дев'ять колосочків жета, проплювало їх, зав'язувало лентою, вбірало квітаме, а всередину клале хліб і сіль. Ставало на коліна і молелось Богу, а потім гостелись, танцювало і співало.

*Зап. у с. Седлищі Любешівського р-ну від Ганни Капець 1920 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 102 – Арк. 45)*

Вже як вижнуть все поле, а трошки вставляють колосків і роблять ту «бороду». В'яжуть квіткою колоски на полі, як росте. Сполять між ними, колосочки витереблять і туди посіють. Співали коло «бороди»:

399/18

Проситься житечко дивочок:
– Звийте з мене віночок,
Візьміте мене з собою
Та й занесіте в стодолю,
Хай я в стодолі полежу,
Назад на нивоньку побіжу.

Потім всі колоски зрізують і туди кілька квіток, і ввечері приносять до господаря, вручають той вінок. Ше співали:

400/

Даємо, господарю, віночок,
Постав нам горілочки збаночок.
*Зап. у с. Облапах Ковельського р-ну
від Мойсея Мізовця 1908 р.н.*

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 76. – Арк. 51)

Вже як дожнуть, то «Спасову бороду» поставлять і там горобини ще прив'яжуть, і качаються, співають.

*Зап. у с. Головні Любомльського р-ну від Василя Світязука 1934 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б.– Од. зб. 23. – Арк. 44)*

[«Борода»] Обжинають кругом. Оставляють трохи стебел з колоссе. Всередині виривають, а кругом вставляють, зажинають колоссе всередину і роблять виночок. Зверху ще вбирають гечку квітками, чирвоною лентою, а кулусків трохи зривають святети.

Коле борода гутова, то починають співати «убжинки». А як їдуть перший раз засивати, то той свячений виночок бируть і убсивають ним.

Як роблять «боруду», то співають:

401/

Ой те, Спасова борода, /2р.
Типерка тубі вігода. /2р.
Ми типерка тибє обжели, /2р.
Тубі вігоду зробели. /2р.
Йдіте, дівоньке, в дулену, /2р.

Пу чирвоную калену, /2р.

Будем калену ламати, /2р.

Будем бороду вбірати. /2р.

Зап. у с. Полапах Любомльського р-ну

від П. Рацлав 1918 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 123. – Арк. 48)

402/

– Ой що ви, женчики, робели,

Шо так мало нажели? /2р.

– А ми нажели зо сто кіп,

А на віночок один сніп. / 2р.

Зап. у с. Підріжжі Ковельського р-ну

від Олександри Власюк 1907 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 75. – Арк. 44)

В нас не «борода» звали. Звали «коза». Як вже дожинаємо жито, та й вже звалося коза. Жнемо, жнемо та посеред поля зоставимо ту «козу» і з одного боку і з другого. Тії колосочке, що вгорі обимнемо, як то помолотимо їх, житечко посіємо, заволочимо. Ту «козу» зверху ленточкою зав'єжеться, і вже получається як то воротечка. Та й вже проганяє мене через ту «козу» батько і ше й деревом мені по дупе дасть. А нашо то так було?

Зап. у с. Сошичні Камінь-Каширського р-ну від Н. Лошик 1937 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Й.– Од. зб. 1. – Арк. 10)

В нас казали «коза». Остатнього загона жнуть, щоб в єдну жменю. І коли дожинали, то так казали: «Жни, жни. Лови козу, лови, лови, лови!» «Козу» ложать на сніп.

Зап. у с. Клевецьку Турійського р-ну (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 208. – Арк. 16)

В нас «бороди» ни оставляли.

«Коза» – в двох мисцях оставляли трохи жита і пирив'єзували чирвоною лентою.

Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну від Марії Шворак 1936 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 27-А. – Арк. 14)

Як дожинали, оставляли жита з колосочками. Вбирали цвиточками, ов'єзували і то казали «Спасова борода». А «коза» – то жито, що оставалось в поли. Пувзагона чи менше.

Зап. 1992 р. в смт. Заболотті Ратніськог р-ну від Ганни Назарук 1911 р.н.

«Коза», то як стане жети, оден попирид, а другий взад, і задній обжине першого, і каже, що «загнав козу».

Зап. у с. Прип'яті Любомльського р-ну від Єлизавети Гінчук 1920 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 122. – Арк. 27)

...А про козу же й зара кажуть, як кончають якусь роботу на полю, то, кажуть, шо козу зловели.

Зап. у с. Бережцях Любомльського р-ну від Ганни Журавель 1912 р. н. (Ф. 1.-Од. зб. 107.- Арк. 23.)

– Що під час жнив називали «козою»?
 – Жнем, жнем, остається кавалочок, то йдемо помагати, тоді й казали «козу ловімо».

Зап. 1995 р. у с. Горках Любешівського р-ну від Надії Солохи 1925 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 87 – Арк. 21)

– Як дожинали збіжжя в полі, то оставляли у вас трохи жита?
 – Оставляле.
 – І як воно називалося?
 – «Коза». А в вас, Гандзьо, ек звалося?
 – «Борода».
 – І як її робили? Вона з того боку з Білорусі.
 – Зв'язувале леньочкою ще й квіточку вставлеле. Да. І сюде хлібенку кладеш. Тут-во оставиле жміньку, об'язале, тут спололе, спололе травечку, щоб нічого ни було, тоде хлібенку кладе.

– Всередину?
 – Всириденку, да. Жмінька нивилечка, тут зав'яжеш ленточкою, колосочке нагнеш, а те вот виполимо, то я помню як наша мате робела.
 – А не казали для чого це роблять?
 – Щоб хліб, врожай щоб був.
 – А що далі з нею роблять?
 – Вона пропадає. Сама пропадає. На другий год стерень переорюємо, вже її нема.
 – А в якій частині поля її оставляли?
 – На ружку треба. Або в тому місце, де найліпше зирно було, врожай.
 – А не витереблювали тих колосків?
 – Не, колосків не тереблять. То колоске вже пташке з'їдають.

Зап. 1996 р. від Софії Кравчук, Ганни Литвинчук 1933 р.н., Сергія Солохи (Розума) 1930 р.н. в Дольську Любешівського р-ну.

«Квітку» робели з жита: кілька стебел обв'язують ниткою і тереблять, тим зерном всередині сіють.

Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну від Тетяни Синопол 1919 р.н. (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 60. – Арк. 51)

Спивали, як зажинали... я ни знаю. А як таку-во кунчають жати, о, то співають:

403/

Ой куриться, доріженька, куриться,
А вже нашій господар журиється.
Треба йому кониченька продати,
Для женчиків горілочки набрати.

От вже як кунчають, то вже кажуть – «обжинки», і вже йдуть цій
женці з поля, серпи на плечі і співають вже.

*Зап. у с. Озерці Ківерцівського р-ну від П. Зінцюк 1932 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Й. – Од. зб. 19. – Арк. 26)*

Бжинки починала господиня (перший сніп). От чи мона жати чужем серпом – ни знаю. А з рук в руки пирадавати ни мона, а тре кенути на землю. А куле вже збирають останні колосочки, то роблять вінка з збіжжя, зав'язують червоною лентою, а наймолодша жинка одрізує корінне і перекидає чириз себе, щоби родились в її хлопці, і дівчата. А в хати клали на столі вниз колоссям. А пісні вже не спам'ятаю.

Дожинайся, загоне,
Бо вже сердейко холоне.

Зап. у с. Головні Любомльського р-ну (Ф. 1-А.-Од. зб. 29.- Арк.45.)

Всі жнива співали. Багато було пісень. Ну от:

404А/45

Наш господар молодий,
Під ним коничок швидкий,
Він по полю литає,
Свох женчиків збирає.

Або:

404Б/ 45

Наш господар шудрагий,
На вечероньку багатий,
Як шудроньками затрясе,
Нам вечероньки принесе,
Нам вечеронька не мила,
Широка нива втомила.
Ой не так нива, як снопи,
Що їх носячи до копи.

*Зап. у с. Колодниці Ковельського р-ну від
Федори Панасюк 1921 р. н. (Ф. 1.-Од. зб. 67.- Арк. 25.)*

405А/

В долину, женчики, в долину,
 По червоную калину.
 Наламаємо квіточок
 Та й ми зов'ємо віночок.
 Вчиняй, хазяїн, хвірточку,
 Несемо з золота квіточку
 Ой не з золота самого,
 А оно з житечка святого.
*Зап. у с. Сошичні Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Харчук 1912 р.н.*

405Б/

В долину, женчики, в долину
 По червоную калину.
 Наламаємо віточок
 Та й ми зов'ємо віночок.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Анастасії Лізарук 1922 р.н.*

405В/20

Йдіте, дівочки, в долину,
 По червоную калину.
 Становіться всі в рядок,
 Котра хоріша – под вінок.
 Котра хороша, вродлива,
 Той под віночок щаслива.

406/

Наш господар барзо рад,
 Багато женчиків назбирав,
 То по полю літає,
 Своїх женчиків скликає:
 – Йдіть, женчики, додому,
 Вже нагулялись по полю.
 – Ми не гуляли, ми жали,
 Сто кіп житечка нажали.

407А/20

Наш господар молодий,
Пуд ним коничок вороний.
Кругом нивки об'їждає
Усіх женчикув питає:

– Що ж ве, женчике, робеле,

Що нічого ни зробеле?

Де ж ве, женчике, лижеле,

Що так малийко нажеле?

– Ме ни лижеле – робеле.

Де було жето – дожеле.

Ме нажеле двацїть кіп

І на виночок оден сніп.

Обжеле горе й доленке,

Щоб дожете обженке.

Зап. 1991 р. в с. Сукачі Старовижівського р-ну

від Ликерїї Рудець 1929 р.н.

407Б/20

Що ве, женчики, робели,

Що так мало кіп нажели.

А ми нажели зо сто кіп,

А на виночок один сніп.

Зап. у с. Підріжжі Ковельського р-ну

від Оксани Власюк 1907 р.н.

408/20

Ой вижали ми три нивки,

Ой тай зробили обжинки.

Йдемо, дівойки, в долину,

По червону ю калину.

Коли зв'яжемо віночок,

То натичемо квіточок.

Одчиняй, господарє, кварточку,

Несемо золоту квіточку.

То не золота, то з жита,

Червона квітка пришита.

Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну

від Ганни Суц 1922 р.н.

409/

Добра нивойка була,
Сто кіп пшениці вродила,
І ще один сніпочок –
Дівчині на віночок.
*Зап. у с. Качині Камінь-Каширського р-ну
від Марії Дунайчук 1929 р.н.*

410А/

В чистому полі кленочок,
Плете дівочка віночок,
Плела вона, заснула,
І прийшов господар, не чула.
– Вставай, дівойко, годи спати,
По чім ти віночок хочеш продати?
– А мій віночок дорогий,
За цей віночок – золотий.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
від Марії Зенюк 1920 р.н.*

410Б/20

У чистому полі садочок,
Плили дивойки виночок.
Ой плили, плили – поснули,
Прийшов господар – ни чули.
– Вставай, дівойко, твердо спиш,
По чим віночок продасиш?
– А мий віночок дорогий,
За мий виночок – золотий.
Не так золотий, як ше й два,
Бо хорошого я сплела.
Бо хорошая, вродлива,
Доброго батька дитина.
Бо хороша я на личко,
Як чирвоное ябличко.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г. – Од. зб. 6. – Арк. 11)*

В жнива співали жнивні пісні:

411/20

Станьте, дівоньки, в рядочок,
Котра нестиме віночок.
Котра хороше прибрана,
То до віночка придана.
Котра хороша на личко,
Як червоное ябличко.
Котра хороша на вроду,
Як ясний місяць в погоду.
*Зап. у с. Дубечні Старовижівського р-ну
від Василя Коць 1918 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 177. – Арк. 55)*

412/

Господарю віночок до ручок,
А нам червінець на таночок.
А ми віночок проп'ємо,
Йому з коколю зов'ємо.
*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
від Наталки Кузьмич 1930 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 17. – Арк. 13)*

413/

Женчики, паль-паль,
Не далеченько нам край.
За годенойку, за дві,
То ми будемо й в краї.
Зайде, сонечко, зайде,
За гору, за долену,
За широкою неву.
Там постій, хоч годену,
А я пойду додомойку,
Ведою коровайку.
Ведою яловицю,
В золотую дойницю.
*Зап. у с. Борках Любешівського р-ну
від Ганни Івасюк 1908 р.н.*

414/20

Господинько, ни дуйся,
 Й у чиривички обуйся,
 Крамну хустку замотай,
 Вийди й женчики привитай, /2р.
 Ше й хорошейко розпитай:
 – Де ви, женчики, бували,
 Шо ви доброе чували.
 – В чистому полю бували,
 Густое жито зжинали, / 2р.
 Ше й у копици складали.

*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
 від Феодосії Місірук 1928 р. н., Пелагеї Шустваль 1930 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г.– Од. зб. 6. – Арк. 23)*

415A/20

Ой наш господар молодий,
 Під ним коничок вороний.
 Під ним коничок іграє, як соколичок літає.
 – Полинь, полинь, соколю, по полю,
 Та позбирай женчиків додому, /2
 Уже нагулялися у полю.
 Ми не гуляли – робели,
 Всейке житечко пожели.
 Ой пожели гирки і долинки
 Та й зробили господарю обжинки.
 Ой піди-но, господарю, в комірку,
 Принеси нам, господарю, горілки,
 А ми твеї горілочки не хочем,
 Найми ліпше скрипочку– поскачем.

*Зап. у с. Грудках Камінь–Каширського р-ну
 від Уляни Гончарик 1911 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 9 – Арк. 22)*

415Б/

Ой наш господар молоденький,
 Під ним коник вороненький.
 Ой він по полю літає,
 Своїх женчиків збирає:

– Ой до столу, женчики, до столу,
Нагулялися по полю.
– Ой ми не гуляли, ми жали,
Ми сто кіп жита нажали.
Ой нажали житечка сто кіп,
Ще й на віночок один сніп.
Ой весело, господарю, весело,
Що ми віночок несемо.
А ще буде веселі,
Як положим на столі.
*Зап. в с. Скулині Ковельського р-ну
від Марії Рибачок 1919 р.н.*

415В/20

Ой наш брігадір молодий,
Пуд ним коничок вороний,
Він кругом хатив в'їжджає,
Своїх робочих шукає.
– Де ж ви, робочи, бували,
В чистому полю гуляли?
– Ми не гуляли, робели,
Де було жито – зожели,
То ми нажели дваццять кіп,
А на віночок їден сніп.
*Зап. у с. Головні Любомльського р-ну
від Тетяни Слісар 1926 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б.– Од. зб. 23. – Арк. 90)*

416/20

Жели ми жито на ниви,
Нам горилойка в барили,
Жели ми жито на ланку,
Нам горилойка у збанку.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
від Феодосії Місірук 1925 р.н., Пелагеї Шустваль 1930 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г.– Од. зб. 6. – Арк. 24)*

417А/6

Ой заспіваймо, нехай вдома почують,
 Ой нехай же нам вечероньку готують.
 Утомила нас та широкая нива,
 Що тепера нам і вечера немила.
 Ой не так нива, як високії гори,
 Ой не так гори, як широкії загони.
 Не так загони, як малейкеє жито,
 А все ж нам спину, як кийком перебито.
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
 від Євдокії Мартинюк 1928 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 27. – Арк. 23)*

417Б/6

Ой заспіваймо, хай чують,
 Хай нам вечеру готують.
 Готують пироги до масла,
 Щоб добре женців напасла.
*Зап. у с. Городні Любомльськоо р-ну
 від Марії Тарасюк 1910 р.н.*

418/

Жели ми жито на нева,
 Широкая нева втомела,
 Ой не так нева, як снопе,
 Далеко нести до копе.
 Ой, господарє, батейку наш,
 Дай полуднате, бо вже час.
 Бо голодне черево – вилетає дерево,
 Бо голодне черевце – вилетає деревце.
*Зап. у с. Яревиці Старовижівського р-ну
 від В. Сулім 1927 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 200 – Арк. 15)*

419А/

А в нашого хазяїна сивий кінь,
 Він по полю литає, як сокіл.
 Він литає по полю, литає,
 Да все свої копойки щитає:
 – Ой, дякую, вам, женчики, що дожали,
 Щоб другого літєчка дождали.
*Зап. 1987 р. у с. Залізниці Любешівського р-ну
 від К. Черевко*

419Б/

А в нашого господаря сивий кінь,
Ой літає він по полю, як сокіл.
Ой літає він по полю, літає,
Та все своїх женчиків питає:
– Ой, женчики, женчики ви мої,
Чи дожали житечко ви мені?
– Ой дожали житечко, дожали,
Щоб здорові на другий рік діждали.
*Зап. у с. Сильні Ківерцівського р-ну
від М. Ройко 1910 р.н.*

419В/

А в нашого господаря сивий кінь,
Він літає по нивоньці, як сокіл,
Він літає по нивоньці, літає,
Та все свої копоньки щитає, /2 р.
Та за жнива женчикам дякує:
– Ой, дякую, женчики, за жнива,
Бо вже моя нивонька вижана.
*Зап. 1991 р. у с. Одерадах Ківерцівського р-ну
від В. Романюк 1920 р.н.*

419Г/

А в нашого господаря сивий кінь,
Ой літає він по полю, як сокіл.
Ой літає по полю, літає,
Се до кучі женчиків збирає:
– До кінця, женчики, до кінця,
Підемо додому до сонця.
До краю, женчики, до краю,
Боханець хліба розкраю, / 2р.
Око горілки поставлю.
*Зап. 1991 р. у с. Литві Ківерцівського р-ну
від Ольги Климчук 1900 р.н.*

419Д/

У нашого бригадера сивий кінь,
Він литає по полечку, як сокіл.
Усе свої копоньки рахує,
Се женчикам за жнивну дзенькує:
– Дякую, вам, женчики, за жниво,
Що вижали житечка сто нивок.
*Зап. 1987 р. у с. Залізниці Любешівського р-ну
від Ганни Дроздик 1929 р.н.:
зап. 1987 р. у с. Залізниці Любешівського р-ну
від Надії Гриневич 1912 р.н.*

420/20

– Ідіте, женчики, додому,
Нагулялися по полю.
– Ми не гуляли, ми жали,
По колосочку збирали,
По колосочку та по два,
Щоб була повна сторона.
По колосочку та по три,
Щоб доповнити сторони.
*Зап. в с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
421А/20*

Ой зашуміла дуброва,
Ой задзвеніла дуруга.
По тий дурозе женці йдуть,
Стиха голосок подають.
Хто той голосок зачує,
Хай вечеройку готує,
А як не буде готова,
Хай не ночує удома.
Нехай ночує у ліси,
Як ластівочка у стріси.
*Зап. у с. Судчі Любешівського р-ну
від Ольги Мосейчук 1922 р.н.
(Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 103 – Арк. 17)*

421Б/
 Зашуміла діброва,
 Закурила дорога.
 Там наші женці йдуть,
 Стиха голос подають.
 Тішилися вороги,
 Що через жито дороги.
 А ми добре ввивались,
 В полі жито зібрали.
*Зап. у с. Забужжі Любомльського р-ну
 від Анастасії Козир 1910 р.н.*

421В/20
 Ой зашуміла діброва,
 Дзвинить битая дорога.
 По тій дорозі женці йдуть,
 Стиха голосок подають.
 Несуть віночок із жита,
 Червона квітка пришита.
 Несуть віночка з бодяку,
 Червона квітка на боку.
 Ой тепер же в нас обжинки,
 Пожали гори і долинки,
 А тепер же нам весело,
 Бо ми виночка несемо.
 А ще буде нам веселій,
 Як положимо на столі.
*Зап. у с. Сукачах Старовижівського р-ну
 від Я. Сукач 1914 р.н.*

421Г/
 Зашуміле дуброве,
 Задзвеніле дороге,
 Десь там женчики йдуть,
 Золотий вінок несуть.
 Не золотий, а з жита,
 Нам горілка налита.
 Поки ми не вип'ємо,
 Додому не підемо.
*Зап. у с. Ворокомлі Камінь-Каширського р-ну
 від Г. Крук 1929 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 5. – Арк. 17)*

421Д/

Зашуміла дуброва,
 Залящала дорога,
 Зашуміла гульками,
 Залящала дівками.
 Зашуміла дуброва
 Й зажурилася вдова,
 Що не скошена дуброва.
 Ой не журися й вдова,
 Ми покосимо дуброву,
 Ми покосимо й звезем,
 Й у стодолу положим.

*Зап. 1990 р. у с. Качині Камінь-Каширського р-ну
 від Мотрони Меліщук 1919 р.н.*

422А/20

Ой тепер нам весело,
 Коли віночка несемо.
 Ще буде веселій,
 Як положимо на столі.
 Як положимо на столі.
 Давай нам, наш господар, таляри.
 Як не таляри, то гроші,
 Бо ми женчики хороші.

*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Лександри Приймак 1911 р.н.*

422Б/20

Ой весело, весело,
 Ми віночка несемо,
 А ще буде веселій,
 Як положим на столі.
 Віночок – на кулочок,
 Нам горілочки кубочок.
 Віночок – до стодоли,
 Нам горілки доволи.

*Зап. у с. Видерті Камінь-Каширського р-ну
 від Парасковії Привиденець 1921 р.н.*

423А/

Куриться дорога, куриться,
Щось наш хазяїн журиється. / 2р.
Треба жеребця продати, / 2р.
Женчикам гроші віддати.
Продай, хазяїне, жеребця,
Їдь по горілку до дворця.
А як жеребця жалуєш,
То й нам виночок даруєш.
*Зап. у с. Качині Камінь-Каширського р-ну
від Єлизавети Ратнюк 1934 р.н.*

423Б/

Куриць дорожка, куриться,
Наш бригадір журиється,
Котрого коня продати,
Нам горолойки набрати.
А тепер вже нам весело,
Що ми віночка несемо.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Марії Шумік 1936 р.н.*

423В/

Ой куриться доріжечка,
Куриться, куриться,
Чогось наша господиня
Журиється, журиється,
Що треба їй коничейки
Продати, продати,
Та женчикам музичейки
Найняти, найняти.
*Зап. у с. Туропині Турійського р-ну
від А. Саюк 1918 р.н.*

423Г/

Ой куриться доріженька, куриться,
Наш господар журиється,
Журиється коника продати,
Для женчиків горілочки набрати.
– Не продавай, господарю, коня,
Бо є в тебе горілочка своя,
А продай з курчатами квочку
Та й купи нам горілочки цілу бочку.
*Зап. у с. Берестянах Ківерцівського р-ну
від Євгенії Грицені 1905 р.н.*

423Д/

Куриться дорога, куриться,
 Ой наш хазяїн журиться,
 Котрого коня продати,
 Щоб горолойки набрати.
 Відчини, хазяїн, квартиру,
 Поглянь на небо на зірку.
 Скільки на небі зірочок,
 Стільки на ниві копочок.
 Одчиняй, хазяїн, новий двір,
 Бо йдуть женчики на пудбір.
 Котра найхоріщ вбрана,
 Та під вінок дана.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Ірини Кінтик 1926 р.н.*

424А/20

Ой наш хазяїн – виноград,
 Насіяв жита через лад.
 Він головоюку турбував,
 Пока житечко позбирав.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Анастасії Лізарук 1922 р.н.*

424Б/20

Ой наш господар – виноград,
 Насіяв жита через лад.
 Ой головочку турбував,
 Поки житечко позбирав.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Ярини Типтик 1924 р.н.*

424В/20

Наший батейко – виноград, / 2р.
 Насіяв житечка через лад.
 Поки він житейко зобрав, / 2р.
 Він свою головку склопотав.
Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну

424Г/20

Ой наш господар – виноград,
 Насіяв жита через лад.
 Ой головочку турбував,
 Поки житечко позбирав.
 Ой а ми йому годили,
 По його полю ходили.
 На колінойка впадали,
 По колосочку збарали.
 Нажели жита аж сто кіп,
 Нам на виночок – один сніп.
 Оден снопочок на винок
 Та й той коникам на оброк.
*Зап. 1992 р. у с. Яревищі Старовижівського р-ну
 від Варвари Сулим 1927 р.н.*

425А/20

Наший хазяїн шудратий,
 Він на горівку багатий.
 Як шудройками затрясе,
 То нам горилойки принесе.
*Зап. 1987 р. у с. Невірі Любешівського р-ну
 від К. Собатович 1909 р.н.;
 у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Марії Тарасюк 1917 р.н.;
 у с. Одерадах Ківерцівського р-ну
 від М. Марчук 1927 р.н.*

425Б/20

Наш господар шудратий,
 На горілочку багатий.
 Як шудерками затрасе,
 Нам горілоньки принесе.
 Нам горілонька немила,
 Широка нива втомила.
 Не так нивонька, як гони,
 Були широкі загони.
 Були широкі, вузейкі,
 Були женчики малейкі.
*Зап. у с. Брунетівці Старовижівського р-ну
 від Онисії Каліщук;
 зап. 1990 р.у с. Качині Камінь-Каширського р-ну
 від В. Якимець 1936 р.н.*

425В/20

Наш господарик шудратий,
 На горілоюку багатий.
 Як шудриками затрасе,
 Нам горілоюки принесе.
 Нам горілоюка немила,
 Широка нива втомила.
 Не так нивойка, як гони,
 Довгі, широкі загони.
 Не так загони, як снопи,
 Довго носити до копи.
 Не так до копи, як до стьоса,
 Нам горілоюку доносять, / 2р.
 Нас хорошейко просять:
 – Пийте, женчики, пийте всі,
 Звили віночок на засів.

*Зап. 1991р. у с. Дубечні Старовижівського р-ну
 від Софії Чирак 1941 р.н.*

425Г/20

Наш хазяїн шудратий,
 На горілку багатий,
 Як трохи шудрами потрясе,
 Нам горілки принесе.
 Ой, женчики, до краю,
 Бохунець хліба розкраю.
 Ой, женчики, до кінця,
 Бо йдемо додому за сонця.
*Зап. 1987 р. у с. Березичах Любешівського р-ну
 від Прасковії Ковальчук 1923 р.н.*

425Д/

Наш панойко шудратий,
 Він на горілоюку багатий.
 Він шудрейками потрясе,
 Він горілоюки принесе.
 Нам горілоюка немила,
 Нивка широка втомила.
 Не так нивойка, як гони,
 Широкі, довгі, загони.
*Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Оксани Касянчук 1926 р.н.*

425E/20

Наш господар шудратий,
На горілку багатий.
Як шудрами затрясе,
То горілки принесе.
Наший господар, як рижок,
Пустить нас додому за часок.
А як пустить уночі,
То щоб не вдержався на печі.

*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Уляни Ліпич 1919 р.н.*

425Є/20

Наш хазяїн шудратий,
На горілочку багатий,
Як жита пожнемо,
То горілочки поп'ємо.

Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну від Івана Кривуша 1944 р.н.

426/

Ой тішилися вороги,
Що по житечках дороги.
Ой не тіштеся, вороги,
Повижинаєм дороги.
Повижинаєм линки,
Таки зробимо обжинки.
Наш хазяїне-соколю,
Пускай женчики з порою,
Бо як не пустиш з порою,
То припадемо росою.
Як ми росою припадем,
То й додомойку не дойдем.

А як росою припали,
Ледь додомойку попали.
Зап. в с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну

427/21

Просилося житечко в дивочок:
– Та й вийте з мене віночок,
Китайочкою зв'яжіте
Й у сторонечку несіте.
Ой у стоделеці погощу,
Назад на ниву пображчу.

Бо й уже в полю набувся,
 Буйного вітру начувся,
 Дрібного дощичку напився,
 Лець у стодолю вкотився.
*Зап. у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворак 1913 р.н.*

228/
 – Додому, женчики, додому,
 Нагулялися по полю.
 – Ми не гуляли, ми жали,
 Па колосочку збирали,
 Па колосочку чи й по два,
 Шоб була більша сторона.
 Ой журилася стодоле,
 Шо ни повнії стороне.
 Ой пужнеться ярина,
 Буде повная сторона.
 Як пожнеться овес-ячмінь,
 Та заповниться зусім.
*Зап. в с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Євдокії Капітули 1911 р.н.*

429/
 Ми жали, не лежали,
 Сто кіп жита нажали.
 Ми жали у середу,
 Нажали кіп череду.
*Зап. у с. Ворокомлі Камінь-Каширського р-ну від
 Ганни Крук 1929 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 5. – Арк. 16)*

430/
 Ой зашуміле діброве,
 Ой закуріле дороге.
 Па тий дорози жинці йдуть,
 Стиха голосок подають.
 Ой ти, матюнку, вбирисе,
 В чиривичийки обуйсе.
 Чиривичейки з раменю
 Та й ми підимо додому.
*Зап. в с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Євдокії Капітули Романівни 1911 р.н.*

431/

Ой наш господар журився,

Як на нивойку дивився.

Його сусіди лививі –

Стоїть житечко на ниві.

Стоїть житечко по горах

Ше й по широких загонах.

Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну

від Домни Бірук 1910 р.н.

432А/

Наша госпося домує,

Нам вечеройку готує.

Нам вечеройка ни мила,

Широкая нива втомила.

Ни так нивойка, як гони,

Були широкі загони.

Були широкі й вузейкі,

Жали женчики старі й молодейкі.

Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну

від Ганни Балюк 1928 р.н.

432Б/

Наша панейка думує,

Вона нам вечерю готує.

Наварила галушок

І не встане з подушок.

Наварили натини,

А не вийшла з перини.

Зап. у с. Самарах Ратнівського р-ну

від Т. Гудзюк 1924 р.н.

432В/

Наша господинька домує,

Вона вечероньку готує.

Наварила й напекла,

Сама з дому утекла.

Наварила галушки,

Сама пішла в подушки,

Наварила натини,

Сама пішла в перини.

Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну

від Віри Велимчаниці 1903 р.н.;

у с. Острівку Камінь-Каширського р-ну

від Тетяни Семенюк 1912 р.н.

432Г/

Наша хазяйка домує,
 Нам вечероньку готує.
 Пече пироги на маслі,
 Бо ми женчики прекрасні.
 Пече пироги пшеничні,
 Бо ми женчики величні.
 Ой наш хазяїн молодий,
 Під ним коничок вороний,
 В його коничок ригає,
 Своїх женчиків вітає.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Анастасії Борчук 1922 р.н.*

432Д/

Наша хазяйка домує,
 Нам вареники готує.
 То в сирові, то в маслі,
 Бо ми женчики прекрасні.
 То в сирові, то в сметані,
 Бо ми женчики непогані.
 То в сирові, то в молоці,
 Бо ми женчики молодці.
Зап. у с. Качині Камінь-Каширського р-ну від Ф. Ратнюк 1913 р.н.

432Е/

Наша матюнка й а удома домує,
 Своім женчикам вечерати готує,
 Наша матюнка столики застилає,
 Своїх женчиків а й з поля дожидає:
 – Йдіте, женчики, ой ідіте вже з поля,
 Вже вам, женчики, вечеройка готова.
 Ой немила нам та вечера, немила,
 Утомила нас та широкая нива.
 Ой не так нива, як високії гори,
 А ще й до того широкиї загони.
 Не так загони, як малейкеє жито.
 Й а вже нам спину як кієм перебито.
*Зап. Леся Українка// Колодяженські пісні з рукописного зошита в
 записах Лесі Українки та Ольги Косач. – Луцьк, 2006. – С. XXII*

432Є/

Наша госпося домує,
 Нам вечеройку готує.
 Наша госпося не пишна,
 Проти женчикув не вийшла.
 Наша госпося прекрасна,
 Вари пірожки до масла.
 Вари пірожки із сиром,
 Бо йдуть женчики на силу.
*Зап. с. Головні Любомльського р-ну
 від Тетяни Слісар 1926 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 23 – Арк. 90)*

432Ж/

Наша матінка домує,
 Нам вечероньку готує.
 – Ідіте, женчики, додому,
 Нагулялися у полю.
 – Ой ми не гуляли, а жали,
 Доки нивоньку вижали.
 Ой ще женчики на селі,
 Вже вечеронька на столі.
*Зап. 1987 р. у с. Дубровиці Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Завидович 1928 р.н.*

432З/

Наша матюнка й домує,
 Нам вичеройку готує.
 Ой як не буде й готова,
 Не ночуватиме удома.
 Ночуватиме у лісі,
 При зеленому орісі.
 Ночуватиме у лиску,
 При зеленому морожку.
*Зап. у с. Жиричах Ратнівського р-ну
 від Єлизавети Жолоб 1930 р.н.
 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Карпик 1925 р.н.;
 у с. Залісах Ратнівського р-ну
 від Ярини Шпак*

432И/

Наша Настуся домує,
 Нам вечеройку готує.
 Ой як ни буде готова,
 Ни ночуватиме дома.
 Ночуватиме у лісі,
 Як ластовойка у стрісі.
 Ночуватиме у полі,
 Як ластовойка у стодолі.
*Зап. 1992 р. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
 від Катерини Муравчук 1924 р.н.;
 у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Ганни Сороки 1927 р.н.*

432І/

Наша госпося домує,
 Нам вечероньку готує.
 Ой як ни буде готова,
 То й не ночуватиме вдома.
 Ночуватиме у лісі,
 Як ластовонька у стрісі.
 Ночуватиме в полі,
 На широкому загоні.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Трушик 1926 р.н.*

432Ї/

Наша пані думує, думує,
 Нам вічеру гутує, гутує.
 Зарізала баранця, баранця,
 Вкинула роги, ноги і яйця.
*Зап. у с. Забужжі Любомльського р-ну
 від Палажки Піщанюк 1925 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Б. – Од. зб. 128. – Арк. 12)*

433/

Там за гойом женці жнуть,
 З срібла-золота вінці в'ють.
 Ой не з золота самого,
 А ще й житечка святого.
*Зап. в с. Самарпах Ратнівського р-ну
 від Марії Тарасюк 1917 р.н.*

434/

Ой жали ми жито на ниви, / 2 р.
 Нам горілку носили, / 3 р.
 Ще й хорошенько просили. / 2р.
 Нам горілойка немила,
 Бо широкая нива втомила.
 Не так тая нива, як снопи,
 Бо далеко носити до копи.
 А ми тую ниву дожнемо
 Ще й віноченька сплетемо. / 2р.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Адама Задеря 1937 р.н.*

435/

Кругом, женці, кругом,
 Понад зеленим лугом,
 Женці кружинають,
 Пшениці дожнають.
 Кінець, нивоньці, кінець,
 Будемо плести вінець,
 То з жита, то збарвінку,
 На хорошую дівку.
*Зап. у с. Забужжі Любомльського р-ну
 від Анастасії Козир 1910 р.н.*

436А/20

Ідіте, дивки, в долину,
 По червону калину.
 Наламайте квіточок,
 Приберіте виночок.
 Наш господар молодий,
 Під ним коник вороний.
 На конику ввиває,
 Своїх женців витає:
 – Витайте, женці, витайте,
 Мені виночок виддайте,
 Мені виночок на засів,
 Вам горілка на застіл.
 Станьте, дивойки, в радочок,

Котра нестиме виночок?
 Бо торік несла старая,
 Вродила мітла самая.
 А тепер нестиме молода,
 Щоб вродило житце, як лоза.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівськогор-ну
 від Зінаїди Сверби 1935 р.н.*

436Б/20

З гори, дивойки, в долину
 По чирвоную калину.
 Наламаїмо виточок
 Та й обточимо виночок.
 Станьте, дивойки, в радочок,
 Котра нестиме виночок.
 Котра нестиме виночок,
 Тий горилейка-мидочок.
 А котра йтиме биз винка,
 Тий горилейка биз мидка.
*Зап. 1992 р. в с. Яревиці Старовижівського р-ну
 від Варвари Сулим 1927 р.н.*

436В/20

В долину, женці, в долину,
 По червону калину.
 Наламаємо квіточок
 Та й зов'ємо віночок.
 Наложим віночок на таку,
 Що приведе хлопця до року.
Зап. від Христини Марчук 1906 р.н.

436Г/20

Станьте, дивойки, в радочок,
 Котра нестиме виночок.
 Котра хороше прибрана,
 Та до виночка придана,
 Котра хороша на личко,
 Як чирвоное ябличко,
 Котра хороша на вроду,
 Як ясний місяць в погоду.

437А/

Вибирай, паночку, вибирай,
 На хорошу поглядай.
 На хорошую, вродливу,
 На багатую, щасливу,
 Доброго батька дитину.
 Бо торик нисла старая –
 Вродилась митла самая,
 А тепер нестиме молода,
 Вродиться жито, як лоза.
*Зап. у смт. Шацьку
 від Фаїни Грисюк 1910 р.н.*

437Б/

Ой а ти, паночку, уважай,
 На которую накладай:
 Не накладай на стару,
 Бо не буде в полі врожаю.
 Позаторик несла старая –
 Вродила метлиця самая,
 А вторик несла молода,
 То вирросло жито, як стина.
*Зап. в с. Тоболах Камінь-Каширського р-ну
 від Христини Давидюк 1935 р.н.*

438А/

Заріж, хазяїн, качура,
 Ой щоб нам була вечера.
 А до качура індика,
 Щоб нам заграла музика.
 Щоб нам музики заграли,
 Щоб ми, женчики, гуляли.
 Ми не гуляли, ми жали,
 По колосочку збирали.
 По колосочку, то по два,
 Щоб була повна сторона.
*Зап. у с. Качині Камінь-Каширського р-ну
 від Мотрі Меліщук 1919 р.н.*

438Б/

Заріж, заріж, господарю, качура,
 Щоб нам була добрая вечера,
 Заріж, заріж, господарю, індика,
 Щоб нам була на вечерю музика.
 Заріж, заріж, господарю, кантарку,
 То винесемо пшениченьку ще зранку.
 Спечи, спечи, господине, печеню,
 То прийдемо в'язати ячменю.
 Заріж, заріж, господарю, овечку,
 То прийдем в'язати ще й гречку.
 Зготуй, зготуй, вечероньку на диво,
 То прийдемо, виберемо прядиво.
 Виберемо прядиво й коноплі
 Ще й прийдемо копати картоплі.
*Зап. у с. Дубищі Ківерцівського р-ну
 від Анастасії Лінчук 1913 р.н.*

439А/21

Ой просило житечко дівочок:
 – Та й звийте з мене віночок,
 Червоною китайкою зв'яжіте,
 На головочку наложіте,
Зап. в м. Рожищі від С. Фірчук 1910 р.н.;
*у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Олександри Приймак 1911 р.н.*

439Б/21

Ой просило житечко дівочок:
 – Звийте з мене виночок,
 Червоною китайкою зв'яжіте,
 На головоньку зложіте.
 Хто бочку меду викотит,
 То той виночка викупит.
 Хто бочку меду, вина дві,
 То той виночка з'єме собі.
*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
 від Секлети Найдич 1914 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 13. – Арк. 1)*

440/

По полю віночок котиться,
 З женчиком додому проситься.
 Додому, женчики, додому,
 Вже я набувся на полю.
 Вже бо я на полю набувся,
 Буйного вітроньку начувся,
 Ой не так вітроньку, як дощу,
 Бо більше я в полю не хочу.
 Бо я вже в чистім полі набувся
 І буйного вітройку начувся.
 На мене буйний вітер повівав,
 Вже на мене дрібний дощик крапавав.
 Котиться віночок по полю,
 Проситься женчиків додому:
 «Візьміте мене ж з собою,
 Покиньте мене в сторону,
 Бо вже я на полі набувся,
 Буйного вітру начувся.
 Нехай я в стороні спочину,
 На зиму знов на ниву полину.
 Нехай я в стороні спочину,
 На зиму знов на ниву у полину».
Зап. в м. Рожищі від С. Фірчук 1910 р.н.

441/

Скаче віночок по полю,
 Кличе господаря в стодолю:
 – Вже йди, господарю, в стодолю,
 Я вже набувся на полю,
 Вже й на полю набувся,
 Буйного вітру начувся.
 Вже й на полю нажився,
 Дрібного дощу напився.
*Зап. в с. Невірі Любешівського р- ну
 від К. Собатович 1909 р.н.*

442/

Ходить виночок по полю,
 Просить дивочок додому:
 – Ой мої ж ви дивочки,
 Возьміте мене на ручки,
 Хай я в стороні спочину,
 Та й назад піду на ниву.
 Бо я вже в полі набувся,
 Буйного вітру начувся.
*Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Євгенії Павлової 1924 р.н.*

443А/

Котиться віночок по полю,
 Просить хазяїна в стодолю:
 – Ой возьміте мене в стодолю,
 Вже я набувся на полю,
 Вже я на полю набувся,
 Буйного вітру начувся.
 Кропистого дощичку напився,
 Поки в стодолю вкотився.
*Зап. в с. Качині Камінь-Каширського р-ну
 від Єлизавети Ратнюк 1934 р.н.*

443Б/

Котиця віночок по полю,
 Просить женчику додому:
 – Мої женчики, дивочки,
 Возьміте мене на ручки.
 Занесіте мене в сторону,
 Хай я в стороні спочину.
 А я встороні спочину,
 Поки вивезуть на ниву.
 Уже я в полі набувся,
 Буйного вітру начувся,
 Вже я у полі нажився,
 Дрібного дощичку напився.
*Зап. в с. Залісах Ратнівського р-ну
 від Явдокії Шпак.*

444/20

Дожели жита, дожели,
На дівку вінка зложели.
Зложели вінка на таку,
Що приведе хлопця до року.
Зап. від Уляни Данилюк 1919 р.н.

445/

Положу кладку вербову,
Ідіте, женчики, додому.
А ти одна останься,
Свого милого очідайся.
То він ітима з лищини,
Нестима вінок з калини.
То не з калини, а з жита,
Червона квітка пришита.
То не з калини, а з рожи,
Звели дивчата хороши.
Ой уставай, чого лежиш,
По чім віночок продасиш?
– Мій віночок золотий,
Мій віночок дорогий.
Зап. в м. Любомлі від Мар'ї Тарасюк 1935 р.н.

446/

Ой ти, дівчино красна,
Де ти волики пасла?
Я волики пасла,
Де травиченька росла,
Під зелененьким дубком,
Із хорошим парубком.

447/

– Ой ти, дівчино слічна,
Ти загубойко вічна.
Загубила не 'дного,
Ще й мене молодого / 2р.
І коня вороного.

448/

– Ой ти, братку-орішку,
Візьми мене сироїжку.
З-під споду білейкую,
Зверху червонейкую.

*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну від
Олександрі Приймак 1911 р.н.*

449/

Ой питалася нивойка:

– Ци болить тобі спинойка.
– Ой болить, болить, ни гнеться,
Широкий загін ни жнеться.

*Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну
від Євгенії Павлової 1924 р. н.*

450А/

Ой літає соколونько по полю,
Та збирає челядойку додому:
– Іди, іди, челядойко, додому,
Вигуляла все літечко по полю.
Вигуляла все літечко ще й жнива –
Не боліла голівонька ще й спина.
Не боліла голівонька ні спина,
Широкая нивонька втомилася. /2 р.
А вже ж мені вечеронька не мила,
Далекая доріженька – спізналась,
А вже ж мені вечеронька не мила!

*Зап. Леся Українка//Колодяженські пісні рукописного зошита
в записках Лесі Українки та Ольги Косач.– Луцьк, 2006. – С. XXIV*

450Б/

Ой літає соколонько по полю,
Та збирає челядойку додому:
– Іди, іди, челядойко, додому,
Вигуляла все літечко по полю.
Вигуляла все літечко ще й жнива –
Заболіла голівочка ще й спина.

Ой літає соколойко по полю,
Та й збирає челядойку додому.
*Зап. 1995 р. у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
від Марії Шворак 1913 р.н.*

450В/20

Литай, соколю, по полю,
Збирай женчики й додому.
Ой ще сокілко не литав,
А вже женчики позбирав.
А ще сокілко й угорі,
А вже женчики й у дворі.
Ой ще сокілко над двором,
А вже женчики за столом.
А вже женчики за столом
П'ють горилочку й стаканом.
*Зап. в с. Тоболах Камінь-Каширського р-ну
від Христини Давидюк 1935 р.н.*

Обжинки

У жнива наймали толоки. Тії люди, шо мали по багацько зімлі.
Жито жалі сірпамі. Посля клали його на поміж, щоб трохи просохло,
покі в'язати, а послі в'єжуть.

Увечорі, як дожали жито, йдуть додому, але ше в'ють вінка з жита
і накладають на молоду дівчину. Ідуть до того хазеїна, в которого жалі
і співають:

451А/20

У нас сьогодні обжинки,
Просить віночок горілки,
Не так віночок, як женці,
Бо вже житечко у вінці.
*Зап. у с. Карасині Маневицького р-ну
від Марфи Богайчук 1924 р.н.
(Ф. 1.-Од. зб. 140.- Арк. 35-36.)*

451Б/

Ой дожинки, хазяїну, дожинки,
Та наберемо, хазяїну, горілки.
Ой по чотири постаті вижинали,
До вечора полуднати не давали.
Ой ти казав, хазяїн, шо ми лежали,
А ми твоє житечко дожали.
Ой дожали, хазяїну, в добрий час,
Та почастьуй, хазяїну, тепер нас.
*Зап. в с. Красносіллі Володимирецького р-ну
від Кулини Місько 1914 р.н.*

452А/19

Маяло житечко, маяло,
Доки на ниві стояло,
А тепер не буде маяти,
Буде в копейках стояти.
*Зап. у с. Гірниках Ратнівського р-ну
від Єви Ющук 1907 р.н.*

452Б/19

Ой маяло житечко, маяло,
Як на нивоньці стояло.
Більше не буде стояти,
Буде в копочці лежати.
*Зап. в с. Колодяжні Ковельського р-ну
від Ф. Піроги;
у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну*

452В/19

Маяло житечко, маяло,
Пока на ниві стояло.
Тепер житечко у снопі,
Нам горилойка на столі.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Анастасії Лізарук 1922 р.н.*

453А/20

Ой зашуміла діброва,
Ой застогнала дорога.
Господаройку, женці йдуть,
Стиха голосок подають.
Дай же, Боже, щоб прийшли,
І щоб віночка принесли.
*Зап. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Анастасії Лізарук 1922 р.н.*

453Б/20

Шумить зелена дуброва,
Звенить битая дорога,
По тий дорози женці йдуть,
Стиха голосок подають.

Хто свой голосок зачує,
Хай вечеройку готує.
Готуй пирожки у масли,
Бо йдуть женчики прекрасни.
Готуй пирожки в сиру,
Бо йдуть женчики насилу.
*Зап. у с. Брунетівці Старовижівського р-ну
від Надії Баран*

453В/20

Ой шумит, шумит дуброва,
Ой звенит, звенит дорога.
Ах там наші женці йдуть,
Із самого золота вінки несут.
Ой весело, господарю, весело,
Ми тобі віночка несемо.
А ще й буде, господарю, веселі,
Як положимо на столі.
*Зап. 1990 р. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
від Платонівни Шкари 1915 р.н.*

453Г/20

Ой шумить, шумить, діброва,
Звенить, звенить дорога.
Женчики з поля йдуть,
Вони мені голосок подають.
Йдуть мої женчики, йдуть женці,
Ведуть вони дівойку у вінці.
Несуть віночок з жита,
Ой щоб була горілочка налита.
Нам та гарілойка немила,
Бо широка нива втомила.
Ой не так то нива, як снопи,
Що далеко носити до копи.
*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Ликсандри Приймак 1911 р.н.*

454/

Вийди, хазяїн, до нас,
 Викупи виночка ти й у нас.
 Як не викупиш, не дамо
 На горілочку продамо.
 Нам горілочка немила,
 Широка нива втомила,
 Не так нивойка, як гони,
 Були широкії загони.
 Не так загони, як снопи,
 Далеко носити до копи.
*Зап. у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворак 1913 р.н.*

455/

Оце тобі, господарю, обжинок,
 Та не шкодуї десять рублів на вінок.
 Оце тобі, господарю, обжинки,
 Та не жалуй своїм женчикам горілки.
*Зап. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Наталії Денисюк 1927 р.н.*

456/20

Ходив віночок по полю,
 Прохав господаря в стодолю:
 – Ой господарю-соколю,
 Пусти мене у стодолю,
 Вже я на полі набувся,
 Буйного вітру начувся,
 Вже я на полю нажився,
 Друбного дощу напився.
*Зап. в с. Невірі Любешівського р-ну
 від В. Стань 1926 р.н.*

457A/

Котився віночок по полю,
 Просився він у стодолю:
 – Візьміте мене в стодолю,
 Зложіте мене в стодолю.
 Візьміте мене в пуджинки,

Помніте мене на мірки.
 Зомніте мене в муку,
 Ой, то я хліба напеку.
*Зап. в с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Юстинії Шумик 1917 р.н.*

457Б/
 Котився віночок по полю
 Кликав женчики додому:
 – Ой додому, женчики, ходіте,
 Да мене у стодолу візьміте,
 Нехай же я в стодолі спочину,
 А восени знову на поле вилину.
*Зап. у с. Головні Любомльського р-ну
 від Марії Самолюк 1930 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 112. – Арк. 28)*

457В/
 Котився віночок по полю,
 Просився женчику додому:
 Візьміть мя, женчики, додому,
 Занесіть, ви, мя в стодолу,
 Нехай в стодолі полежу,
 Потім у поле побіжу.
*Зап. в с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Р. Прокопець 1917 р.н.;
 в с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Надії Бондарчук 1931 р.н.*

457Г/
 Котився віночок по полю, по полю,
 Просився женчикоч додому, додому:
 – Мої женчики-дивочки, дивочки,
 Возьміте мене на ручки, на ручки,
 Нехай я в стодолі полежу, полежу.
 Ранейко у поле побіжу, побіжу,
 На друге літо уродю, уродю,
 Чужій матьонці догодю, догодю.
*Зап. в с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Марії Тарасюк 1917 р.н.*

457Д/

Котивсь вінок, котивсь,
 Господарика просивсь:
 – Господарику, соколю,
 Забери мене в стодолю,
 Я в полі вже набувся,
 Буйного вітру начувся.
Зап. у с. Могильні від Федори Гендис

457Е/

Котився віночок по полю,
 Вкотився віночок в стодолю:
 – Добре, що я укотився,
 Вже я на полі нажився,
 Дрібного дощу напився,
 Із буйним вітром зустрівся.
*Зап. в с. Ницях Старовижівського р-ну
 від Марії Кочко 1925 р.н.*

457Є/

Котився віночок по полю,
 Просив женчиків додому:
 – Йдете, женчики, додому,
 Возьміте мене з собою.
 Бо я на полю набувся,
 Буйного вітра начувся.
 Вже я на полю нажився,
 Дрібного дощичку напився.
*Зап. в с. Підріжжі Ковельського р-ну
 від А. Власюк 1907 р.н.*

457Ж/16

Котився вінок по полю,
 Просився жінок додому:
 – Ой візьміть мене з собою,
 Положіть мене в стодолу,
 Бо я вже в полі набувся,
 Буйного вітру начувся.
 Ой не так вітру, як дощу,
 Бо я вже в полі не хочу.

Але ж господар – дозорця,
Вижав пшеницю до сонця.
Наша господиня домує,
Нам вечереньку готує.
А нам вечеря немила,
Бо нас нива натомила,
Не так нива, як загони,
Бо ми жали від зорі до зорі.
*Зап. в с. Крушинці Любомльського р-ну
від Ярини Сиротюк 1940 р.н.*

457 З/
Котився віночок по полю,
Просився женчикув додому.
– Мої женчики-дивочки,
Возьміте мене на ручки,
Занісіте мене додому
І положіте мене в стодолю.
Хай в стодолі ведпочину,
Доки вивезуть на ниву.
Уже я на ниві набувся,
Буйного вітрику начувся.
*Зап. у с. Гірниках Ратнівського р-ну
від Єви Ющук 1907 р.н.*

457И/
Котився віночок по полю,
Просився женчикам додому:
– Возьміте мене з собою,
Занесіте мене додому.
Положіте мене в стодолу,
Нехай я в стодолі полежу,
Раненько на ниву вибіжу,
Раненько на ниву вибіжу,
Раннії роси стирусю.
*Зап. в с. Самарах Ратнівського р-ну
від О. Касянчук 1926 р.н.*

457I/

Котився віночок по полю,
 Просився женчиков додому,
 Женчики, женчики,
 Возьміте мене на руки.
 Положіте мене в стодолу,
 Бо я в полі набувся,
 Буйного вітру начувся,
 Дрібного дощичку напився.
 Хай я в стодолі полежу,
 Поки знов на поле вивезуть.

*Зап. в с. Самарах Ратнівського р-ну
 від Анастасії Юрчук 1918 р.н., О. Шинкарук 1932 р.н.*

457I'/

Котився віночок по полю,
 Просився в дівочок додому:
 – Мої вите дівочки,
 Возьміте мене на ручки,
 Занесіте додому,
 Уложіте в стодолу.
 Хай я в стодолі спочину,
 Поки я вийду на ниву.

Бо я вже в полю набувся,
 Буйного вітру начувся.
*Зап. в с. Дубечні Старовижівського р-ну
 від Софії Чирак 1941 р.н.*

457Й/

Котився віночок по полю,
 Просивсь дівочок додому:
 – Ой мої вите дівочки,
 Возьміте мене на ручки,
 Занісіть мене додому,
 Положіть мене в сторону.
 Положіть мене на столі,
 Колосками до землі.

Нехай я трохи спочину
 Та й назад піду на ниву.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Бориса Ковальчука 1926 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 124. – Арк. 18)*

457К/

Котився віночок по полю,
 Скликав женчикув додому:
 – Ідіть, женчики, додому,
 Занесіть мене в сторону,
 Хай я в стороні спочину,
 Піду у поле на зиму.
*Зап. в с. Одерадах Ківерцівського р-ну
 від А. Поліщук 1922 р.н.*

457Л/

Котився виночок по полю,
 Просив дивочок додому:
 – Ой мої вите дивочки,
 Возьміте мене на ручки,
 Занісіте мене додому,
 Положіте мене в сторону.
 Хай я в стороні спочину,
 Та тогді вийду на ниву.
*Зап. у с. Смолярах Старовижівського р-ну
 від Феодосії Місірук 1925 р.н., Пелагеї Шустваль 1930 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г.– Од. зб. 6. – Арк. 26)*

457М/

Котився віночок по полю
 Да посився женчиків додому:
 – Ой додому, женчике, ходіте,
 Да мене в стодолу возьміте.
 Нехай же я в стодолі спочину,
 Бо я вже дрібного дощику напився,
 Вже я буйних вітрів начувся,
 Вже ж я од соненька напикся,
 Од ясного місяця насвітився,
 На яснії зіроньки надивився.
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
 від Євдокії Мартинюк 1928 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 27. – Арк. 23)*

457Н/

Ой котився веноч з поля ж

Да й до пана до покоя:

– Вийди, пане, із покоя ж,

Возьми мене із собою.

Вже ж я дощу да й напився,

Буйних вітрів нашугався.

Буйних вітрів нашугався,

Всяких косток нанюхався.

Зап. Віктор Ковальчук у с. Мутвиці Зарічненського р-ну

457Н/

Котився віночок по полю:

– Пора вам вже, женчики, додому, /2 р.

Вже стоїть вечеря край столу.

– Нам тая вечеря немила,

Широкая нива втомила,

Широкі загопи займали,

Щоб нам ту пшеницю вижати.

А скільки на небі зірочок,

Стільки на полі копочок.

На небі зір не злічити,

А з поля кіп не перевозити.

Зап. в с. Скулині Ковельського р-ну

від Надії Федорук 1936 р. н.

458/

Наша госпося, та й наша,

Тай загубила ключі од паса.

Ой якби ключі знайшла,

Нам горилойки принесла.

Нам горилойка немила,

Як та нива втомила.

Ой не так та нива, як снопи,

Що зносили до копи.

Зап. у с. Нудиже Любомльського р-ну

від Дар'ї Сиротюк 1930 р.н.

(Архів ПВНЦ. – Ф. 1-Г. – Од. зб. 3. – Арк. 7)

459/

Понад лясом дорожина, понад лясом,
 Погубила господиня ключі з пасом.
 Ой дай, Боже, щоб найшла,
 Нам горолойки принесла б.
*Зап. в с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
 від Катерини Голодюк 1925 р.н.*

460/

Ни ховайся, господару, пірід нами,
 Бо ми тибє знайдимо за горами.
 Червонії чоботойки витопчиш,
 Нам горилойки достачиш.

461/20

Жели дивчетка, жели,
 В кунці виночка зложели.
 Потомилися, заснули,
 Приїхав хазяїн й не чули.
 Приїхав та й вигукнув,
 По черевичку їм викинув.
 Не говорив нічого:
 – То вам, дивчетка, за тоє,
 Шо звили віночка втроє.
*Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
 від Флимона Мороза 1909 р.н.*

462А/

Як наш господар журився,
 Що в полію колос схилився.
 А тепер йому весело,
 Бо ми віночка несемо.
 А ще буде веселі,
 Як положимо на столі.
Зап. у с. Світязі від М.Цвид

462Б/16

Наший господар журевся,
 Поки на жито дивевся.
 Вежав житечко, в копи склав
 І журитися перестав.

462В/16

Наш пан-господар журився,
 Як на житечко дивився,
 А тепера радий став,
 Що вже жито позбирав.
 Ми вижали гороньки й долинки,
 Ми зробили господару обжинки.
 Ой, обжинки, господару, обжинки,
 Постав нам же горолойки три шкліньки.
*Зап. в с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
 від Катерини Голодюк 1925 р.н.*

462Г/

Наш господар журився,
 Коли на жито дивився,
 А тепер не буде журитися,
 Буде на копоньки дивитися.
*Зап. в с. Скулині Ковельського р-ну
 від Таїсії Осипчук 1923 р.н.*

462Д/16

Ой наш господар журився,
 Як на нивойку девився,
 А як з нивойки позбирав,
 То й журитися перстав.
 Житечко в сторони,
 Нам горилойка на столи.
 Житечко в снопочках,
 Нам горілочка в кубочках.
*Зап. 1992 р. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Олександри Кисляк 1916 р.н.*

462Е/16

Ой наш хазяїн журився,
 Поки на жито дивився.
 А житечко позбирав,
 І журитися перестав.
*Зап. 1990 р. у с. Качині Камінь-Каширського р-ну
 від Ф. Ратнюк 1913 р.н.;
 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Приймак 1935 р.н.;
 у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Херло 1923 р.н.;
 у с. Рокитниці від Ганни Ващук*

462Є/16

Наш господарик журився,
 Як на нивойку дивився,
 А як женчиків покликав,
 То він житечко позбирав.
 А як житечко позбирав,
 То й журитися перестав.
Зап. 1988 р. у смт. Шацьку від Єлизавети Солохи

462Ж/16

Наш пан господар журевся,
 Як на житечко дивевся,
 А теперика радий став,
 Бо вже жетичко позбирав.
 Ме вежале гороньке й доленке,
 Ми зробили господару обженке.
 Постав же нам горолоньки тре шкленке.
*Зап. у с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
 від Катерини Голодюк 1925 р.н.*

462З/16

Журився, хазяїн, журився,
 Поки на ниву дивився,
 Ой як житечко позбирав,
 То й журитися перестав.
 Ой зажурився господар,
 Що у великі долги впав.
 Ой як дузнався чорний вил:
 – Ой не журися, хазяїн.
 Ой як ти мене продаси,
 То всі долги оддаси.
*Зап. у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворак 1913 р.н.*

462И/

Ой наш господар журився,
 Єк на ниву дивевся,
 А теперка перестав,
 Бо вже житечко позбирав.
 Ой «бженки, господару, бженки»,
 Постав міні горолойки три скленки,

Ой вже міні горолойка не мила,
 Широка нева втомела.
 Ой ни так нива, ек снопе,
 Шо далеко носети до копе.
Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.36-А.-Арк.31)

462I/16

Ой наш господар журился,
 Як нивоньку дивився,
 А як з нивоньки позбирав,
 То й журитися перестав.
Зап. у с. Брунетівці Старовижівського р-ну
від Надії Баран

462Ї/16

Ой наш господар журился,
 Єк на ниву дивевся,
 А теперка перестав,
 Бо вже житечко позбирав.
 Ой «бженки, господару, бженки»,
 Постав міні горолойки три скленки,
 Ой вже міні горолойка не мила,
 Широка нева втомела.
 Ой ни так нива, ек снопе,
 Шо далеко носети до копе.
Зап. у с. Осівцях Камінь-Каширського р-ну
(ПВНЦ.-Ф.1.-Од. зб.36-А.-Арк.31)

463/

Ой уже нам горілочка ни мила,
 Широка нева втомила.
 Не так нева, як лане,
 Довгі, широкі загоне.
 Ни так загоне, як снопе,
 Шо далеко носити до копе.
Зап. 1915 р. у с. Підцир'ї Камінь-Каширського р-ну
від Федори Гарбарчук 1915 р.н.

464/16

Наша госпося – тетера,
 Нам не варена вечера.
 Наша госпося ходила,
 Золотий ключик згубила,
 Ой дай, Боже, щоб знайшла,
 Нам вечероньки принесла.
 Нам вечеронька немила,
 Широка нива втомила.
 Ой не так нива, як снопи,
 Далеко носити до копи.

465/

Ой ясно, ясно, де ясне сонце сходить,
 А ще ясніше, де наша пані ходить,
 А ще там ясній, де наш господар ходить,
 В правій ручейці золотий кубок носить, (2)
 Своїх женчиків на горілоюку просить:
 – Пийте, женчики, й а горілоюку сюю,
 Ой поки я вам другеї наготую.
 Пийте, женчики, й а горілоюку, пийте,
 Тільки-но мені кубочків не побийте.
 Мої кубочки срібнії, золотії,
 Мої женчики хороші, молодії.

466/

Поздоров, Боже, нашого господаря,
 Що тепера нам й а головоюка п'яна.
 Поздоров, Боже, ще й нашу господиньку,
 Що не жалує ні меду, ні горілки.
*Зап. Леся Українка//Колодяженські пісні з рукописного зошита
 в записах Лесі Українки та Ольги Косач.– Луцьк, 2006. – С. XXII*

467/

Зробили ми обжинки
 Та й вижали три нивки.
 Ой наш господар щудратий,
 На горілоюку багатий.
 Як він щудрами затрясе,
 Нам горілоюкі принесе.

Нам горилойка ни мила,
 Широка нива втомила,
 Ой ни так нива, як снопи,
 Далеко носити до копи.
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворах 1936 р.н.
 (ПВНЦ.-Ф.1.-Од.зб.27-А.-Арк.12-13)*

468/16

Ой тепер у нас обжинки,
 Ми вижали три нивки.
 Наша господиня домує,
 Нам вечеройку готує.
 Нам вечеройка немила,
 Широка нива втомила.
 Ой вигукну я, нихай мати почує,
 Нам вичеройку нихай готує.
*Зап. у с. Карасині Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворах 1936 р.н.
 (Архів ПВНЦ. - Ф. 1. - Од. зб. 27-А. - Арк. 14)*

469/

Пийте, женчики, пийте,
 Кубочків не побийте.
 Кубочки золотії,
 А женчики молодії.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівського р-ну
 від Зінаїди Сверби 1935 р.н.*

470/

Ой не жалуй, татойку, жеребця,
 Їдь по горілку до дворця.
 Як жеребця жалуєш,
 То нам віночок даруєш.
 То ми віночка проп'ємо,
 Тобі з кужалю зів'ємо.
*Зап. у с. Велимчі Ратнівського р-ну
 від Степаниди Бурко 1928 р.н.*

471/

Ой висело нам, висело,
 Бо ми виночок несемо,
 А ше буде нам виселій,
 Як положимо на столі / 2р.
 Колосочками до землі.
 А зі стола на стилець,
 Йдіте, женчики, в танець.
 А з стульце приймем в комору,
 Йдіте, женчики, додому.
*Зап. у с. Заболотті Ратнівського р-ну
 від Зінаїди Сверби 1935 р.н.*

472/

Ой шо то за женці,
 То дівки, то молодці.
 Хорошее жито жали,
 В снопики складали.
*Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Катерини Куцик 1924 р.н.*

473А/16

Наш господарик шудратий,
 Він на горілолку багатий.
 Він шудраями затрясе,
 Нам горілолки принесе.
 Нам горілолка немила,
 Нас широка нивойка втомила.
 Не так нивойка, як гони,
 Були широкі загони.
 Довгі, широкі й вузейкі,
 Ми ще женчики малейкі.
*Зап. у с. Брідках Старовижівського р-ну
 від Віри Романчук 1931 р.н.*

473Б/16

Ой наш хазяїн шудратий,
 Він на горілочку багатий.
 Як шудрами затрясе,
 Нам горілочки принесе.
 Приніс горілки, як води,
 Пийте, женчики, молоді.
Зап. у с. Рокитниці Ратнівського р-ну

від Ганни Ващук

473В/16

Наш хазяїнко кудлатий,

На горолойку багатий,

Нам горолойки принесе.

Нам горилонька немила,

Широка нива втомила.

Ой не так нива, як снопи,

Далеко нести до копи.

Зап. 1990 р. у с. Заліссі Камінь-Каширського р-ну

від Оксани Гергель 1930 р.н.;

у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну

від Марії Сілко 1924 р.н.;

1990 р. у с. Запрудді Камінь-Каширського

від Варвари Журавель 1915 р.н.;

у с. Качині Камінь-Каширського р-ну

від Зінаїди Лов'як 1923 р.н.;

зап. 1988р. у с. Колодяжні Ковельського р-ну від Федори Пірог

473Г/

А наш господар кудратий, кудратий,

На горилку багатий, багатий,

Ой як кудрами затрясе, затрясе,

Нам горилки принесе, принесе.

А нам горилка немила, немила,

Широка нива втомила, втомила.

Ой не так нива, як снопи, снопи,

Носячи до купи, до купи.

А наш господар журився, журився,

Як до землі колос хилився, хилився.

Ой теперечки не журися, не журися,

В чорні чобітки взуйся, озуйся.

Зап. 1988 р. у с. Красна Воля Любомльського р-ну

від Параски Ющук 1924 р.н.

474/16

Наш господарко – виноград,

Насіяв житця, що й не рад.

Він головоюку турбував,

Пока женчиків призбирав.
 Пока женців назбирав,
 Нам горілочку готував.
 Нам горілочка немила,
 Широка нивойка втомила.
 Ой не так нива, як гони,
 Широкі, довгі загони.
 Не так загони, як снопи –
 Далеко нести до копи.
 Не так до копи, як до стьоса,
 Нам горілоюку доносять.
 Пийте, женчики, пийте,
 Тільки кубочки не бийте.
 Бо то кубочки золоті,
 Ви ще й женчики молоді.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Ольги Зінчук 1925 р.н.*

475/
 Господиня молода,
 В неї диточок череда.
 В неї диточок куточок,
 В неї обжетий ланочок.
 – Де ви, женчики, бували,
 Шо ви доброго чували.
 – Ой ми у полю бували,
 Густое жито зжинали.
 Ми нажали сто кіп,
 І той конику на обрік.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Кулини Шави 1922 р.н.*

476/
 Тепер мені вечеронька немила,
 Бо широка нивонька втомила,
 Не так нивонька, як довгії гони,
 Широкії, довгії загони.
 Вижали житечко до кінця
 Те й пришли додомойку за сонця.
 А ти, хазяїне, не лякайся,
 Для женчиків горілоньки постарайся
*Зап. 1987 р. у с. Залізниці Любешівського р-ну
 від Надії Гриневич 1912 р.н.,*

від Ганни Дроздик 1925 р.н.

477/16

Жели ми жито на ниви,
 Нам горилка в барили
 Нам горилка немила,
 Широка нива втомила,
 Ой ни так нива, як гони,
 Широкі, довгі загони.
 Ни так загони, як снопи,
 Далеко нести до копи.
 Не так до копи, до стьоса,
 Нам горилойку доносять.
 Пийте, женчики, пийте,
 Тільки кубочки не бийте.
 Наши кубочки золотії,
 А ви женчики молодії.

*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Гафії Гайди 1913 р.н.*

478/

Як жали жито на ниви,
 Нам горилойку варили, / 2р.
 Як жали ми жито на лану,
 Нам горилойку – у збану. / 2р.
 Нам горілойку приносять
 Й нас хорошейко припросять. / 2р.
 – Пийте, женчики, та й пийте,
 Тико кубочок не бийте. / 2р.
 Дали кубочки золоти,
 Пийте женчики молоді. / 2р.

Зап. від Тетяни Регаль 1924 р.н.

479/16

А ми жито дожеле,
 А ми вінок зробеле.
 Наш віночок дорогий,
 Наш віночок золотий.
 Наш віночок хороший,
 За віночок сто гроший.

Зап. у с. Забужжі Любомльського р-ну

від Анастасії Козир 1910 р.н.

480/

Господинько, не журся,
В черевички взуйся.
Топчи вороги під ноги,
Шикуй женцям пироги.
Шикуй пироги з маком,
Бо ми зробили познаку.
Шикуй пироги на маслі,
Бо маєш женців прекрасних.

481/

Темна хмара дощ лиє,
Де той пташок подіє.
Лети, пташку, в темний ляс,
Вижали жито в добрий час,
Вижали жито ще й кужіль,
Тепер вже нам упокій.

482/

В нашого господаря
Та золота брама,
Мальовани одвірки,
Зробили сьогодні обжинки.
Світи, місяцю, з рога,
Щоб була видна дорога,
Щоб з неї не заблудити,
Виночка не згубити.
Зап. у с. Забужжі Любомльського р-ну
від Анастасії Козир 1910 р.н.

483/

А наша господиня молодейка,
Да зварила на вечерю горобейка,
Та забула господаря поспитати,
Чи цього горобейка видавати.
– Ой віддавай, господиньо, половинку,
Бо поїхав наш господар по горілку.
Зап. у с. Одерадах Ківерцівського р-ну

484/

Дай, батейку, серпові гроші,
 Я в тебе була женчик хороший.
 Я в тебе жала, грошей не брала.
 На соничейко не поглядала.
 На плечі серпа й не закладала.
 Будиш, батийку, женців наймати,
 Будиш, батийку, гроші давати,
 Що й женчикок, то й червінчикок,
 Ой що другейкий, то й золотейкий.

485А/

Прив'язати господаря до берези,
 Щоб не були женчики тверези.
 Прив'язати господиню до бодні,
 Щоб не були женчики голодні.
*Зап. у с. Волошках Ковельського р-ну
 від Віри Ткачук 1908 р.н.*

485Б/

Прив'яжемо господаря до берези,
 Щоб не були женчики тверези.
 А прив'яжімо господиню до бодні,
 Щоб не були женчики голодни.
*Зап. в с. Скулині Ковельського р-ну
 від Таїсії Осипчук 1923 р.н.;*
*зап. в с. Кукуріках Старовижівського р-ну
 від Ганни Осипчук 1935 р.н.*

486/

Сиділа баба у бобі,
 Кликкала діда собі:
 – Ходи, дідойку, ходи,
 Не матимеш біди.
*Зап. у с. Борках Любешівського р-ну
 від Г. Іванюк 1908 р.н.*

487/

– Женчики молодейкі,
 Чого віте смутнейкі,
 Чи вам житечка мало,
 Чи горілки не дано?
 – Єсть нам житечка в поли,
 І горілочки доволи.
 Ме то, женчике, ме то,
 Пожале всеньке жето.
 А другеї линеви,
 Стоїть жето на неви.
 Ме буле добрі женці,
 То дівке, то молодці.
*Зап. у с. Борках Любешівського р-ну
 від Ганни Іванюк 1908 р.н.*

488/16

Ми то, женчики, ми то,
 Пожали всеїке жито.
 Ми жали, не лежали,
 Сто кіп жита нажали.
 Де тая господиня,
 Що нам їсти варила?
 Сховалася за двери,
 Щоб не дати вечери.
 Сховалася в комірку,
 Щоб не дати горілку.
*Зап. у с. Борках Любешівського р-ну
 від Олександри Рябик 1922 р.н.*

489/

Дякуй Богу, що жита дожали,
 Щоб здорові цеє споживали, /2р.
 На другій рік й більше досівали, /2р.
 Да й побільше женчику збирали.

490/

Куда їдеш – дорога куриться,
 Чогось наш господар журиться.
 Ой журиться – тра коня продати,
 Для женчику горілки набрати.
 Не продавай, господару, коня,
 Бо є в тебе горілочка своя.
 Оно продай з курчатими квочку
 Та й наллеш нам горілочки бочку.
*Зап. у с. Берестянах Ківерцівського р-ну
 від Є. Корнійчук 1929 р.н.*

491/

Пожину я сиви воли на росу,
 Кого любила, познаю по голосу.
 Обженки, господару, обженки,
 Нап'юся горілочки зо шкленки.
 Мені тая горілочка немила,
 Бо широка нивочка втомила.
 Не так тая нивочка, як снопи,
 Що далеко носити до копи.
*Зап. у с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Оксани Баран 1929 р.н.*

492/16

Ми були на толоці,
 Були дівчата, молодці.
 Дівчата жито жали,
 Хлопці снопи в'язали,
 Хто зі мною снопа зв'яже,
 Той зі мною спати ляже.
 Ой я собі сама снопа зв'яжу,
 Сама спати ляжу.
*Зап. у с. Невірі Любешівського р-ну
 від Марії Сакової 1934 р.н.*

493/16

Хоч ми женчики пияки,
 Пожели жето й бодяки. / 2р.

Пожели гори й долинки
 Тай з робили обжинки. / 2р.
 Ой пудходимо пуд сило,
 Заспиваємо висело. / 2р.
 Хто наш глосочок зачує,
 Хай вичеройку готує. /2р.
 Як ни буде готова,
 Хай ни ночує удома. / 2р.
 Нихай ночує в лисочку,
 Як ластувойка в сніпочку. / 2р.
 Дома госпося зачула,
 Вже вичеройка готова. /2.
 Вже вичеройка готова,
 Била постилька стильона. / 2р.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Явдокиї Мавук 1934 р.н.*

494/
 Ой наш хазяїн молодець,
 Повив житечко у вітець.
 Ой а чужий лінивий,
 Стоїть житечко на ниві.
Від Юстинії Шумік 1919 р.н.

495/
 Наша господиня, як пава,
 На юй спідниця спала.
 Вона спідницю поправить,
 Нам горілочку поставить.
*Зап. у с. Одерадах Ківерцівського р-ну
 від Л. Кошли 1933 р.н.*

496/
 Ой обжинки, господарю, обжинки,
 Просить віночок горілки,
 Не так віночок, як женці,
 Хорошая дівка у вінці.
 Весело, господарю, весело,
 Що ми віночок несемо,
 Ще буде веселій,
 Як положим на столі.
*Зап. у с. Білині Ковельського р-ну
 від Зінаїди Наконечної 1910 р.н.*

497/

Ой літали голубки по полю,
 Заганяли женчикув додому:
 – Ідіть, ідіть, женчики, додому,
 Прогуляли літечко по полю.
 – Ми гуляли, не переставали,
 Поки оце житечко дожали.
*Зап. у с. Берестянах Ківерцівського р-ну
 від Івгії Грищені 1905 р.н.*

498/

Горносталь, хазяїн, горносталь,
 Вижав житечко троесталь.
 А котрий лививий,
 Стоїть житечко на ниві.
 А котрий недбайло,
 Захопить житечко Михайло.
*Зап. у с. Городні Любомльськоо р-ну
 від Марії Тарасюк 1910 р.н.*

499/

Ой і нашій татойко вельми й рад,
 Що на його подвір'їчку та й виноград.
 Ой то не виноград, то женці.
 Хорошая дівонька й у вінці.
*Зап. у с. Краснілівці Камінь-Каширського р-ну
 від Степаниди Павлович 1926 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1. – Од. зб. 29. – Арк. 28)*

500/

Запрягай, господару, жеребця,
 Та їдь по горілочку до дворця.
 Вже горілочка немила,
 Широкая нива втомила,
 Не так нива, як снопи,
 Що далеко носити до копи.
*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Лександри Гундерик 1920 р.н.*

501/

Ой святая бородайко, святий Спас,
 Ми пожелі житечко в добрий час.
 Ми пожелі і гірки, і бірки,
 І зробили господарю обжинки.
 Ой обжинки, господарю, обжинки,
 Щоб нам було дві бочки горілки.
*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Приймак 1935 р.н.*

502/16

Ой добре було жниво –
 Була горілочка і пиво,
 Ой добре було нам жати,
 Бо було з ким розмовляти.
*Зап. у с. Солов'ї Старовижівського р-ну
 від Филимона Мороза 1909 р.н.*

503А/

Казала нам нивка,
 Що є в батька горілка.
 В коморі на полиці
 В кришталювій бутелиці.
*Зап. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Карник 1925 р.н.*

503Б/

Казала нам нивка,
 Що є в батька горілка.
 В коморі на полиці,
 В кришталювій бутелиці.
 В коморі в куточку,
 В кришталювім кубочку.
*Зап. у с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
 від Дар'ї Мальчук 1927 р.н.*

504/

Вийди, госпосю, не дуйся,
 В черевиченьки обуйся.
 Топчи вороги под ноги,
 Печи женчикам пироги.
 Ой то в сирові, то в маслі,
 Ой бо ми женчики прекрасні,
 Ой то в сирови, то в медку,
 Ой то дівойці, що в вінку.
*Зап. у с. Запрудді Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворак 1913 р.н.*

505A/

Наша госпося та й наша
 Згубила ключі од паса.
 Дай-но, Боже, щоб найшла,
 Нам горілочки принесла.
 Наша госпося чарує,
 Нам горилойку готує.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Лукерії Бегаль 1932 р.н.*

505Б/

Наша госпося, ой наша
 Згубила ключі од паса.
 Ой дай, Боже, щоб найшла,
 Нам горілочки принисла.
 Нам горілочка не мила,
 Широкая нива втомила.
*Зап. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Параски Балюк 1922 р.н.*

505В/

Наша госпося, ой наша
 Згубила ключі од паса.
 Ой дай, Боже, щоб найшла,
 Нам горілочки принисла.
 Нам горілочка не мила,
 Широкая нива втомила.

Ой ни так нева, як гони,
 Широкі довги загони.
 Ни так загони, як снопи,
 Далеко нести до копи.
 Ни так до копи, як до стьосу,
 Нам горілоюку доносять.
 Нам горілоюку доносять,
 Нас хорошейко припросять:
 – Пейте, женчики, та й пейте,
 Тико кубочкув ни бейте.
 Наша госпося на неви,
 Як свени хату порели.
 Порехлили хату, ще й сіни,
 Прийшле женчики та й сіли.
*Зап. у с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Явдокиї Бегаль 1913 р.н.*

506/
 Наша хазяйка велика
 Зарізала індика,
 Не так індика, як качура,
 Щоб була добра вечеря.
*Зап. у с. Любитові Ковельського р-ну
 від Мар'яни Марчук 1908 р.н.*

507/
 Ой піду я по полю,
 По зеленому лугу,
 Пущу голос по полю.
 Хто мій голос зачує,
 Той мене пожалує.
 Зачула рідна мати
 Та й стала жалувати.
 Ой десь моя дитина,
 Мені голос подала.
*Зап. у с.. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Надії Дудик 1942 р.н.*

508/

Ой до лясу, дорожойка, до лясу,
 Ой погубив батько ключи з-за поясу.
 Ой дай, Боже, щоб знайшов,
 Ой щоб він нас з горілкою перейшов.
*Зап. в с. Бузаках Камінь-Каширського р-ну
 від Дар'ї Мальчук 1927 р.н.*

509А/

Зажурилися вороги,
 Що по нашим житечку дороги.
 Не журіться, вороги,
 Ми пожали житечко й дороги,
 Ми пожали горойки й долинки,
 Ми зробили господару обжинки.
 Ой весело, господару, весело, весело,
 Що ми тобі віночка несемо,
 А ще буде, господару, веселій,
 Як положимо на столі.
 Запрягай, господару, жеребця,
 Та їдь по горілоюку до дворця.
 Вже нам твоя горілочка немила,
 Широкая нива втомила,
 Не так нива, як снопи,
 Що далеко носити до копи.
 Ой спи собі, господару, доволі,
 Бо вже твоє житечко в стодолі.
*Зап. в с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Лександри Гундериц 1920 р.н.*

509Б/

Ой журилися вороги,
 Що по нашим житечку дороги.
 Не журітеся, вороги,
 Ми пожали житечко, дороги.
 Ми пожали гуройки, долинки,
 Ми зробили господарю обжинки.
 А ти, наш господарю, журився,
 Як на жито дивився.

А теперика перека перестав,
 Вже своє житечко позбирав.
 Спи собі, господарю, доволе,
 Бо вже твоє житечко в стодоле.
 Ой спи собі, господарю, ще й вольні,
 Бо вже твоє житечко в стороні.
*Зап. в с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Платоніни Шкари 1915 р.н.*

509В/

Ой зажурились вороги,
 Що по нашим житечку дороги.
 Не журітеся, вороги,
 Що по нашим житечку дороги.
 Ми пожали горойки, долинки,
 Ми зробили господарю обжинки.
 Ой обжинки, господарю, обжинки,
 Постав-но нам горілойки три шклінки.
 Овже мені горілойка немила,
 Широка нива втомила.
 Ой не так нива, як снопи,
 Що далеко носити до копи.
*Зап. в с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Херло 1923 р.н.*

509Г/

Ой тішилися вороги,
 Що через жито дороги.
 Не тіштеся, вороги,
 Ми пережнемо дороги.
*Зап. 1990 р. у с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Василюни Савчук 1908 р.н.*

510А/

Ой жели жето на неви,
 Нам горілонька в барели, / 2р.
 Нам горілочка немела,
 Широка нева втомела.
 Ой не так нева, як снопе,
 Далеко несте до копе.

Не так до копе, як до стьоса,
 Нам горілочку доносять,
 Нам горілочку доносять,
 Нас хорошейко припросять.
 Нам горілонька немела,
 Широка нева втомела.

*Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Ївги Денисюк 1929 р.н., Федори Ковальчук 1935 р.н.,
 Ганни Киць 1941 р.н.*

510Б/

Жели ме жето на неви,
 Нам горівойка в барели.
 Жели ми жето на мостку,
 Нам горівойка й у збанку.
 Пейте, женчики, та й пейте,
 Тилько кубочків ни бейте,
 Бо в нас кубочки золотеї,
 Віте женчики молодеї.

*Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Явдокії Бегаль 1913 р.н.*

511/

Свята неділька, святи час,
 Дожели житця в божий час.
 Хоч ми женчіки, пияки.
 Пожели гори, бодяки,
 Пожели гори й долинки,
 Поки зробили обжинки.
 Наша госпося, то й наша,
 Згубила ключі од паса,
 О дай же, Боже, щоб найшла,
 Нам горілойки принесла.
 Нам горілойка немила,
 Широка нива втомила.
 Ни так нивойка, як гони,
 Широкі, довгі загони.
 Ни так загони, як снопи,
 Далеко носити до копи.
 Ни так до копи – до стьоса,

Нам горілоюку доносять.
 Нам горілоюку доносять.
 Нас хорошейко ше й просять:
 – Пийте, женчики, та й пийте,
 Тико кубочків не бийте.
 Бо в нас кубочки золоти,
 Бо в нас женчики молоді.
*Зап. в с. Кримні Старовижівського р-ну
 від Афанасії 1927 р.н.*

512А/
 В нас хазяюйко молодий,
 Пуд ім коничко вороний.
 Пуд ім коничко ригає,
 Як соколоюко літає.
 – Літай, соколю, по полю,
 Збирай женчиків додому.
 – Йдіте, женчики, додому,
 Нагулялися по полю.
 – Ми не гуляли, но жали,
 Покі всейкіє житечко вежали.
 Вежали горойки й доленки,
 Зробели господаруку обженки.
 Ой обженки, господарю, обженки,
 Наготуй же, господарю, горілки.
 Ой уже нам горілоюка немела,
 Широка нева втомела.
 Не так нева, як лане,
 Довгі, широкі загоне.
 Не так загоне, як снопе,
 Шо далеко носете до копе.
*Зап. в с. Підцир'ї Камінь-Каширського р-ну
 від Димни Соловей 1928 р.н.*

512Б/
 Ой наш хазяїн молодий,
 Ой під ним коничок вороний.
 Як своїми кудрями затрясе,
 То нам горілоньки принесе.
*Зап. в с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Оксені Баран 1929 р.н.;*
*зап. в с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Семенюк 1912 р.н.*

512В/

Їде господар молодий,
 Пуд ним коник вороний.
 Пуд ним коник бігає,
 Так, як соловейко, летає.
 – Полень, соколю, по полю,
 Та позбирай женчики додому.
 Вже нагулялися по полю.
 – Ми не гуляли, но жали,
 Пуд сухейким житечком лежали.
*Зап. в с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Ганни Ферчук 1919 р.н.*

512Г/

Наш хазяїн молодий,
 Пуд ним коничок вороний.
 Пуд ним коничок бігає,
 Як соловейко літає.
 – Літай, соколю, по полю,
 Збирай женчиків додому.
 – Додому, женчики, додому,
 Вже нагулялися по полю.
 – Ми не гуляли ночами,
 По колосочку збирали.
 По колосочку, та по два,
 Щоб була повна стодола.
*Зап. в с. Заліссі Камінь-Каширського р-ну
 від Квиліни Чосік 1909 р.н.*

512Д/

Ой наш хазяїн молодий,
 В нього жупан золотий,
 В нього шапойка шовкова,
 В нього головка толкова.
 Ой наш хазяїн бігає,
 Як соколойко летає,
 Як соколойко угорі,
 Так наш хазяїн на ниві.
 Як соколойко високо,
 Так наш хазяїн широко.
*Зап. в с. Солов'ях Старовижівського р-ну
 від Катерини Муравчук 1924 р.н.*

512Е/

Ой наш господар молодий, молодий,
 Набрал горілки, як води, як води.
 То він по полю їжджає, їжджає,
 Своїх женчиків скликає, скликає:
 – Ходіть, женчики, додому, додому,
 Наробилися уволю, уволю.
 Ой тепер у нас обжинки, обжинки,
 Ми зарізали дві свинки, дві свинки,
 А третього качура, качура,
 Щоб була добра вечера, вечера.
*Зап. в с. Олеську Любомльського р-ну
 від Ганни Жорновської 1914 р.н.*

512Є/

Наш господар молодий,
 Пуд ним коник вороний,
 Він коником по поли їжджає,
 Додому женчикув збирає:
 – Додому, женчики, додому,
 Годи гуляти по полю.
 – Ми по полю не гуляли,
 Твоє житочко дожинали.
 Дожали житочко в добрий час,
 Типер, господиру, частуй нас.
*Зап. в с. Підріжжі Ковельського р-ну
 від Лександри Чмусь 1911 р.н.*

512Ж/

Ой наш бригадир молодий,
 Під ним коник вороний.
 Він по полю гуляє,
 Своїх женчиків шукає:
 – Жніте, женчики, до краю,
 Я вам пирогів накраю,
 То в сирові, то в маслі,
 Мої женчики прекрасні.
*Зап. в с. Скулині Ковельського р-ну
 від Таїсії Осипчук 1923 р.н.*

5123/

Наший голова молодий,
 Пуд їм коничок вороний.
 Пуд їм коничок виграє,
 Як соколичок литає.
 – Полети, соколю, по полю
 Та й позбирай женчиков додому.
 Та й позбирай женчики додому,
 Уже вони нагулялись уволю.
 – Ми й не гулили – робели,
 Всейке житечко пожели.
 Ой пожели все до зерненке
 Та й зробили господарю обженке.
 Ой обженке, господарю, обженке.
 Наготуй же ти нам горелки.
 Ой вже мені горелойка ни мела,
 Широкая нива втомела.
 Ой не так нива, як гони,
 Довги, широки загони.
 Ни так загоне, як снопе,
 Шо далеко носети до копе.
*Зап. у с. Грудках Камінь-Каширського р-ну
 від Димни Луцик 1935 р.н.
 (Архів ПВНЦ. – Ф. 1.– Од. зб. 11. – Арк. 17)*

513/

Ой до ляси, хазяїнку, до ляси,
 Ой згубив ключики з пояси.
 Ой дай, Боже, щоб ключики знайшов,
 Тоби нас горілкою перейшов.
*Зап. в с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Оксені Баран 1929 р.н.*

514/

Казала нам нивка,
 Є в батька горілка,
 В коморі в куточку,
 Й в золотому кубочку.
*Зап. в с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Ярини Кіпчик 1926 р.н.*

515/

Ой летала раба пава по полю
 Да й скликала челядоньку до двору:
 – Іди, іди, челядонько, до двору,
 Не запалюй біле личко по полю.
 – Вже я своє личко запалила,
 Як на пана на нивоньку ходила.
 Ой не сиди, господарє, не сиди,
 Да й піди ж ти на нивоньку походи.
 Ти думаєш, господарє, що ми спали,
 А ми твою нивоньку дожали.
 Ой дожали нивоньку в божий час,
 Й а тепера, господарє, частуй нас.
Зап. Віктор Ковальчук у с. Омиті Зарічненського р-ну

516/

Ме пожели горойки й доленки,
 Ме зробили господару обженки.
 Ой обженки, господару, обженки,
 То дай нам горілоньки по три шкленки,
 Бо ме нажели снопичок,
 Як на неби зирочок.
*Зап. в с. Острівку Камінь-Каширського р-ну
 від Тетяни Семенюк 1912 р.н.*

517А/22

Ой обжинки, господарю, обжинки,
 Постав мені горолойки три шклінки,
 І вже мені горолойка немила,
 Широка нивойка втомила.
 Ой не так нива, як снопи,
 Далеко носити до копи.
*Зап. в с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Уляни Федчик 1922 р.н.*

517Б/22

Ой обжинки, господарю, обжинки,
 Постав нам горілочки три шклінки.
 Ой весело господарю, весело,
 Ми тобі віночок несемо.
 А ще буде, господарю, веселій,
 Як покладемо на столі.
Зап. в с. Черчі Камінь-Каширського р-ну

від Влени Дудик 1939 р.н.

518/22

Тепер уже в нас обжинки.
 Вижали житечко й долинки.
 Ой тепер же нам весело,
 Що ми виночка несемо.
 Ой іще буде веселій,
 Як поставимо на столі,
 Як поставлять в кубочку
 Нам горілоюку в куточку.
 Відчине, пане, кватерку,
 Поглянь на небо й на невку.
 Скільки на небі зірочок,
 Стільки на неві купочок.
 Скільки на небі ясних зір,
 Стільки на неві житніх кіп.

Зап. в с. Качині Камінь-Каширського р-ну

від Катерини Ковальчук 1921 р.н.;

зап. в с. Черчі Камінь-Каширського р-ну

від Мар'ї Велимчаниці 1932 р.н.;

зап. в с. Сошичні Камінь-Каширського р-ну

від Параски Мостики 1921 р.н.

519А/22

Одчиняй, паноньку, кватерку,
 Та поїдь на невку, на невку.
 О скільки на небе зурочок,
 То тільки на полю копочок.
 О скільки на небе місяцув,
 То тільки на неві тисячув.
Зап. в с. Самарах Ратнівського р-ну
від Мар'ї Тарасюк 1917 р.н.

519Б/22

Відкривай, господар, кватирку,
 Поглянь на небо, на нивку.
 Скільки на небі зірочок,
 Стільки на нивці копочок.
Зап. в с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
від Афанасії Сідорук 1939 р.н.

520/22

Одчини, хазяїн, хвірточку,
Бо несем золоту квіточку.
То ни з золота, тико з жита,
Хорошими квітами обшита.
То ни з золота самого,
Тико з житечка святого.

*Зап. в с. Ницях Старовижівського р-ну
від Софії Журавлюк 1938 р.н.*

521А/22

В нашого пана обжинки,
По сивій горі долинки.
Наші сусіди ліниві,
Бо стоїть жито на ниві.
Наш господар пожурився,
Що в полі колос схилився.
– Станьте, женчики, дожнімо,
Та й додолоньку ходімо.

*Зап. в снт. Шацьку
від Кулини Гірич 1926 р.н.*

521Б/22

У нашого пана обжинки,
Пожали ми гори й долинки.
У нашого пана женці жнуть
І хорошенько співають.
А хто той голос почує,
А хто нам вечероньку готує?
Нам вечеронька немила,
Бо широка нива нас втомила.
Не так тая нива, як снопи,
Далеко носити до копи.

Зап. в снт. Шацьку від Ликерії Григоруц 1913 р.н.

521В/22

Ой тепер у нас обжинки,
Принеси, господар, горілки,
Як не поставить горілки на столі,
То в нього буде на голові.

*Зап. в с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Ганни Балюк 1926 р.н.,*

від Ганни Сизонік 1915 р. н.

521Г/22

Ой типер у нас обжинки,
Приніс господар горилки,
Нам горілойка нимила,
Широка нива втомила.
Ой ни так нива, як загони,
Були широкі і вузькії,
А ми женчики молодії.

*Зап. в с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Ганни Балюк 1926 р.н., від Л. Вирвич 1928 р.н.*

521Д/

Тепер у нас обжинки,
Зарізав батько дві свинки,
А третю заколов
Та й положив за столом.

522/

Ой зашуміла дуброва, /2 р.
Там наші женці йдуть
Та хорошенько співають, /2 р.
Додому голосок подають.
Як господар голосок зачує,
То нам вечерю готує.
– Готуй, готуй, господарє, вечеру,
Бо йдуть женчики весело.
Готуй піріжки на маслі,
Бо йдуть женчики прекрасні.
– Прошу, женчики, до столу,
Нагулялися по полю.
– Ми ж не гуляли, робели,
Де було жето – пожели.
Пожели гори, долини,
Свої рученьки стомили.
*Зап. в с. Городні Любомльського р-ну
від Ольги Семенюк 1915 р.н.*

523А/22

Ой обжинки, голова, обжинки,
Просить віночок горілки.

Ой не так віночок, як женці,
Хорошая дівчина й у вінці.
*Зап. в с. Кукуріках Старовижівського р-ну
від Ганни Осипчук 1935 р.н.;*
*зап. в с. Колодяжні Ковельського р-ну
від Ф. Піроги*

523Б/22

Ой обжинки, господарю, обжинки,
Ой хочуть наші серпи горілки.
Не так серпи, як женці,
Хороші дівойки й молодці.
*Зап. в с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Наталі Денисюк 1927 р. н.*

523В/

Ой тепер у нас обжинки,
Принесе господар горілки.
Нам грілойка немила,
Широкая нива втомила.
Не так нивойка, як гони,
Як широкії загопи.
Були широкі й вузькії,
Жали женчики сязкії.
*Зап. в с. Сереховичах Старовижівського р-ну
від Харитини Миронюк 1928 р. н.*

523Г/

Ой тепер же в нас обжинки,
Ми зарізали три свинки,
А четвертого качура,
Щоб була добра вечера,
А п'ятого гиндика,
Щоб добре грала музика.
*Зап. в с. Городні Любомльського р-ну
від Марії Тарасюк 1910 р.н.*

523Д/22

Ой весело, господарє, весело,
Що ми віночок несемо.
Ой як ще буде веселій,
Як положим на столі.
Зап. в с. Колодяжні Ковельського р-ну від Ф. Піроги;
зап. в с. Черчі Камінь-Каширського р-ну

від Юхимії Ярощук 1922 р.н.;
 зап. в с. Хотешові Камінь-Каширського р-ну
 від Оксани Баран 1929 р.н.;
 зап. в с. Нуйні Камінь-Каширського р-ну
 від Анастасії Сіжук 1933 р.н.;
 зап. в с. Солов'ях Старовижівського р-ну
 від Филимона Мороза 1909 р.н.

524/

– Ой весело нам, весело,
 Бо ме виночок несемо.
 А ще буде веселі,
 Як положимо на столі. /2 р.
 Колосочками до землі.
 – Ой занесіте додому,
 Ложіте його в сторону.
 Хай вин в стороні спочене,
 Поки вивезуть на ниве.
 Зап. в с. Турі Ратнівського р-ну
 від Марфи Святончук

525/

Ой наш хазяїн веселий, веселий,
 Бо ми виночка несемо, ой несемо.
 А ще буде веселій, ой веселій,
 Як поставимо на столі, ой на столі. /2 р.
 Колосочки до землі, ой до землі.
 Зап. в с. Запруді Камінь-Каширського р-ну
 від Марії Шворак 1913 р.н.;
 зап. в с. Сошичні Камінь-Каширського р-ну
 від Параски Мостики 1921 р.н.

526/

Ой нам весело, нам весело,
 Як виночка несемо.
 Ой ще буде веселій,
 Як вже буде на столі. /2 р.
 Колосками на землі.
 Як колосочки нагнутья,
 Женці горілки нап'ютья.
 Зап. в с. Брідках Старовижівського р-ну

від Поліни Маркевич 1925 р. н.

від Анастасії Сіжук 1933 р.н.

527А/

Ой наш господар рано встав,

Своє житечко позбирав.

Чужий господар лінивий,

Стоїть житечко на ниві.

Зап. в с. Колодяжні Ковельського р-ну від Ф. Піроги

в с. Скуліні Ковельського р-ну

від Марії Рибачок 1919 р.н.

527Б/

Ой наш господар рано встав,

Вижав житичка трое стай,

А на четвертій поступив,

Місяць з зорою виступив.

Зап. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну

від Харитини МIRONЮК 1928 р.н.

527В/

Ой наш господар рано встав,

Вижав житичка троестай,

Його сусіди линиви,

Стоїть житичко на ниві.

Стоїть житичко на горах,

Ше й по широких загонах.

Поти господар гонився,

Пока серпочок зломився.

Зап. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну

від Олександри Кисляк 1916 р.н.

527Г/

А наш господар рано встав,

Та й своє житечко в копи склав.

А наша сусідонька лінива,

То й стоїть житечко на ниві.

А наш господар недбайло,

Захопив жито Михайло.

Зап. у с. Берестянах Ківерцівського р-ну

від Євгенії Грицині 1905 р.н.

528А/

Ми хазяїну годили,
 По його ниві ходили.
 А нам хазяїн не вгодив,
 Ще по горілку не ходив.
*Зап. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Варвари Баюк 1928 р.н.*

528Б/

Ми хазяїну годили,
 По його ниві ходили.
 А нам хазяїн не годив,
 По горілку не ходив.
 А над вечір, як догодив,
 Приніс горілочки, як води.
 Приніс горілочки, як води:
 – Пийте, женчики, молоді.
*Зап. у с. Качині Камінь-Каширського р-ну
 від Єлизавети Затнюк 1934 р.н.;*
*зап. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Марфи Бернадської 1924 р.н.;*
*зап. в с. Брідках Старовижівського р-ну
 від Поліни Маркевич 1925 р.н.*

529А/22

– Додоми, женчики, додоми,
 Нагулялися доволи.
 – Ми ни гуляли, ми жали.
 Сто кіп житичка нажали.
 Скільки на небі зірочок,
 Тільки на поли купочок.
 Весило, женчикі, весило,
 Додом квітоїку несемо.
 А ше буде виселій,
 Як поставим на столі,
 Бо наш господар шудратий,
 На горілочку багатий,

Як шодруйками затрасе,
 Нам горилойки принесе.
 Бо наш господар журився,
 Як нивойку дивився.
 А як женчиків позбирав,
 То й журитися перестав.
 Прийшов до нього чорний вил:
 – Чого журишся, хазяїн?
 Бо як ти мене продаси,
 Всеїкі гроші оддаси.
*Зап. у с. Білині Ковельського р-ну
 від С. Шульгач 1915 р.н.*

529Б/
 – Додому, женчики, додому,
 Нагулялися по полю.
 – Ми не гуляли, а жали,
 По колосочку збирали.
 По колосочку, то по два,
 Щоб була повна сторона.
 По колосочку, то по тре,
 Щоб доповнити стороне.
*Зап. у с. Солов'ях Старовижівського р-ну
 від Ольги Дубнюк 1935 р.н.*

529В/
 – Додому, женчики, додому,
 Вже нагулялись по полю.
 – Ми не гуляли – робили,
 Широку ниву входили.
 – Додому, женчики, додому,
 Вже нагулялись по полю.
 А ти, люба, останься,
 Свого милого дожидайся.
 Ітиме миленький з ліщини,
 Нестиме вінки з калини.
 А кому буде дарувати?
 Тій дівчинонці, шо буде кохати.
Зап. у с. Дубечні Старовижівського р-ну

від Надії Козловської 1922 р.н.

530А/

Ой зелене жито, зелене,
Хорошії гости у мене.
Зеленеє жито за селом,
Хорошії гости за столом.
Ой зелене жито, зелене,
Хорошії гости у мене.
Зеленеє жито і овес,
Хорошії гости – рід увесь.
Ой зелене жито, зелене,
Хорошії гости у мене.
Зеленеє жито женці жнуть,
Хорошії гости водку п'ють.
*Зап. у с. Волі Любешівській Любешівського р-ну
від Ф. Корх 1932 р.н.*

530Б/

Ой зелене жито, зелене,
Хорошії гости у мене.
Зеленеє жито за селом,
Хорошії гости за столом.
Ой зелене жито женці жнуть,
Хорошії гості водку п'ють.
Ой зелене жито, білий цвіт,
Хорошії гості на всьой світ.
Ой зелене жито на лану,
А я своїх гостей подпою.
*Зап. у с. Невірі Любешівського р-ну
від К. Собатович 1909 р.н.*

531/

Ніночка жала, женчикув ждала.
Прийшло до неї женчиків троє.
– Кидай, Ніночко, пшеницю жати
Хочемо тебе з собою взяти.
Зап. у смт. Старій Вижві

532А/

Ой журилися молода й удовиця,

Шо й не кошена зелена половиця.
 Ой не журися, молода удовиця,
 Вижнемо жито, скосимо половицю.
 Косарі косять, а витерець повиває,
 Над косарями чорна хмарочка грає.
*Зап. у с. Сереховичах Старовижівського р-ну
 від Ганни Сороки 1910 р.н.*

532Б/

Журилася молодая вдовойка,
 Що не кошена зелена дубровойка.
 Ой не журися, молодая вдовойко,
 Буде скошена зелена дубровойка.
 Косарі косять, а вітер повиває,
 Шовкова трава на покоси лягає.
 Шовкова трава на покоси лягає,
 Вдовине серце з жалю помирає.
*Зап. у с. Черчі Камінь-Каширського р-ну
 від Домни Лагоди 1919 р.н.*

532В/

Журилася молода удовушка,
 Шо ни скошана зилена дубровушка.
 – Ни плач, ни журися, молода вдовушко,
 Ми пукосимо зилену дубровушку.
 Наймем два косари ше й чотири
 І то покосимо гороньки ще й долини.
 Наймем косарів, всі хлопці молодії,
 Заплатиш, вдово, чотири золотії.
*Зап. у с. Скулині Ковельського р-ну
 від Марії Рибачок 1919 р.н.*

532Г/

Журилася молодая вдовойка,
 Що не кошена зелена дубровойка.
 Косарі косять, а вітер повіває,
 Молода вдовойка із жалю помирає.
 – Ой не журися, молода вдовойко,
 Буде скошена зелена дубровойка.
 Будуть косити косарі молодії,
 Будуть просити чотири золотії.

*Зап. 1990 р. у с. Підріччі Камінь-Каширського р-ну
від Олександри Приймак 1911 р.н.*

...І ТЕ, ЩО НА САМОМУ СПОДІ

Книга укладалася й писалася в той час, коли наслідуючи Президента, навіть наймиршавіший чиновничок одягав у найбільші свята вишиванку і ходив вулицями, оглядаючись, чи бачить це народ. А вже буквально наступного дня, вдягнувши краватки наші націонал-патріоти вступали в бій за іншими правилами, де мета виправдовує засоби – вирвати, вкрати і поділити між своїми.

Тому хай наївний читач не заздрить упоряднику, за яким стоїть цілий інститут. Цей інститут вже п'ять років – сам упорядник, збирач і дослідник. Щось подібне, розповідають, уже бувало в нашій історії, але під час війни і не так довго.

Зрозуміло, що, не кажучи вже про весь процес підготовки видання до друку, навіть розікласти понад тисячу текстів і відібрати з них шість сотень найвартісніших на робочому столі у стінах квартири неможливо. Для цього потрібен павільйон. Автор мав такий, але всі ці роки утримував його власним коштом.

У технічній підготовці видання до друку допомагали мої колишні та нинішні аспіранти: Олена Білик, кандидат філологічних наук, нині доцент Закарпатського державного університету, Тетяна Міндер, кандидат філологічних наук, доцент Інституту розвитку людини в м. Луцьку, магістранти Надія Кравчук, Олена Остап'юк, Ірина Олещук і Наталка Дацюк. За це їм щира дяка.

Нотацію люб'язно погодилася виконати кандидат мистецтвознавства, доцент Волинського національного університету Ольга Коменда.

Не хочу популяризувати і без того вкрай непопулярні прізвища тих, хто міг і мусив допомогти, бо звітуватимуть цією книгою про успішно очолювану ними ділянку роботи. Хай сплять спокійно. Зникнуть бо, «як роса на сонці», разом із посадами, ніхто й не згадає, що такі й були. А в книзі можуть лишити свій брудний слід надовго. Хай і надалі вдягаються у вишиванки. І совість хай не гризе. Робота робиться й без них.

Вірю і мрію, що написана з жертвовною любов'ю до України, до рідного Полісся, книга любов'ю і озоветься. Хотілося б щоб вона дійшла й до сердець тих, що не ходять у вишиванках тільки через те, що не мають коштів на їх придбання. Таких у сучасній Україні мільйони. Щоб не спитися від безвиході становища, нехай співають. І хай пам'ятають, що це їхні предки, які вдягали вишиванку двічі в житті – на весілля і

1. ОЙ ТИ ЖЕ ХЛОПЕЦЬ...

$\text{♩} \approx 140$

The musical score consists of six staves of music in a single system. Each staff begins with a treble clef and a key signature of one flat (B-flat). The first staff has a time signature of 8/8 and a tempo marking of approximately 140 beats per minute. The lyrics are written below the notes, with some words connected by hyphens. The melody is simple and folk-like, with some notes marked with a tilde (~) to indicate a trill or a specific articulation. The lyrics are: '- Ой ти же хло - пець, а я дів - чи - на крас - на. Ой ти ї - хав, а я во - ли - ки пас - ла. Ой ти ї - хав, а я во - ли - ки пас - ла.'

- Ой ти же хло - пець,
а я дів - чи - на крас - на.
Ой ти ї - хав,
а я во - ли - ки пас - ла.
Ой ти ї - хав,
а я во - ли - ки пас - ла.

ПОЛІСЬКА

2. ПОЛЮ, ПОЛЮ, СИДИТЬ ВОВК ЗА ГОРОЮ

Musical notation for the song 'Polushka'. It consists of eight staves of music in a single system. The first staff starts with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 6/8 time signature. The tempo is marked as '♩ ≈ 152'. The lyrics are written below the notes. The melody is simple and folk-like, with some phrasing slurs and accents. The lyrics are: По - лю, по - лю, си - дить вовк за го - ро - ю. Ви - йшла ма - ти до вов - ка з ко - цю - бо - ю. Ви - йшла ма - ти до вов - ка з ко - цю - бо - ю. А вовк за доч - ку - та й по - біг до - ро - го - [ю].

По - лю, по - лю,
си - дить вовк за го - ро - ю.
Ви - йшла ма - ти
до вов - ка з ко - цю - бо - ю.
Ви - йшла ма - ти
до вов - ка з ко - цю - бо - ю.
А вовк за доч - ку -
та й по - біг до - ро - го - [ю].

3. ОЙ ТАМ НА РІЧЦІ, НА ДОЩИЦЦІ

56

1. Ой там на рич-ці, на до- щич - ці,

2. Там лас- ту - 2...по-

Ой там на рич-ці, на до- щич - ці.

2...ця.

Detailed description: The musical score is written in 3/8 time on a single treble clef staff. It begins with a treble clef, a key signature of one flat (B-flat), and a 3/8 time signature. The first measure is marked with a fermata and the number 56. The melody consists of eighth and sixteenth notes, with some notes beamed together. The lyrics are written below the staff, with vertical dashed lines indicating the alignment of the notes with the words. The first line of music corresponds to the first line of lyrics. The second line of music corresponds to the second line of lyrics. The third line of music corresponds to the third line of lyrics. The fourth line of music corresponds to the fourth line of lyrics. The score ends with a double bar line and a fermata over the final note.

2. Там ластувойка полощиця. *двічі*

ПОЛІСЬКА

4. БРАЛА ЄГОДИ ПІД ГАЄМ ЗЕЛЕНЕНЬКИМ

1. Бра-ла є - го-ди під га-єм зе-ле - нень-ким

І стрі-ну-ла - ся з ко-за-ком мо-ло - день-ким.

2. Став він ме-не до-ро-жень-ки пи-та - ти,

Я й не ви-зна-ла, що на те від - ка - за - [ти].

5. ГОЙ ПІДУ Я, КУДА ВІК НЕ ХОДЕЛА

♩ 180

1. Гой і пі - ду я, ку - да вік не хо - де - ла,

3...рва-

Мо - же я най - ду, ко - го вір - но лю - би - [ла].

2...-же
3... за-

2. Ой і піду я горою-доленою,
Може я найду рожийку з калено[ю].

3. Чи рожу рвати, чи калену ламати,
Чи замуж іте, чи дівкою гуля[ти]?

4. Замуж пушовши, треба важно роботи,
Дівкою бувши, будуть люде суде[ти].

ПОЛІСЬКА

6. ОЙ ЧИ Я ТОБІ ТАЙ НЕ КАЗАЛА

$\text{♩} \approx 164$

1. - Ой чи я то-бі та й не ка-за-ла, ма-ти,
Ой бу-ло ме-не за вдув-це не да-ва-ти.

2. - Бо я не вмі-ю ве-че-рой- ку ва-ре-ти,
Бо я не вмі-ю пус-те-лой-ку сте-ли-ти.

7. ОЙ ТЕПЕРКА НАМ ВЕСЕЛО

Жваво

Ой те-пер-ка нам ве-се-ло,
бо ми я-гуд-ки не-се-мо.

8. ОЙ ТЕ ЗОЗУЛЬКО РАБЕЙКАЯ

$\text{♩} = 160$

1. - Ой те, зо-зуть-ко ра - бей- ка - я,
 Чо- го те та - ка мар - ней - қа - я?

4...-ва- 4...щич - [ку].
 5...ле - [ся].

2.-ва - [ти].
 3...ва - [ли].

2. - Ой умер батько, вмерла мати,
 Ни було кому годова[ти].

3. - Мине пташичке годовали,
 Міні їстойкі ни дава[ли].

4. - Давале їсти по-трошичку,
 Вегодовали, як пташич[ку].

5. - А саме їли-живелися,
 Бодай воне подавели[ся].

ПОЛІСЬКА

9. ТУМАН, ТУМАН ПО ДОЛИНІ

♩ = 80

1. Ту-ман, ту - ман по до - ли - ні,

Ту - ман, ту - ман по до - ли - ні -

Ши - ро - кий лист на ка - ли - ні.

2. А ще шир - ший на ду - боч - ку,

А ще шир - ший на ду - боч - ку -

Кли-че го - луб го - лу - боч - ку.

10. ТЕРЕН ЦВІТЕ

$\text{♩} = 64$

1. Те-рен цві-те, те-рен цві-те, те-рен роз-цві-та-є.
-дить ду-ка

Си-дить го-луб на ду-боч-ку, го-луб-ка ли-та-є.
-я

2. Сидить голуб на дубочку, голубка литає.
Молодая дівчиночка по саду гуляє.

ПОЛІСЬКА

11. В МЕНЕ БАТЬКО СОКІЛ

$\text{♩} = 96$

1. В ме-не бать-ко со-кіл, в ме-не ма - ти зо - ра, в мене
мі-
ма - ти зо - ра ра-но за-муж од-да - ла.
-жу-ю -ро-

The musical score is written in a single system with four staves. The first staff is a treble clef with a key signature of one flat (B-flat) and a time signature of 2/4. The tempo is marked as quarter note = 96. The melody is written on the first staff, with lyrics underneath. The second staff is a bass clef with a whole note chord. The third staff is a treble clef with a key signature of one flat and a time signature of 2/4. The melody continues on the third staff, with lyrics underneath. The fourth staff is a bass clef with a whole note chord.

2. Оддала міне мати й у вилеку сим'ю,
У вилеку сим'ю, у чужую сторону.

12. ВУЗЬМУ Я КУНОВКУ, ПІДУ Я ПО ВОДУ

$\text{♩} = 68$

1. Вузь-му я ку- нов - ку, пі- ду я по во-ду,

А там хлоп-ці-ри-бо-лов-ці, хлоп-ці ко-заць-ко-го ро-ду.

свій чо-вен

2. Хлопці-риболовці, козацького роду,
Вузьміть мене на свій човен, перевезіть через воду. *двічі*

ПОЛІСЬКА

13. ОЙ ТИ МОЛОДЕЦЬ, А Я ДІВЧИНА КРАСНА

1. Ой ти мо - ло - дець,

а я дів - чи - на крас - на.

По - ки ти гу - ляв,

я то - бі во - ли пас - ла.

По - ки ти гу - ляв,

я то - бі во - ли пас - ла.

2. Пас - ла во - ли - ки

до тем-нень-ко - ї но - чі.

ДОМА

У - па - ла ро - са

ро -

на мо - ї чор - ни го - чи.

на го -

ПОЛІСЬКА

14. ОЙ ГАЙ, ОЙ ГАЙ ЗЕЛЕНЕНЬКИЙ

$\text{♩} = 120$

1. Ой гай, ой гай, ой гай зе - ле - нь - кий,
 2. Став до ме - не до - рож - ки пи - та - ти,

Зу - стрів ме - не ко - зак мо - ло - день - кий,
 Я не зна - ла, шо йо - му ска - за - ти,

Зу - стрів ме - не ко - зак мо - ло - день - кий.
 Я не зна - ла, шо йо - му ска - за - ти.

15. ОЙ ПІДУ Я НА ДОЛИНУ, ПОДИВЛЮСЯ НА КАЛИНУ

$\text{♩} = 72$

Ой пі - ду я на до - ли - ну, по - див - лю - ся
 на ка - ли - ну. До - ли - на ши - ро - ка,
 ка - ли - на ви - со - ка, аж до - до - лу гіл - ля гнеть - ся.
 гнеть -

16. НАШИЙ ХАЗЯЇН МОЛОДИЙ

Музична партитура для голосу та фортепіано. Твір виконаний у двох частинках. Перша частинка починається з нотного знаку G (двохлітвий) і трішлякової ритмічної фігури. Друга частинка починається з нотного знаку G (двохлітвий) і трішлякової ритмічної фігури, з якої починається мелодія.

На - ший ха - зя - їн мо - ло - дий,
 под ним ко - ни - чок во - ро - ний.

17. ШИРОКИЙ ЗАГІН МАЮ

Жваво

Музична партитура для голосу та фортепіано. Твір виконаний у двох частинках. Перша частинка починається з нотного знаку G (двохлітвий) і трішлякової ритмічної фігури. Друга частинка починається з нотного знаку G (двохлітвий) і трішлякової ритмічної фігури, з якої починається мелодія.

Ши-ро - кий за - гін ма - ю, ни дож - ну-ся до... до кра - ю.

ПОЛІСЬКА

18. ЗА ЛЯС, СОНІЙКО, ЗА ЛЯС

Поволі

Музична партитура для пісні 'За-ляс, соний-ко, за-ляс, нам ве-че-ря-ти вже час.' Вона складається з однієї лінії нотного запису в трітій позиції (ключ Ф-дієз, ритм 2/4). Під нотами вказано ліричні тексти: 'За-ляс, соний-ко, за-ляс, нам ве-че-ря-ти вже час.'

19. ОЙ МАЯЛО ЖЕТИЧКО, МАЯЛО

Музична партитура для пісні 'Ой маяло жетичко, маяло, По-ки воно на поли (га) сто-я-ло. 2...бу- 2...(а) ле-жа-ти.' Вона складається з трьох ліній нотного запису в трітій позиції (ключ Ф-дієз, ритм 2/4). Темп позначено як $\text{♩} = 84$. Під нотами вказано ліричні тексти: '1. Ой ма-я-ло же-тич-ко, ма-я-ло, По-ки во-но на по-ли (га) сто-я-ло. 2...бу- 2...(а) ле-жа-ти.'

2. Ой бильш воно ни буде маяти,
Гоно буде й у стодоли (а) лижати.

ЗМІСТ

Передмова	3
Літні пісні.....	7
«Русалочка-купалочка».....	11
«Петрівочка-щедрівочка» й «петрівочка-русалничка».....	40
«Ой полю-полю, те полоття ні на що».....	42
«Купала, Купала, де ти літовала?».....	45
«Берітєся, ягудки, которіє солодки».....	141
Ягідницькі пісні.....	143
Жнивварські пісні, які співали «в ягодах».....	164
Петрівочні пісні, які співали «в ягодах»	165
Напливові пісні, які співали «в ягодах».....	168
«Косарі косять, а вітрець повіває».....	176
«Ой до Петра зозулейка спувада, а посла Петра диточок годувада».....	182
«Ішли дивки жито жати, знайшли «купаило» в синожати».....	222
Зажинки.....	231
Жнива.....	234
Дожинки.....	296
Обжинки.....	338
....І те, що на саморму споді.....	385
Нотації.....	387

Науково-популярне видання
ПОЛІСЬКА ДОМА

Випуск III: ЛІТО

Зібрав, упорядкував і прокоментував Віктор Давидюк

Нотації Ольги Коменди

Літературний редактор Надія Кравчук
Художній редактор Володимир Камінський
Музичний редактор Марина Приходько
Комп'ютерна верстка Юлії Дегтярук
Комп'ютерний набір Ірини Олещук
Коректор Лілія Пикалюк
Обкладинка (макет) Василь Кратюк
Світлини Віктора Давидюка

Здано до набору 17.10.2008. Підписано до друку 19.11.2008.
Формат 60x84 1/16. Папір офсетний. Гарнітура Minion Pro.
Ум. друк. арк. 25,24. Обл.-вид. арк. 26,00. Наклад 500 пр.

Поліграфічно-видавничий дім «Твердиня»
п/с-9, м. Луцьк-21, 43021. Тел.: 8-050-2950250
tverdyna@ukr.net

Свідоцтво Державного комітету телебачення
і радіомовлення України ДК № 2030 від 14. 12. 2004 р.

Друк МПП «Медіа»
просп. Волі, 27, м. Луцьк, 43010
Свідоцтво Держкомінформу України ДК № 416 від 12. 04. 2001 р.

П 50 Поліська дома. – Вип. III: Літо / Зібрав, упорядкував і прокоментував Віктор Давидюк. – Луцьк: ПВД «Твердиня», 2008. – 404 с.

ISBN 978-966-2115-77-2

Черговий випуск праці присвячений літній календарній обрядовості поліщуків, які проживають у західній частині краю. У ньому подано тексти кустових, русальних, купальських, петрівочних, полільницьких, косарських, ягідницьких, жнивварських пісень де з меншими, а де й з більшими науковими коментарями. Автор статей розглядає ці явища з погляду їхнього походження, чим пропонована праця займає особне місце в українській фольклористиці. До текстів додаються ноти.

Для фольклористів, етністориків, студентів, учителів та працівників культурної сфери.

**УДК 398 (477)
ББК 63.5 (4УКР) 82.3 (4УКР) – фольклор**